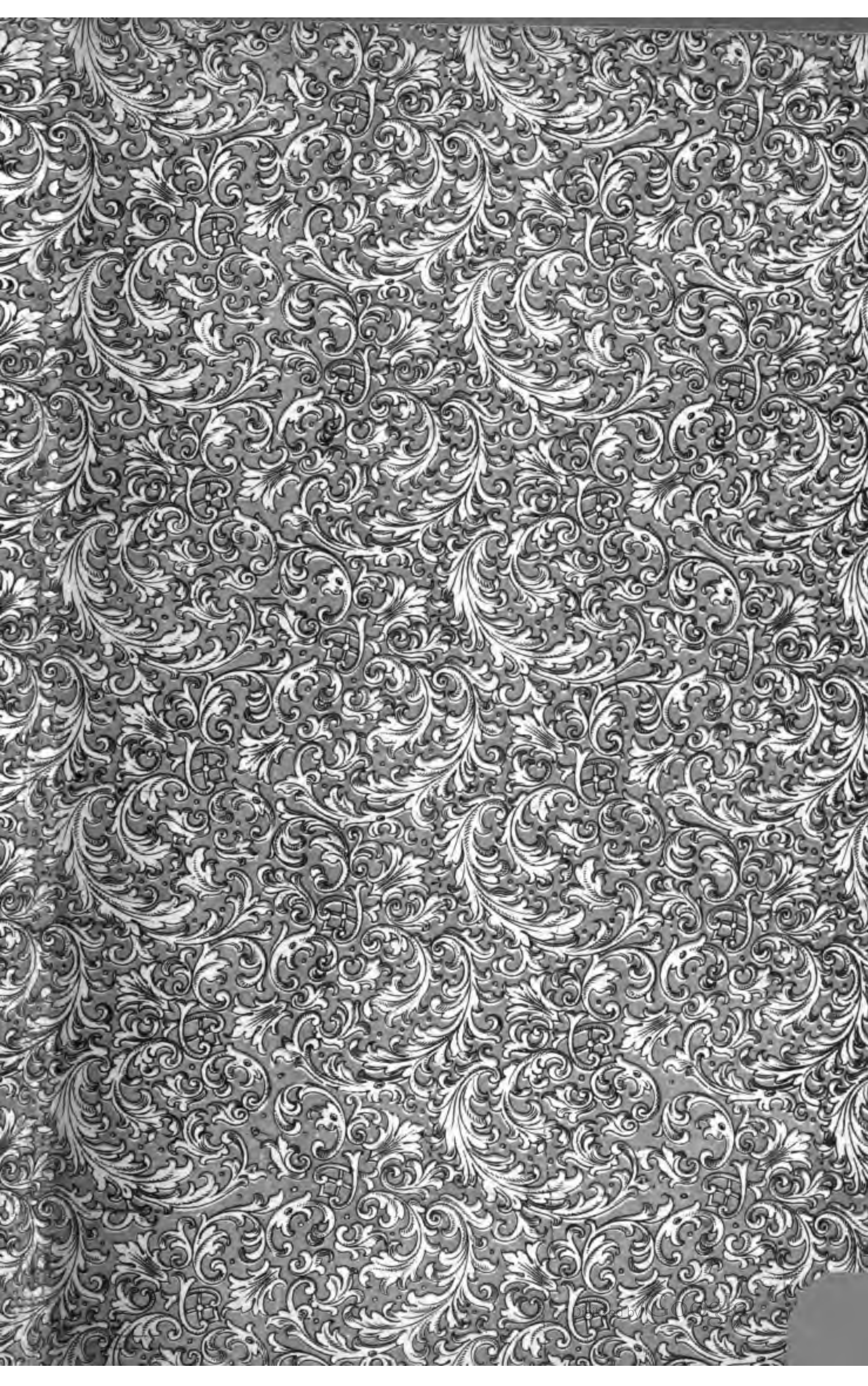

JÓKAI MÓR

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

LXXXIV. KÖTET

A CZIGÁNYBÁRÓ ⋆ MINDEN POKLOKON KERESZTÜL

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1898

A CZIGÁNYBÁRÓ

REGÉNY

MINDEN POKLOKON KERESZTÜL

TÖRTÉNETI REGÉNY

IRTA

JÓKAI MÓR

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1898

A CZIGÁNYBÁRÓ

REGÉNY

I.

HÁROMSZÁZ HORDÓ EZÜST.

Volt a mult század elején egy gazdag földesúr a temesi bánságban.

A magyar nyelvben csak akkor használjuk az «egy» szót, a mikor az számot fejez ki. Csak «egy» és nem több.

Itt épen az az eset fordult elő. Csak ez az egy gazdag földbirtokos volt az egész nagy kerületben, és nem több. Botsinkay Gáspárnak hítták.

Mert abban az időben a mostani «magyar Kanahán» csak az inségnek és a nyomorúságnak volt hazája.

Kilenczszáz falu állt üresen a bánság területén. (Az összeirás az olyan falut, a melyikben «két» ház lakva van, már a lakottak közé sorozza.) Azoknak egy része le is volt égetve s porig rombolva; de olyan is sok volt, a hol még álltak a falak, zöld nyirokkal bevonva, s meg voltak a tetők, vihartól felborzolva; csak a széltől csapkodott ajtók, ablaktáblák, a viharban nyikorgó kútgémek hirdették, hogy senki sincsen odahaza. A lakosság el lett hajtva, vagy elfutott, talán még visszajönnek; — ha ők nem, a fiaik, vagy az unokáik.

Azután jött egy-egy árvíz, a mi százával söpörte el még azokat a helységeket is, a mikben lakott valaki.

A törökök elrontottak minden vízgátat, töltést, a mi a folyamokat korlátozta, egy mocsárrá változtatták az egész tartományt. A Temes folyam akkoriban egy tavat képezett, olyant, mint a Fertő, abból folyott ki. Ennek a tó-

nak a neve volt «Lacus Betzkerek». Őszszel és tavaszszal ez a mocsárvilág átalakult «egy» tengerré, a min hajókkal jártak. Néhány év előtt a torontáli Majdán falu határában, a hol most dohányt és szőlőt termesztenek, ölnyi mélységben a föld alatt egész elsülyedt hajót találtak: gabonamaradványok voltak benne. Nagy tölgyfahajó volt a derekasak közül. Régi proczessusokban egész vidékek, a hol most csak szántóföldek vannak, perlekednek elvett hajóikért a defterdárokkal.

Uttalan, laktalan mocsárbirodalom volt itt; farkasok, tekenős békák országa, a mit nyaratszaka elült a dögleletes köd, embernek, állatnak halált hozó; patécsok, hagymázok leskelődtek ottan a keresztül utazóra, s felére apaszták a kerített várak őrségeit; hetekig nem láttak itten kék eget derült napok mellett; s mikor a szúnyogok raja felkavarodott, az olyan volt, mintha falvak égnének s azoknak a füstje gomolyogna; ha pedig egyszer a kolumbácsi légy raja neki indult, az elől futott, bújt szárnyék alá ember és barom, mert az a bivalyt is megöli. A kigyók s más egyéb csúszómászók serege meg olyan tömegre szaporodott, hogy otthon a telepesnek az ágyát emelgették éjjel a feje alatt, s a tűzhelyen levő fazékába bebújtak, kinn a mezőn meg úgy álltak ki a fejeik a fűből, mintha ligetszámra nőtt volna ki valami eleven rekettye.

Nem volt itt szántott föld. Ha lett volna is ember, a ki neki ereszsze az ekét a pázsítnak, nagy hitének kellett volna lenni, hogy abba elvesse a búzát, a mikor nem tudhatta, hogy ő aratja-e le, vagy a milliom földi féreg? vagy a vándor hörcsög? vagy a sáska vagy a török?

Másutt meg, a hol elpusztították az erdőket, a szabadon járó szél felszakgatta a homok hegyláncczokat s egész afrikai sivataggá változtatta a környéket, a hol nem termett más, mint éles mosó sás, meg páfrán.

Szigetvilág, mocsár, sivatag: halászok, vadűzők, nomádok, martalóczók menedéke volt az egész nagy terület.

Hogyan lehetett hát itt «egy» gazdag ember?

Ennek a dolognak igen furcsa nyitja van.

A Botsinkay családnak az őse kezdte már el ezt a politikát, hogy a legelső törökfoglalás alkalmával se el nem futott a világba, se fegyvert nem fogott a hitetlenek ellen; hanem igyekezett a temesvári basának a kegyeit megnyerni. S azontul aztán fiúról-fiúra szállt ez a bölcseség s valamennyien igen jól érezték magukat mellette.

Botsinka, a család ősfészke, ott feküdt Temesvár közelében; mindjárt a Béga mocsárai szélében. Azt a birtokos úr a temesvári basa engedelmével szépen körülsánczoltatta: a hadifoglyokat adták oda neki kölcsön erre a munkára; a hatalmas töltések ingyen épültek fel, s ezzel a nagy birtok ármentessé lett téve. Ott azután lehetett szántani, vetni; gulyákat, nyájakat szaporítani. Azokat is jó olcsón lehetett beszerezni a törököktől, a kik ingyen jutottak hozzá. Igaz ugyan, hogy ezzel a körülsánczolással aztán a megakasztott Béga annál jobban elárasztotta a körülfekvő felső vidéket; hanem ez megint beleillett a török hadvezérek tervébe; a kik tudták, hogy semmi sem olyan jó védelem egy nagy várnak, mint a mocsár.

A hadifoglyok javát aztán Botsinkayék ott meg is telepítették a saját falujokban; adtak nekik jobbágytelket s azok szívesen maradtak ott: mert áldott föld volt, s a földesúr jól bánt velük.

Még templomot is építtetett saját költségén az új telepítvényen, magas, karcsú, fényes bádog tetejű toronynyal; és hogy ennek a templomnak a sorsa örök időkre biztosítva legyen: tízezer tallért tett le alapítványul a bácsi káptalannál, hogy annak a kamataiból fizessék a plébánost, s még azonkívül az egész halászatot is az egyháznak adományozta. Ezt már csak el nem viszi se az árvíz, se a török, se a devalvatio.

És a mellett iszonyú kincseket halmozott össze. A mit a törökök fél Magyarországon az úri kastélyokból összeraboltak, arany, ezüst remekműveit az ötvösmesterségnek, az mind odavándorolt Botsinkára. Az élelmes

földesúr cserében ellátta élelemmel, gabonával, vágómarhával a temesvári törökséget, s a basák is meggazdagodtak mellette. Az élelmezési raktár ott volt a szomszédban s ők pedig úgy számították azt be a stambuli khaznadárnak, mintha minden befaló harapást Ruméliából hozatnának ide.

Mindig csak egy fiú maradt a jószágban, úgy hogy azt nem kellett soha osztály alá bocsátani. Ez is szükséges a meggazdagodáshoz.

Botsinkay Gáspárnak épen már csak a harmadik feleségétől született nagy későre egy fiacskája. Ez a felesége georgiai nő volt; Mehemed pasától kapta ajándékba; katholikus hitű volt: megesküdtek. Rá egy esztendőre született egy kis fiúk. Fekete kis czigány forma purdé volt; — hanem hiszen az apa is elég barna volt, az anya meg épen igen sötét szinű. Ezt megkeresztelték Jónásnak.

Ugyan emlékezetes születésnapja volt az úrfinak: Aug. 5-e 1617-ben; a nagyváradi ütközet napja.

Régi barátságból Mehemed pasát is meghívta Gáspár úr erre a családi ünnepélyre; ámbátor annak sem a keresztelésnél, sem a borivásnál semmi keresete nem volt.

De azért mégis megjelent a hatalmas török parancsnok a Botsinkayak pompás kastélyában, a hol a lakoma alkalmával számára egy kis külön szobában terítettek, nehogy «egy» asztalnál legyen kénytelen ülni a keresztyén pappal, meg a többi disznóhúsevő, bornyakaló tisztátalan gyaur vendégsereggel. Ellenben Gáspár úr maga ott lakomázott az úri vendégektől a külön szobában s osztozott vele a rizskásás ürühúsban, a csirkehússal töltött jurgitában és a rózsavizes főtt mustban; a mik töröknek valók.

Mikor aztán az evés végeztével a pasa megmosta a kezét, a fekete kávét felhozatta magának s az igazi «boktsatütün» dohányra rágyujtott, azt mondá Gáspár úrnak:

— No fiam, a mi uraságunknak az ideje ezzel a jövő Szent-Mihály nappal letelt.

— Hogyan telt volna le?

— Hát csak úgy, hogy futhatunk innen minden pereputtyostól.

— Miért?

— Azért, mert kergetnek.

— Kicsoda?

— Eugén herczeg.

— Hisz azt a nagyvezér tartja körülfogva Pétervárad alatt.

— Ali szeraszkier nem tart már semmi mást fogva, mint az eltört kardja markolatát a föld alatt. Eugén herczeg szétverte az egész hatalmas ármádiánkat; odaveszett minden ágyunk, zászlónk, még a vezéri «mundzukos» lófarkak is. Most pedig Eugén herczeg az egész táborával sietve nyomul fölfelé, Temesvár ellen; egy hét alatt itt lesz. A mocsarak ki vannak száradva, tizenkilencz hét óta aszály van. Senki sem áll neki ellent.

— De Temesvár igen.

— Nem sokáig. Egy nimetullahita dervis megjövendölte, hogy ostrommal fog bevétetni. Allah segít, ha segít!

— Ez nagy baj.

— Nekem kicsiny; mert már öreg ember vagyok; de neked nagy, mert még fiatal vagy: most kereszteltettél fiat.

— Hát mi bajom lenne nekem? Hisz én nem vétettem a császárnak semmit.

— Dehogy nem vétettél, édes fiam! Emlékezzél csak vissza Rákóczyra! Hányszor adtál szállást követeinek, a kik a portára jártak! S ha te nem vétettél, vétett az apád, a nagyapád. S van egy igen nagy bűnöd: az, hogy gazdag vagy. Kincseid vannak felhalmozva. De még milyen kincsek! Nézd ezen az ezüst tálon a Pálffyak czímere van kiverve. Ennek az arany serlegnek a talpára a Balassák czímere van bevésve. A többinek is mind van ismerőse. — Tudod mikor ott nálunk ozman országban egy-egy pasa nagyon meggazdagszik, hát akkor hogyan segítenek rajta. A hét tornyú Jedikuláhnak a vízhatlan pinczéiben tar-

togatnak egy csomó halálraitélt rabot. Ezek közül felhoznak hármat: szabadságot igérnek nekik, ha rávallanak a kipéczézett pasára, hogy az összeesküvő a szultán ellen. Három tanu elég, hogy valaki meg legyen érve a selyemzsinórra. A halott kincseit pedig örökli a «Khazniár». Nem hiszem, hogy Bécsben is ne volna ilyen Jedikulah! A gazdag ember halálra itélt ember, édes fiam. Azért légy a felől bizonyos, hogy a mint Eugén herczeg kikerget engem Temesvárból (beletemettetni magamat nem hagyom) akkor te is velem szaladsz, vagy pedig a fejed szalad el te tőled.

— Hát akkor veled fogok szaladni.

— Ezt már jól mondtad. — Hanem hát tudod azt, hogy a futó ember nem vihet magával nagy terhet. A mi kincsét másra bízta, az olyan jó, mintha a szent eklézsiának hagyta volna. Lóháton, magunk mellett alig szabadíthatunk egyebet, mint zacskóba vert arany pénzt: ez pedig micsoda? tizenötezer darab = egy mázsa. Én pedig csak most kaptam Várnából háromszáz hordó kivert ezüst pénzt, egy millió dénár kerek számban: a mit a hadseregemnek kellene zsoldba kifizetnem. De hát azt a bolondot nem teszem; mert ha az ellenség elfoglalja Temesvárt, a pénzt, akár nálam találja, akár a katonáimnál, mindenképen elharácsolja.

— Rejtsük el nálam.

— A számból vetted ki a szót. De hova? és miképen? Ez a kérdés. Hogy mikor aztán egyszer visszakerülhetünk (a mi bizonyos), megint rátaláljunk; de más rá ne bukkanhasson.

E felett aztán a két nagy úr eltanakodott hosszasan, míg valamiben végre megállapodtak.

A paszitát tartó vendégsereg vígan áldomásozott a nagy étteremben; a két nagy úr azalatt lesétált a szép kastélykertbe s ott folytatta a tanakodást.

A templom tornyában épen esti hét órát harangoztak. A templom tornyának az árnyéka oda vetődött az ura-

sági kert kavicsos útjára. A tetején volt egy kereszt, annak a hegyében meg egy csillagos gömb.

Gáspár úr a botja hegyes végével ezt a gömbölyű árnyékot körülkerítette a porondon, azután ő is, meg a pasa is kivették széles öveik mellől a zománczos óráikat s összenézték: zsebóra, napóra, toronyóra mind egyformán VII-et mutatott.

«Augusztus 19; 1717. — Jól megjegyezd, hogy szökő esztendő!»

Akkor aztán megcsókolták egymásnak a szakállát, kezet szorítottak és elváltak.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Másnap reggel, mikor Gáspár úr kinézett az ablakán, azt látta, hogy tenger van előtte. Az éjjel Mehemed pasa Temesvár alatt nagy kővel terhelt gabonáshajókat sülyesztetett el s azokkal úgy elrekesztette a Béga medrét, hogy az most köröskörül elöntötte a vidéket. Házak, tanyák úsznak: a jegenyefáknak csak a sudaraik látszanak ki a vízből. Az özönben olyan a töltésekkel körülvett botsinkai birtok, mint valami sziget az oczeánon.

Ugyanaz nap délutánján egy nagy, terhes tölgyfahajó közeledett Temesvár felől a botsinkai rév felé, tizenhat evezőssel, meg egy kormányossal. Mindannyian feketebőrű nubiaiak voltak.

Azok ottan a parthoz közel horgonyt vetettek, s azután éjjel-nappal jártak a dereglyéikkel a hajótól a parthoz, meg onnan vissza, s a ki messziről leste őket (közelbe nem eresztett Botsinkai Gáspár senkit), azt láthatta, hogy jövet is, menet is meg van terhelve a dereglye. Valamit hoznak és valamit visznek. A mit kihoztak, az mind ezüst volt, a mit visszavittek, az a holt föld. Valami föld alatti folyosót áshattak, a hová Mehemed pasa rengeteg kincseit eldugták.

Négy nap és négy éjjel dolgoztak.

Akkor Botsinkay Gáspár a kastélyban levő kincseket,

az arany, ezüst edényeket, kelyheket, klenodiumokat mind összeszedette s akárki láthatta, hogy azokat is mind a dereglyére rakják. Azokat azonban nem vitték a hajóra, a hogy a profánus emberek hitték; hanem szintén oda rejték el a föld alatti pinczeboltba, a mit alattomban ástak, de a minek semmi jele nem maradt, a mint a munka be volt végezve; mert a tárna czölöpzetét, a mi a föld alatti bejárathoz vezetett, lőporral felvetették s arra az alagút kezdetét menten betöltötte a Béga-áradat vastag kavicstorlattal, a pinczebolt maga pedig ki tudja hol van?

A hajó azután, a mint a munka be volt végezve, visszatért, most már vízmentében lefelé ereszkedve. Közel a temesvári sánczokhoz — tévedésből — (bizonyosan aludtak a négerek valamennyien a hajóban) a komparadzsik egy öreg ágyúval a fenekébe találtak lőni: az ott rögtön elsülyedt; egy fekete lélek sem menekült meg róla. És ezzel szépen el lett takarva Mehemed pasa kincseinek titka: csak a két barátságos úr maga tudott még felőle valamit.

Jó volt sietni. Mert Eugén herczeg hamarább itt termett heted napnál a győzelmes ármádiával, s a mint Temesvárt megszállotta, rögtön észrevevé, hogy mi okozza itt — nagy aszály idején — ezt az özönvizet! Buvárai víz alatti petárdákkal felvettették az eltorlaszoló hajókat a Béga medrében s azzal az árvíz lefolyott; Botsinka is szárazon maradt ismét.

De azért Gáspár úrnak még nem kellett tovább futni, mert hatalmas, nagyszámú török tábor jött át Oláhországból Temesvár felszabadítására s az épen ott az ő birtokában ütött tanyát; ott volt mit enni. Csendereli Amhát pasa, a vezér maga ott pihent meg a botsinkai kastélyban. Gáspár úr váltig is biztatá, hogy üssön már a császáriakra; de az éles eszű pasa azt felelte rá:

— Édes fiam, ha rájuk ütök, akkor vagy én verem meg őket, vagy ők vernek meg engem.

A közben éjjel-nappal ide hallatszott az öreg ágyúk bömbölése, a mikkel Savoyai Eugén Temesvár bástyáit

törette. Amhát pasa csak arra vár, hogy a Dunántúlról megérkezzék Ali Kurd a maga seregével s akkor három tűz közé fogják a római császári sereget. — Csakhogy Ali Kurd pasával az az emberi dolog történt, hogy Pálffy János nádor, a péterváradi nagy diadal oroszlánja, útját állta s úgy elverte, hogy az esze nélkül szaladt vissza a Dunán túlra.

A jó Mehemed pasa védte ugyan magát Temesvár falai között emberül! a rohamnál maga is szembe szállt vén ember létére a még vénebb Eugénnal, s a császári vezér sebet kapott a tusában; hanem azért győzött: a külvárost rohammal vette be. — Ekkor aztán a belvárosba szorult Mehemed pasa feladta a várat. — A győztes vezér a hős ellenfélnek a legnemesebb nagylelküséggel nyitott utat, szabad elköltözést engedve neki egész seregével s minden podgyászával: még ezer szekeret is rendelt alája, a mik a Dunáig elszállítsák, s ötszáz jó magyar huszárt adott melléje kiséretül, a kik megvédelmezzék azt a harmincz szekeret, a mik Mehemed pasa pénzes hordóit szállítják, a ráczok megtámadása ellen.

Az alibunári mocsár mellett aztán egy éjjel maguk a pasa szarácsijai vak lármát támasztottak, hogy itt a «ráczok!» s míg a kisérő lovasság azokat keresni száguldozott, az alatt ők maguk felverték a hordókat, tarisznyára rakták a sok pénzt s az éjszaka sötétjében elszeleltek a világba. Akkor káromkodhattak aztán, mikor napvilágnál meglátták, hogy a felprédált pénz csupa merő lengyel garas, rézasper és libertás volt. Az ezüstöt jó helyre tette el Mehemed pasa. Tudta ő azt előre, hogy az is így járt volna, ha magával viszi. Ismerte a maga népét.

— No fiam! monda Amhát pasa Gáspár úrnak Temesvár elestének hirére, most már mi elkezdhetjük a futást; de hogy hol végezhetjük el? azt csak Allah tudja!

Azzal Botsinkay Gáspár szekérre rakta a feleségét, meg a kis gyermekét; maga annyi arany pénzt zacskóba tömött, a mennyit egy ló lovasán kívül elbir, s Amhát sere-

gével együtt kiment Oláhországba. Vele futott minden cselédje; a kastély ott maradt üresen: a lábas jószágot is elhajtották.

S még csak a szeme sem lett nedves, mikor ezt a maga alkotta paradicsomot elhagyá: — azzal biztatta magát, hogy majd nagy hamar vissza fog ő megint kerülni. — Hatalmas úr a szultán! Boldogok, a kik az ő palástjának árnyékába menekülnek!

AZ ELBOSZORKÁNYOZOTT ÖRÖKSÉG.

De bizony Botsinkay Gáspár soha sem látta meg többet a szép bánsági fekete földet; oda került maga is a nikodémiai veres homokba a vezére mellé, a nagydicsőségű Rákóczy Ferencz mellé. — Viszontagságos élete volt, a török földre menekülése után. A nagy pártfogóját, Mehemed pasát az Atmeidán piaczon lefejezték, a miért Temesvárt feladta. Elébb azonban kivallatták vele, hogy a kincseinek a hollétéről a magyar menekült főúr Botsinkay Gáspár tud legtöbbet. Ettől fogva Botsinkay Gáspárt hol tömlöczbe csukták, hol meg lovas hadcsapat élére állíták; mindenképen megbecsülték; szem elől el nem bocsáták: csakhogy vezesse rá a törököket az elrejtett kincsekre. (Egy millió tallér még a fényes kapu előtt is számot vet.) Egyszer-egyszer közel is volt már hozzá, hogy a vezetésére bizott török haddal és a magyar menekültekkel betörjön a Bánságba s magának Botsinkát, a szultánnak a Bánságot, Rákóczynak Magyarországot visszaszerezni segítsen; hanem aztán csak vizzé vált minden terv: a törököket megverték, a magyar vezérek elhaltak; utoljára Rákóczynak a fiai is meghaltak, az egész magyar szabadságharcz ad acta lett téve: Botsinkay Gáspár is odafeküdt a többi magyarok mellé az iz-nikmidi homokba.

A felesége meg a fia ez alatt élhették a világot, a hogy nekik tetszett. Soha attól az órától fogva, a mint Orsová-

nál egymástól elválasztották őket, nem kerültek egymás közelébe. Botsinkay Gáspárt elvitték Stambulba: a felesége meg a porontyával elmaradt Viddinben. A magával hozott pénzt Gáspár úr természetesen nem osztá meg az asszonynyal; kellett az neki a pasák megvesztegetésére; a magára hagyott nő aztán egy ideig éldegélt az eladott kösöntyüiből, fülönfüggőiből; mikor minden fonál szakadt, akkor eljárt a kávéházakba énekelni, koboz mellett; az is csinos kereset volt. Később pártul fogta egy arab utczai művész, a ki szemfényvesztő és birkozó mutatványokkal mulattatá a közönséget; ennek a társaságában bejárta Bulgáriát, Ruméliát. A kis fiú nőni kezdett: azt a jongleur pártul fogta, a maga mesterségére kitanította, békát, majmot játszani, a tenyerein sétálni, s a lába ujjával a fülét megvakarni, tüzes parazsakat és éles késeket elnyelni, s más efféle hasznos dolgokra. A jongleur aztán egyszer nyakát törte: a czég feloszlott. Gáspár úrnak a felesége (vagy talán már özvegye? nem tudni!) ekkor maga vándorló kávémérést nyitott; a kis Jónás urfi igen ügyes volt a bég uraknak a pipáik meggyujtásában s mindenféle szolgálattételekben. Megint csak megéltek tisztességesen.

A jó asszony a mellett éjszakánként, mikor magára maradt a kis fiával, nem hagyta azt addig elaludni, míg újra meg újra elő nem vétette vele azt az elrongyolt ábéczét, a miből a keresztyén betüket olvasni megtanulhatá; még irásra is oktatta. Egynéhány imádságra is rászoktatá. Aztán mikor néha nagyot dudolt a szél, a deszkabódé hasadékain keresztül, a minek kávéház volt a neve, akkor elmondá az anya a fiának, hogy ki volt az ő apja? Milyen hatalmas úr volt távol Magyarországon: mennyi gazdagsága volt.

Leirta előtte a palotát, a miben laktak, olyan híven, hogy szinte maga előtt láthatta azt a fiúcska, a czímeres kapu görnyedő kőherkuleseivel, a szökőkút vízokádó delfinjeivel, a furcsa kis meztelen gyermekalakok a kerítés oszlopain; s minden ajtóra kifaragott czímerek (egy medve,

mely bárányt visz az ölében.) — Azután elmondta neki azt is nagy suttogva, hogy micsoda drága kincsekkel volt tele ez a kastély! milyen bokályok, serlegek, tálak voltak kirakva közbámulatra, vert ezüstből, aranyból; hát még a sok kincses vasláda a kinyithatatlan lakatokkal! Hogy ezeket egy napon az apja mind elrejtette valahová; de még a feleségének sem mondta meg, hová? ott vannak azok még most is. Csak imádkozzék Jónáska szépen az Istenhez: még valaha rátalál ezekre a kincsekre.

Hanem hát addig is élni kellett; még pedig a semmiből, a mi igen szép dominium, kivált Törökországban. A hogy Jónás urfi növekedett, az anyja úgy vénült: a georgiai fajta nő harminczöt éves korában már egész vén asszony. Már akkor csak kártyavetésre, jövendőmondásra volt alkalmas. Utoljára meg is háborodott (nem volt csoda), tollszárakból tűzködött a fejére koronát s magyar palatinusnénak nevezte magát: az a név rajta is száradt. Akkor Sztambulban ténferegtek. Jónás tolmácsul szolgált az idegeneknek: azzal keresett egynéhány piasztert. Azt is hazahordta az őrült anyjának. — Egyszer aztán annak is vége lett: az anya meghalt; Jónás örökölte utána az elhasznált, körülkopott jövendőmondó kártyákat — és talán az azokkal együtt járó mindenféle bolondságot.

. . . De bizony még mást is örökölt!

Ekkor halt meg az apja Rodostóban. Maradt még ezer darab aranya a hazulról hozott pénzéből. Ezt rábízta egy török effendire, kivel jó barátságban élt, hogy kerestesse föl valahol az ő elzüllötten élő feleségét, vagy a fiát s adassa kezébe.

S csoda történt Törökországban!

Az örökségül hagyott ezer aranyból annyi kézen-közön keresztül mégis eljutott Botsinkay Jónásig száz arany!

Hiszen ez is kincs volt annak.

De még ez sem elég. Ha egyszer a szerencse neki indul, az aztán nem tart pihenést. Épen úgy, mint a szerencsétlenség.

Magyarország kibékítése be volt fejezve: a Bánátot minden időkre visszafoglalta a — császár. Ott most német kormányzó volt. Derék, jóravaló ember. Francia a neve, német a nyelve, pápista a hite; de azért egészen derék ember. Annak köszönheti a Bánság, hogy újra Kanahánná kezdett visszaváltozni; s igazán méltán adja a nevére a Bánságnak minden sziklája és rónája ezt a visszhangot «Merci».

Az elzüllött száműzötteknek közkegyelmet hirdettek; az elkobzott birtokokat az örököseiknek visszaadták; a puszta falvak népeit visszatelepítették. — Botsinkay Jónás egy szép napon arra virradt, hogy ő a temesi Bánságban egy tizenhatezer holdas birtoknak, meg egy kastélynak az ura, a mibe csak bele kell neki ülni.

Csak azt sajnálta már most, hogy az anyját nem viheti magával. Látná meg még egyszer azt a sokszor emlegetett ősi kastélyt, a miről annyiszor kivetette a kártyán, hogy valaha vigad ő még abban. — Legalább az örökségül maradt jövendőmondó kártyát elvitte magával. — Abból merítette a bölcsességét az egész uton, a mi meglehetős hosszú volt Sztambultól Orsováig vitorlás hajón.

Ott azután a hazai partra lépve, vett magának lovat s lóháton utazott fel Temesmegyébe azon a szép csinált országúton, a mit már a német kormányzó készíttetett.

Temesvárott mindjárt bejelenté magát a kormányzónál. Ott aláirta a reversalist, hogy a császárnak híve fog lenni, semmiféle «ligá»-ba, összeesküvésbe nem keveredik, a parancsolatoknak se nem opponál, se nem resistál, és a lustratiókon lóháton megjelen.

Azzal melléje rendeltek egy katonai komissariust, meg egy indzsellért, hogy a statutiót végezzék el vele: helyezzék vissza a birtokába s mutassák meg neki, hogy meddig az övé? Tanukat majd kapnak a saját falujában: Botsinka a lakott községek kategoriájába van feljegyezve százhúsz portával.

Az urak kocsin mentek, a míg mehettek; a hol nagy

vízre akadtak, ott dereglyét fogadtak, abba a hátas lovaikat is felvették s aztán eveztek torony irányában.

Az a fényesen ragyogó torony amoda, Botsinka!

Ez nagyon tetszett Jónásnak. Derék torony.

Hanem az épen nem tetszett neki, hogy folyvást vízen járnak. Néhol a csáklya vége eléri a feneket, néhol nem, a vizi tök meg a sulyom épen javában virágzik.

— Hát hol kezdődik már tulajdonképen az én birtokom?

— Biz uram folyvást azon járunk; felelt neki az indzsellér. S aztán megmutogatta neki, hogy a hol ott a nagy messzeségben a hosszú sor száraz jegenye látszik: az a birtokának a határa észak felől; délfelől pedig az a még hosszabb zöld vonal: az a nádas, az is mind az övé. — A jegenyefák ki vannak száradva, mert folyvást vízben állnak derékig.

— De hát az én birtokom mind a tenger fenekén van?

— De lesz itt majd száraz föld is.

Csakhogy az meg úgy be van lepve bozóttal, hogy alig lehet keresztül törtetni rajta; tüskés borz, tekenős béka ugrált fel a csörtető lovak előtt minden lépten-nyomon, egy-egy partos helyen meg a vizi kutyák építettek egész troglodith várost, utczasor lyukakkal: az mind onnan nézte az ablakból a földesur bevonulását. A hol pedig valaha szántottak, ez meg olyan göröngyös volt, mintha ördögszántás volna kőszikla talajon: majd kitört benne a ló lába.

De hát miből él ennek a falunak a népe, ha se nem szánt, se nem vet?

Majd meglátja azt Jónás urfi!

A mint bevergődtek nagy istenkisértéssel a faluba, ott minden háznak az ajtaját, ablakát befalazva találták; hiába kiabáltak, még pisztolylyal is lövöldöztek; nemhogy emberhang, de kutyaugatás sem fogadta őket.

Ezzel a birtokkal, meg a faluval az történt, hogy a földesura számkivetése alatt a felső szomszédja lerontotta a botsinkai felső töltéseket, a mik a Béga áradását ő rá

szorították fel, az alsó szomszédja pedig meghagyta szépen az őt védő első sánczot s így az egész Béga árja ott rekedt évről-évre a hajdani paradicsomban. A falu népe azután, a kinek senki sem volt a pártfogója, beleunt az örökös árvízbe s ott hagyván a házait, odább települt a szigetekre s ott élt — halászatból.

Ez pedig nagy baj volt Jónásnak, mert két helybeli tanúra a törvény értelmében okvetlenül szükség van a birtokátadásnál.

De hiszen itt van a parochia. Ez megmaradt épen s a hogy az ablakon kitett virágcserepek bizonyítják, abban laknak.

Botsinkay Jónás odament és bezörgetett az ajtón. Senki sem jött azt kinyitni, csak két mérges kuvasz csaholása felelt a zörgetésre. Vajjon hol lehetnek? Élni kell itt valakinek, mert a konyha-ablakon át meglátni, hogy a tűzhelyen ég a tűz, s a fazékból kilátszó disznóláb mutatja, hogy ottan sonka fő.

Szerencsére a harang megszólalt a toronyban, a szép nagy tizenhat mázsás harang, a mit az öreg földesúr öntetett. Bizonyosan ott van a pap meg a többi népség.

Az úrfi odament a templomhoz: az ajtót nyitva találta; belépett, a czinteremben lehúzta csizmáit, de a kalapját fentartotta a fején, úgy ment be az egyházba: így tanulta ő azt Nikodémiában.

Az egész templomban nem volt több ember, mint egy jámbor hajadon, meg egy piros ruhás kis fiú. — Hanem a torony lépcsőin épen ekkor szállt le egy köpczös, piros orczájú férfiú.

— Héj harangozó, hol van a pap?

— Én vagyok a pap.

— Hát a harangozó?

— Az is én vagyok. Maga harangoz a pap! Hát te kinek a bolondja vagy?

— A magamé, meg a tied. Én vagyok a földesúr, Botsinkay Jónás.

— Aha! Most jösz Törökországból úgy-e? azt gondolod, török mecsetben vagy, hogy mezitláb jösz be s a tökfedő a fejeden?

— Hát nem úgy kell?

— Oh, te pogány. Hát nem ismered a religiót?

— Micsodát? Soha se ettem belőle.

— Fordítsd meg most mindjárt a dolgot: azzal a süveggel, meg azzal a saruval.

— Micsoda? A sarut tegyem a fejemre?

Magyarázat helyett úgy csapta pofon a pap, hogy lerepült a süveg a fejéről: ezt már megértette.

— Majd adok én te neked a szent dolgokkal mókázni.

Jónás úrfi kezet csókolt a pofoncsapásért: azt megtanulta Törökországban.

— Hát már most mért jössz?

— Azt jövök alázatosan kérni, hogy jelennél meg az urak előtt, a kik át akarják a birtokot nekem adni, a mi az apámé volt s te is bizonyítanád, hogy én vagyok én.

— Hát az mindjárt meglesz, csak elébb megtartom a misét.

— Ugyan kinek tartanád? Hiszen senki sincs a templomban.

— Az nem a te gondod. — Külömben is ráérek, a míg te a másik tanut felhajhászod a faluban.

— Hát az a tisztességes hajadon nem lehetne a másik tanú?

— Nem. Mert a testvérhugom s a törvény nem enged két testvért egy dologban tanuskodni.

— Majd megkérdem az uraktól.

— Sohse kérdezd! mert azonfelül meg süketnéma is.

— Ha akkor hol vegyek én másik tanut?

— Eredj a falu végére, ott van a Czafrinka czigányasszonynak a háza; azt megtalálod: jó lesz a neked tanunak.

Ez nem jól kezdődik, gondolá magában az úrfi; egy pap meg egy vén asszony, mint első találkozók, vissza-

ment az urakhoz s elmondta nekik tapasztalatait; kérte, hogy küldjenek egy hajdut a czigányasszonyért.

Azoknak pedig mindegy volt; csak lerázhassák a nyakukról az exmissiót. A míg a két tanú megérkezik, ahhoz láttak, hogy kinyitassák a kastélyt a statuálandó új földesúr előtt. — Nem kellett ahhoz kulcs, hanem harapófogó, mert valamennyi ajtóról hiányzott a zár; a helyett be voltak erősen szegezve.

Nem volt pedig mit őrizni rajta. Az egymás után következő nagy kongó termekben nem volt semmi ellopni való. Egy darab butor sem volt itt sehol; a kandallókban megmaradt fadarabok tanusíták, hogy azokat felfütötte valaki. Egy darabig a császári katonák laktanyája volt itt, azután a mindenünnen üldözött kóbor szegénylegények menedéke lett: azután meglakták a kincskeresők, a «vargyialis»-ok, a kik a régi okiratok nyomán kutatnak elhagyott várakban elrejtett kincseket, ezek minden pallót felszakgattak; a szép márványkő táblákat halomra hányták, a falak freskófestményeibe belekóstolgattak a kalapácscsal: minden kályhát összetörtek, minden rejteket fölfeszegettek; most aztán át van engedve az egész kastély a patkányoknak. Szép dolog lesz ebben lakni.

Ez alatt megérkezett az egyik tanú: a czigányasszony. Tarkabarka lompos haczukába öltözött némber volt. Fekete ránczos pofájú, fehér fogú, boglyas hajú, minők a czigányasszonyok, ha megvénülnek.

Jónás úrfi nagyon szerette a czigányasszonyokat: köztük nőtt fel; azoktól tanulta, a mit tudott; a saját édes anyja is nagyon hasonlított már hozzájuk, vége felé.

Czafrinka kacskaringós czigány-áldással köszönté fel az ifjú urat, s megsimogatva barátságosan az orczáját, azt mondá: «egészen olyan, mint az édes apja volt legénykorában».

— Hát ismerted te az én apámat?

— Én ismertem csak igazán.

S elmondta, ideje lévén rá, a míg a másik tanu meg-

érkezik, hogy milyen derék legény volt a Jónás úrfi apja? Nagy, magas homloka, sűrű gesztenyeszin haja elől két ágra befonva, hatalmas bajusza, sötétkék szemei; mikor elkiáltotta magát, olyan hangja volt, hogy mértföldnyire meghallották, s milyen ereje volt! elfogta az eleven szarvast a két hátulsó lábánál fogva.

— Igaz! igaz! mondá Jónás úrfi, ragyogóra váló arczczal. Az anyám is (szegény!) ezeket beszélte róla!

Ő bizony nem emlékezett az apjára másként, csak a mások elbeszélése után.

Ezalatt aztán csak vége lett a misének is: a plébános megjöhetett a kastélyba. Ugyan vártak rá a hivatalban járó urak.

«Ecclesia præcedit!» mondá a tisztelendő úr. — Elébb be kellett zárni a templomajtót. Mert a sekrestyés gyerek nem éri el a kulcslyukat.

No hát hozzá lehetett fogni a statutióhoz. Hol a diploma? Utczu lelke! Azt elhurczolta már egy patkány a rajta megérzett pecsét ostyájáért. — Szerencsére még nem ehette meg, csak a kétfejű sasnak az egyik szárnyát. Fel lehetett olvasni.

«Nos Maria Theresia, divina favente clementia Rex Hungariæ, Hyerosolimae» etc. etc.

Jónás levett kalpaggal hallgatta (tartva a pofonütéstől). Azt gondolta, ez is valami szent czeremónia.

Azután odaédesgették a kerítésre felkapaszkodott kis sekrestyés fiút. Azt lehúzták a gyepre s tizenkettőt csaptak reá vesszővel, hogy ráemlékezzék a statutióra vén ember korában. Ezzel authentizálva volt az újra beiktatás.

De most aztán az volt a nagy kérdés, hogy a fődologgal, a mi az ilyen statutiót megkoronázza, hogy lesz, mi lesz? — Ki traktál?

Az látni való volt, hogy az úrfi ezt a legjobb akarat mellett sem teheti meg.

Nem marad más jóltevő, mint a pap.

Annak pedig egyszerre ötszegletüvé vált a képe erre a szóra. Az egyik úr azt mondta neki: «Sacerdos debet esse homo hospitalis». (A papnak vendégszerető embernek kell lenni.)

— Hiszen az volnék én, csak lenne miből. De szegény az ekklézsia: egyéb beneficiumom nincs, mint a mit a fundatióból kapok. Se szoba, se párbér. Még halott sincs már. Mikor húsevő nap volna, akkor is böjtölök. Ma is csak igen vékony collatióval szolgálhatok. Epiphanias van.

— De szent atyám; monda az úrfi, én az imént, mikor benéztem az ablakon, egy nagy sonkát láttam párologni a tűzhelyen a fazékban.

— Az ördög incselkedése volt az fiam. Varázslat, káprázat! Máskor vess magadra keresztet, mikor nagy böjt kántorszerdáján sonka képében jön eléd a kisértet: meglátod, egyszerre békaczombbá változik.

Igaza is volt a reverendissimének. Az ebéd legmegfoghatóbb része nem volt egyéb mint spenótban uszkáló békaczomb meg száraz hal; hozzá gonosz nyúlós bor, a mit ollóval kellett elvágni, mikor az ember a poharat a szájától letette. Igazi vendégszalasztó!

A jobb koszthoz szokott uraságok igyekeztek mentül hamarább elmenekülni abból a szomorú tartományból, a hol még a pap is koplal; hanem az úrfi mindenféle inséghez hozzá volt szokva: hát csak ott maradt. De nem is igen volt neki hová menni.

Mikor egyedül maradt a pappal, azt a szót ejté ki:

— Már most csak azt szeretném tudni, hogy hol hálok én az éjjel!

— Hát imitt-amott, vagy a kastélyodban vagy másutt édes fiam, de én nálam semmi esetre sem; mert azt látod, hogy én nekem nincs több egy ágyamnál; az pedig magamnak kell. Lakható szobám nincs több kettőnél, az egyik az enyém, a másik a hugomé: nincs miben válogatni.

Jónás úrfi bátorkodott annyit megjegyezni, hogy «bizony pedig az én apám fundálta ezt az egész parochiát».

— Azt gondolod, hogy ingyen tette? A te apád olyan vétektarisznya volt, hogy nem győzök elég misét szolgáltatni a lelkéért, hogy a pokol kinjait enyhítsem ránézve.

— Még ezeken az ezüst kanalakon is az ő czímere van.

— Ezeket meg akkor adta, mikor téged kereszteltelek. Ha az a kis keresztvíz rajtad nem volna, egészen pogány volnál.

— No hát selim' alejkum, páterkám, megyek a vén czigány asszonyhoz, az majd talán ád szállást.

— Azt bizony jól teszed. Volt már neked annál roszszabb tanyád is. Servus!

— Csak elébb pipára gyújtok: hol a dohány?

— Odabenn áll az ágyas házamban, a döbözben.

Jónás kihúzta a pipáját öve mellől, a hova az szárastól be volt dugva. Biz az régen lehetett már kéményseprő által gondozva. Jó társasághoz szokott ember ezen úgy szokott segíteni, hogy felhajtja az ágyterítőt s az ágynak a zsupszalmájából hihúz egy szálat, olyat, a melyiken még a kalász is rajta van s azt keresztül húzza a megrekedt pipaszáron. Jónás úrfi is ezt a szokást követte s azután megtöltve a pipáját a cserépdöbözből s kicsiholva az ürömtaplóból: egy-két szippantás után kezet csókolt a tiszteletesnek, a konyhában egyet csipett a süketnéma kisasszonynak a kövér karján, a mi azt rögtön beszélővé tette, s azzal odább ment pipázva.

Csak mikor már odakinn volt, vette észre a papnak a húga, hogy két ezüst kanál hiányzik.

Azt senki sem sikkaszthatta el más, mint Jónás úrfi. Az odakinn Törökországban szemfényvesztő bandával tekergett együtt, bizonyosan ő félkézkalmárkodta el. Kitelik tőle — az éhenkórásztól! — De hátha csak tréfából tette. Nem kell lármát csapni a dologból. Hisz az ő czímere van rajta.

A CZIGÁNYASSZONY HÁZA.

Könnyű volt arra rátalálni; az utolsó ház a falu végén, az egyetlen ház, a melyiknek a kéménye füstöl: az a Czafrinka háza.

De mi keresete van egy czigányasszonynak egy olyan falu végén, a melyet ott hagyott az egész lakosság?

Hja, a Czafrinka nevezetes egy személy volt. Főkapitányi rangot viselt. Tudniillik boszorkányok főkapitánya volt. A boszorkánypörökben mind őt emlegetik a kínpadra vont alsóbbrendű maleficák, mint nagymesterüket. Hogy őt magát mégis soha semmi baj nem érte: el nem fogták, vizbe nem fojtották, ismét csak annak a bizonysága, hogy «nem hagyja el az ördög a magáét!»

Régi düledező ház volt az ott: a fala zöld a nyiroktól, a teteje a mohától, kerítése nincsen, hanem a helyett van körülötte embermagas csalán; az alacsony ajtón lefelé kell bele lépni, mikor az ember be akar rajta bukni.

A tűzhelyen nagy láng lobogott, a fölött forgatott a czigányasszony egy rostát: abba egy marok törökbuzát dobott, s az elkezdett pattogni, míg az egész rosta megtelt vele. — Épen akkor toppant be hozzá az úrfi.

— Vártalak ám vacsorára! kiáltá Czafrinka vigyorgó pofával az érkező vendégre.

— Hát hogy tudtad, hogy idejövök, éhes leszek?

— Megmondta azt nekem a kártya.

Hanem a vacsorára szomorú kilátás lehetett. A tűz meg lett volna rakva iglicze tövisből; — hanem mellette nem volt semmi fazék, csak egy nagy fekete macska ült ott, dorombolva.

— De hát mi lesz itten vacsorára?

— Majd meglátod mindjárt. Héj Szaffi, kelj fel mindjárt, ne szundikálj!

Erre a szóra a nagy fekete macska felkelt s nagy kur-

rogva, hizelkedve oda ment a Czafrinkához, hozzá törülve a hátát.

— Eredj a devlába; kiált rá a Czafrinka, ráhúzva a tenyerével, mire a nagy fekete macska leugrott a tűzhelyről s befutott a kályhalyukba, s onnan aztán, a mint a Czafrinka azt kiáltá: «no még sem vagy itt?» előbujt, borzas czigányleány képében.

Jónás úrfi meg sem ütődött ezen; az anyjától gyakran hallotta, hogy a boszorkányok el tudják változtatni a leánykáikat macskává, és ismét vissza leánynyá.

A leány arcza kormos volt, a szeme álmos volt, a haja buglyos volt, a ruhája rongyos volt. Morgott, nyafogott, mint a nyűgös gyermek, a kit álmából felzavarnak s az ökleivel dörzsölte a szemeit.

— Bemégy mindjárt a szobába! Felöltözöl, megterítesz; világot gyújtasz! Megérkezett a királyfi. Nem látod?

A leány beczammogott a szobába, duzzogva, morogva, s az arczát félénken takargatva a jövevény előtt.

Czafrinka tovább forgatta a rostát, s egymásra öntötte ki belőle egy vékába a pattogatott kukoriczát. Jónás úrfi ott állt és nézte, gondolva magában: «ez ugyan sovány vacsora lesz a böjtös ebédhez!»

Mikor megtelt a véka tetézve, azt mondá a czigányasszony: «No kis pirincz, készen vagyunk. Tessék elébbre kerülni».

Azzal kinyitá Jónás úrfi előtt a szobaajtót.

A czigányasszony szobájában gyönge világosság volt; de azt nem gerjeszté semmiféle szövétnek; hanem a gerendáról csüggött alá egy emberkoponya, annak a szájából és szemeiből jött elő a világosság.

Nem kevésbé félelmetes volt az egész szobának a felszerelése köröskörül. A szögletet elfoglaló banyakemencze tetején egy kitömött bagoly gubbasztott, amott a hordó tetején egy gődény csontváza, a falon az ércztükör, a mibe, a ki belenéz, az ördögöt látja meg a háta mögött; egy kötélre vetve csügg alá a pirossárga csíkos palást, a

mi a ráülőt egy percz alatt tíz mértföldre elviszi, a szögletben a gonoszhírű «kurugja», a mi ha akarom ló, ha akarom sárkány; keresztül téve rajta a fakard, a mivel az ördögök ellen hadakoznak az ördögnék; egy hordó, a melyiknek nincs feneke: rajta a csigákkal kirakott kantár, ahhoz támasztva egy tizküllőjü kerék; a polczon dob, nádsíp, vaskondér, czifra tégelyekkel; azokban mind varázskenőcsök állnak: mindenféle száraz füvek, egész pamat számra, a mik alul egy teknősbéka pislog elő; aztán egy fekete selyem zászló nyelével egy kivájt tökbe dugva; ismeretlen állatok bőrei, szétfeszítve; óriási csontok; a hogy ezt mind előbb látta már Jónás úrfi (nem ugyan ébren, de álmábàn, mikor az anyja tele beszélte neki vele a fülét). Az sem lepte meg, hogy a szoba közepén szép nagy selyem terítővel betakart asztal állt, és azon czintányérok, kancsók és poharak, a mik úgy ragyogtak, mintha ezüstből volnának. Mind nem ért rá ő ezekre vesztegetni az álmélkodását; mert ha még annyi szeme lett volna is, mint a torontál póknak, mind rajta veszett volna azon a tündér alakon, a mivé az iménti buglyos, kormos kis szörnyeteg átváltozott. Ezt is értik a boszorkányok.

A tündéringgel deli lánykává alakitani át a rücskös purdéjukat. — Micsoda termet volt! De még milyen szemek! Olyan a villámlásuk, mint mikor a futó csillag szétpattan az égen. Mikor a szája mosolygásra hasad, villogó fogaival, olyan az, mintha a rózsás mennyország nyilna meg, s ezen a nyiláson nézne ki két sor nevető ördög: a fehér fajtából.

A míg a szobában volt a leány, addig nem is látott mást az úrfi, csak őtet. Csak azután nézegetett széjjel, mikor őt kiküldte az anyja.

— No Szaffi! ugorj! hord fel a vacsorát!

Hord fel! ugyan miket?

De alig akart annak vége szakadni. Volt ott sült malacz, pogácsa, lépes méz dióval, ostyepka, marczafánk, —

s hozzá pompás ménesi bor, a milyent csak a fejedelmek isznak, egész csobolyóval.

Boszorkányság mindez! Nem megy ez másként mint ördög hirével! Aggódék magában Jónás úrfi; de Szaffi olyan szépen kinálta, hogy nem állhatott ellent, próbát tett a borral, felemelte a poharát, s ráköszönté ezzel a szóval: «áldja meg az Isten, a ki adta!»

(Jól tudá, hogy az Isten nevének említésére a boszorkányok egyszerre varasbékává, az ételek fűrészporrá válnak, s aztán nagy megnyugtatására szolgált, hogy minden úgy maradt, a hogy volt. Talán mégsem azok hát?)

— De pompás lakomát csaptál, jó Czafrinka, mondá, mikor végre megtörlé a száját a damask kendővel.

— Vártalak, pirinczecském. Tudtam, hogy ma megjösz. Aztán a czigányasszony megkap mindent a mit kiván. Ne félj tőle; csak nyulj hozzá! se nem loptam, se nem varázsoltam; helyembe hordják ezt. A bolondok, a kik egy kis észt kérnek tőlem kölcsön. A királynak a jobbágyai az okosak; az enyéim a bolondok. Több népem van, mint a királynak. Több hatalmam van, mint a püspöknek.

— Jövendőt is tudsz mondani?

— Az a tudományom.

— No hát vesd ki az én jövendőmet. Nesze; neked adom az anyámnak a kártyáit: az nagyon is értett hozzá.

— Tudom én azt, édes pirinczecském. Jól ismerem az anyádat. Ő volt közöttünk a «barjaktár».* De nagyon nagy örömöt hoztál hozzám, mikor az ő kártyáit elhoztad. Mert azok a hétszer igaz kártyák. — Takarítsd el az asztalt Szaffi! — A legelső szerencsét te neked hadd vessem ki az anyád kártyáival.

Czafrinka minden kártyalapot egyenkint megcsókolt, a mikor kirakta; s mikor végig nézett rajtuk, összecsapta a kezeit.

* Török szó: zászlótartó, a bűvésznők között kiváló rang. A hajdani boszorkány-perekben sokat emlegetik.

— No neked ugyan csoda szerencse áll, pirinczecském! — Nem sokára meg fogsz házasodni. A mit a feleséged a menyekző éjszakáján álmodni fog, azt mondasd el magadnak: mert az az álom beteljesül, s akkor te olyan gazdag ember fogsz lenni, a milyen az apád volt; még annál kétszerte gazdagabb. Hires, nevezetes nagy úr lesz belőled.

No már ennél jobb szerencsét nem is kivánhatott magának Jónás úrfi. Hisz az anyja is mindig mondta neki a kártyából, hogy gazdag fog ő még lenni, csak haza kerüljön; de ilyen jól még sem tudta kirakni; — «a mit a kis feleség első éjjel álmodni fog!» — De hát hol van az a kis feleség?

— No de már most ideje lesz a lepihenésnek; mondá Czafrinka. Késő az idő már. A kastélyodba ne menj mára. Ott nem találsz egyebet patkánynál, még csak szalma sincsen, a mire lefeküdjél. Maradj itten nálam, én jó ágyat vetek: itten alszol a leányom mellett.

Jónás úrfinak valami lőtt a szivébe erre a szóra. Talán nem is egészen ijedtség; — de mégis olyenforma. Azt gondolta: «ej ha! ez a czigányasszony most mindjárt hozzám is akarja adni forrójában a leányát feleségül!» Mert ahhoz még nagyon ártatlan lélek volt, hogy valami másra gondolhatott volna.

A varázslónő pedig úgy olvasott az arczáról, mintha rúna könyv volna. Elnevette magát.

— No csak sirva ne fakadj ijedtedben, pirinczecském, nem úgy lesz az, a hogy te gondolod; a Szaffi alszik a banyakemenczében belől, te pedig alszol a banyakemencze felett kivül: egymás mellett; de közbül a kályhafal. Mert látod ez az egész ház olyan nedves, nyirkos: hogy az egyetlen száraz hely benne a boglyakemencze, a mit befűtünk mindennap. Te alszol fent, Szaffi alant: csak a fejedet a sut felé fordítsd, mert ha két ember egymás mellett, fal közöttük, ellenkező feje alját csinál, egyik sem tud egész éjjel aludni.

Ezzel az eléje térdeplő leányát megimádkoztatta; elmondatta vele a miatyánkot, még pedig nem visszafelé: a végmondást sem hagyatta ki belőle; «szabadíts meg a gonosztól», a miből Jónás úrfi azt a megnyugtató tudatot szerezhette, hogy ez a leány még nem boszorkány. Sőt maga az anya kötötte fel neki a nyakára a pászma veres selymet; a mi a leányokat a rossz igézettől megőrzi.

Azalatt a fekete macska is bejött, láthatta Jónás, hogy ez és a Szaffi csak egy név, de két különböző állat.

Azután ő is felfeküdt a kemencze padjára, a hol jó langyos meleg volt: jobb, mint akármi tollas nyoszolyában s ott el is aludt csendesen. Álmában úgy tetszett neki, mintha az a leány, a ki ott mellette fekszik, közbe egy arasznyi fal, — valami bűbájos nótákat énekelne; a minek csupa édesség a verse is, a nótája is. Mikor fölébredt, a verset elfelejtette, hanem a nóta ott csengett akkor is a fülébe.

AZ ELADÓ LEÁNY.

Másnap korán hajnalban felkereste a lovát Jónás úrfi: ott legelt az valahol a kastélykertben; nem látott az soha, se abrakot, se istállót; őrizőre sem volt szüksége: nem messze tőle hevert egy agyonrúgott farkas. Jónás úr megveregette a bozontos nyakát, szájába kapcsolta a zablát, s megszorította a hevederét: aztán felült a hátára; a merre száraz földet látott, elindult. Ut nem volt sehol.

Nekiindúlt feleséget keresni. Igy volt az a régi jó időkben. A leányokat nem hordták össze bálba, hogy ott válogassanak belőlük a házasulandók; hanem ezek vették nyakukba az országot, sorra járták a kastélyokat, nem titkolták, hogy leánynézőben járnak; a hol megtörülték a széket kötény nyel, mielőtt leüléssel kinálták, ott sejthették, hogy szivesen láttatnak; a hol kását főznek ebédre

ott tudták, hogy ez a «kitoló kása» s odább mentek. A felnőtt leánynak mindenütt «eladó leány volt a neve.»

«Micsoda falú ez, beh fakó!
Nincsen benne vendégfogadó;
De van benne szép lány eladó!»

Jónás meglátott egy tornyot a távolban, arra felé tartott. Közbe esett egy nádas, bátran neki vágott, belegázolt; — mikor már jó messze benn volt, egyszerre csak puskaropogást hall. «Ki mer itt lövöldözni az én uradalmamban?» Odarugtat. Hát egy egész nagy vadásztársaságot talál a nádasban, mely tíz csónakban egész kedvvel lövöldözgeti a kacsákat. A vezércsónakban egy czifra egyenruhás katonatiszt ül, a ki németül kommandéroz. Jónás úrfi nem sokat tétovázott, hanem beleugrott a mély vizbe a lovával, s odausztatott a vezércsónakhoz.

— Kassamadiner! Kicsoda az úr?

— Én báró Feuerstein generális vagyok; szolgálatjára, felelt a tiszt úr; hát nekem kihez van szerencsém?

— Én pedig Hamzabassaviczi Botsinkay Jónás vagyok. Ki engedte meg az uraknak, hogy itt az én «tilos»-omban vadászszanak?

«Hahhahha!» Az egész vadásztársaság kaczagott.

— Hát bizony nem tudtuk, hogy ez a mocsár «tilos» s igen szép kacsászat esik benne. Felelt a tiszt úr.

— Ez pedig «tilalom», mert az én nemesi birtokomon van. Ide azzal a puskával!

— Hogyan van?

— Úgy, hogy megzálogolom az urat. Ha nem adja szépen, mindjárt felfordítom ezt a ladikot.

Nem volt tréfa; de mégis jó tréfa volt. A tiszt úr inkább nevetett, mint boszankodott, a mikor a csónakja orrát emelgető lovagnak átnyújtá a szép duplapuskáját.

(Az anyjától hallott hasonló esetet Jónás úrfi az apjáról, a mikor az a szomszéd uraságot a tilos vadászatért minden kiséretestül elfogatta: azt hitte, neki is úgy kell tenni.)

— De csak nem fog el bennünket csoportostul? kérdé a tábornok-vadász.

— Hajh! volna csak száz vendégágy kastélyomban, s száz hordó bor a pinczémben mint az apámnak volt: két hétig nem ereszteném ki az urakat.

— Hisz ez derék egy ficzkó! mondta a tábornok a kisérőinek. Hát nemes lovag úr, Botsinkay de Hamzabassavicza: legyünk jó szomszédok; én is itt lakom; és most tisztelje meg az úr az én kastélyomat azzal, hogy legyen vendégem.

— Azt megtehetem.

— No hát legyünk pertu! A puskám neked hagyom emlékül.

A vadásztársaság az ejtett prédával együtt kicsónakázott a mocsár szélére, ott szekerekre rakodtak s négy lóval tovább szeleltek a gyepen; Jónás úrfi lóháton vágtatott együtt velük. Azután következett egy határ homokpuszta, ott csak lépést lehetett menni. E csendes baktatás alatt ráért a két szomszéd az ismerkedésre. Jónás úrfi úgy ismerte meg Feuerstein bárót, mint egy délczeg, daliás gavallért, ki még nem volt negyven éves, s vitézsége által vitte ilyen magas rangra. Szép férfias alakja mellett csupa szikrázó élcz volt a beszéde, a mi kétszeresen kedvessé tette. Beszélt magyarul, törökül, ráczul; a mi közűl az egyik Jónás urfinak valószinüleg az anyanyelve. A tábornok ellenben úgy ismerte meg Jónás úrfit, mint a világ legegyűgyűbb teremtését, egy igazi parlagi guvatot; a kinek még csak álma sincs a világi életről, a kivel nagyon sok tréfát lehet majd csinálni.

Jónás úrfi mindjárt első ismeretségre kitálalta az egész szándékát, hogy ő most feleséget keresni indúlt; mert ő neki egy czigányasszony megjövendölte, hogy a mit a felesége álmodni fog a mennyekzői éjen, ez neki nagy szerencsét hoz: erre pedig sürgetős szükség van. «Ugyan kérlek, nincs te neked eladó leányod?»

Báró Feuerstein nagyot nevetett rá.

— Nincs, pajtásom. Mert csak tavaly házasodtam.

— Ühüm! Gondolá magában Jónás úrfi. Hát fiatal menyecske van a háznál?

Nem kérdezősködött felőle. Tudta, hogy a török nagyurak nem szeretik, ha valaki a feleségeikről beszél. Magában elképzelte, hogy milyen szépnek kell lenni annak a Kadinának, a kit egy ilyen bimbasi kiválasztott ezer közül?

— Nálam nincs eladó leány! édes czimborám: de a szomszédban, a sugoviczi kastélyban ott van egy neked való kisasszony: igazi gyöngyömadta szép Diána!

— Szép-e?

— Mint egy tündér. Sugár, kevély termet, mint egy tevepárducz!

— Ah! És a szemei is olyan szépek mint a tevepárduczé?

— De százszorta szebbek. Fekete szemöldökei csaknem összeérnek!

— Hajh! De szeretném ha egészen összeérnének!

— Ajka olyan piros majd megcsattan!

— Meg is csattan az hát!

— Aztán az apja éktelenül gazdag: egyetlen leány.

— Micsoda az apja?

— Hát biz az öreg Loncsár nem valami előkelő nemes; — az előtt disznókereskedő volt, most azonban már földesúr.

Jónás úrfi nagyon fintorgatta az orrát erre a felfedezésre. Mert azt az ember könnyen elfeledi, hogy saját-maga pojácza, kávésinas volt; hanem azt, hogy az ősei hetediziglen fölfelé mind nemes urak voltak, azt soha sem felejti el.

— No, majd meglássuk.

A vadásztársaság megérkezett a báró kastélyába, s arra valamennyien tisztelkedni mentek a bárónéhoz. Jónás úrfi is lesimította a haját a két megnyálazott tenyerével erre az alkalomra.

De majd sóbálványnyá vált ámulatában, a mikor a bárónét meglátta, a kit csak tavaly vett házas társul az ő daliás szomszédja. Nem ilyennek képzelte ő azt.

A delnő, a milyen kicsiny volt, olyan kövér volt. A két kezét a világért össze nem tudta volna tenni elől; a feje is ép oly gömbölyű volt, minden elképzelhető nyak nélkül; az orra és a szemei alig látszottak ki az orczájából. Mikor ment, úgy tetszett, mintha gurulna.

— Hüh, barátom! mondá Jónás úrfi a házi gazdának. Iszonyú gazdag lehet ez a te feleséged, ugy-e?

Ezen aztán, a kik hallották, mind nagyot nevettek. A rossz élcz eljutott a házi asszony fülébe is; az is jót nevetett rajta; kivált miután a férje megismertette vele az új szomszédot s azt is elmondá róla, hogy házasodni jár, a szomszédban leányt keres.

A báróné aztán odaülteté maga mellé Jónás úrfit az ebéd alatt. Nagyon szellemes hölgy volt. Olyanok voltak a szavai, mint a hegyes nyilak. Beszélt a környezetéhez németül és francziául: csipős észrevételeket téve a furcsa ficzkóra. Azt nem is sejtette, hogy ő mind ezt érti; hiszen tolmács volt Sztambulban. Ő hozzá csak ráczul beszélt.

Egyszer aztán azt mondá a báróné Jónás úrfinak.

— Vigyázzon kegyelmed magára, mikor házasodni indúl. Ha gazdagot keres, inkább egy ilyen guggonűlő chinai bálványt vegyen el, a milyen én vagyok; hogysem egy délczeg karcsú tündért; mert a chinai bálványt nem lopják el kelmedtől; de a bűbájos Diána bizony felrakja kelmednek a homlokára azt a koronát, a mivel Acteont elvarázsolta.

Tudta is azt Jónás úrfi, hogy mi az az Acteon? Nem is értette ő, hogy min kaczagnak most olyan nagyon? Nem is akart ő semmi gorombaságot mondani erre: csak a philosophiáját fordítá kifelé.

— Deiszen, báróné asszonyom, volt az én nevelőapámnak, a ki yongleur volt, egy látványbódéja: abban volt nekünk egy kövér asszonyunk, a ki négyszerte kövérebb

volt még excellentiádnál is. Alláhra mondom: még azt is elszöktették tőlünk egy éjszaka.

Mai világban az ilyen gorombaságért az embert kikergetnék, de a régi módi mellett ez megjárta tréfának: még sokkal inkább «felvágta az égót» az olyan ember, a ki nem engedte magát lecsepülni, hanem visszatromfolt.

A magára maradó férfitársaság aztán együtt maradt tovább mulatni, egy darabig leginkább Jónás úrfi rovására; de később aztán, mikor kártyázásra kerűlt a dolog, a mulatság árát mások fizették meg. Azt nem mondta meg nekik Jónás úrfi, hogy a legszükségesebb tudományt a világon milyen tökéletesen megtanította a nevelőapja: a kártyázás tudományát, ebben tökéletes volt. Az urak azt mondták rá, hogy «a bolondé a szerencse.» De semmi illetlen paklizáson rajta nem kaphatták.

Ez a mulatság egy kicsinyt segített Jónás úrfi megcsappant tarsolyán.

Arra is kiterjedt Jónás úrfi bölcsessége, hogy mikor az ember ma egy helyen agyon nyerte magát a játékban, onnan jó hajnalban, a kapufélfától véve bucsut, iramodjék odább.

Ő bizony nem várt vele, a míg az uraságok tíz-tizenegy óra felé felébredve kezdenek kiabálni szappany és melegvíz után, hogy a képes felüket megborotválják; hanem a mint első pirkadásra elkezdték a sárga rigók a kertben kiabálni a «mit hoztál fiú?»-t, azonnal csizmát rántott, lement az istállóba, felnyergelte a lovát, senkinek borravalót sem adott; odább állt nesz nélkül.

A falu végén a disznópásztortól megkérdezte, merre van Sugovicz? Az megmagyarázta neki, hogy a merre a legtöbb disznótúrás van: — nem téveszthetni azt el. A szag után odatalálhat. — Nincs olyan illat a világon, mint a jó friss sertésállás zamatja.

Délre már ott volt Jónás Sugoviczon, Loncsár uram kastélya udvarán.

Az is egy olyan régi urától elhagyatott nagy épület-

halmaz volt; a mit az új gazda, — a ki nem tudta egyszerre beletalálni magát a nagy uraságba, — csak félig tett lakályossá: a kastély egyik oldalán hirdették a megvakult, porral belepett ablakok, hogy azokban senki sem lakik; a többiek ellenben annál inkább ragyogtak tarka szines üvegekkel.

Loncsár uram a legnagyobbik teremben ült, többi czimboráival együtt, a mikor újon érkezett vendégét hozzá bevezették.

Ők akkor jártak a vacsora vége felé.

(Nem felejtettem ám el, hogy odafenn az volt mondva, hogy Jónás úrfi délre érkezett meg, azért mégis jól van mondva; ez a vacsora volt: tegnap kezdték, ma végzik. Majd azután az ebédhez ülnek, s annak éjfélre lesz vége.)

A vendégek is mind rácz uraságok voltak. Tagjai annak a harminczezer rácz családnak, a kiket Csernovics Arzén patriarka hozott be magával Szerbiából Magyarországra, a legutolsó török hadjárat alatt.

Azért nem volt ám senki ittas. Mert nem az a részeg ember, a ki sok bort iszik; hanem az, a ki nem győzi.

— No fiam! — kiálta Loncsár uram az új vendég elé, a kit hat vadász-kutya kisért nagy csaholva végig a tornáczon: — hát én hozzám jösz látogatóba, vagy a lányomhoz?

— Biz a leányodhoz én.

— Hát akkor kotródj, vakaródj, ebanyádba, a czifra szobába. Csak aztán meg ne bánd.

Elég őszinte volt Loncsár uram, a mikor mindjárt előre megmondta a leánykérőnek, hogy vigyázzon magára, a mikor az ő leányához akar közelíteni.

Mert furcsa teremtés volt Arzena kisasszony. (Már a neve is ellentmondás, mert «arzen» görögül «férfi»; s a mellett gyökszava az arsenicumnak.)

Először is körül volt véve mindenféle állatokkal, a mik a látogatóknak alkalmatlanságára voltak. Volt egy

nagy kutyája, amelyik azt a tréfát csinálta, hogy odatette a két lábát az embernek a vállára s úgy nézett a szeme közé kilógó nyelvével lihegve. A míg ezt igyekezett a nyakáról elhárítani, azalatt odasompolygott hozzá egy vadmacskának született nagy kandur, s az a tíz körmével elkezdte méregetni a lába szárain, hogy milyen magas lesz a jövő télen a hó? s hogy hátulról is ostromolva legyen, odarepült a vállára egy tarka ördög, valami emberi nyelven beszélő görbe orrú madár s akkorákat sikoltott a fülébe, hogy majd a füle dobja hasadt, s ha ez sem volt elég, megrángatta a hunczutkáit.

S jaj volt annak a legénynek, a ki csak fel is szisszent; a tündéri szép Arzena annál jobban kaczagott rajta.

S jól illett neki a kaczagás: minden porczikája arra volt teremtve, hogy nevessen; kigyózó szemöldökei, kárbunkulus szemei, göndör haja, gyöngén pelyhező felvetett ajka, gödrös arcza, álla; egész teste nevetett vele. Tudja ő ezt jól maga is; azért is volt mindig azon, hogy bolondot csináljon az emberből.

Hanem Jónás úrfi már az állatoknál megmutatta, hogy mi lakik benne. Menazséria körül nőtt fel; farkast, hiénát, még kigyót is tanított tánczolni. Az első szavára úgy megjuhászodott kutya, macska, papagáj, hogy az egyik a lábához feküdt, a másik az ölébe, a harmadik a vállára s szundikálni kezdtek. Azoknak ott fel nem szabad kelni, a míg ő meg nem engedi.

Arzena törökösen ült a kereveten, a lábait maga alá szedve, a mikből csak egy igazgyöngyökkel és rubintokkal gazdagon hímzett papucs volt látható; fején párta volt, arany pénzekkel kirakva; a keblét hét sor arany pénzfüzér takarta.

Igen szivesen fogadta a látogatóját, a mint az megnevezte magát, s odaülteté magával szemben egy hímzett bőrpárnára, s aztán parancsot adott a legyező cselédjei egyikének, hogy hozzák rögtön a csemegét. Ráczoknál az a legelső, a mivel a vendéget fogadják. — Hanem Arzéna

kisasszonynak nagyon furcsa izlése volt csemegék dolgában. A mit egy nagy fedeles ezüsttálban felhoztak, az nem volt más, mint eleven cserebogár. A mint fölemelte a tá födelét, mingyárt kivett belőle egy ilyen népdalba való oogarat, leszakítá a fejét, s egész deliczíával kezdte ropcgtatni a fogai között: «ez nekem a legkedvesebb csemegém, tessék Botsinkay uram!»

A megkinált vendégnek ilyenkor rendesen a hideglelés állt a hátába s elzöldült az undortól: de Jónás úrfi egész készséggel markolt bele a tálba, s csak úgy tömte az eleven bonbonokat befelé.

Arzéna nagyot bámult rá.

— Hát kegyelmed is szereti a cserebogarat?

— Pompás valami ez! De még ha a sáskát megkóstolná a kisasszony! Az még a valami!

S aztán beszélt neki annyi mindenféle bogarakról, lárvákról és fertelmes kukaczokról, a miket az ázsiai és afrikai czivilizált népek inyenczségül lakmároznak, hogy elvégre maga a kisasszony kérte, hogy ne mondja már tovább: elég lesz ebből ennyi. Inkább igyanak rá egyet.

Az italt pedig, hogy más országban jégbehütve hozzák fel, úgy ő nála kis ezüst katlanban felforralva hozták, hogy csak úgy buzgott; alant az edényben izzó parázs volt: úgy merített belőle Arzéna kanállal s tölté a vendége serlegébe: «tessék, igyék kegyelmed!» — De még azonkívül is úgy megvolt az az ital fehér borssal erősítve, hogy gyönge szívü ember, a mint egy kortyot leszalasztott belőle a torkán, majd a lelkét prüszkölte ki tőle.

Jónás úrfi nagy gyönyörüséggel szürcsölgette biz azt.

— Fölséges egy ital!

De hogy még jobban érezzék a zamatját, kivett a katlanból egy égő parazsat, és azt is lenyelte utána.

Arzéna kisasszony kezdte észrevenni, hogy mesterére akadt. Az egész lakoma mind ilyen veszedelmes fogásokból állott: piros paprikákat hoztak, keserű mandulával töltve s lánggal égő krámpámpulit, a mibe mazsolát,

fügét dobáltak s abból halászták ki: úgy ették meg égve. A végén az mondta Jónás úrfi, mikor az izlandi zuzmóval kevert fekete kávét megitatták vele, hogy most még csak egy kis arzenikum volna az asztalon, hogy a kisasszony nevének tiszteletére azt is a kávéjába hinthetné.

Ezután a «lakoma» után pedig kártyát hozatott elő Arzéna kisasszony, s felhivta Jónás úrfit egy kis gyenge halberczvelvire.

Hogyne állt volna rá? Aranyban játszottak. Jónás úrfi engedte Arzéna kisasszonyt nyerni. Ő volt a bankadó. Gondolta, ezzel kedvét lehet lelni a kisasszonynak. Aztán megint a kisasszony adott bankot. Jónás bég észre vette, hogy a kisasszony ért a csaláshoz. Hát ezt is megengedi az ember, azért, hogy kedvét keresse. Hanem aztán, mikor a kisasszonynak folyvást sikerül a csalás, kezdi kinevetni az áldozatát, s még gúnyolódik vele.

— No megállj! mondá magában János úrfi: ha csak az kell, hogy ki tud jobban paklizni?

Egypár forduló után Jónás úrfi elnyerte a bankot.

Akkor aztán Arzéna kisasszony tűzbe jött: erőltetni akarta a szerencsét, lassankint minden pénzét elvesztette. Még jobban nekihevült; lekapcsolta nyakából a hét sor aranypénzt; azt tette fel. Az is odaveszett. Hiába folyamodott minden csalási furfanghoz: Jónás még nagyobb mester volt ebben. Utóbb feltette a kártyára a pártáját: az is a Jánosé lett. Egész halmaz arany állt már előtte. — Ekkor Arzéna kisasszony egész nekiveresedett arczczal kiältá: «áll az egész bank!» s azzal lerántva lábáról az egyik hímzett papucsát, oda veté az asztalra.

— Tartom! mondá Jónás úrfi, s aztán egész mosolyogva nézegetett Arzéna arczára, a míg a kártyát osztá: úgy, hogy ebből a tekintetből megérthette Arzéna a szándékát; ezt a játékot meg hagyta neki nyerni. A kisasszony visszakapta az egész veszteségét! Jónás bég odatolta eléje az egész aranyhalmazt; a kis papucsot azonban elébb megcsókolta; a miért Arzéna kisasszony a papucs talpával a

körmére koppantott: «hogy merte kegyelmed megcsókolni, a mi nem a magáé.»

Hanem aztán mégis oly kegyes volt, hogy odaültette maga mellé ugyanarra a kerevetre, s nargilékot hozatott, s aztán úgy pipáztak együtt, egymással szemközt fordulva ketten, a kerevet vánkosaira vetve hátra a fejüket s vetekedtek benne, hogy melyik tud szebb karikát fujni a füstből?

Arzéna kisasszony a közben folyvást tartotta mesékkel Jónás úrfit; rémséges, kisértetjárta, rablógyilkosságtól borzasztó meséket, a mik mind nagyon alkalmasak arra, hogy valakinek az éjszakai álmát elrontsák.

Jónás úrfi pedig erősen hitt a kisértetekben és a boszorkányokban.

Aztán mentül jobban bealkonyodott, annál ijesztőbb regéket suttogott Arzéna vendégének, s mikor már jó sötét volt a szobában, akkor bizalmasan közlé vele, hogy ez a kastély, a miben ők laknak, szintén ilyen kisértetektől lakott elátkozott hely. A hajdani várkisasszony, a ki menyekzője napján halt meg, kisért a szobákban, s valahányszor valami kérő jön a házhoz, annak éjfélben megjelen, mindenféle pokolbeli ijesztő zaj mellett, odamegy az ágyához, rálehell a fejére, s a hol az a lehellet érte, reggelre tiszta fehérré őszül egy tincs haja a fiatal embernek. Ezért nem is mennek a vendég urak éjjel a szobáikba aludni; hanem együtt mulatnak az ivószobában, s csak a harmadik kakaskukoritás után feküsznek le. Már tudniillik az olyan urak, a kik lánynézőbe jönnek ide.

— Én pedig leánynézőbe jöttem, mondá Jónás úrfi. Az ivók közé azonban nem megyek; mert inni nem tanultam: abban nincsen tudományom. Tehát majd csak ott aluszom, a hol a szép kisértet jár.

— Kegyelmed talán nem hiszi, hogy a sirava valósággal itt jár a kastélyban?

— De nagyon hiszem. Csakhogy én tudom, hogyan kell vele beszélni?

— Hát hogyan kell? Mondja meg igen szépen kérem.

— Hát megfordítva!

— Megfordítva? Hogyan megfordítva?

— Nem tudom jobban megmagyarázni. Megfordítva!

Éjfélre válván az idő, Jónás bég elment lepihenni abban a nagy puszta szobában, a hol ágyat vetettek a számára.

A kardja, puskája (a mit Feuerstein bárótól vett el) oda volt téve az ágya mellé.

Mikor az éjfélt ütötte az óra: egyszerre nagy zsivaj riasztja fel, mindenféle állati hangok, bömbölés, visitás, ördögök röheje.

Nosza felkapja a puskát: akkor veszi észre, hogy az a cső végig tele van öntve szurokkal; rángatja a kardját, az meg nem jön ki a hüvelyéből, meg van babonázva.

Azután jön az, hogy láthatatlan kerekek gördülnek végig a szobájában, láncz-csörömpölés hangzik körülötte, s mintha patkós macskák nyargalnának végig csapatostól.

Mikor ez is elmulik, kisértetes nyögés támad a tornáczban, feltárul az ajtó és sirbolti világosság dereng át a sötéten. Jónás úrfi egy hosszú fehér ruhába öltözött hölgyalakot lát lassú csoszogással közeledni, a kinek a fejét köröskörül leomló menyasszonyi fátyol takarja. A nyakából vékony ezüstláncz csügg alá, egy nagy világító kő, a mi a sötétben magától sugárzik: az derengeti ezt a sírbolti világot.

Jónás úrfi tudta azt nagyon jól, hogy ha a meglátogatott férfi olyan erős szivű, hogy nem retten meg a kisértő alaktól, aztán bátran odamegy hozzá, és felveti a fátyolt a fejéről, hát egy csont koponyát lát meg alatta, s akkor aztán a rémülettől igazán ónossá válik. Ennyi ismerete volt neki a túlvilági dolgokról. — Ellenben boldogult édes anyjától megtanulta azt, hogy ha kisértet jön ellene, azzal hogyan kell beszélni? Szemközt kell menni rá; csakhogy megfordítva: nem a talpaival, hanem a tenyereivel a földön s a fejével lefelé. — Nem minden ember

tudja azt megcsinálni: de Jónás úrfinak ez volt a kenyere nagy időn keresztül.

Nosza hirtelen a két tenyerére vetette magát, s a talpaival az ég felé, elkezdett a tenyerein lépegetni a kisértő lélek felé.

A kisértő lélek erre a fogadtatásra nem volt elkészülve.

A mint a halandó embernek a két sarkát látta maga előtt a levegőben billegni, egészen megkonfundálódott; nem jött előbbre.

Jónás úrfi viszont lefelé levén fordítva a feje, megpillantá a szemeivel a kisértő lélek fehér uszálya alól kikandikáló papucsokat: azok voltak a szép igazgyöngygyel és rubinttal kivarrottak.

— Ohó! Ezt a papucsot én már láttam.

Azzal az egyik papucsot megkapta a markával, lerántá a kisértet lábáról s hirtelen hátrafelé vetve bukfenczet a levegőben, a talpaira állítá magát.

A kisértő lélek pedig nagyot sikoltva, megfordult, s a félpapucscsal a lábán, elszaladt, a szobákon minden ajtót becsapkodva maga után.

Jónás úrfi köszönte a megboldogult édes anyjának, hogy lám milyen jó tudományt hagyott rá!

Másnap korán reggel felkelt és lement sétálni a kastély kertjébe. — Már ott találta Arzena kisasszonyt. — Virágokat szedegetett s bokrétákat kötözött.

— Kinek a számára lesz az a bokréta?

— A kegyelmed számára.

De egészen át volt változtatva a kisasszony. Szelid volt, mint a tej, és szemérmetes, mint a tiszta viz. Alig birt ráismerni Jónás úrfi.

— Az éjjel meglátogatott ám a kastély kisértete.

— Tudom.

— Ott is hagyta nálam az egyik papucsát.

— Jól tette.

— Most én oda akarok menni Loncsár uramhoz, s

ajánlatot szándékozom neki tenni, hogy én megszabadítom a kastélyát attól a félelmetes kisértettől.

— Tegye azt kegyelmed.

— De csak úgy tehetem, ha a szép Arzena kisasszony is támogatni fogja kivánságomat.

— Bizonyos lehet felőle.

— No hát, mihelyt kialussza magát Loncsár apó, megyek hozzá s előadom a könyörgésemet.

Addig is azonban felhivta magához Arzéna kisasszony Jónás úrfit reggelizésre.

Ezuttal azonban egész okos megennivaló dolgok kerültek az asztalra, a hogy más rendes háznál szokták; válogatott izes körömfaladékok; s italnak friss tej, meggyviz és almabor.

— Hát ma nem eszünk cserebogarat? kérdezé Jónás úrfi.

— Csak tréfa volt az: arra való, hogy kitudjam a szivének az erejét. Bocsásson meg érte!

Arzéna kisasszony egyszerre csupa hajadoni alázatosság lett. Még az alkalmatlan házi fenevadak sem voltak körülötte, azok helyett egynehány galamb repkedett, turbékolt a szobában, a mikről Jónás úrfi első látásra felismerte, hogy azok postagalambok. Fehér a testük, fekete a fejük. Egy-egy leszállt Arzéna vállára s a leány azzal enyelgett.

És azután beszélt igen okos dolgokról Jónás úrfival. Elmondá neki hosszasan, hogy mi az oka annak, hogy az ő birtoka most víz alatt fekszik. Azt is elmondta neki, hogy ezen a bajon hogyan segíthetne, az elrontott vizigátak helyreállításával. Tanácsolta neki, hogy e végett is egyezkedjék ki az ő apjával, mint felső szomszéddal, a ki a vizeket ráereszti; mert szükséges, hogy a birtokát ismét jó rendbe hozza. — Jónás úrfi ebből a beszédből meggyőződhetett a felől, hogy Arzéna kisasszony egész komolyan óhajt az ő felesége lenni, s hogy kapitalis asszony fog válni belőle!

Alig várhatta, hogy eljőjjön az a reggeli óra, a melyben Loncsár urammal beszélhet: a mi ha váratott is magára, de egyszer csak mégis, no ha délfelé is, de megvirradt.

Csakhogy Loncsár uram addig szóba nem áll senki fiával, a míg felébredvén pipára nem gyújtott. Azt meg azután nem kivánhatja tőle senki, hogy a pipáját kihagyja aludni. Addig meg nem szólal, a míg azt ki nem szítta. Akkor meg azt feleli a «leánykérésre» :

— No fiacskám, erre imákozzunk elébb egyet!

«Imádkozás» annyit jelent Loncsár úrnál, hogy egy szűk nyaku üveg pálinkát kiüríteni.

Jónás úrfi hiába szabadkozik, hogy ő már imádkozott ma, aztán meg az ő vallása szerint nem is szokás így imádkozni: nincsen kegyelem! inni kell.

Ha meg aztán az ember az első poharat kiitta: akkor a a másodikat ki kell inni a barátságért, testvériségért; arra aztán következik a csókolódzás; Jónás úrfi hiába protestál, hogy ő nem szereti a férficsókot: neki nem az apja kell, hanem a leánya! No hát igyál a szép leányért! Ha nem iszsza ki, a gallérjába töltik, vagy megkeresztelik vele. Akkor meg aztán lehetetlen rá nem kezdeni a danolást: «Valahányszor az oláh, mondja «szinetátye!» Ennek a nótának pedig hetvenkét verse van. — Nem lehet az öreggel egy okos szót beszélni erről a kérdésről, hogy «adja-e a lányát?»

— Maradj itt a vajas hétig, mondja Arzéna a nyugtalankodó udvarlónak. (Már anynyira vannak, hogy tegezik egymást). Akkor az öregnek egész héten bőjtöt kell tartani.

Tehát megvárta ott a vajas hetet, s különösen a három olajos napot. — Hiszen nem lehetett ez alatt semmi panasza a várakozás ellen; az egész nap turbékolással telt le; választottja csupa jóság volt iránta: minden kézszorítását visszaadta, sohajtozni is segített neki: csakhogy épen megcsókolni nem engedte még magát; mind csak azzal biztatta, hogy «holnap!»

Végre a várva-várt keserves bőjti napok is elérkeztek: a mikor Loncsár urnak minden vendége haza takarodott; otthon pedig nem ettek egyebet, mint olajos babot, meg kemény tojást. Ekkor egészen kijózanúlt a kegyes atya.

Csakhogy az ilyen napon meg nagyon rossz kedve volt. Senkinek a pofája sem tetszett neki. Nagy fanyalogva végig hallgatta Jónás úrfi leánykérő beszédét, nagyokat nyelve közben, mintha száraz hal volna; s mikor mindent jól megértett: azt is, hogy a kisasszony is beleegyezett már a hozzámenetelbe, akkor azt mondá neki, összevisszsza fintorgatott ábrázattal:

— Hát üsse part! Kutya bánja! Egyik hunczut olyan mint a másik. Azt szeretem, hogy olyan jó czinczár pofád van. Hát vedd el a leányt, köss követ a nyakadba, ugorj a Bégába; bánom is én! Majd visszaadnád még, ha a tied lesz. Hanem én csak egy föltétel alatt adom hozzád a leányomat. Ha én nekem báróvá fogsz lenni.

— Báróvá? Hebegé Jónás úrfi. Ugyan hogy legyek én báróvá?

— Hát az a te dolgod. Csak úgy osztogatják most a grófságot, báróságot. Fogj magadnak egyet ott, a hol más. Ha tudott egy Beleznay gróffá lenni, egy Grassalkovics herczeggé lenni, miért ne lehetne egy Botsinkayból báró? Próbáld meg! De én a leányomat máshoz nem adom, mint báróhoz. Vedelj meg!

— Megvedleném biz én szivesen, csak tudnám, hogy kell elhullatni a hollótollakat, s aztán a pávatollakat szedni fel a helyébe.

— Óh te piszliczár! ha még azt sem tudod! Hát van-e pénzed?

— Pénzem? — Hökkent vissza Jónás úrfi. — Erre a kérdésre nem is igen volt elkészülve.

— Sok pénzed? — Hát csak nem vagy ágról szakadt, vagy mi? — Ha egy Loncsárnak a leányát akarod elvenni, csak nem vagy talán kápsáló diák? Mi volt az apád?

— Hogy az én apám mi volt? pattant fel erre Jónás úrfi, s egyszerre fölébredt benne a nemesi büszkeség. Úr volt! Nemes úr volt! Még a hetvenhetedik öreg apja is az volt.

— No hát akkor kincseket is hagyott rád?

— Hogyne hagyott volna? Ezüst tálból aranykanállal evett nálunk minden vendég! S ebéd után magával vihette az evőeszközét minden ember: olyan szokás volt.

— De azért maradt is?

— Micsoda? egy pincze, tele aranynyal, egy másik tele ezüsttel, egy harmadik karbunkulussal, meg gránát gyöngyökkel! Hordók! Hordók befenekelve, tele pénzzel; nem is számlálják, hanem mázsával mérik! Hogy nekem van-e?

Ez alatt a nagy henczegés alatt észre sem vette Jónás úrfi, hogy lassankint felgyülekeztek az újra érkezett vendég urak s a czifra gyékényen a fal mellett letelepedének s pipára gyujtának, úgy mulatták magukat az ő hallatlan nagy sulyokhajigálásán.

Egyszer azonban egyike a vendéguraknak egy kis ostoba pofáju parasztgyereket tuszkol előre s uszogatja a hetvenkedő leánykérő úrra, míg az csakugyan vérszemet kap s odamer hozzá sunnyogni, s mikor az legjobban számlálgatja, hány arany bokálylyal, hány vert ezüst vederrel bővelkedik az ő kincses háza, megrántja hátulról az öve kantárját s azt mondja: «hallja kee!»

Jónás hátratekint, s meglátva az alkalmatlankodó kicsi tökmagzacskót, el nem tudja gondolni magában hirtelen, hogy hol látta ő ezt már valahol az életben? de bizonyos, hogy látta.

Hát te neked mi kell?

A gyermek nagyot nyel s felszíja az orrát, s aztán belehuzza magát a szűrkankójába az orra hegyéig, mintha ottan nagyobb biztosságban érezné magát; s onnan kezd előbeszélni.

— Hallja maga, izé! azt izeni keednek a botsinkai

plébánus, hogy hát má azt a két kanalat mikor adja vissza?

— Hát te micsoda bolond vagy? förmed reá Jónás, haragba hozva.

A rácz vendég urak előretaszigálták a sekrestyés fiút s biztaták, hogy ne féljen semmit. Nem is hagyta az magát.

— Dejszen ne tegye keed magát, mintha sohse látott volna! Három faluban kerestem már keedet sorba, hogy hová lett a két ezüst kanálval? Csakhogy rátaláltam. Adja keed vissza szépen!

Jónás úrfi méltóságán alulinak tartá egy ilyen ripőkkel disputába elegyedni s elbocsátó kézmozdulattal kisérve, ilyen választ adott neki:

— Csak eredj fiam vissza a tisztelendő úrhoz, és mondd meg neki, hogy én semmiféle kanalát sem hozám el, a mivel ebédeltünk: ott vannak azok, csak keresse, és rájuk fog találni.

A ministrans gyereknek azonban volt nagy bátorsága.

— Dejszen, azt mondta a plébánus úr, hogy keed lopta el aztat!

Erre a szóra aztán feldült a türelem köcsöge Jónás úrfi kebelében: kikapá a légycsapót Loncsár úr kezéből, a mivel az az alkalmatlankodó legyeket justifikálá vala, s megrohanta vele a ministrans fiut, a ki is a püfölés elől ordítva szalada ki a szobából végig a folyosón, és ki a kapuig, a meddig Jónás úrfi folyvást verte a hátát, neki pedig viszont valamennyi agár és kopó kapkodott az inához, utána rugaszkodva.

Egészen elromlott vele a leánykérése.

Csak az a fácit maradt meg belőle, hogy ha leányt akar kapni, elébb kerítsen magának egy báróságot.

Ezzel a válaszszal nagy szomorúan kullogott vissza Jónás úrfi a szive választottjához, s elmondta neki, hogy az öreg beleegyezett ugyan a házasságukba; de milyen «görög kalendárium»-ot gondolt ki hozzá határidőnek: a nagy heczczet a ministrans gyerekkel el is hallgatta.

— Gondoljunk ki valamit, mondá Arzena. Nincs valami ismerősöd, a ki az udvarnál bemutathatna?

— Ismerősöm? kutatá Jónás; s elgondolkozott, ki volna az? A botsinkai pap? az nem válik be. A Czafrinka czigányasszony? Ez se lesz alkalmas. Megvan! Itt van Feuerstein. Ezzel már jó barátok vagyunk. — Megkisértem!

Azzal nem mondott többet, hanem szépen búcsút vett Arzénától, lovat nyergeltetett s neki indult a világnak, azzal a homályos szándékkal és határozatlan képzelődéssel, hogy valjon hogyan lehetne, akár lesből, akár cserkészetből egy báróságot lőni?

A lova fejét arra fordította megint Feuersteinék faluja felé. Délre el is ért a határig: ott látott egy szép lóhere-vetést; nem állhatta meg, hogy a lovát meg ne kapassa benne egy kicsit. Maga leült addig a garádra.

Hát egyszer lát a levegőben egy galambot repülni, a mit egy nagy kánya üldöz. Rá ismert, hogy az posta-galamb.

Volt neki valami titkos tudománya, hogy ha az ember valami sziszegő fütyülést hallat, hát arra a légben repülő kezes galamb egyszerre bukfenczet vet s oda száll le a csalogató ölébe. Sok galambot elcsízelt ő ezzel a mesterséggel gyerek korában.

Most is sikerült. A hivogatott galamb egyszerre oda szállt le a légből az ölébe: a kánya elkóriczált másfelé.

S csakugyan jól sejté. A feketefejű fehér galambnak a szárnya alá egy levélke volt kötve. A levél Feuerstein bárónak volt czimezve.

Soha se hallott arról Jónás úrfi semmit, hogy más levelét elolvasni nem illik; kivált mikor le sincs pecsételve. Ő bizony felnyitotta.

De egyelőre nem sok hasznát vette ennek az elkövetett bűnténynek; mert az a levél németül vala irva; ezt az egy nyelvet pedig Jónás urfi nem érté. Hanem azért gondolt ki valamit, mert nagyon kinozta a kiváncsiság;

elővette a tarsolyából az iró szerszámjait s az imádságos könyvének a hátuljára betü szerint lemásolá az egész levélke tartalmát. Majd talál ő ki valami módot, a mi által ennek az értelmét kisüsse; azzal a levelet megint oda köté a galamb szárnya alá, megcsókolgatta a kis postának a ragyogó szemeit, azzal felhajította a levegőbe, az szárnycsattogtatva repült tovább.

A BÁRÓSÁG HÉTFÉLE PRÓBÁI.

Ezután csak folytatta az útját Jónás úrfi Clarissendorf felé. (Abban az időben ez volt a neve annak a bánáti falunak, a ráczok Hajduczisának hítták, a magyarok Ludasnak, a törökök Majdánnak.) Uj néppel volt az most megtelepítve; mecklenburgiakat hoztak bele, a kiknek a császári kormányzó kész házakat építtetett, bebutorozva, konyhaedényekkel ellátva, kamaráik élelemmel, istálóik házi állatokkal megtöltve (még macskát is kaptak); a szántóföldeiket bevetteté, nekik csak aratni kellett. Ilyen «német csángónak» ugyan jó volt lenni.

A Feuersteinék lovagkastélyában már előkészülve várták a mulatságos vendéget; trombitatussal fogadták, mikor megérkezett s a báróné és a báró egész a lépcsőtornáczig lejöttek eléje, olyan nagyon megtisztelték.

Ezúttal is díszes nagy társaság volt együtt a kastélyban: pompás öltözetű és fényes egyenruhájú urak és urhölgyek, kik között Jónás úrfi az által tünt ki leginkább, hogy ő volt a legkopottabb. Biz ő neki eddig soha sem volt még két öltöző ruhája egyszerre, hogy az egyiket levesse, a másikat felvegye; inget is csak egyet tartott, azt maga mindennap kimosta este, s reggel felvette tisztán. Ezt úgy tanulta az anyjánál otthon. Azért nem volt csoda, ha azokon a helyeken, a hol még azt is megbirálják, hogy kinek milyen szélesre van kötve a czipője csokra, s hogy a mellénye kihajtásán szabályszerű aranycsipke van-e,

avagy csak alsóbbrendű zsinórzat? a módis uraságok csufondároskodásra tartották ezt a fakó uraságot. Az ilyet az az istenesebb, a ki jobban megtréfálhatja.

A méltóságos asszony e mellett abban a gúnyos kitüntetésben részesíté, hogy az ő karján jelent meg a teremben, s midőn helyet foglalt a diványon, megengedé Jónás úrfinak, hogy odatámaszkodjék közvetlenül az ő háta mögé. Úgy bánt vele, mintha különös kiválasztott kegyencze volna.

A fényes társaság között volt egy bécsi kókler; holmi ezermesterféle, a milyent akkor minden úri háznál tartottak. Ezt úgy hitták, hogy meister Pumpernickel.

A kókler ezuttal keletindiai mágusnak volt felöltözve, hegyes süveggel, hosszú palásttal, a mire a zodiacus jegyei voltak kihimezve. Horoscopot csinált, jövendőt mondott belőle. Az akkori charlatánok módjára keverte a beszédében a németet, francziát, olaszt, ráczot, még a magyart is. Jónás urfi mindent értett belőle, csak a németet nem. Meister Pumpernickel legelőször is az új vendéget kivánta varázstudományával kitüntetni: miután a hölgyeknek már sorba jövendőt mondott a tenyereikből, kinek-kinek a saját tetszése szerint.

— Ah, signore Botsinkai, lo prego, geruhen sie a félkeztyűjét lehuzni a kezéről.

Keztyűje azonban Jórás urfinak soha sem volt: hanem az igaz, hogy a keze olyan barna volt, hogy azt irhabőrnek is el lehetett nézni. De ez a gonoszkodás egy cseppet sem hozta zavarba. Teljes kevélységgel mondá, oda nyujtva a barna tenyerét a köklernek: «magyar nemes nem szokta a kezét keztyűbe eldugni; mert az mindig tiszta!»

A báróné tapsolt a mondásnak: a többiek meg nevettek.

Meister Pumpernickel végig huzgált az ujja hegyével az eléje nyujtott tenyér vonásain s aztán az orra hegyére téve a mutatóújját, úgy jósolt belőle.

— Magának, chèr enfant, áll egy igen jó partie, una fata, a ki magát éperdument lyubija. Tantummodo van

egy schweres obstacle, a zsupane de padre nem csinálik lakodalom, dumque ficsor nem csinálik magát báró.

Jónás urfi elámult. Ez már csak mégis varázslat! Hogy tudhatja ezt az ő titkát ez a boszorkánymester, a mit ő még senkinek sem mondott el, csak Arzénának? S hogy előzhette ez meg az ő idejövetelét?

Könnyenhivő és nyiltszivű kedély volt. Azt hitte, hogy mindazt a gratulátiót, a mi erre a jóslatra következik az úri társaság részéről, egészen komolyan kell venni. Ezek neki mind jóakarói. Csak egy kis faggatás kellett hozzá a báró részéről, hogy elmesélje rögtön az egész szerelmi történetét a vadonszép ráczleánnyal; egész odáig, hogy most már nem áll a boldogságának semmi az útjában, csak az a nehéz föltétel, a mit az apa kötött a beleegyezéshez: hogy legyen elébb báróvá. Ő bizony nem tudja ennek a módját. De hát azért jött épen ide, hogy azok által, a kik már ezt tudják, útbaigazíttassa magát.

— Nagyon jó helyre jött kegyelmed, monda a bárónő, intve a körüllevőknek, hogy komolyan viseljék magukat, s belenevetéssel el ne rontsák a jó tréfát. Mi vagyunk a legjobb barátai, a kik bizonyára mindenben előmozdítandjuk a dolgát, hogy a bároságot megnyerhesse. Mert a ki ezen rang elnyerése után vágyik: annak hétféle próbát kell letenni majd az udvar előtt.

— Leteszem én, ha még annyi lesz is. Mik azok a próbák?

— Először is az erényesség, másodszor a vallásosság, harmadszor a hűség, negyedszer a nemesség, ötödször az illendőség, hatodszor a vitézség, hetedszer a bölcsesség próbáit.

— Ej, de drága ez a báróság! S ezzel mind kell egy bárónak birni?

— Ezt mind megkivánják az udvarnál. Legelső az erényesség; ez a főfő tulajdon. Az ellenkezőjeért a legnagyobb büntetést osztják.

— Meg is érdemli. De hogyan próbálja be valaki azt,

hogy van erényessége? Azt, hogy nincs, be lehet bizonyítani, de azt, hogy van: hogyan, miképen lehet?

— A legegyszerűbben. A próbatevő lovag minden társaságban azon hölgyet mulattatja, azzal tánczol, annak udvarol, a ki legkevésbbé szép a társaságban s így az erényét meg nem rontja; fogjon hozzá kegyelmed.

A bárónénak az a gyászos szokása volt, hogy az egész udvartartásához mind afféle hölgyeket válogatott össze, a kik vagy olyan régen lehettek szépek, hogy senki sem emlékszik már rá, vagy sohasem. Ezzel hitte a férje erényét jégbehűthetni; annálfogva nagyon gonosz feladat volt tőle Jónás úrfi számára, hogy keresse ki hát, hogy erényessége próbakövéül melyiknek vállalkozik udvarló lovagául a jelenlevő hölgyek közül? Hanem ugyan megjárta vele; mert Jónás urfi azt cselekedte, hogy felvette a báróné legyezőjét s elkezdte őt a legudvariasabban legyezni vele; a min a többiek magukban titkon nevettek, a bárónő pedig majd megpukkadt mérgében. Ez őt találja az erénye legjobb próbakövének!

— Halljuk hát a másodikat!

— Hát azt már hallotta kegyelmed; mondtam már; a vallásosság, szólt mérgesen a bárónő, kikapva Jónás kezéből a legyezőjét.

— Jól van, jól van. Emlékezem reá. Abban nincs is nálam semmi fogyatkozás; tudom én a hiszekegyet, miatyánkot, üdvözletet, mint a karikacsapás.

— De azt diákul kell kegyelmednek megtanulni mind; mert a királyi asztalnál, ha ebédre lesz hivatva, nem imádkozhatik a maga tatárnyelvén.

— Megtanulom; csak legyen, a ki elmondja előttem.

— Megtanítja rá kegyelmedet a professor Pumpernickel. Pumpernickkelnél pedig már készen voltak a travestált latin szövegei mindenféle bohókás tartalmu imádságoknak, a mikből majd nagy nevetés fog támadni, ha azokat Jónás úrfi idegen társaság előtt közrebocsátja.

— A harmadik próba lesz a hűség. Hogyan tud a lovag

megtartani valami fogadalmat! Például azt, hogy az egész lakoma alatt mindenből eszik, a mivel kinálják; de poharát érintetlen hagyja; nem iszik hozzá.

— Ennek is helyt állok valahogy.

— No most a negyedik próba: a nemesség.

— Az megvan.

— De a leszármazásnak van próbája. Mi van kegyelmednek a czímerében?

— Egy buzogányos férfi, a ki egy medvét kopjával keresztül üt.

— Azt meg kell tenni kegyelmednek, hogy ősapjától való leszármazását bebizonyítsa.

— No még ezt is elvállalom; csak kedvemrevaló hajító kelevézt kapjak hozzá; medve csak lesz itt az erdőn?

— Azután jön az illendőség próbája. A lovagnak meg kell tanulni az udvarnál szokásos üdvözléseket, az etikettet, a komplimenteket, a menuettet, és a kontratánczot, meg a Hofceremoniellet.

De már erre nagyon vakarta a tarkóját Jónás urfi: «ez nagyon savanyú alma!»

— Mind megtanítja kegyelmedet erre professor Pumpernickel, csak bizza reá magát. Úgyszintén a vitézség próbáira is, a karddal és fleurettel való vívásra.

— Dejsz azt jobban tudom én professor uramnál!

— No, majd megválik a próbatételnél; nem olyan könnyen megy az, mint kegyelmed gondolja. Térjünk a legutolsóra. A tudomány és bölcsesség szintén el nem maradható tulajdonságok egy báronál. Tudniillik beszélhet akármiféle ostobaságokat, de kell, hogy azokat németül és francziául beszélje.

Arra számított a báróné s az egész úri társaság bizton, hogy ettől a két utolsótól retten majd meg igazában Jónás lovag, s oldódni fog a bocskorszíja menten.

De nagyon kellemetesen csalatkozának. Jónás urfinak most kezdtek el csak igazán szikrázni a szemei.

— Németül is meg kell tanulni? kapá fel a szót. Ezt

már szeretem. Semmit sem óhajtok olyan nagyon, mint németűl tudni. Ezért meg is fizetek professor Pumpernickel uramnak; mindennapra kap tőlem egy aranyat. Hogy mondják németül, hogy «csókolom a kezét az asszonynak».

— Küsse die Hand, Madame.

— Kiszti hand, madame!

A báróné elkapta a kezét, s ráütött a legyezővel.

— Hát maga csakugyan engem talált a legrutabbnak a társaságban? (Ezt nem birta elnyögni.)

— A legerényesebbnek, asszonyom.

Ezzel helyre volt ütve a nagy affront.

Minden ember tapasztalhatá, hogy Jónás urfi teljesen ártatlan gyermeteg természet, a kivel minden tréfát el lehet követni, semmiért sem orrol meg; s a hogy visszavág rá, az úgy jön tőle, mint a ki nem is sejti azt, hogy most odavágott. Ez sok mulatságot fog szerezni a társaságnak.

Össze voltak már beszélve, hogy végig játszatják vele az egész komédiát. Professor Pumpernickelre rá volt bizva, hogy vegye a keze alá az áldozatot, s ki ne ereszsze a keze közül. De nem kellett azt most már félteni, hogy elszökik: ő maga csimpajkozott inkább Meister Pumpernickelbe, úgy, hogy el nem maradt a sarkából sehol. — A vacsoránál is melléje ült s kezdődvén az első próba: a dús lakomát végig enni, a nélkül, hogy innia is szabad volna, ő töltögette a meister poharát folyvást, és maga tűrte a pokolbeli szomjat, a mivel a hűséget be kellett próbálnia: s a közben folyvást kérdezősködött a meistertől, hogy hívják németül a bort, a vizet, a poharat, a sült pulykát, asszonyt, urat, ránczos pofát, vadmacskát? s más efféle heterogen dolgokat.

Még éjjel sem hagyott békét a meisternek, a ki egy szobában hált vele: folyvást kérdezte tőle, hogy mondanák ezt németül? Ő természetesen nem tudott aludni a kinzó szomjuságtól.

Másnap délig az volt feladva Jónás urfinak, hogy tanul-

jon francziául. Meister Pumpernickel kezébe adott egy franczia grammatikát, kiszabva belőle a számára olyan határhalom penzumot, hogy ezt még Mezzofanti se tudta volna megtanulni. A fényes uraságoknak aztán nagy mulatságuk telt benne, elnézni az ablakredőnyök mögül, hogy jár-kel Jónás urfi az angol kert útjain alá s fel, s büffiálja fenhangon a grammatikát, mint valami iskolás gyerek, a ki fél, hogy botot kap, és ebédet nem kap, ha a feladatot az iskolába beharangozásig jól be nem magolta. Nem is került onnan vissza hamarább, csak a déli harangszóra; a mikor a villás reggelire felgyülekezének a magas uraságok.

— Nos, hát tudja-e már kegyelmed a feladott penzumaimat? kérdé professori aszaltszilva komolysággal meister Pumpernickel a tanítványát.

— Mit? A kend penzumait? Az egész rongyos könyvet megtanultam. Mi az egy magyarnak? Elteheti! — S azzal udvariasan oda fordulva a bárónőhöz, a legtisztább kiejtéssel mondá: «agréez moi, ma déesse, que je vous embrase le main», és kezet csókolt.

Az egész társaság elbámult. Ez egy nap alatt megtanult francziául nem csak beszélni, de még a kifejezéseket is megválogatni! Hisz azt csak a nagy versátus emberek tudják, hogy a franczia gavallér az úrhölgyét «ma déesse»-nek szólítja, s a csókolás csak a parasztok közt «baiser», az urak közt «embraser». — Hisz ez tátos!

Azt nem tudta senki, hogy a nevelő-apja franczia volt, s ő maga tolmács Brussában.

Most már aztán nem lehetett vele mókázni a háta mögött, mert megértette, a mit francziául beszéltek; németül conversálni pedig úri társaságban nem volt szokás: ez csak a szerelem nyelve, négy szem közötti társalgásra való.

Már most világos, hogy ezt a szerelmesek nyelvét is épen olyan gyorsan meg fogja tanulni.

Délutánra azonban még egy próbatét várt Jónás urfira, a nemesi leszármazás bebizonyítása, azzal a medvével.

Hiszen medve mindig volt a főúri házaknál! azokat ott tartják a vadaskertben rácscsal körülvett udvarban, kettő, három is volt; s azoknak neveik voltak: Gyuri, Laczi Guszti. Egyet közülök feláldoz a vár ura a társaság mulatsága végett. Botsinkay Jónás fogja bebizonyítani rajta igaz nemesi leszármazását, hajító kelevézzel a kezében, lenn a várudvaron az egész úri társaság szeme láttára.

— Hozzák elő a Gusztit! parancsolja Feuerstein báró a peczéreknek.

— Az a legmérgesebb medve! dörmögi meister Pumpernickel Jónás fülébe.

— Nem bánom én, ha olyan mérges is, mint egy oroszlán: csak egyszer a kelevéz a kezemben legyen.

— Jó lenne még is két kelevézt vinni magával, hogy ha az egyikkel elhibázza a fenevadat, kéznél legyen a másik.

— Nem hibázom én el; dehogy hibázom hiszen ...

Majd kivakkantotta, hogy hiszen a piaczon az volt a főfő mesterfogása, mikor a dzsiriddel eltalálta a tánczoló kigyó fejét.

A férfiak komolyan biztatták, az asszonyságok pedig borzadoztak érte; a háta mögött pedig gúnyos torzképeket fintorgattak; mert hisz azt mindenki tudta, hogy a «Guszti», a kinek az elővezetését a báró elrendelte, nem valami vérmedve, sőt épen nem is medve, hanem holmi szilaj szamárcsikó, a melynek nagy medvebőrt húztak a testére: azt vezetik elő a peczérek, a nyakára kötött örvnél fogva, hosszú két lánczon. A fenevadnak álczázott szamárvemhe csunyául ficzánkol, bántja a fejére huzott medve-lárva, s a mint eleresztik az udvaron, fut egyenesen neki Jónás úrfinak, a két csörömpölő lánczczal, s a nagy toppants lábakkal.

— Jaj, most mindjárt széttépi! Szaladjon kegyelmed! sikolt a bárónő a tornácz erkélyéről alá. De Jónás úrfi sem rest: úgy röpiti az oldalába a vad szörnyetegnek azt az éles gerelyt, hogy a hegye a tulsó oldalán jön ki; s az

árva szamárnak meg van az a dicsősége, hogy mint medve hal meg.

Hatalmas taps hangzik alá az erkélyről: bravo! bravo! kiáltozzák urak és asszonyságok. Jónás úrfi pedig ott áll a küzdtéren, büszke tekintettel s az elősiető heroldoknak ilyen kemény parancsot oszt nagy prosopopoeiával:

— Vigyétek a vadat! A bőrét hagyom a báró úrnak, a húsát a professor úrnak.

Bizony ártatlan szív nagylelküségéből származott ez a kegyosztás: de azért a rengeteg hahota, a mi erre odafenn az erkélyen támadt, bizonyítá, hogy Jónás úrfi megint valahová talált, a hová nem nézett; mert abban az időben a «Bärenhäuter» és az «Eselsfresser» volt a két leggonoszabb csúfnév, a mivel a német urak egymást boszantották; s ez most rajta maradt a bárón, meg a professoron.

A kegyelmes urak kezdtek gyanúpert támasztani, hogy talán még sem olyan ostoba ez a Jónás úrfi, mint a milyennek árulja magát.

A következő napokban uj tréfát csináltak vele: az etikett és tánez próbáit, a miknek mysteriumaiba professor Pumpernickel vezeté be az úrfit. Ez igen nehezen ment neki, sehogy sem tudott beleokulni.

Meglehet, hogy készakarva tette magát olyan ügyetlennek, jó fiú volt; látta, hogy milyen jót mulatnak az ő barátai a félszegségein, hadd nevessenek hát; de az is meg lehet, hogy nem volt jó fiú; hanem csak azért húzta az időt hosszabbra, hogy az alatt tanuljon annyit a németből, a mennyire szükség volt: egy-egy szót, igekötést, szóhajtást; aztán egy-egy mondatnak az összeállítását: a mi nem megy olyan könnyen. De meg kell neki tudni, hogy mit hozott az a postagalamb abban a levélben?

Minden próba sikerült már, csak még a vitézségé volt hátra. Erre nem igen akart ráállni Jónás úrfi. Hogy ő tréfából kiálljon professor Pumpernickellel a terem közepére, keztyűs kézzel, vivó sisakkal a fején s aztán életlen

kardokkal püfölgessék egymást. Ebben nincs semmi vitézség. Nincs semmi halálveszedelem, csupa komédia. Nem szereti a komédiát!

— Soh' sincs arra semmi szükség. Elég, ha én neki veselkedem, s elkiáltom magam: «rajta magyar!» Az én dolgom az, hogy odavágjak, az ellenségé az, hogy parirozzon.

Utoljára még sem tudott ellenállni a sok biztatásnak; a bárónő komolyan mondta neki, hogy ezt a próbát is le kell majd tennie az udvar előtt, a királyné szeme láttára, addig nem ütik báróvá; inkább elhitte s ráhagyta magát vétetni, hogy kiálljon a professorral szembe a vivó-terembe három «sétára», a hogy szokás.

Meister Pumpernickel pedig diplomás vivómester volt, a ki ritkította párját ebben a tudományban.

Annálfogva Jónás úrfi mind a két összemérkőzésnél gyalázatosan kudarczot vallott; a professor elkiáltá, hogy hol fogja őt megvágni: «Most a fejedet! Most a válladat! Most a czombodat!» Mindig megkapta. S mikor meg ő vágott a karddal, nagyokat, egész erővel, azokat mind szépen felfogta a mester, még csak a plastronját sem érte a kardja.

A körülállók nevették és gúnyolták.

Jónás úrfi nem vette tréfára a dolgot; mikor a harmadik összemérkőzésre került a sor, hirtelen elkapta a balkezével a professor előretolt kardját, s akkor aztán elkezdte azt püfölni kedvére, a hol érte, elől-hátul agybafőbe: «most a fejedet, most a hátadat!» utoljára betörte neki a fejét a kardmarkolattal. Úgy vitték el meister Pumpernickelt vérbefagyva a küzdtérről.

— Ejh, Jónás úrfi, feddé a goromba viadort Feuerstein báró. Az ellenfél kardját elkapni banditafogás; ezt nem engedik meg a lovagiasság szabályai.

— Hát azt megengedik a lovagiasság szabályai, hogy valakit egy vivómesterrel állítsanak ki hadakozni?

Az urak megütődve néztek egymás szeme közé. Ez a

félczigány aligha többet nem tud, mint a mennyit kellene neki tudni.

Meister Pumpernickelt ezzel szépen lerázta a nyakáról. Most már nem volt az a gallérjához varrva, hogy minden lépten-nyomon oktassa az etikett-szabályokra; egyszer valahára a maga ura lehetett.

Ennek pedig akkor vette legtöbb hasznát, mikor az esteli tivornya után, holtrészegnek tettetve magát (a vizes bortól) felvitték a szobájába s ezuttal nem találta ott hálótársul a jól helyben hagyott kóklert.

Az inasok, a kik felhozták, rázárták a szobát, hogy el ne szökhessen.

Ő azonban csak azt várta, hogy a hajnal pirkadni kezdjen, a midőn az egész kastély elcsendesül, úr és cseléd mind álomnak adja a fejét, — akkor előhúzta tarsolyából az imádságos könyvet. (Elébb imádkozott belőle: sejtette, hogy utána majd nem tud.) Azután elkezdte a könyv táblájára lemásolt levél szavait, azzal a tudománynyal, a mit a német grammatikából meg a kérdezősködésből szerzett, magyarra lefordítani, mondatokká alakítani.

Sikerült a penzum.

A levél ekként szólt fordításban:

«Kedves majmom! Most akadt elém valahára egy egészen nekünk való bolond, a ki feleségül akar venni. A Botsinkay örökös, a kit eddig czigányok neveltek. Soha jobb szamár még nem volt felnyergelve. De az apám azt a föltételt szabta eléje, hogy ha el akar venni, legyen elébb báróvá. A bolondom elkapta a maszlagot s fut vele te hozzád. Kérlek segítsd bele a hálóba. Neked sok összeköttetésed van az udvarnál. Ha ő czélt ér, mi is czélt érünk. Ha férjnél leszek, boldogságunknak semmi sem áll útjában többé. — Csókollak ezerszer. — A te vadrózsád.»

Jónás úrfi bölcsebb lett ettől a néhány sortól, mintha Paracelsus kövét találta volna meg.

Nem gondolkozott most már egyébről, mint arról, a

miről a hal gondolkozik, mikor észreveszi, hogy hálóba került.

Nem volt türelme arra várni, hogy a kivülről bezárt ajtait kinyissák, nem marad ő itt addig.

A hálószobája a második emeleten volt. Hanem egy iharfának az ága közel ért az ablakához. Legfeljebb másfélöl lehetett a távolság. Mi az neki? Hányszor produkálta ő ezt a salto mortalét — egy osporáért! — Előre ledobálta a földre a kardját, tarsolyát, csizmáit s aztán a szoba hátuljából neki szaladva, egy ugrással fentermett az ablak párkányán, a másikkal kinn a levegőben; akkurátusan elkapta az iharfa ágát s onnan áthajitotta magát annak az alsó ágára, s mint a vadmacska, úgy kúszott le a derekán; nem marjult ki semmi porczikája.

Odalenn aztán felöltözött, felkötötte a kardját, felkereste az istállót. Ott is aludt valamennyi lovász részegen! Valamennyi úri paripát mind elvihette volna; de ő csak a magáét kereste: azt felkantározta, felnyergelte, s úgy elment a kastélyból, hogy senki sem tudta meg, merre szökött el?

Mikor aztán kiért a szabadba, neki vágott annak a sötétzöld határnak, a miből a botsinkai fényes toronytető ragyogva emelkedik ki, hirdetve, hogy nagy falu van ottan!

Szép világ. A hol még a templom tornya is hazudik!

Azt érezte magában, hogy ha most onnan a nádasból vagy egy báróság talál kijönni eléje, vagy egy szép menyasszony, hát azt ő — megeszi.

A KÉT EZÜST KANÁL HISTÓRIÁJA.

Botsinkay Jónásnak, a mint a faluba érkezett, ott kellett elmenni a Czafrinka háza előtt: az volt legszélrül.

Valami emberforma tömeg ott kuporgott a küszöbön. Biz az lehetett volna vadállat is; mert éppen úgy volt összegörnyedve, mint a vadmacska, mikor alszik: a feje a

két térdére fektetve, s a két karja az arcza körül fonva, úgy hogy csak az egyik szem villogott elő a tömegből: a többit takarta a borzas haj.

A bizony Szaffi volt.

Jónás úrfi leszállt a lováról s odament.

— Hej Szaffi, itthon van az anyád?

A göngyöleg meg sem mozdult.

Ekkor Jónás úrfi gyöngéden megrugta; mire a guggoló alak egyszerre felriadt, mintha csak most térne eszéhez, s aztán széttekintett s egy kicsit mosolygott is: aztán megint csak összeroskadt, a haja visszahullt az arczába.

— Itthon van anyád?

— Nincsen.

— Mikor jön meg?

— Soha sem.

— Hát hova ment?

— A pokolba.

— Hogyan ment oda?

— Megégették.

— Kicsoda?

— Az urak.

— De hát miért?

— Azért, mert boszorkány volt.

— Hisz az igaz. De hát ki adhatta fel? Hisz itt nincs biró.

— A pap. A mint te elmentél innen, másnap rajtunk rontott s azt követelte, hogy azt a két ezüst kanalat, a mit te elloptál az ő asztaláról, adjuk elő; mert bizonyosan nálunk dugtad el. Mi nem tudtunk felőle semmit. Akkor aztán utánad küldte a sekrestyés fiút, hogy keressen fel, a hol talál, követelje tőled vissza az ezüst kanalakat, te a fiút jól megverted, kikergetted. Akkor a plébános haragjában felment Temesvárra, panaszt tett a törvénynél; pandurokat hozott ki: a Czafrinka czigányasszonyt vasra verték, elvitték; akkor aztán megvallott mindent, boszor-

kány volt, kapitány volt: ördögökkel szövetkezett; hanem a két ezüst kanálról még sem vallott semmit. Akkor aztán máglyára, borsószalmára tették, megégették.

— Te! Szaffi! Álmodban beszélsz most? vagy bolondság van rajtad?

Erre a szóra felemelkedett a leány a földről, s két kezét szétterjesztve az ég felé, s nagy sötét szemeit látásra meresztve, egy olyan sikoltó hangot hallatott, melytől minden érző ideg összerezzent; a leánynak minden tagja vonaglott, reszketett, keble fuldoklott a megszakadásig; s akkor egyszerre arczczal a földre vágta magát s elkezdett orditozva zokogni: «óh anyám, édes jó anyám! egyetlen szerelmes drágaságom!»

Jónás megszánta, s fölemelte a karjaiba.

A leány arcza nedves volt a könytől. Jónás megtörülte azt a patyolat kendőjével.

— No ne sirj, ne jajgass!

— Mikor senkim sincs már ezen a világon! Mért nem égettek meg engem is vele, hogy együtt mehettem volna, nem bánom én, oda a pokolba! Hiszen úgy kértem az urakat, hogy égessenek meg engem is vele; mert én is boszorkány vagyok; de nekem nem hitték el. Azt mondták, hazajöjjek; el ne kóboroljak, mert ha felpróbálom ásni a vesztőhely alul a boszorkány-anyám hamvait, a hová azt egy vasládában elásták, hát lenyirják a hajamat s a piaczon kiseprűznek. Óh drága jó anyám: csak veled lehetnék a pokolban, nem bánnám! Csak tudnám, hogy merre van az útja?

Jónás úrfi megczirógatta a leány fejét.

— Dehogy mégy te a pokolba.

— De oda akarok menni, a hol az anyám van!

— Nem mégy oda! Hallgass rám. Ne kinlódj. Úgy is az én hibám volt, hogy az anyádat elpusztították. Hát én elveszlek feleségül, Szaffi.

A leány összerázkódott e szóra. Megijedt. Rémülten tekinte Jónás arczába, s hogy az gyöngéden magához

vonta őt: valami nemes fájdalom látszott az arczvonásain; eltolta az ifjút magától, s suttogva rebegé:

— Miért csúfol ki engem, szegény árva leányt?

— Isten úgy tartson, a hogy egyenesen szólok. El akarlak venni. Feleségem leszel. Utálom az úri frajokat! Téged választalak, borzas czigányleányt, neked adom a kezemet, ezt az üres kezet; de a tied lesz az akkor is, mikor gyémánttal lesz tele. Te vagy az én párom: te illesz én hozzám. Az Isten is egymásnak teremtett bennünket: csúfságra született két futó bolondot, föld terhét, nép szennyét! Szeressük egymást Szaffi!

A leány most újra rákezdé a sirást; de az őrületes kaczajjal vegyült már; végtül-végig csókolta az ifjat, kezdte a lábánál, végzé a két kezén; tépte és harapta.

— No hát ne bolondulj! Ne törd ki az ujjam! Ne tépd a hajamat. Gyere velem mindjárt, megyünk a pap elé, adjon bennünket össze. No eredj, húzz csizmát. Ha nincs, itt az enyém, húzd fel ezt, én majd mezítláb megyek melletted; te meg a lovamon ülsz, a hogy a czigányleányt szokták esküvőre vinni.

Hajh, milyen kaczagás hangzott végig azon az üres utczán! A czigány-báró viszi a czigány-princzeszt az esküvőre!

A pap ugyan nagyot bámult, mikor ez a furcsa pár megjelent előtte.

— Hát te mit akarsz itt megint? förmedt rá Jónásra.

— Feleségül akarom venni ezt a tisztes hajadont itt. Azért jöttem, hogy adj bennünket össze.

— No iszen megtalálta hát zsák a foltját, eczetes korsó a dugóját.

— Ahhoz neked semmi közöd. Megfizetek az esketésért. «Hogy adod? mesd el!»

— Óh te pogány hájfej! Majd az csak úgy megy: hogy adod? mesd el! Hol a keresztelő leveletek? Hát a dispensatio? hát a dimissorialis?

— Mind megfizetek érte.

— De mielőtt megfizetnél, elébb arra felelj, hová vitted a két ezüst kanalamat?

— Miféle két ezüst kanaladat?

— Mifélét? A miket eldugtál, mikor itten megvendégeltelek.

— Ki mondja azt?

— A hugom. Ő látta.

— A hugod? Hisz az néma.

— Csoda történt vele. Megszólalt. A törvényszék előtt is bizonyította.

— Hát már biró elejbe is vitted a panaszodat? Nem sajnáltad a te hajdani patronusod fiának a nevét beszenynyezni?

— A patronus fia ne lopjon ezüst kanalat. A hugom látta, mikor az asztalról elvetted, a kabátod újjába csúsztattad.

— Azt jól látta a hugod, hogy elvettem a két kanalat az asztalról; de én nem vittem ki a házból a kanalaidat. Itt vannak. Miért nem kerestétek?

— Mindenütt kerestük; sehol sem találtuk.

— Mindenütt kerestétek? No hát gyere velem, majd én megmutatom neked, hová vannak rejtve?

Azzal bevezette a papot a benyíló szobába; felhajtotta az ágy terítőjét: ott volt a két ezüst kanál.

— Látod, te képmutató! Ezelőtt két héttel, mikor nálad voltam, én nekem azt mondtad: «nem adhatok szállást, nincs több egy ágyamnál», s ime tanubizonysága ez a két kanál, a mit mindenütt kerestettél; miattuk egy szegény ártatlan lelket halálra kinoztattál, pokolra küldettél, hogy két hét óta nem aludtál ebben az ágyadban! Csak ezt akartam megtudni. Már most én azonnal felmegyek Temesvárra a biró elé, s elmondom neki, hogy hol voltak a kanalaid. Azután elmegyek Pécsre a püspökhöz, annak is elmondom. Én ennek az ekklézsiának patronusa vagyok; kérek ide magamnak más papot: olyant, a ki a szegény embert nem kergeti ki a házból.

A pap kegyetlenül meg volt akadva. Ebbe a kelepczébe bizony bele esett.

— No fiam, csak ne hebehurgyáskodj. Ez a dolog el van temetve. Pax vobiscum! Tudod, hogy pappal összeveszni nem jó. «Megemlegeted a napot, melyen bántottad a papot!»

— No hát ne veszszünk össze. Én nem megyek sehová panaszra se biróhoz, se püspökhöz, — ha te engem itt rögtön összeesküdtetsz az én mátkámmal, annak a szegény asszonynak az árva leányával, a kit te máglyára küldöttél.

— No hát legyetek egymásé!

A kelepczébe szorult pap, csak hogy meneküljön ettől a félnederestől, összeeskette őt azzal a másik bolonddal egész hozzá való czeremóniával: hanem a házasságkötést nem irta be a matrikulába. Úgy sem lesz annak érvényessége; mert nem volt se keresztlevél, se dispensatió, se dimissorialis, se két násznagy a szertartásnál. Hanem azért Jónás úrfi és Szaffi mégis csak férj és feleség lettek.

A MENYASSZONY ELSŐ ÁLMA.

Az egész hozományát elvihette a karján egy batyuba kötve Szaffi. Az anyja czókmókját mind elvitték a pandurok, mint a boszorkányság bűntanujeleit; nem is adták vissza: az a hóhérnak marad. Csak egy kis vas-ládikó maradt meg, abban volt Szaffi tündér-öltözete, meg holmi ócska török iratok és mindenféle varázslabdacsok, ez a tűzhelybe volt befalazva, azért nem találtak rá; aztán meg a nagy fekete macska is megmaradt: az nem hagyta magát a tekintetes törvényszéktől elfogatni.

De a vőlegény is épen olyan jól volt kiházasítva. Az egész kastélya üres volt, kivéve azt, hogy tele volt patkánynyal.

— Hol alszunk mi itt? aggóskodék Jónás, mikor a kongó nagy termekben végig vezette a feleségét.

— Tudok én itt egy csendes kis szobát, mondá Szaffi; mikor kis leány voltam, sokszor bujkáltam itt, madártojásokat keresni.

Azzal, mint a ki legjobban járatos itten elvezette az urát egy alacsony ajtóhoz, a minek a nyitját már ismerte.

— Látod? Ebben a kis szobácskában születtél te, oda van felirva az ajtó márvány küszöbére: «Jónás fiam született 1717-ben Augusztus 17-én.»

— Ez hát szegény anyám ágyasháza volt. Vajjon min aluszunk mi itten?

— Ne búsulj rajta. Mind kitelik az a háztól. Te csak a lovadat lásd el. Mire visszajösz, vetett ágy lesz itt, meg terített asztal.

Jónás hozzá volt szokva ahhoz a gondolathoz, hogy Szaffi bizonyosan örökölte az anyjától annak azt a tudományát, a melylyel a szolgálattevő dzsineket rá tudja venni, hogy hozzák el a számára hamarosan a török szultán terített asztaláról a kész ebédet.

A patkányok ellenben olyan szép számmal jelentkeztek körülöttük, hogy csak úgy cziczáztak szerte-szélylyel. A fekete macska közéjük sem mert ugrani, hanem felült a Szaffi vállára, s onnan tüszszögött ellenük.

— Ne félj semmit: majd ezeket is elküldöm én innen.

Jónás bizonyosra vette, hogy Szaffi ezt a bűbájos mesterséget is érti. A mint hogy tapasztalá is, a mint a lovát bekötötte valamelyik tárt kapuju istállóba, hogy a patkányok egyszerre csak elkezdtek általános sirást, czinczogást támasztani, s arra bújtak minden lyukból elő, kúsztak alá a falakon, s egész táborjárással futottak világgá, ugráltak bele a kerten átfolyó patakba, az meg vitte le őket magával, egy sem tudott a tulsó partra eljutni. Ezeket már elbabonázta Szaffi.

Mire visszatért, tiszta volt a kastély. Aztán az ágy is meg volt vetve, meg a lakoma is fel volt hordva. Az ágy ugyan nem volt egyéb lesarlózott fűnél, leterítve Jónás lovag köpenyével; a lakoma pedig egy halom illatos sza-

mócza volt, most szedve a kertből, s kitálalva szőlőlevelekre. Hanem a mi megszaporította a lakomát, az volt a menyasszonynak kaczagó két ajka, a mikben csakugyan egyesítve volt a világ minden drágasága, a mi csak füszerekből és liktáriumokból készült, s ezt is odaszámítva mégis csak külömb mennyekzői vacsorája volt Jónásnak a török szultán minden vendégségeinél. Az a menyekzői ágy is drágább volt még a hires Hamiltonnyoszolyánál is, a miben egy éjszakai bűbájos álomért kétszáz aranyat kellett fizetni. (Ha akadt olyan bolond, a ki megkivánta.)

Csak a hajnali napsugár keltette föl őket.

Akkor is Szaffi ébredt fel elébb, ő költögette fel szelid hizelgéssel Jónást, a miért az nem is haragudott.

— Emlékezel-e még rá, mit jövendölt neked a kártyából szegény anyám?

— Hogyne emlékezném? A mit a feleségem a menynyekző éjszakáján álmodni fog, az beteljesül s attól én kétszerte gazdagabb leszek, mint az apám. No hát mit álmodtál?

— Elmondom, hallgass rá. Egy nagy hosszú ősz szakállú férfi jött elém, aranyvirágos selyem török kaftányban, egy nagy arany botra támaszkodva, s azt mondta: «Leányom! én vagyok Mehemed, temesvári basa. Tudd meg azt, hogy ezen a helyen vannak elásva az én kincseim, azokkal együtt a te vőlegényed apjának, Botsinkay Gáspárnak a tömérdek drágaságai. Jegyezd meg jól, hogy tudjad a helyet, a hová azok el vannak rejtve. A hová a botsinkai templom tornyának a gombja veti az árnyékát délben tizenkét órakor, hét napot számítva az urad születésének napja után, ott ássatok le két singnyi mélységre; a kincseket megtaláljátok. Én, Mehemed basa az enyéimet te rád hagyom örökségbe: az urad vegye el az apja örökét.

Héj, de nagyot ugrott erre a jó hirre Jónás úr fektéből.

— Ez mind egy szóig szent és igaz! Az anyám csiziójában még csak most van az «érvágások» hónapja, a te

születésed pedig a «hólyaghúzók» hónapjára esik: az idáig még negyvenkilencz nap.

— No hát az is majd letelik, negyvenkilencz napig csak elél az ember földi gyümölcscsel meg csókolózással. Kinek lesz panasza?

— Nekem nem.

— Nekem sem.

S azért sem volt boldogabb ember náluknál. Valahányszor megéheztek, csókolóztak.

Hanem harmadnap azt mondá Jónás: «Tudod mit? Nem várok én még negyvenhat napig: hanem kifogok az időn.»

— Hogyan fogsz ki?

— Hát ez a toronygomb árnyéka, a mi ide a kastélyom udvarára vetődik, minden nap odább megy. Én tehát minden délben tizenkét órakor egy czöveket verek a toronygömb árnyékának a közepébe. Ha ezt így folytatom hét napig, akkor aztán majd kitalálom én abból, hogy merre halad ez a toronygömb árnyéka? s hol fog megállapodni majd negyven nap mulva?

— Ejnye, bizony igazán találtad! Mondá reá Szaffi.

S rögtön hozzá kezdtek.

Nem tanultak ám ők se geometriát, se astronomiát: mégis kifundálták, ketten összevetve az eszük erejét, hogy a megjövendölt napon hol fog a gömb árnyéka delelni?

Csak az éjszakára vártak, hogy hozzá fogjanak.

A palota kertjében mindenfelé látszottak a nyomai a kincskeresők turkálásainak: a mély gödrökben ott hevertek a rozsdás csákányok és ásók, a miket a csalódott áskálók boszúsan ott hagytak, csak nyél kellett beléjük meg egy földhordó kosár iszalagból.

Estétől reggelig ásta a gödröt Jónás úrfi; Szaffi meg hordta ki a földet a fején a kosárral.

Még nem is pitymallott, hogy megzörrent a csákány alatt valami. Itt van a kincs! Egy nagy vaskondér volt,

rézfedővel letakarva. Azt nagy hamar kiemelték. Nehéz volt, kettőjüknek is dolgot adott beczepelni a kastélyba.

Ott kiöntötték a tartalmát a földre. Csupa huszasok, meg denárok voltak. Lehetett egy pár ezer rénes forint.

— De hisz ez csak ezüst pénz. Nincs közte egy arany sem, mondá Jónás.

— Talán csak azért fehér, mert a holdvilág süt rá; a napvilágnál sárga lesz.

De biz az a napvilágnál is csak ezüst maradt.

Ez bizony még nem nagy gazdagság.

— No kedvesem; ez hát a te örökséged, a mit Mehemed basa rád hagyott. Monda Jónás.

— De én ezt mind te neked adom.

— De én pedig nem fogadom el tőled: mert a hol ez volt, ott kell lenni az én örökségemnek is, a mit az én apám hagyott én rám. Én ások tovább. Ezt csak tartsd meg te magadnak.

S egészen helyes úton járt Jónás bég. Az a kondér ezüst csak azért volt oda elásva, hogy ha a kincskeresők véletlenül, vagy a «varázsnyil» (Wünschelruthe) segélyével, vagy a nagypénteki lángfellobbanás által valahogy eltalálnák az igazi rejteket, a mint erre az üsttel tetézett kondérra akadnak, azzal beérjék és aztán tovább álljanak. Csak Jónás úrfi tudhatta azt, hogy ott még többnek is kell lenni.

Még két éjjel ásott tovább. Már kötélen kellett felhúzni Szaffinak a kiásott földet, olyan mélyen lement.

Egyszer aztán csak beszakadt a föld a lába alatt s Jónás úrfi leesett a mélységbe. Az omló föld nyakig eltemette. De Szaffi nagy hirtelen leereszkedett utána a kötélen, s kiszabadította a rögök alul. Épkézláb maradt. Nem tört el semmi porczikája.

Egy nagy üreg volt az, a mibe Jónás beleesett.

A nagy sötétségen vajmi hamar segített Jónás úrfi. Minden magyar ott hordta a tarsolyában az akkori villanyvilágítási készüléket, a mi állt egy tűzkőből meg egy

aczélból. Azt, ha folyvást szikráztatta épen olyan jól látott mellette, mintha Edison lámpája volna.

A hányat szikrázott a tűzszerszám, annyi tündérország meséje tünt fel a föld alatti sötétségben.

Az egész kincshalmaz itt volt. Alig lehetett lépni közötte. Egy arany kargyertyatartóban még benne volt a viaszgyertyacsutak. Azt tüzes taplóval addig fujta Jónás, mig lángra lobbant. Most azután már volt elég világosság, a minél végig nézze kincsei tárházát. «Csak álom ne volna ez!» Mondogatá magában. Mert annak is sok volt. A menyasszony álmának folytatása volt ez! A legnagyobb drágaságokat mind Szaffi kötényébe rakta. Legalább, hogy ha ő felébred is az álomból, Szaffinál megmarad az a kincs.

Másnap lóra ült Botsinkay Jónás s vízen-berken keresztül átgázolt Temesvárra. A nyerge mögé volt kötve egy kétrekeszű iszák, tele tallérokkal. Egyenesen a kormányzóhoz ment.

Az már hallotta hirét Feuerstein tábornok tréfái után a furcsa új birtokosnak: a kinek van egy nagy kastélya, de nincs neki mit enni, annálfogva feleséget keres, hogy megélhessen.

— No hát Botsinkay uram, hogy találta a gazdaságát odahaza, kérdezé komázva.

— A legjobb rendben, kegyelmes uram, felelt Jónás. Épen abban járok, hogy kegyes gyámolítását kikérjem. Legelőször is adjon nekem kegyelmességed egy regement katonát, a kik a töltéseimet, vizárkaimat újra megcsinálják: dupla lénungot fizetek nekik. Azután a mennyi asztalos, lakatos, kárpitos, pallér csak van Temesváron: annak én mind munkát adok esztendeig. Azután kérem kihirdetni az egész bánságban, hogy ha vannak szegény emberek, kiknek lakóház kell, szántóföld kell, jőjjenek Botsinkára; mindennel ellátom őket: adok nekik vetőmagot, igavonó marhát, ingyen ajándékba. Azután mihelyt az út Botsinkára annyira elkészül, hogy járható lesz: kérek

harmincz társzekeret, azokat én mind megrakom ezüsttel a mennyi rájuk fér: vigyék fel az én fölséges királyasszonyomnak, az most nagy háborút visel, elkel nála a pénz.

A kormányzó majd hanyatt vágta magát nevettében; de nemcsak maga, hanem valamennyi tisztek, a kik nála voltak, mind nagy hahotával kisérték Jónás úrfi szavait, s mentől többet mondott, annál édesdedebben kaczagtak fölötte.

— De ez igazán olyan jó tréfa kelmedtől, mondá Merci tábornagy a vállára csapva Botsinkay Jónásnak; ez párja annak a nótának, hogy «Hallod-e spanyol király! Most mindjárt elémbe állj! Az országod megveszem. A pénzt érte leteszem, Madridnak az utczáit gyémánttal kirakatom!» Hahaha!

Botsinkay Jónás pedig nem szólt semmit, hanem megfordult a sarkán, kiment, levette a lova hátáról az iszákot, visszajött vele; ott kioldozta az iszák száját s kiöntötte a tartalmát az asztalra: csupa jó oroszlán tallérok voltak azok, a minőkkel a törökök fizettek hajdanában.

— Hát itt van ez a csekélység kóstolónak. Tessék ezt a legénység között kiosztatni foglalóképen, igyák meg az én egészségemre. Ilyen pénz van az én kastélyomban háromszáz hordóval. Száz hordó a királyé belőle. Vivat Mária Theresia, Rex Hungarorum.

— Vivát, vivát! kiabálták most aztán egyhangulag az előbbi nevetők, s Jónás úrfit csaknem a tenyereikre vették s ettől a naptól fogva nem volt okosabb ember a bánáti földes urak között Botsinkay Jónásnál.

Mint a tündérpálcza ütésére, úgy megváltozott egyszerre Botsinka és tájékának képe. Ezer meg ezer ember állt neki a gátkészítésnek, vízlecsapolásnak; a mocsárvíz lefutott a földekről: a hol tavaszszal a békák kuruttyoltak, őszszel már a béres legény fütyörészett, az ekét kisérve; az elzüllött lakosság visszatért a házaiba; a kastélyba helyreköltözött a régi pompa; az aklok megteltek

paripákkal, a hodályok merinó juhokkal, béresházak szolgahaddal, pitvar, tornácz czifra, léhütő cselédséggel. Jöttek már vendégek is ötlovas hintókon a gazdag urasághoz, a kinek annyi volt a kincse, hogy még a királynak is ajándékozott belőle! Kétszáz dragonyos kisérte azt a szekérsort, a min a botsinkai kastély udvaráról szállították Bécs városába azokat a penészes hordókat, a mikben élire volt verve a pénz.

Hanem a sok pompás terem és palota közül egy szobácskát úgy hagyott Botsinkay Jónás, a hogy a lakodalma éjszakáján volt: fűből vetve az ágy; egy köpenyeg a terítő rajta. Ez a szoba volt Szaffié.

Nem jött ő ki soha a vendégek közé: akárhogyan hitta is az ura. Tudta jól, hogy arczpirulást okozna neki a jelenlétével; kiesufolnák érte, hogy ilyen czigányleányt tudott feleségül venni. Nem is kérdezősködött felőle senki. Olyan volt, mintha nem is lett volna.

Hanem Jónás, mihelyt az úri vendégeitől szabadulhatott, csak odamenekült mindig abba az egyszerű kis szobába, s ott tudott csak édesen aludni, azon az illatos szénaalmon: király nem oly büszke a koronájára, mint ő a maga szerelmesére. Ha magukra maradhattak, akkor voltak csak igazán boldogok. Olyankor, ha eltávozott minden vendég, maga mellé ültette Jónás Szaffit a két kerekű egy lovas kocsijába, s úgy járták be kettecskén az egész nagy dominiumot, a hol újra fel kezdett éledni a hajdani paradicsomtáj ék.

— Lásd, én ezt mind te neked adom, mondogatá Jónás Szaffinak.

— Ne adj te nekem semmit, csak magadat: suttogá vissza az asszony.

. . . «Asszony?» Én bizony nem tudom, hogy az egyházi kánonok szerint asszony-e már, vagy csak leány?

A SZAFFI KINCSEI.

A sok dicsőséget még tetézte a Bécsből leérkezett császári kegy. A bánsági főparancsnok egy napon felhivatá Temesvárra Jónás uraságot (nem «urfit» többé) s az összegyült tisztikar előtt tudatá vele, hogy dicsőségesen uralkodó királyasszonyunk a trón és a haza körül szerzett érdemeiért a dicsteljes Szent István-rend lovagkeresztjével kegyeskedett őt felruházni. Ott Jónás megkapta az érdemrendet, a hozzá tartozó lovagöltözetet és a piros bőrbe kötött statutumokat. Az utóbbiakból megmagyarázá neki az auditor, hogy mint a Szent István-rend lovagjának az a kiváltságos szabadalma van, hogy mikor a királyi asztalhoz lakomára hivatalos, az étekfogók minden más rend lovagjai előtt tartoznak őt megkinálni a pecsenyés tállal: és ha a bárói czimért folyamodik, az neki menten megadatik.

Mikor hazament Botsinkára, felölté a kapott rendjelmezt, a piros selymes tunikát a hermelin-prémes, földig érő zöld bársony palásttal, a mit elől arany láncz csatol össze; hozzá feltette a hermelin kalapot, a rengő kócsagtollal: úgy mutatta be magát Szaffinak.

Hej mekkorát nevetett rajta a jó asszony, mikor ilyen díszben meglátta az urát, alig tudott helyretérni a kaczagásból.

— Ejnye, bizony olyan vagy, mint nagypénteken a passiojátékban a Kajafás.

— Hát nem tetszem igy neked?

— Sokkal jobban tetszel nekem abban a kerek köpönyegedben, a mibe egyszer betakartál, — tudod, mikor az a nagy eső esett.

A nagy esőre már nem emlékezett Jónás, hanem a kerek köpönyegre, a mivel a Szaffit betakarta, igen.

Le is vetette a czifra jelmezt s eltette az almáriomba és nem gondolt rá többet.

De biz a báróságra sem ám. — Itt lett volna már, csak egy rövid kis folyamodásba kerül, s adva adják. — Volt eszébe! — Máson járt a gondja.

Torkig volt lakva a magas nagy urakkal. Nem kivánt velök többet egy tálból cseresznyét enni. — Szaffitól hallott sokat beszéltetni a czigányokról; az érdekelte jobban.

Hát ugyan miről is beszélhetett volna neki a jó Szaffi: ő nem ismert mást, csak a czigány nemzetet.

Abban az időben volt «czigány nemzet» is. Ugy hitták. Egy egész nemzet volt. Hogy milyen nagy lehetett, azt ki lehet venni abból, hogy évenkint 2000 forint «Toleráncztaxát» fizetett a királynak. — Mikor a nagy Savojai Jenő herczeg a temesvári capitulátió feltételeit aláirta, a midőn a «kuruczok»-ról csak ily megvetőleg nyilatkozék: «la canaglia pou andare, dove vuole» (a söpredék mehet, a merre akar), addig a «czigány nemzet»-nek megengedi, hogy idebenn maradhat az országban. Később szabadalmat kapnak a bányamívelésre és a kohászatra. És ez természetes. A czigány nem hadakozó nép. Ha szeretné a háborút, nem bujdosott volna el a hazájából világtalan világgá. Lehet neki parancsolni: — fölvesz minden tréfát, gorombaságot. A mi olyan munka, hogy senkinek sem tetszik, az mind a czigányra vár. Aztán tud alkalmazkodni. A kinek a határában lakik, annak a vallását tartja, voltaképen pedig mind valamennyinek hátat fordít, s hisz a maga boszorkányaiban s megkeresztelt gyermekeit a pattogó tűz fölött avatja föl régi pogány szertartásai szerint. Bátran beszél a világ folyásáról, tudja jól, hogy az ő nyelvét nem érti semmi idegen, s közötte nincs kém, sem áruló.

Ezt a nemzetet szerette különösen Botsinkai Jónás. Nemcsak Szaffi miatt: ámbár ez is egy ok volt rá; kóbor életében szokott még hozzájuk. — Most azután összeszedett

a Temesvárról szétzüllött czigányhadból egy falúra való népet s azokból egy új telepet alakított valahol a hegyszakadékok között, a hol rengeteg erdei voltak. Ott azok vasbányát nyitottak, kohókat építettek, s folytatták a maguk mesterségét, a mitől kormos lesz az embernek a keze és a pofája. — Egy egész falu csupa czigányokból; fekete házakkal, fekete benne asszony, férfi, gyerek, még az utczán végig folyó patak is fekete. A mély völgyből éjjel-nappal hangzik fel a nehéz pőrölyök csattogása, az ásók, kaszák, ekevasak pengése az üllő és kalapács között. Ez volt Jónásnak a legkedvesebb látogató-helye. Napokon, éjeken keresztül elnézte a fekete legények munkáját a kohók kemenczéje körül, s valahányszor érczet ömlesztettek, el nem maradt onnan.

Ezt a vasverő falut hívták Czigándiának.

Ez a tréfás faj is úgy ragaszkodott hozzá: mintha közülök való volna. Jó földesuruk volt, s védelmezte őket az «urak» ellen. A ki valami csinyt követett el: nem hivatta fel a compánia uriszékre, tömlöczbe sem csukatta; hanem előhozatta a vajdával, s az atyafiaival jó sort veretett rá: azzal megelégedett. Holmi malaczlopásért szót sem tett; mintha észre se venné.

Volt ennek a czigányfalunak egy öreg vajdája. Olyan fehér volt már a haja és szakálla, mint a gyapju, a képe pedig meg olyan fekete mint a kordován. Ez ismerte a Czafrinka czigánynőt, a Szaffi anyját. Sokat beszélt felőle Jónásnak. Azt volt a hatalmas asszony! Ott volt az öreg vajda is, mikor kínvallatták Szögedében. Ő neki kellett a kínzó eszközöket tüzesíteni; mert legjobban értett hozzá. Mindent magára vallott a Czafrinka, a mit csak az urak kérdeztek tőle, Hogy ő volt a boszorkányok kapitánya; hogy a sátánnak eladta magát, vérével aláirt szerződésben, hogy az ördögtől lett megkeresztelve s akkor Ololorum nevet kapott, hogy repülni tud seprűn és felkantározott hordón, azon szokott járni Világosvárra, a boszorkánykomákkal lakomázni, meg a szegedi Öthalomnál, hogy át

tudott változni kerékké s úgy gurult végig az utczán; hogy eladta a törököknek az esőt, szárazságot csinált s ha kinyitott egy zsákot, abból forgószelet tudott ereszteni a vidékre; marhát, embert megrontott varázslatokkal, máskor meg holt embereket föltámasztott, új lelket fújt beléjük; tükörből jövendőt mondott; még az áldozatostyát is megbabonázta; ezt mind magára vallotta, a mikor kinozták, hanem egyet hiába kérdeztek tőle: azt, hogy mint csinált a botsinkai plébánusnak a kanalaival? Miért hozta el azokat neki az úrfi a pap asztaláról? Erre nem felelt semmit, akárhogy sütögették.

Jónásnak ilyenkor mindig valami hideg borzongott végig a hátán. Mikor ő csak tréfát akart azzal csinálni! S aztán egy ártatlan lélek hogy lett halálra, pokolra küldve az ő tréfája miatt.

Ezt a férgét a lelkének soha sem is birta elaltatni. Valahányszor Szaffit ölébe vette, mindig ez az agyonkínzott asszony jutott az eszébe, a ki neki megjövendölte, hogy a felesége mennyekzői éjszakáján meg fogja álmodni az ő elrejtett kincseinek titkát. És minden úgy történt. Az lett a jutalma érte a jövendőmondónak, hogy máglyán megégették.

Most aztán felrakná már az elpusztított asszony leányára a legdrágább kincseit, ruházná gyémánttal, rubinttal; de annak semmi ékszerben sem telik kedve. Nem örül az semmi csillogó drágakőnek, finom arany kösöntyűknek; mindig jó kedve van, csak olyankor szomorkodik el, mikor Jónás valami drágasággal kinálgatja, mikor gyöngyfüzért fon a nyaka körül.

— Nem kellenek én nekem ezek a kincsek, suttogja Szaffi szomorúan. Az én kincsem nincs még a föld alul kiásva.

— Mi az a te kincsed?

— Azt én meg nem mondom. Találd ki magadtól.

— Anyádtól maradt rád?

— Bár maradt volna!

Jónás aztán megint elbarangolt czigány telepére, bámulni éjente a kohóból ömlő izzó érczzuhatagokat; s az alatt újra meg újra elmeséltette magának a Czafrinka kínszenvedéseit: hogy talán majd akkor megtudja, hogy mi kincset hagyott a bűvésznő maga után. De a vajda nem tudott semmi kincsről. A mi mindenféle babonás czókmókja volt a boszorkánynak, azt mind vele együtt megégették a máglyán, abból semmi sem maradt meg.

Egyszer aztán tovább kérdezősködött a vajdától: hát azután mi lett, mikor megégették a Czafrinkát?

«Akkor összeszedték a megmaradt hamvait, belerakták egy vasládába, s azt elásták az akasztófa tövébe.»

Most már tudta Jónás, hogy hol van a Szaffi kincse!

— Tudod te, hogy hová lett elásva?

— Hogyne tudnám. Én tettem a gödör fenekére.

— Ne szólj senkinek semmit róla. Én azt a ládát azokkal a hamvakkal el akarom onnan hozni.

— De ki vezet oda?

— Bizony te!

— De én nagyon félek.

— Mitől?

— Az ördögtől meg a hóhértól.

— Magam végzem azt el; te csak odavezetsz.

— Ha meglátnak, megfognak!

— Éjjel megyünk oda, mikor zivatar van!

— Én nem bánom uram. De ha az ördög ott kap kettőnket, téged visz el: rólam azt hiszi, hogy fajtája vagyok.

— Hát akkor mit félsz tőle?

Csak a Medárdus napját várta meg Jónás: nagy zivatarral végződött. Bizonyosra lehet menni. Negyven nap mindig lesz zivatar. Az nappal is igen szép tünemény: éjjel még szebb. Mikor úgy mennydörög, úgy veri a jéggel vegyes zápor a falakat, minden jó lélek iparkodik födél alatt maradni. Akkor ugyan akár az egész szegedi akasztófát ellophatják az Öthalom tetejéről.

Jónás kiszemelt magának a vajdán kívül még öt derék czigánylegényt a javából, s egy éjjel hetedmagával útra kelt Czigándiából Szegednek.

Minő út volt az! Keresztül azon a mocsáron, a mi a régi térségeken így van megnevezve: «Morast, über den nicht durchzukommen ist.» (Mocsár, melyen nem lehet áthatolni.) — A czigány meg a czigánynak a lova keresztül gázolt rajta. A hol a mocsár elvégződött, ott kezdődött a bozót, s azután a rengeteg erdő, a mit nem lakott más, csak rőtvad, vaddisznó és farkas: csak az átkanyargó lomha folyók partjain akadt egy-egy halásztelep sűrű tövissel körül sövényelve a dúvadak ellen. A ki lefekszik a buja fűbe aludni, mire fölébred, a ruhája mind tele van kigyóval. Hatodnapra érkeztek meg a Tisza partjára, a honnan Szeged sánczait, meg az Öthalom tetejéről égremeredő vesztőhely hat oszlopát messzire meglátni.

Ott meglapultak nádkévékből rakott kunyhók alatt, s nappal kialudták magukat, felváltva az őrtállókat, a kiknek embertől nem, de a csordafarkasoktól kell őriznie a legelésző lovaikat.

Estefelé csakugyan megjött a mindennapos zivatar. Előre jelenté a jöttét az ezernyi halászmadár, hojsza kócsag sivalkodása a nádas fölött; meg a bögölyök millióinak boszantó rajai. Az ég behúzódott.

— Siessünk át a tulsó partra, míg nyakunkba nem szakad az ég! mondá az öreg vajda, s azzal mind a heten, mint megannyi lovon ülő ördög, neki vágtattak a Tiszának s átúsztattak rajta.

Mire kikaptattak, sötét éjszaka lett.

Jónás egy szálas jegenyefa-csoportig vezette a lovas kiséröit; ott a legényeket hátra hagyva, maga egyedül, az öreg vajdával neki vágtatott az Öthalomnak.

A feketekék zivataros égtől élesen elvált a halmot koronázó hatágú fehér épület. Szép kis korona! A vesztőhely.

Oda kellett tartaniok.

A zivatar szele hajtotta maga előtt a fenyéren az ördög-

szekeret. Szeged városában harangoztak minden toronyban, hogy a zivatart elfordítsák; de úgy látszik, hogy másutt még jobban harangoztak; mert az mégis csak erre jött.

Csülökig ért a futóhomok a lónak s a szél is szembefútt. Az a folytonos hempergő dörgés, az a folytonos szikrázó villámpislogás a felhők között csalhatatlan előhirnöke volt a jégesőnek.

— Siessünk vajda, hogy menedékbe jussunk.

— Szép kis menedék mondhatom! Az akasztófa alá.

Más szárnyék bizony nem volt, se távol, se közel.

Eljutottak a történelmi Öthalomhoz, a mit egymást eltemető nemzedékek hordtak ottan össze az alföldi síkság közepett. Ebből készültek mai időkben a föltámadt Szeged körtöltései, felemelt utczái. A földvágó kapa ott költögeté fel egymás után Etele hunjait, a marahán rézkardos vitézeket, egész a legalul fekvő kőfejszés kelta harczosokig; hegyes fejű, lapos fejű, gömbölyű tekekoponyájú, elmult nemzeteket. Legfelül a vesztőhely. Valamennyi dicsőséges hősnek a csontja felett a haramiák és boszorkányok megátkozott maradványai.

A roppant tömör négyszög-épületnek hat, magasra emelkedő oszlopa volt; vastag vasrudakkal egymáshoz kapcsolva, minden oszlopból egy támasztékon vaskampó meredt még elő. Néha napján a szél minden kampók, de még a vasrudakon is sorban csak úgy kalimpáztatta a légben tánczoló alakokat. Most épen csak egy libegett ott magában.

Jónás és a vajda a vesztőhely kapuján bevezették a lovaikat, s ott összebékózták, hogy el ne fussanak.

— Keressük meg azt a helyet. Mondá Jónás a vajdának.

Az öreg czigánynak a foga vaczogott féltében: «amáró dáde!» mormogá magában a czigány miatyánkot; de sehogy sem tudott az első mondásnál tovább eljutni: mert egyre közbecsapott a mennykő.

— Siessünk! a míg a jó idő tart!

— Jó az ördögöknek!

— Látod-e már azt a jegyet?

— Hogy ne látnám? ott van a negyedik oszlop lábára mázolva szénnel egy tiz küllős kerék: az a boszorkányok jele. Attól két lépés befelé: a hol a lábad alatt döng a föld; ott van a Czafrinka a vasládában.

Épen annak az oszlopnak a tetején himbálózott az a magányos emberalak a kinyuló fogason.

— Megtaláltam. Fogd az egyik csákányt. Segíts ásni.

— Jaj uram, félek, hogy elvisz a devla!

— Ha visz, velem elvisz: hát aztán ki veri fel a patkót a lovamra a másvilágon, ha te nem jösz velem?

Jónás maga vágta bele a csákányt elébb a földbe, a hol az döngött a lába alatt s mikor a vajda látta, hogy nem csap fel a láng a földből, vérszemet kapott s neki állt segíteni.

De annál jobban csapkodott le a láng az égből. A szörnyű égzengés egy perczig nem tartott szünetet, s közbe zúgott a jégeső kerepelése végig az avaron: igazi ítéletidő volt. A sirbontókat védte a magas fal, a jégcsapás rézsút jött, nem érte a fejeiket.

— Ásd a répát, ásd! ásd! Erre is tekints, arra is tekints! dörmögé magában a vajda, áltatgatva magát azzal a tréfás mondással, a mivel a gyermeket mulattatja az apja, az üstökét rángatva az alatt gyöngéden: «ásd a répát ásd, ásd!»

Nagyot kondult a csákány a vasláda tetején.

— Itt van. Rátaláltam. Segíts fölemelni, szólt Jónás.

— Jaj, de nehéz; a lidércz ül rajta. Nem tudsz uram valami diák mondást?

— Dehogy nem: «Ásáte, Kapáte». No ugy-e hogy megmozdult? Ez-e az a láda?

— Csak látnám; de sötét van, s én nem vagyok bagoly.

— No majd mindjárt világos lesz: mereszd ide a szemed.

Lett is világosság, több a szükségesnél. A hétágú isten-

nyíla épen oda csapott le recsegve, süstörögve a vesztőhelyre! mintha az egész faltömeg tűzlángba borult volna, kévemódra szétsugárzó szikráival egyszerre több helyen lecsapva s aztán körülfutott az oszlopokat összekötő vasrudakon, veres izzóvá téve valamennyit, végre szertelövellt a kiálló vaskampókból. Az egész épület a nagy halommal együtt ugy rengett, reszketett a rászakadó ég csapása alatt.

— No ez-e az a láda? sürgeté Jónás a vajdát.

De ez ijedtében úgy megnémult, hogy egy szónak nem volt ura.

Az a feje felett lógó harmadik ember pedig alkalmasint gondolt valamint odafent; vagy talán a villám égette el a kötelét, egyszerre csak a rázkodó oszlop tetejéről leugrott a vajda nyakába.

— Jaháj! ordított az öreg dádé; engem már visznek.

— Nye bojsza! Biztatá Jónás úrfi. Nem bánt az már senkit. Nem látod, hogy a keresztfiad, a kit tegnapelőtt akasztottak fel lólopásért. Gyere, temessük el ebbe az üres verembe.

A vajda meggyőződött róla, hogy csakugyan nem az ördög az, a ki a nyakára vetette magát.

Akkor aztán rendén elhantolták azt a pihenni vágyó embert abba a csendes ágyba, a miből a Czafrinkát kivették.

A kiemelt vasládát Jónás felkötötte a lova hátára a nyereg mögé.

A vajda nagyot fohászkodott a bevégzett munka után.

— Soha életemben sem kivánkozom többet az akasztófához!

A zivatar elvonúlt dörögve. Ott hagyott maga után egy télmezőt. A messze síkság fehérlett a jégtől, a miben csülökig gázoltak a lovak.

Ha most a karámokban, a cserények mögül kidugta a fejét a pásztorember, a csikós, a gulyás s meglátta azt a két fekete alakot végig ügetni lóháton a jégtől fehér mezőn,

az ugyan szentül megesküdhetett rá, hogy az ördögök jártak ott, ellopni az akasztófáról a maguk keresztfiát.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Ugyanazon erdőn, bozóton, mocsáron keresztül, a melyen idáig jött, vissza is törtetett Jónás egész Botsinkáig, anélkül, hogy útközben emberi teremtéssel találkozott volna, a czigányok ki nem beszélik azt.

Szaffi már kétségbe volt esve, el nem tudta képzelni, hova lett az ura.

Jónás összeázottan, sárosan, tépetten, arcza, keze tele töviskarmolástól lépett be hozzája.

— Tudod-e, hol jártam? ott voltam, a hol a te felásatlan kincseid vannak rejtve. Felvertem: elhoztam.

Azzal elővette a felleghajtója alól azt a vasládát, s letette az asztalra.

Szaffi vad sikoltással veté magát a ládára s két gyönge karjával kebléhez szorítva, nyögé fuldokolva: «óh anyám! Te drága, kedves anyám!» s azt a rozsdás vasat nem sajnálta csókjaival tetézni.

— Ez volt-e a kincsed, a mi után sóhajtoztál? kérdé tőle Jónás.

Szaffi szavak helyett csak a szemeivel tudott válaszolni, de azokban annyi hála, imádat, szerelem volt; annyi boldogság, üdv, megdicsőülés sugárzott ki belőlük, hogy három versíró nem tudná azt mind elmondani.

— Most hát boldog vagy már? kérdé tőle Jónás, az ölébe vonva.

— Az vagyok. Az lettem. Csak még egy kicsiny kis óhajtásom van hátra, ha azt is betöltenéd? ugy-e hogy megteszed? ugy-e hogy nem tagadod meg?

S olyan hizelkedve czirogatta össze Jónásnak az arczát, hogy az egész engedelmessé lágyulva mondá neki:

— Ugyan mit kérhetnél te én tőlem, a mit én te tőled meg tudnék tagadni?

— Hát csak azt az egyet, hogy engedd meg nekem, hadd tegyem én el azt az én feltalált kincsemet olyan helyre, a hol az ilyen kincsek állnak. Neked van egy nagy pompás családi sirboltod, a hol fényes nevű ősapád, anyád nyugosznak, faragott márványkövek alatt. Engedd meg, hogy hadd rejthessem el én is oda, a kit úgy szerettem, a szegény czigányasszonyt: a máglyán megégetett, elátkozott boszorkányt, de a ki nekem édes szülőm volt. Nem tudja azt meg senki, úgy elrejtem ottan. Nem csufolnak ki érte; nem pironkodol miatta. Csak én magam fogom tudni nyugvó helyét. Szentelt viz sem éri, csak az én könnyeim, elrejtett koporsóját. — Engedj ennek az én alázatos könyörgésemnek.

Jónás pedig mogorva ránczokba szedte a homlokát s azt mondá Szaffinak:

— Nem én! Bizony nem engedem ezt meg! Hogy nekem lopva odarejtsed az én fényes őseim közé az elitélt boszorkányt. Az érdemeikkel dicsekvő, aranyos nevekkel kérkedő márvány síremlékek közé egy névtelen puszta követ be nem hagyok állítani, a minek a háta mögé szégyen, gyalázat van rejtve. — Hanem azt kivánom, hogy ezek a hamvak, a miket te kincseidnek neveztél, meg legyenek tisztítva az igazságtalan itélet szennyétől; arról a névről, a mihez te azt a szót kötöd: «édes anyám», a szenny le legyen mosva. Igen, azt kivánom, hogy fényes gyászkiséret mellett, fáklyákkal, czímerekkel, halotti zsolozsmák éneklése alatt szállítsák e hamvakat a megszentelt sírba, s fehér márvány-kő álljon a fölött, arany betűkkel, a mik azt hirdessék, hogy a legjobb anya nyugszik ott a fényes ősök sorában. Ezt fogom megtenni.

Szaffi azt hitte, hogy most repülnek az égbe mind a ketten.

— De hogy tudod te ezt megtenni? kérdezé remegve a kéjtől, a gyönyörtől.

— Az az én dolgom lesz. Rögtön hozzá kezdek. Lehet, hogy egy évig nem látsz; de híremet majd hallod; s mikor

újra meglátsz, az történik meg, a mit mondtam. — Addig ápold kis gyermekeinket.

FIAT VOLUNTAS TUA.

(Legyen meg a te akaratod.)

Soha jobbkor nem érkezhetett volna az a Botsinkay által küldött pénz a császárvárosba. Mária Terézia minden oldalról ellenségtől körülvéve, hadsereg nélkül, pénz nélkül állt annyi hatalmasokkal szemben. Burkus, bajor, franczia, spanyol, olasz, muszka mind összeröffent ellene. A magyar karok és rendek ugyan nagy lelkesülten kiálták, hogy «vitam et sangvinem!» de hozzátették, hogy «sed avenam non ...»* A lelkesedést tett követte, hadseregek támadtak elő a földből, s ime ugyanakkor a hadviseléshez való pénz is támad elő a földből.

Ez új fordulatot adott a veszve hitt ügynek; a vereségre diadalok következtek, a magyar csapatok Potsdamig száguldoztak, a királyné trónja meg lett mentve. Jutalmak osztogattattak.

Tudta ám azt jól Botsinkay Jónás, hogy őt a háta mögött minden ember «czigány-báró»-nak nevezi.

Volt valami jussa hozzá.

Olyan barna volt a képe, mint azoknak a szép czigánylegényeknek, a kiknek az arczszinét mi sápadt európaiak úgy irigyelhetjük; azonfelül is mindig szeretett a czigányok közt lakni. (Hát még ha azt megtudnák, hogy czigányleány a felesége.)

«Czigány!»

Senki sem szereti, ha úgy híják. Senkinek sem tetszik ehhez a nemzetiséghez tartozni. A szegény czigányt lenézi még a paraszt is. A mely munka olyan utálatos, hogy

* Életünket és vérünket; — de zabunkat nem.

senkinek sem kell, azt a czigányra bizzák; más munkához még közel sem eresztik, azt mondják: «nem szereti czigány a szántást». Kergetik egyik falu végiről a másikra, mert azt hiszik, hogy lop, csal, s boszorkányokkal czimboráz. Ha ütik, nem szabad neki jajgatni, mert ha jajgat, akkor kinevetik.

Hát még «czigány-báró»-nak neveztetni!

A czigány utolsó a parasztok között, a báró pedig utolsó az urak között. (Minthogy «a bárónál kezdődik az ember», annálfogva felülről lefelé ő nála is végződik.)

Minthogy pedig Jónás ezt a titulust le nem koptathatta magáról, azt gondolta ki, hogy ő azt fényesre fogja kicsiszolni. Kivívja a becsületét a czigány névnek — csak azért is.

Azt tette, hogy az új telepből összeszedett százötven czigánylegényt a javából, a kik legjobban meg tudták ülni a lovat szőrén: azoknak csináltatott zöld dolmányt, veres nadrágot, fehér csákót; felfegyverezte őket huszárok módjára. Aztán maga állt a svadrony élére, úgy vezette fel őket a nemesi táborba.

Ezzel is megjárta, mert a mint bemutatta a csapatját a büszke generálisnak, az ezzel a szóval pipázta le:

— Itt most nincs foltozni való vasfazék.

Azzal hátra küldték őket a bagázsiás szekerek mögé, s komiszárust rendeltek melléjük, a ki a tiz körmükre vigyázzon.

Jónás abban az egyben csakugyan czigány természetű volt, hogy a gorombaságért nem szokott soha felpattanni: eltette, mint a vaczkort, csepü közé, a míg megpuhul. Más úrfi az ilyenért bizony kihítta volna egy szál kardra a generálist.

Ő várt a maga sorára. Majd eljön az!

Csak egyszer nagy ütközet legyen!

Az is megjött.

Nem azért kivánta pedig ezt olyan nagyon Botsinkay Jónás, mintha feltett szándéka lett volna a csata napján

kivont karddal az öklében csodadolgokat hajtani végre a maga fekete serege élén. A czigány csak olyankor verekszik, ha nagyon megszorítják s nincs más menekülés, akkor aztán megmutatja, hogy mit tud ?

Pedig milyen szép lett volna ez a következő mondás az ütközet után :

«Eddig feketék voltunk a naptól, most fehérek lettünk a burkus vértől!»

Ez bizony mondatlan maradt, — Botsinkay czigány dandárja össze sem mérte a kardját az ellenséggel. Hanem azért tett annál sokkal nagyobb szolgálatot a hadseregnek. A burkusok tönkrezúzták az ütközetben a császári seregnek hatvannégy ágyúját. Botsinkay czigányjai aztán neki gyűrkőztek, s másnapra valamennyi összetört ágyúszekereket és talpat ismét összekovácsolták; az invalidus ágyukat megint ki lehetett állítani a csatatérre.

— Hát van-e már foltozni való vasfazék? kérdezé e hasznos műtét után Botsinkay a gúnyolódó generálistól. Ez volt az ő boszúállása.

A generális aztán nagyon megdicsérte ezért a jó szolgálatért, s a csapatjának hivatalos czímet adott: «tábori kovács dandár»-nak nevezte. Jónást pedig megtette «főstrázsamesternek» ennél a csapatnál.

Hű szolgálataiért hivatalosan is czigánybáró lett a neve.

Nem csinálhatott olyan jó dolgot, nem érhette olyan kitüntetés, hogy ezt a gúnynevet még az is mind jobban bele ne tetovirozza a bőrébe.

S nem haragudott érte!

Eszébe jutott Szaffi odahaza, — meg az a két kormos purdé!

Látnátok csak azt a két pár nagy fekete szemet, a milyen nincs senkinek a világon, csak a czigány gyerekeknek!

Csakhogy ezeket nem volt szabad mutogatni.

Botsinkay Jónás egy szép napon meghivást kapott Bécsbe. Rögtön felutazott; egész úri pompával, négylovas

hintóban, czifra kiserettel. Már akkor a helyreállított uradalma is olyan nagy jövedelmet hajtott, hogy nem kellett szégyenkednie semmi mágnások előtt.

A királynő nagy kitüntetéssel fogadta őt Bécsben, s ennélfogva az udvarnál egyszerre kedves emberré lett; kiváltképen mivelhogy mindenki azt hitte róla, hogy ő még nőtlen legény. És ő nem merte megvallani senkinek, hogy feleséget hagyott otthon, a czigány Szaffit.

A királynő csakhamar bárói czímmel ruházta őt fel és ezredesi ranggal, annál a huszárcsapatnál, a melyet Jónás saját költségén szerelt fel, s a melynek az élén aztán egy kis hadi csete-patéban is résztvett s ott elég vitézül viselte magát.

Hanem, valljuk meg az igazat hogy nem érezte ő magát jól sem az udvari fény közepett, sem a dicsőség mezején. Mással volt tele a szíve.

Megjött már a báróság is, a mikor épen nem is cserkészett rá, de mikor már a vállán hordta, akkor tapasztalá, hogy de még csak egy csizmasarokkal se lett magasabb tőle, mint azelőtt volt. Minden dicsőségnél többet ér az a kis csendes szoba ott a botsinkai kastélyban, a hol a Szaffi varrja a kis fiúknak a tarka ingecskéket. (Már akkor valának ketten.) Csakhogy ezt nem merte ám senkinek elmondani.

Az első békekötés örömére nagy ünnepélyt rendeztek az udvarnál, hivatalosak voltak arra a legújabb nemesi méltóságra emelt magyar családok is. A bájos királyasszony udvarához vonta a nemzet előkelőit, a mi csak szépségben, vitézségben és gazdagságban sok közül kiválik. — Az ilyen udvari bálokból Jónásnak sem lehetett kimaradni. Hisz a mi a tánczot illeti, akármifélét csak egyszer kellett neki látni, hogy azt eltanulja, nem csak ilyen tánczokat tanult ő, hanem hegyével fölfelé állított kardok között, égő gyertyával a feje tetején. Biz a legújabb franczia kontratáncz sem került neki nagy fejtörésbe.

De azért mégis megtörtént vele az a szégyen, hogy az udvari bálban, a hol neki is részt kellett venni a colonne-ban, úgy elbámészkodott, hogy minden figurát elrontott; s a tánczosnéját olyan méregbe hozta, hogy az utoljára a legyezőjével a vállára csapott s megdorgálta, hogy mit ügyetlenkedik.

Pedig hát teljes oka volt Jónásnak az elmélázásra; mert az átellenes párnak a szebbik fele meglepően hasonlított az ő egykori imádottjához, Arzéna kisasszonyhoz. Csakhogy ez a módi viselet, meg az arczfesték, a puderezett hajépítmény, a szépség-flastromok némi idegenséget kölcsönöztek a megjelenésének. Aztán nem is nevetett, mikor ő rá nézett, hideg, feszes maradt. De azért mégis ő volt az valósággal, ezekbe a szemekbe de sokat nézett Jónás úrfi, mikor még csak úrfi volt! Ezek a párducz-szemek!

S aztán folyvást egy gondolat háborgatta: az a bolond ötlet, hogy mi lenne belőle, ha ő most csak egyszerre a tenyerére vetné magát s a sarkantyús csizmáival az ég felé sasirozna szemközt az eléje kontrázó szép kisértetnek. Majd az ördög vitte el a nagy kivánságtól, hogy ezt megcselekedje. Egészen bele is izzadt ebbe a kontratánczba.

A mint annak vége volt: valaki hátulról a vállára üt, s «báró úrnak» szólítja.

Jónás báró az ő régi kedves barátját, Feuerstein bárót látja maga előtt.

— Ah! hát te «is» itt vagy! mondja neki.

— Barátom, én itt itthon vagyok, subsummál gyöngén Feuerstein; én a királynőnél udvari kamarás vagyok.

Nem is úgy értette Jónás, hanem: hogy «te is itt vagy, a hol Arzéna kisasszony»!

— Hát a báróné is itt van?

— Nem. Az otthon maradt. De ne beszélj te az én bárónémról; hanem a magadéról.

— A magaméról? (Jónás megszeppent, no most mindjárt kipattan a Szaffival kötött titka.)

— Igen. Ő felsége maga rendezte úgy, hogy a kontratánczban te szemközt kerülj a szép Arzénával s gyönyörködött a bekövetkezett sikerben, a mit a te furcsa zavarodba jöveteled elárult. Ő felsége már értesülve van felőle, hogy te megkérted Arzéna kisasszony kezét; az ő kegyessége elhárított minden akadályt, a mi közöttetek állt: Loncsár uramat magyar nemessé tette, tégedet báróvá.

Hej, de hosszúra nőtt Jónás úrfinak a bárói ábrázatja erre az örvendetes tudósításra.

Nem szólt semmit, csak a kedves barátjának a kezét szorongatta.

— De ne törd össze a kezemet csupa háládatosságból. Hiszen igaz, hogy én voltam a legmelegebb szószóló melletted a királynőnél.

Tudta ezt Jónás bég nagyon jól. Annak a galamb vitte levélnek minden szavára jól emlékezett.

(«Köszönöm a grácziát! mondogatá magában. Bárói koronát már kaptam, hét ággal, ha Arzénát elveszem, még két szarvat kapok hozzá: gróf korona lesz belőle; nem, ilyen könnyen nem akarok gróffá lenni!)

Hogy húzza ki most a lábát ebből a kelepczéből?

Hiszen hogy Arzéna kezét megkérte, az igaz. Arról a levélről pedig, a mit a galambbal együtt elfogott, nem beszélhet; mert azért kikorbácsolják. Legjobb volna felfedezni, hogy már van felesége; de a természetes esze azt súgta neki, hogy ezzel még ne álljon elő.

Kivel közölje itt a szorongattatást? Teljes életében mindig azt látta, tapasztalta, hogy a magas uraságokban nem jó bízni. Szerencséje, hogy jó adag bolondság volt a fejében. A királynénak pedig volt egy kedvencz udvari bolondja. (Valamikor magyar kálvinista diák volt.) Botsinkay ezt a másik bolondot választotta ki kebelbarátjának, annak tárta fel minden titkát az otthon hagyott feleségről.

— Jaj komám, ez nagy baj neked, mondá a királynő bolondja. Tudod, hogy itt az udvarnál sokat adnak a jó erkölcsre. A te házasságod vad házasság; mert az egyházi kánonok ellen köttetett, tanúk nélkül, kihirdetés nélkül. Az ilyent a mi királynőnk szigorúan bünteti. Van Bécsben egy rettenetes törvényszék, a minek «szűzességi tribunál» a neve. Ez tartozik evidentiában tartani minden alattvalónak az erkölcseit, de különösen a nemeseckét és főtisztekét, s jaj annak, a kit ez hibában talál. Ebben az egy vétségben a királyné nem kegyelmez meg senkinek. — A mely asszonyféle a férjének nem törvényes felesége, az elveszett erre a világra nézve. Van Bécsben egy nagy javító börtön, a hová az ilyen állapotban talált asszonyokat bezáratják, s nem hiszem, hogy olyan tele volna ez a börtön, hogy a te Szaffid is el ne férne még benne. Téged pedig, ha ez kitudódik, száműznek az udvartól, megfosztanak rangodtól, czímedtől, még a birtokod is utána mehet. Nagy bolondság ez, hallod-e! Hanem hát a bolondságot csak bolondsággal lehet helyrehozni. Holnap nagy ebéd lesz az udvarnál, a melyre te is hivatalos vagy. Ebéd után tartsd magad a királyné közelében, s aztán a többit majd bizd rám. Te csak tedd magadat mentül ostobábbnak.

— No az nekem nem nagy megerőtetésbe fog kerülni.

Másnap az udvari ebéd végeztével, az áhitatos királynő rendelete szerint az egész vendégseregnek asztalbontás után el kellett mondani fenhangon a miatyánkot latinul.

Az udvari bolond ott állt Jónás háta mögött. Egyszer csak elkaczagja magát az imádság között.

Az ima végeztével a királynő haraggal kérdé a bohócztól:

— Mit nevetett kend az ima közben?

— De már hogy ne nevettem volna, felséges asszonyom, mikor ez a czigánybáró a helyett, hogy «fiat voluntas tua» azt imádkozza, hogy «fiet voluptas sua» (meglesz az ő gyönyörűsége).

Jónás elég ostoba képet csinált hozzá, hogy most már

mindenki nevessen rajta. Csak a királynő nem. Ő nem szerette, hogy a szent dolgok felett tréfálózzanak.

— De hát tanulja meg a helyes mondatot! Fiat voluntas tua!

— Megtanulja biz ez, a jámbor; ha fölirod neki kegyesen erre a papirosra.

A bohócz egy összehajtott papirt tett a királynő elé az asztalra, készen tartva az iralt is hozzá.

Miért ne tette volna meg neki azt a királynő; oda irta neki szép férfias gömbölyű betűkkel: «fiat voluntas tua».

— De már a nevedet is rajzold alá, hadd idvezüljön tőle az a vad pogány.

A királynő jó kedvében volt: jó hírek jöttek Angliából; ezt is megtette a bolondja kértére.

— No most erre két heti időhaladékot kérek! mondá a bohócz; az alatt, a fejemet teszem egy fületlen gomb ellen, hogy betanítom annak a vad bárónak ezt a hosszú mondást.

Az egész udvar nevetett szegény czigánybáró rovására.

Mikor pedig különvehették egymást, akkor a bohócz kitárta azt az összehajtott papirost s megmagyarázta Jónásnak, hogy mi van annak a belsejébe írva. Az ő folyamodása volt az a királynőhöz, a miben először is az van kérve, hogy a királynő őtet és Szaffit a tudatlanságból eredt vétség terhe alól kegyesen oldja fel; másodszor, hogy engedje meg neki a törvényes egybekelést gyermekei anyjával, Szaffival, a kinek egyéb neve nem ismertetik, és harmadszor, hogy a püspökség tegye deficientiába a botsinkai papot, s rendeljen helyébe más plébánost.

Ezt az instantiát szentesíté a királynő a hátlapra írt nevével és a «fiat voluntas tuá»-val.

— Már most ezzel vágtass haza Botsinkára s addig vissza ne jöjj, míg feleségeddel együtt nem hivat a királynő.

Jónás báró nyargalt haza lóhalálában s vitte a királynő

jóváhagyó levelét püspökhöz, kormányzóhoz. Semmi kifogás nem lehetett ellene.

Hanem mikor Szaffinak is elmondá a dolgot, őszintén bevallva az egész csalfaságot, akkor a nő a lábaihoz borult s zokogva könyörgött: «Ne tedd ezt jó uram! Nem szabad a koronás királynővel neked tréfát űznöd. Nagy baj támad ebből. Hagyj engem világgá menni a két porontyommal, mintsem én miattam veszélyt vonj magadra. Vedd el a szép úrnőt, a kit a királynő neked szánt jegyesül, ne gondolj én reám. Nagy a világ, elférek én benne; ha esem, nem esem nagyot; de ha te elesel, az ország veszít vele. Ez az egész vidék mind árvaságra jut.

De Jónás felemelte Szaffit a földről keblére: «és ha akkorát esném is, hogy a fejemmel a Tátrát ütném meg, s a sarkammal a Vellebit hegyet: még sem hagynálak tőlem elszakíttatni soha téged. Inkább vegyék el minden rangomat, kincsemet, birtokomat; kergessenek világgá: készebb vagyok veled együtt futni, czigány-sátor alatt lakni; kötélen tánczolással, bukfenczezéssel keresni a kenyeremet, a hogy nevelő apám kereste. Ha egyéb nem maradt rám a koldusoktól, az az egy rám maradt, hogy egymást el nem hagyják!»

Erre a szóra aztán Szaffi büszkén felemelte a fejét; arcza egészen átváltozott: olyan lett, mint egy fejedelemasszony.

— Akkor tehát vezess az oltárhoz. Megtudod, hogy nem érdemetlenre vesztegettél ennyi hű szerelmet!

Botsinkai Jónás most már minden törvényes szertartást megtartott, a hogy parancsolva van. A pécsi püspököt kérte fel az esketésre.

Mikor a püspök azt kérdezte a menyasszonytól, hogy mi a neve? mi a vallása? Szaffi szelid, csendes hangon felelt meg rá.

— Igen is, van nevem. Apám volt Szaffi Kuli khán, a tatár Ghiraiak nemzetségéből, Mehemed, temesvári basa leányának férje. Anyám keresztyén volt. (Isten nyugtassa

meg!) a szent keresztségben Zsófia nevet kaptam! itt vannak az irások, a mik mind ezt bizonyítják. Sok esztendő előtt, mikor az atyám halálán volt, elmondá anyámnak ezt a titkot, hogy hová vannak elrejtve Mehemed basa kincsei, s elküldött bennünket Magyarországra, hogy legyünk ott, azon a helyen, és várjunk rá, míg egyszer a Botsinkay család ivadéka visszakerül a bujdosásból s birtokát elfoglalja: akkor közöljük vele azt a titkot. Nem voltunk boszorkányok, nem voltunk bűvésznők; egy titkot őriztünk. A mi azután történt: Isten akarta, hogy így történjék.

E megoldás után, természetesen, a királynő haragja is lecsillapodott, Szaffi mint fejedelmi vér jelenhetett meg az udvarnál, s szépségével ott is diadalt nyert.

A Botsinkay család a Bánátnak nevezett magyar Kanahánban mind a mai napig virul és hatalmas, s tagjai grófi koronát hordanak, a minek az ágait bizony nem a feleségeik révén, hanem a maguk érdemeivel szerezték.

MINDEN POKLOKON KERESZTÜL

TÖRTÉNETI REGÉNY

ELSŐ RÉSZ.

I.

Előre bocsátom, hogy ez nem valami költött mese; mert ha az volna, vakmerőnek kellene neveznünk azt a képzeletet, a mely ilyenre vetemedett; hanem valóságos igaz történet, melynek krónikai vázlata kéziratban megtalálható, zsombori evangelikus lelkész Rozsondai László úrnál, Orbán Balázs tudós történetirónk bizonysága szerint; — az akkori korszak rajzolásához való adatok is a valóságból vannak véve, a leghitelesebb kútfők nyomán; — és így minden kételkedés nélkül olvashatja azt mindenki s ha némely eseményt rendkívülinek fog benne találni, magyarázza meg neki azt a rendkívüli idők szelleme.

Az erdélyi «királyföld» határán egy gúlaalaku hegy tetején áll Zsombor vára; a minek a hovatartozása felett örök időktől fogva sok vita volt. A szászok azt vitatták, hogy ő hozzájuk tartozik, mint Kőhalomszék határvára, a székelyek szintén magukénak állították; a vár maga is hol ide, hol amoda költözött, a szerint a mint a vár birtokosa az erdélyi vajdával jó barátságban, vagy ellenségeskedésben élt, de egyszer megtörtént vele az a csoda, hogy még a szászszéknek a fővárát is elhozta magával a székely földre: Kőhalom várát, a mit ők «Reps»-nek neveznek, a rómaiak pedig hajdan «Romadivum-nak» hittak. Hogy ez mint történhetett meg, az ebben a mi történetünkben érthetővé lesz téve.

Zsombor várát a tizenharmadik század második tize-

dében Lebée László székely gróf birta. A székelyeknél ugyan csak «primor»-oknak hitték az előkelő várurakat; hanem Lebée László akként jutott a grófságához, hogy ő is egyike volt annak a száz székely testőrnek, a kik Visegrádon a király mellett voltak, s Gertrud királyné idejében jó dali tánczos volt: akkor kapta ezt a czímet, több más korabeli leventékkel együtt. Gertrud királyné siralmas esete után aztán hazajött Lebée László is Erdélybe, itt megházasodott, elvette Homoród-Szent-Mártonról a gazdag Tompa Márton leányát, a kivel sok világi kincset kapott; de minden kincsnél és vagyonnál drágábbat e megbecsülhetetlen jó nőnek szivében, a kinek történetéhez hasonlót nem egyhamar hall az ember. A nőt Máriának hitták: árva leány volt, apja anyja korán elhalt, az öcscsét is, Annát odavette magához a férje a várába, a hol mindenben bősége volt.

Már több mint két esztendeje volt férjnél Mária, és az ég még mindig nem áldotta meg gyermekkel, a mi nagyon búsitotta. Megkisértett mindent, a mihez az ilyen gyász esetén tisztességes nők folyamodni szoktak; (mert valóban épen olyan gyász az, mikor valaki, a kit nagyon szeretnének, nem születik, mint mikor valaki, a kit nagyon szeretnek, meghal.) Szent fogadásokat tett, elment bucsura gyalog a csodatevő Boldogasszony képhez, arany klenodiumokat tett le az oltárra, sőt saját kezével himzett egy oltárszőnyeget a szűz anya képével, de az mind nem használt; már a javasasszonyokhoz is folyamodott, s ámbár annyira nem hagyta rábeszéltetni magát, hogy bájitallal, kenőcsökkel tegyen kisérletet, a miket tilt a jó erkölcs; de az ártatlanabb babonákat nem hagyta megkisértetlen, a mik arra vannak kigondolva, hogy a nő mi módon nyerje meg a maga urának igaz szeretetét. Hogy ennek annyiféle babonája van, az mind csak azt bizonyítja, hogy mi sokat kellett a szegény nőknek szenvedniök világteremtése óta ebben a nagy dologban!

A szegény úrasszony e közben azzal áltatta a szivét,

hogy ha valami várbeli asszonyának volt kis gyermeke, azt vette magához, hogy legyen a kit gyügyögtessen, a kinek a gagyogását hallja, s a kit utána hordjanak, hogy azt hihesse valaki, az övé.

Egyszer aztán egy vajákos asszony azt mondta neki, hogy «végy magadnak tükröt» — mivelhogy abban az időben a székely asszonyok nem használtak tükröt, azt tartva, hogy nem jó abban nézegetni az asszonyembernek a saját orczáját: mert a míg szép, addig csak hivalkodóvá teszi a tükörbe tekintés, ha pedig egyszer elkezdi a szépségét veszteni, akkor meg csak bánatot okoz neki. Azért jobb azt nem hozni a házba. Mária most aztán kérte az urát, hogy hozasson neki egy tükröt, a mit az szivesen meg is tett. A tükör aztán azt mondta neki: «szép vagy! szép vagy! de még sem olyan szép, mint az öcséd, a szép Anna.» — De még ebből nem értett semmit.

Végre elmondta a lelki fájdalmát a gyontató atyának, hogy talán valami bűneért látogatja ekép az Isten.

A gyóntató atya bölcs férfiú volt s azt a tanácsot adta Máriának, hogy «add férjhez öcsédet, Annát.»

És Mária még ebből sem értette meg a titkot, a minek a sejtelméhez hiányzott a lelkéből minden fogalom.

De azért szentirásnak vette a gyóntató atya tanácsát s rajta volt, hogy az öcscsét, Annát minél elébb konty alá kerítse. Ne mondja aztán a tükör, hogy «van náladnál szebb is a háznál.»

Nem is kelle pedig messze menni az alkalmas vőlegény keresésével. Ott volt a szomszéd Kőhalom ura, gróf Henning Brüniszkáld lovag, a ki gyakran átjárt Zsombor várba, s sólymot, agarat hordott ajándékba Anna leányasszonynak, jó indulata jeléül. Az nem is titkolta, hogy Annát szeretné elvenni: csak neki adnák. S a szász gróf szép deli levente volt, sürű, világosszőke hajjal, nagy, őszinte, szép kék szemekkel, piros, derült arczával, s bajvivó termetével. Vitézi tornában is tört már lándzsát Anna tiszteletére s az ő szalagját vi-

selte a kalapja mellett. És a mellett olyan jó fiú volt, mint egy falat kenyér: mindenre készen állt, a mit csak kivántak tőle; ha azt mondták neki, hogy ugrasson be lóháton a jégzajos folyóba, megtette s ha azt mondták neki, hogy üljön le a porba a kis gyerekekkel pitykövet játszani, hát azt is megtette. Pedig sok ilyen próbát ki kellett neki állani az ő jó barátjától, Lebée Lászlótól, a kivel együtt gárdistáskodtak Visegrádon, az udvarnál. Mikor megkérte tőle Anna kezét, azt mondta neki Lebée László: elébb tanulj meg magyarul, ha egy év alatt megtanulsz: neked adom.» Az udvarnál nem tanulhatta azt meg Brüniszkáld, hanem lement a faluba s ott megtanult magyarul két hónap alatt. Akkor megint azt mondta neki Lebée László: «hja, édes játom, te idegen vagy, s székely leányt idegenhez nem adunk; mert a mi törvényünk az, hogy az idegennel nősült székely nő minden vagyonát elveszti. Ha az Annát el akarod venni, elébb légy székelylyé.»

Brüniszkáld még erre is ráállt. Pedig az nem ment országbontás nélkül. Neki elébb ki kellett jelentenie, hogy a maga várával, Kőhalommal átlép a székely Udvarhelyszék területébe. E miatt az egész szászság majd megölte; a szebeni szász gróf égre-földre protestált az átszökés ellen: fenyegette, hogy ostromot visz rá; de Brüniszkáld azzal mind nem törődött: olyan jó fiú volt, minden boszuságot eltürt, még is beállt székelynek, s behagyta a szőke haját fonni három üstökbe, gyöngyös szalagok közé, a hogy akkor a székelyek viselték.

Ennél erősebb próbára csakugyan nem lehetett már állítani a derék szász ifjút, annálfogva nem maradt hátra más Lebée Lászlónak, minthogy kitüzze a menyegző napját, a mikor aztán csakugyan oda kell adni az Annát a derék Brüniszkáldnak.

És ennek a napnak úgy örült előre — nem a menyasszony, — hanem a nénje Mária. Valami szent sugallat azt mondá neki, hogy ettől a naptól kezdve majd ő tökéletes boldog nő fog lenni aztán.

De nagy teketoriával jár ám az ilyen székely lakodalom; annyiféle ürügye van a huzás-halasztásnak, hogy nagy csoda, ha a szerető szivek meg nem unják a várakozást. Nyolcz nappal elébb megtartják a «Siratót». Azon az egybekelendők minden férfi és nő gyermekkori pajtásának össze kell gyűlni s a társaságukból kiváló párt vigan elsiratni. Ezután jön az eljegyzés.

Azután jön a hivatalos leánykérés: egész segédszemélyzettel, násznagyokkal, vőfényekkel, nagy nyoszolyókkal, kis nyoszolyókkal. A leányos ház ura nem akar semmit tudni az egész eljegyzésről: soha hirét sem hallotta a kérő leventének; utoljára bottal kergeti ki valamennyit. Akkor maga jön vissza a násznépével a vőlegény s erőszakkal töri be az ajtót s követeli a menyaszonyát, különben kárt tesz a házban! Arra aztán előhoznak neki egy sánta, pupos vén banyát; itt van hát a mátkája, vigye el: sorba hordják a világ minden rútját eléje, hogy válogasson belőlük, míg végre nagy nehezen előteremtik az igazi szerelmesét. De akkor meg agyon faggatják bolondnál bolondabb kérdésekkel; a mikre magától kell neki kitalálni a feleletet, addig nem kapja meg a leány kezét. Ha annak vége van, következik a moringolás: a kelengye adása, vevése: kegyetlen szerződéseknek csomóra kötése. Még aztán egy csuprot le kell lőni nyillal egy magas szálfa hegyéről, addig nem lehet menni az esküvőre; aztán következik egy hosszú lakoma, a minek vége várhatatlan ételfogásaihoz a vőfények verseket mondanak. Asztalbontás után meg a végtelen táncz: a miben a menyasszonynak sorban kell egyet lejteni a násznép valamennyi férfiával, öregével, ifjával. A vőlegény maga is szeretne már hozzá jutni, hogy egyet tánczolhasson vele; de mindig elkapja más az orra elől, s addig ki nem adja, míg váltságot nem fizet érte. — Végre egyszer aztán széttaszítja két öklével Brüniszkáld az utját álló sokaságot s megragadja kezénél fogva a szép menyasszonyát, át is öleli a derekát s azt kiáltja: «no most már mégis csak

az enyém vagy!» S aztán int a czifra selyemkendővel a hegedüsnek és trombitásoknak, hogy most már az ő nótáját huzzák: a vőlegény tánczát.

Rázendítik szépen. Brüniszkáld délczegen lejti a dali tánczot, bájos szép aráját kezénél vezetve. «Bizony szép egy pár ez!» mondogatja fenszóval minden ember. De összeillenek! — Mária szemében is ragyognak könnyek. Az öcscse boldogságán örül, de talán a magáén is.

Ekkor, midőn legjavában lejtik a vőlegénytánczot, kivül a tornáczról belebődül a vidám zenébe valami bus kürthang; az ajtó felnyilik s belép rajta, feltett tollas süveggel a fején, mellén az ország czimerével, egy pánczélos alak, a kinek az orczája rémületet gerjeszt marczona tekintetével; de még szörnyűbb az arczánál az, a mit a kezében magasra emel: egy vértől csepegő pallos.

A zene elnémul, a vigság megszünik; a palloshordó alak megáll a tánczterem közepén s sok kiabálástól félig berekedt hangon így rivall:

— A király nevében! Vitézlő székelyek, primórok és lófők! Én, az ország pristáldja, felhivlak titeket, hogy azonnal lóra, fegyverre kapjatok, hadseregbe gyüljetek, a «vitéz sereg» azonnal táborba szálljon, a «gyönge sereg» hirmondásra készen álljon, a «tehetetlen sereg» a várakba felvonuljon. A véres karddal hivlak a király nevében ősi szokás szerint, én az ország pristáldja. Teljesüljön a törvény!»

Azzal megfordult a sarkán a czímeres alak, s a mily merev ünnepélyességgel jött, olyannal távozott a teremből.

Tudnunk kell mindenek előtt, hogy a székelyeknek kemény törvényük volt arra, hogy mikor a király körülhordatja a véres kardot, akkor minden felnőtt férfiúnak lóra fegyverre kell kapni és menni az ellenség elé s egy egész hónapra való eleséget vinni magával. Nagy csoda, hogy egy betörő ellenség tovább tartson, mint holdujságtól holdfogytáig, ha folyvást kopogtatja a fejét a székely

a buzogánynyal. Ez tehát igen jó törvény volt. — Egyéb adót úgy sem fizetett a székely. Csak olyankor, ha a királynak fia született, billogoztatott el minden kapu birtokosa egy ökröt a királyfi számára. Bárcsak több ökröt billogoztak volna el!

A jó Brüniszkáld tehát ráhagyta magát beszéltetni, hogy a menyegzője kettőbe szakadtával, egyedül, menyasszony nélkül baktasson haza a várába s összegyüjtve a zászlója alá valamennyi harczosait, levonuljon a székelyek táborába, a kik mind Aranyos széken az Aranyos víz rónáin gyültek össze táborokba: mintha onnan várnának valami ellenséget.

Otthon maradt atyafiai, a szászok, ki is csufolták jól: «Látod! úgy kell neked! Minek csaptál fel székelynek? Most nem kellene táborba szállnod.»

Mikor aztán már nagyon sokan gyülekeztek össze a táborban, egyszer csak jön nagy énekszóval onnan a Királyhágó felől egy bucsujáró sereg feléjük. Csupa zarándok volt az, hosszú keresztvégű botokkal a kezében, a palástján, meg a kalapja mellett csigahéjakkal, a mellükön pedig kereszttel. Előttük lovagolt egy veres barát, szamárháton, szentképes zászlóval a kezében. Volt abban a zarándok seregben mindenféle nemzetbeli szerzet: még olyanok is, a kiknek soha hirét sem hallották a két magyar hazában azok, mind deák zsolozsmákat énekeltek.

Mikor odaérkeztek a tábor közé, a vezérlő szerzetes leszállt a lováról s azt kérdezte, hogy kik ennek a seregnek a vezérei. Épen Brüniszkáld lovagtól kérdezte: annak volt a legfényesebb vértezete.

— Hát ki volna más, mint én, meg a süvem, vitéz Lebée László itten.

A szerzetes erre megölelte, megcsókolta Brüniszkáldot, a mi annak sehogy sem volt kedves, mert olyan szaga volt, mint mikor a penész, meg a hagyma összeházasodik. Hanem hát ez csak azt bizonyítja, hogy a jámbor zarándok vezér többet lakott földalatti odukban, mint a fényes

palotákban, s élelmét nem a nagyurak fényes asztaláról, hanem a mezőkről szedegette.

A barát aztán azt mondta Brüniszkáldnak, hogy térdeljen le, hadd áldja meg.

— Biz én nem térdelek! Ha megakarsz áldani, ágaskodj fel.

Hanem a süve, a Lebée László, az letérdelt a barát előtt, azt meg is áldta az; azután a dolmányára rátüzött neki egy keresztet veres posztóból. Brüniszkáldnak is akart, de az azt kérdezte elébb, hogy mire való az?

A barát valami olyan nyelvet beszélt, a mi magyarból, németből és olaszból volt keverve: így aztán megértette Brüniszkáld, hogy ha ő azt a szent jelvényt a köpenyére feltüzeti, akkor ő neki minden eddig elkövetett és még ezután elkövetendő bünei teljesen meg lesznek bocsátva.

— Hát tudod, monda Brüniszkáld, én még eddig nagyon kevés bünt követtem el; hanem ezután szándékozom nagyon sokat elkövetni; de hát te ki vagy? miféle szerzet? hogy ha az adósságomat valaha szemembre vetik, azt mondhassam, hogy te elengedted?

— Az én nevem Zenobius. Vagyok pedig a ti vezetőtök a túlvilágon a szentek paradicsomába, ezen a világon pedig a szent földre.

— Hát oda ugyan nekem nem kell semmi vezetés, mondá Brüniszkáld; mert most is rajta állok. Ez nekem a szent föld, a hazám.

Ez a mondás nagyon tetszettt a székely hadnagyoknak, kik a két vezér körül gyülekeztek; de annál kevesbbé Zenobiusnak.

— No azt pedig el kell hagynod; és elindulnod minden hadaiddal együtt az igazi szent földre, Palaestinába.

— Van eszemben odafáradni.! Otthon hagytam egy félig feleségül vett menyasszonyt, a kivel még jól meg sem ismerkedtem.

— Már pedig otthon kell hagynod a legkedvesebbedet.

is. Endre király Spalatóban vár reátok, a hol veletek együtt hajóra fog szállni.

— Hát Endre királyt mi lelte, hogy Palaestináig meg sem akar állni.

— Szent fogadása készti. Megfogadta boldogult atyjának a halálos ágyán, hogy elmegy a hitetlenek ellen harczolni.

— Hej de régen volt az! Azóta vissza is jöhetett volna! Csak most ér rá, hogy a fogadását beváltsa! Könnyű neki! Mikor Halicsban járt hadat viselni, az alatt a magyarok megölték a feleségét; Isten nyugtassa meg; kegyetlen egy asszony volt. Most újra megházasodott, elvett egy vén hárpiát onnan Thüringiából: már most azt hiszi, hogy ha elmegy, attól is megszabadítják a magyarok. De én nekem csinos takaros kis feleségem van, a kit nem hagyhatok itthon nádorispánra. — Ha fogadta Endre király az apjának, hogy elmegy szerecsent ölni; hát csak menjen, én nem tartóztatom, — én nem fogadtam az apámnak semmit; én itthon maradok.

— Istentelen pogány beszéd! kiálta fel elszörnyedve Zenobius.

— No Brüniszkáld! szólt közbe Lebée László; ne rugódozzál az ösztön ellen: a mi parancsolat, az megáll. Mikor a véres kardot körül hordatja a király, akkor minden székelynek lóra kell ülni és táborba szállni.

— Megtettem; ideszálltam. Ismerem a törvényt. Mint székely tartozom az országom határát védelmezni köröskörül mindenféle ellenség ellen. Meg is teszem. Hozza ide Endre király az ellenséget; közé vágok: nem ugrok előle a Marosba; de én ellenséget keresni nem megyek a világ végére; a ki én nekem semmit sem vétett.

— Istentelen! Hát a kik a Krisztus sirját tapostatják lovaikkal!

— Az én Krisztusom a mennyországban van régen, az nincsen a sirban.

— A kik ellen négy pápa hirdetett keresztes háborut.

— Én azt tanultam, hogy a Krisztus visszadugta Szent Péternek a kardját a hüvelyébe s azt mondta, hogy ő miatta ne verekedjenek. Én Szent Péterrel tartok.

— Irtóztató pogány beszéd. Hiszen az ilyenért meg kellene az embert égetni a székelyeknek.

— Azt mondom, hogy ne hozzatok dühbe! mert ha megharagszom, székelyebb leszek valamennyiteknél s kitüzöm az őshit zászlaját a váramra s behozom a lóáldozatot és leszek inkább pogány, de még sem megyek.

De nagyon tetszett ez a beszéd a székely hadnagyoknak, azt mondták, egészen igaza van Brüniszkáldnak, nincs a székelyeknek semmi keresetük Mezopotámiában, csak menjen vissza Zenobius atya, a honnan jött s mondja meg a küldőinek, hogy a székelyek itt állnak, táborban, s ha ellenséget kapnak, megverik; de ha Ázsiába akarják őket kivinni, arra azt felelik, hogy «ma nem!»

Lebée László elővette minden ékesen szólását, helyesebben mondva, minden szitkozódási tehetségét, hogy a székely harczosokat jobb erkölcsökre birja. De hasztalan volt minden erőltetése, a székely inkább hagyta magát a Hopczihér ördöggel fölétetni, mintsem hogy háztűzhelyétől megváljon és olyan messze földre elmenjen, a mely kelet felé fekszik, és mégis napnyugot felé kell elindulni és menni, menni holdujságtól holdfogytáig, a mig az ember egy olyan tengerre talál, a melyiken hajók vannak, a mik aztán megint tovább szállitják. S a víznek nincsen gerendája.

De hogy mi ütött egyszerre Lebée László lovaghoz, hogy ilyen nagy buzgó keresztyén lett belőle? holott mind ez ideig idehaza úgy ismerték, mint félpogányt, a visegrádi várban pedig a papok nem győztek rá panaszkodni világi magaviselete miatt? ő maga azt állitá, hogy Zoérárd vértanu sirkövének az érintése idézte elő nála ezt a nagy változást, a mit azonban mink korán se higyjünk el. Hiszen majd «a holt tyúk is kikaparja!»

Annyi bizonyos, hogy a szentföldre való kirándulás

még a boszniai hadjáratnál is kedvetlenebb vállalat volt. Ez már az ötödik keresztes háboru akart lenni. Négy szent hadjárat lefolyt, a nélkül, hogy abban Tuhutum és Árpád nemzedéke részt vett volna. Más nemzetek százezernyi számmal vérzettek el a siriai pusztákon, a bethlehemi, jeruzsálemi sziklasivatagok völgyeiben. Francziának, angolnak, németnek mind elég volt már a dicsőségből, csak a magyarnak nem volt még benne része. Ez pedig nehezen volt megmozdítható. Szent László megmondta, hogy ő nem tartja magát érdemesnek egy ilyen vállalat vezetésére, Könyves Kálmán okos ember volt, Vak Béla nem látott, az utána következő királyok mindegyike, mikor valami nyavalya utólérte, fogadást tett, hogy elmegy a szent földre, ha azután belehalt a mirigybe, akkor a fogadás a fiára maradt, az megint elhuzta-halasztotta, pénze természetesen egyiknek sem volt az ilyen költséges utazáshoz, míg végre második Endre királynak körmére égett a tapló! Most vagy soha! parancsolák neki Rómából, rá kellett adnia a fejét, de úgy is ment az, mint a mikor a kutyát bottal kergetik a nyúl után.

A székelyek, a kik még akkor csak alig keveredtek ki az ős napimádó vallásból, s csak a régi hunnus irásjegyeiket használták, nem is igen könnyen voltak fellovalhatók a szaraczénok elleni hadjáratra, de még sokkal megátalkodottabbak voltak ezeknél a szászok, a kik csak nem rég kerültek ide ebbe a boldog országba, s a privilegiumaikat semmiképen sem akarták elhagyni, olyan helyre törekedvén, a hol azok nincsenek kihirdetve.

Brüniszkáld gróf még a mellett magas míveltségü előkelő lovag vala a maga nemzetében, a ki a többi kortársak közül egy fejjel kiemelkedett, nevelését az anyjának köszönheté, ki thüringiai grófné volt, s ennélfogva, bár irni nem tudott is, de olvasni igen jól tudott, s meg tudta mondani első látásra, hogy melyik könyv van minuskel, és melyik majuskel irással szerkesztve?

És ebben a tekintetben előtte állt páter Zenobiusnak, a ki a latin alfabetből csak három betűt ismert, de azokról sem tudta, hogy melyik az első, melyik a harmadik. Annálfogva igen könnyű munkája volt vele, a mikor a tudomány fegyverét fordítá ellene.

— Hallod-e te, páter Zenobius. Te bizonyosan ismerni fogod páter Chartuicius legendáját a szent Gellért püspök vértanúról: a mit én Visegrádon, a királyi könyvtárban olvastam. Hát az a szent férfiú, mikor még olyan rücskös barát volt, mint te, szintén el akart menni Palestinába a hitetleneket megtériteni. De az apátura, a bölcs Rasina (hallottad hirét?) nem eresztette oda. Azt mondta neki: «ugyan minek mennél te Jeruzsálembe, hogy ott a zsidóknak, meg a szaraczénoknak hirdesd az igét, a kik még az apostoloknak a szavát sem vették be? Ha pedig a tengeren hajótörés talál érni, minden tudományoddal együtt a tengerbe veszesz, mert nem vagy te Jónás próféta, hogy a czethal gyomrában három napig maradhass. Azt mondom én neked, hogy ha te a hitetlenek lelkeit az ördögök körmei közül akarod megszabadítani, ne lódulj el olyan messzire: gyere ide a magyarokhoz, térítsd meg azokat az istentelen pogányságból, ne búsulj semmit, azok is olyan jól agyon tudnak téged verni, mint a zsidók és a szaraczénok.» Ezt mondta szent Gellértnek Rasina apátúr. Én sem mondhatok neked okosabbat: ha pogányokat akarsz megtériteni, ne menj messze, még a magyarokig se menj, itt vannak az én szász atyámfiai, eredj közéjük, térítsd meg őket, mert én ezeknél istentelenebb pogányokat sehol ezen a világon nem tapasztaltam!

Páter Zenobius szót fogadott az aranyszáju ifjúnak s elment az egész zarándok csapatjával együtt a szászföldre: majd meglássuk, hogy lesz-e benne köszönet?

Brüniszkáld gróf pedig hozatott bort a várából a táborba, s áldomást ivott a székely hadnagyokkal, a kik között igen nagy leve az ő becsülete: a miért ilyen szépen elbánék vala a baráttal.

II.

Nem sokára azután, hogy Zenobius és az ő zarándok csapatja a Maros mentében bevonult a szászföldre, történt az az Isten csudája a földön, hogy a legbékeszeretőbb népfaj között egyszerre csak kiütött a zenebona.

Még pedig ezt nem valami felnőtt okos emberek kezdték, a kiktől az ilyen bolondság leginkább kitelik, hanem az idétlen eszű gyermekek.

Előtámadt a hátszegvidéki erdőkből egy pásztorgyerek, kinek se atyját se anyját nem ismerte senki, s az azt állította, hogy ő az Isten fia. Elkezdett a vásártéreken prédikálni, hogy ő neki a Jézus megjelent álmában s megbizta, hogy vezesse az utolsó keresztes tábort a szent földre: a pogányoktól megfertőztetett sirjának visszavívására. A mi addig annyi pánczélos lovagnak, faltörő gépekkel, nem sikerült, a hitetlenek várait bevenni: végre sikerülni fog azoknak, a kikről azt mondta az idvezítő: «ilyeneké a mennyeknek országa!» Gyermekek fogják a szent földet visszahódítani! Fegyver nélkül, vértezet nélkül, csupán egy ágakból kötözött kereszttel a kezükben vívják ki a diadalt, mely a pogányokat megszégyeníti. Az ő gyermeki éneklésektől omlanak össze a megdönthetlen erősségek falai!

Olyan volt az, mint a ragály, mely a gyermekeket választja ki áldozatául. A felnőttek járhatnak, kelhetnek miatta, meg nem lepi őket, csak a gyermekekre éhezik. Egy holdváltozás alatt az egész szászföldön el volt harapózva az a szent őrjöngés, a hét esztendőstől a tizenháromig terjedő életkor nemzedéke faluszerte, városokban egyszerre mind fölkerekedett, megszökött a szülői háztól s futott ki az erdőre, Hinczót, a pásztorból támadt prófétácskát fölkeresni. Táborrá, sereggé szaporodott fel a számuk, neki zúdultak énekelve, imádkozva, végig az egész királyföldön, s mindenütt magukkal sodorták a kis apró

gyermektársakat. Mindegy volt: fiú, vagy leány? ment velük az egész nemzedék: pogányokat összetörni, szent országokat elfoglalni, erdő, mező visszhangzott a harczi rivallásuktól. A vezérük Hinczó ismert egy csillagot az égen, bizonyosan a szent földre vezet, annak a nyomán akarta elvinni az egész seregét.

Hogy ez a gyermekháború nem volt Zenobiusnak tudta nélkül, arra bizton tűzbe tehetjük a kezünket. Ő osztotta ki a kereszteket, a miket a gyermekek a ruháikra akasztva viseltek, s hordta őket egyik völgyből a másikba, mig a számuk ezerekre nőtt fel, s valamennyit megáldotta és bűnbocsánatot osztott nekik s fogadást tétetett velük, hogy a szent sirért életüket föláldozzák.

Aztán pedig az egész tábornak a tarsolyában össze-vissza nem volt egy dénár úti költség sem, a mivel Palestináig menjenek. Apjaik, anyjaik odamentek a gyermekeikért, hogy visszavigyék őket, de nem birtak velük: úgy meglepte azokat a szent őrjöngés tüze. «Hová akartok menni annyi tengeren keresztül?»

Hinczó, a kis próféta megnyugtatta a kételkedőket. «Ne féljetek! Ebben az esztendőben két nap fog lenni az égen, az egyik nappal, a másik éjjel fog sütni. S azok olyan forróságot támasztanak majd, hogy minden tenger kiszárad előttünk, mi valamennyien száraz lábbal kelünk át a tengerek fenekén.»

Ezt már csak el kellett hinni, mert Zenobius is bizonyította.

A szászföldön nem maradt egy gyermek az apai háznál. Fiúk, leányok mind tódultak seregestül Hinczó próféta, meg Zenobius után, s a míg az erdélyi részeken huzódtak keresztül, addig volt is nekik mit enni, mert a kegyes nép csak nem engedhette, hogy annyi ártatlan poronty rakásra hulljon az éhségtől, mint a fürjek a pusztában.

Az volt a legkülönösebb, hogy a szomszédban lakó székely fiúkra nem ragadt el ez a kórság, mind csak a szász

csemetéket ragadta magával: a mint hogy a német fajta a leghajlandóbb a rajongásra; talán az is előmozdította a nagy zenebonát, hogy a szászok földje már határos a patarénokéval: az pedig ravasz egy czinczár fajta! Kis-Ázsiából ide keveredett kupecz-nemzet. Csunya lélekvásárló, emberbőrrel kereskedő szerzet. Még akkor hazánkban is dívott a rabszolgavásár, sok bűnnek az volt a megtorlása, hogy az elkövetője piaczon rabszolgául eladassék, a szomszéd Ráczországban pedig el sem lehettek a nélkül. Ezt a vásárt a patarénusok közvetítették. (Csunya kereset volt.) Hát ez a sok lélek-kalmár, a mint ezt a gyerekribilliót megórrontotta: egyszerre odakeveredett a kis keresztvitézek táborába, biztatták őket sok hazug beszéddel: ámították a paradicsomi vidékek szépségével, a mik rájuk várnak, osztogattak nekik czifra csecsebecséket, a nagyobbacska leányoknak még öltözetet is, igértek nekik czifra palotákat, aranyalmás kerteket, repülő lovakat. S van-e olyan bolond, a mit el nem hisz a nép, a mikor még gyermek, s a gyermek, a mikor még nép? A czudar kufárok pedig abban sántikáltak, hogy rakhassák csak egyszer hajóra ezt az ártatlan vitézlő hadat, majd elviszik ők azt, nem sajnálják az útiköltséget, Marokkóba, meg Tunisba. S ott eladják őket a hitetleneknek.

De hogy a velük együtt csatangoló jámbor zarándokok és szerzetes barátok az ilyen gonosz szándékot hogyan mozdíthatták elő? ez a kérdés csakugyan nagyon megpróbálja a keresztyén embernek az istenfélő hitét. Hát biz az akkori pápa azt mondta erre a gyermekhadjáratra, hogy ez igen szomorú jelenség, de nem tehet felőle: az az Isten büntetése a keresztyéneken, hogy a gyermekek ébrednek fel, mivel hogy az apák alusznak.

Tudta Zenobius, hogy mit kaszál.

Már csaknem hogy letelt az egész hónap, a mióta a véres kard körülhordoztára a székelység táborba szállott a keresztes mezőn, az egy hónapi eleség ugyan fogytán

is volt s ha napjára újat nem küld a király: másnap már ugyan hült helyét találja itt a tábornak. Ekkor megérkezik Zenobius a gyermeksereggel. Voltak azok már valami hatezeren. Némelyik fiú még maga meg sem tudta kötni a bocskor szíját, s a kis leányoknak azóta senki sem fonta be a haját, a mióta az anyjuktól elszöktek. A Maros partján vonultak végig nagy keserves ekenléssel, ott aztán, hogy a jó fedett dobogó hidon átjöhessenek Maros-Portusnál, a mit a szászok építettek nagy tudománynyal meg kellett állapodniok, mert ott Brüniszkáld őrizte az átjárást.

A szász lovag már az innenső partról megismerte Zenobius atyát, a szamaráról meg a veres csuklyájáról s tréfásan enyelegve kiálta át hozzá: «ejnye te barát, de sok siheder porontyot összeszedtél! Talán biz bérmálni viszed őket?

— Viszem őket a szent sírt visszavívni! kiáltá vissza Zenobius. Bocsásd a szent tábort a Hidon keresztül!

Brüniszkáld felkaczagott nagy hahotával.

— Átbocsátom biz én, csak dalolják el elébb a hidjáró nótát: «Ereszszetek jó révészek!» «Nem, nem, nem eresztünk! Mert a minap itt jártatok, hidunk lábát eltörtétek, Meg sem csináltátok!» «Arany kulcscsal koczogtatjuk, Mégis megcsináljuk!» «Hidnak is van váma!» «De micsoda váma?» «Egy kemencze kalács, s egy szép leány!» «Bújj! bújj bokrostul, bokron innen által!» «Vagyok bátor jó vitéz, megyek hidon által!» No hát lássuk azokat a bátor vitézeket!

— Majd mingyárt meglátod őket! kiálta vissza Zenobius s azzal a gyermektábor közül kivált egy ötven-hatvan főre menő csapat, az körülvett három vezérnek látszó alakot, s azokkal együtt átkelt a hidon.

Az egyik vezéri alak pásztorfiú öltözetet viselt, kifelé fordított szőrü ködmönt, a másik kettő közül az egyik fiúnak látszott, a másik leánykának, valamikor himzett, de

az út viszontagságaitól most már lerongyollott öltözet volt rajtuk, s azon fölül durva darócz kámzsa, mely az orczáikat is eltakarta. A lábujjaik kinéztek már az elszakadt csizmából.

Az első volt Hinczó, a próféta. Rá lehetett ismerni arról, hogy tele volt koldusdióval a haja meg a ködmöne. Alacsony termetü kis hordódugasz emberke volt; hanem azért mégis úgy nézett el égfelé forgatott szemeivel az óriás Brüniszkáld feje fölött, mintha az állna ő alatta.

— Na öcsém, kiálta rá Brüniszkáld; hát te kinek a juhászbojtárja vagy?

A büszke mezitlábos legényke kenetteljes hangon felelt meg a lovagnak rögtönözve.

— Én a Názáretbeli nagy királynak a juhait őrzöm, a kinek a száma hatezerhatszázhatvanhat.

— No ez bizony szép kis nyáj! Hát aztán hova vinnéd őket legeltetni, ha lehetne?

— Viszem őket a szent földre, visszafoglalni a Kanahánt a pogányoktól és a zsidóktól.

— Hát aztán tudod-e, hogy merre van az a Kanahán?

— Az, a ki a «három királyokat» a csillag által elvezette Bethlehembe: minket is elvezet az által.

— Hát aztán mit esztek odáig?

— Az, a ki a zsidókat mannával kielégítette a pusztában, minket még inkább meg fog segíteni.

— Hát aztán a tengereken hogy mentek keresztül, a miket útban találtok?

— Az, a ki a zsidók előtt kétfelé választotta a veres tengert, mint egy kőfalat, hogy száraz lábbal átmehessenek rajta, mi értünk még sokkal inkább meg fogja tenni ezt a csudát.

Brüniszkáld kezdte átlátni, hogy ez az apró próféta olyan erősen áll a lábán, hogy nem lehet a helyéből kiforgatni.

Hát aztán, ha a hitetleneknek a seregére rábukkantok valahogy, mivel fogtok megverekedni? hiszen fegyvereek sincs.

— Az, a kinek a nevével Szent Dávid, a ki pedig csak zsidó volt, legyőzte az óriás Góliáthot egy parittyával: minket is győzelemre fog vezetni! Az, a ki Józsué kürtszavára ledönté a falakat, a mi énekünkre még inkább meg fogja azt tenni. S ismét énekelni fogják a szüzek, miként hajdan: «megverte Saul az ezerét; Dávid pedig a tízezerét!» «Megverte Bouillon az ezerét, Hinczó pedig a tízezerét!»

De már erre Brüniszkáldot elhagyta a keresztyén türelme.

— Óh te békából keletkezett füzfapróféta! a ki irgalma van az apádnak! Elszaladj innen előlem mindgyárt, mert kapom a kopjámnak a boldogabb végét s úgy kiverem vele a hátadból az egész prófétaságodat, hogy még mikor akasztani visznek is, a szádban lesz az ize!

S olyant is emelt kopjáján, hogy fel lehetett róla tenni, hogy a mit igért, azt meg is teszi.

Hanem ekkor a másik két vezető, a fiú és leány egyszerre rákiáltott: megállj! s egy szóra mind a kettő megkapta gyönge kezével Brüniszkáld hatalmas varégeri karját: miközben a csuklya hátraesett a fejükről s arczukat kimutatta.

A fiú lehetett tizenkét éves, a leány tizenhárom; gyönge, fehér bőrü két úri gyermekek valának.

De Brüniszkáldnak a kezéből csak egyszerre kiesett a felemelt kopja, mintha zsibbasztó géppel ütöttek volna rá az astronomus varázsműhelyében; még a térdei is megrogytak alatta . . . A két kis testvérére ismert a növendék gyermekekben.

— Vilibáld! Lenóra! hebegé ijedve, s nem akart hinni a szemeinek, odarántotta őket magához s szétrántotta a kámzsáikat, hogy jobban megláthassa őket. Ugyanaz a

himzett wammsz volt a fiucskán, ugyanaz a virágos rokolya a leánykán, a mit még az anyjuk készített a számukra, csakhogy már ágtól, bozóttól megtépve, sárral bepiszkolva.

Aztán mind a két gyermek épen olyan ég felé forgatott szemekkel állt eléje, az ajkaik beszédközben épen úgy tajtékzottak a szent lelkesedéstől, mint a vezérüké.

— Hát ti hogy kerültök ezek közé?

— A názáretbeli király hív bennünket magához, felelt rá a fiucska, nem a bátyjának a szemei közé, hanem a felhőkbe nézve.

— Eredj! Te mindig vad, szilaj ficzkó voltál. Sokszor megvertelek, mikor az anyádat megkeserítetted. De te! Te Lenóra! Te szelíd kis gili madárkám! Hát mivel bántottalak én meg téged, hogy engemet el akarsz hagyni? Hát nem az ölemben vittelek-e a patakon keresztül, mikor az erdőn jártál velem? Nem leszedtem-e a tövist a rózsáról elébb, mikor neked szakasztottam? Micsoda véresek a lábaid az uti göröngytől! Te! Az édes anyánk szívbeli bubája! Hát te hová indultál?

A lányka szívére tette a két kezét s felsóhajtott.

Aztán bátran megfelelt a bátyja kérdésére.

— A leány elhagyja az ő atyját és anyját s követi az ő jegyesét.

— De hát ki az a te jegyesed? Te hetednapos bárány!

A leány felmutatott az égre:

— Oda fenn! A názáretbeli király.

Brüniszkáld elkezdett e szóra sirni! de úgy sirni, a hogy az oroszlán tud, meg a fiavesztett medve. Leesett térdére s úgy kapta nyalábra a két haszontalan kis nyáladék gyermeket, s felordított az égre, pogány bolond beszéddel.

— Óh te Uram Jézus Krisztus! Hát miért választod te ki magadnak ezt a két nyomorult gyermeket, hogy megölesd? Hiszen te tudod jól: Isten vagy, tudnod kell,

hogy ennek a gyenge csemetének szaraczén vasa sem kell; a szél is megöli, meg a forró nap a pusztán. Mi dicsőséged neked az ilyen tehetetlen árvák hálálából? Mért szállta meg őket a te szent lelked? Hiszen ha megtetszettek a te irgalmas lelkednek, ha azt akarod, hogy hozzád jussanak, vedd el rögtön! Vannak a te Atyádnak halálangyalai számosak, olyan a gyermekélet, mint a viráglevél: egy déli szél ráfuvall és lehull. Inkább, ha kivánod, rögtön neked adom őket! Fogadd el! Vidd fel magadhoz: de pogány rablánczára, török satrafák prédájára az én két kölykem nem adom.

Azzal felkapta mind a két gyermeket rettentő karjaira s úgy szorítá őket egymáshoz, hogy meg sem moczczanhattak, azzal neki rohant velük a Marosnak, hogy most mingyárt belehajítja őket.

Meg is tette volna, ha utját nem állják. A zarándokokon ugyan keresztül rontott könnyen: egyiket jobbra, másikat balra rugta fel, hanem a parton utólérte a süve, Lebée László, s annak a markából nem olyan könnyen szabadíthatta ki a gallérját.

— Légy hát Istennel! kiálta rá László. Csak nem akarod a két véredet a Marosba fojtani?

— De oda én! Inkább, hogysem a világba hagyjam elzülleni.

— De ezt a bolondot nem teszed. Nem kell mingyárt a vastag végin fogni a dolgot. Hátha másképen is megy.

— Hogyan menne?

— Hátha ez a kan-barát* megteszi azt, hogy a hogy elhozta őket, úgy vissza is viszi.

Brüniszkáld azt mondta, hogy: jól van, igazad lehet

* Nehogy valaki gúnynévnek vegye ezt a czimet: őseinknél a «kan» annyit jelentett, mint «erős, hatalmas, vezető», kanbarát = vezér szerzetes.

Lebée László; hát tegyünk úgy, a hogy te jobbnak látod.

De csak a szája mondta ezt, a szíve azzal volt, hogy de bizony sokkal jobb lesz ezt a két gyermeket most mindjárt beledobni a vízbe, s utána a többit, a zarándokokkal együtt! Mért hogy nem tette meg?

Hát aztán csak letette az öcscsét is, meg a hugát is az öléből, de azért nem ereszté el a kezeiket a kezéből; visszament velük és Lebée Lászlóval a zarándokok generálisához.

— Ugyan te barát, nem sajnálod ezt a sok nyomorult ártatlan gyermeket a mészárszékre hurczolni? Te országos hentes!

— Szebb szavakkal illesd! sugá neki Lebée László, mert különben nem áll kötélnek.

— Én nem hurczolom őket — mondá Zenobius. Ők visznek engem. Őket pedig viszi az Urnak a lelke.

— Betlehemi gyermekgyilkolás! Pogányabb vagy Heródes királynál! Add vissza őket az anyjaiknak, a kiktől elragadtad.

— Én küldeném őket vissza bizonyára, mert sajnálja őket az én lelkem, de ők már szent fogadást tettek, hogy a hitetlenek ellen harczolni fognak, s a szent fogadás alól nem mentheti fel őket senki más, mint a szentséges pápa.

— Kitalálod te annak a módját a pápa nélkül is, csak törd rajta a fejedet.

— Valóban kitalálom. Mivelhogy az Urnak lelke az apák álnokságának megbüntetéseül szállotta meg a gyermekeket, annálfogva, mihelyt az apák és bátyák konoksága megszünik, azonnal elmulik a gyermekekről is ez a mennybeli szellet.

— Ez annyit tesz jó magyarul, hogy ha mink, gyeprevaló legények magunk elmegyünk Mezopotámiába, akkor a kis öcséinket, meg a hugainkat békén visszaviszed a házi tüzhelyeinkhez.

— Valóban rajtatok áll, hogy a keresztet elvegyétek az ő vállaikról!

— No hát én elveszem a magam keresztjét, mondá Brüniszkáld, leszakítva a kis huga válláról a vörös keresztet s a saját palástjára tüzve.

— Hozsánna! hozsánna! kiálta föl erre Zenobius. Áldott legyen az Ur, a ki ezt a csodát mivelte!

Utána zengedezték ez üdvkiáltást a többi zarándokok is.

De nem úgy a gyermekhad.

A mint Hinczó, a vezér észrevette, hogy micsoda alku folyik itten az ő bőrükre, azaz, hogy annak a megmentésére, felugrott egy hidkarfára s onnan kezdett el a társainak prédikálni.

— Testvéreim az Urban. Mi szent fogadást tettünk, hogy a hitetlenek ellen harczolni fogunk. Ettől minket senki fel nem oldoz. A ki hisz, az követ engem. Az Ur, a ki Mózest átvitte a veres tengeren, minket is átvisz száraz lábbal a Maroson.

S azzal a híd karfájáról beleugrott a Marosba. Társai mind utána.

Brüniszkáld csak alig birta elkapni a két kis testvérét, hogy azok is Hinczó után ne rohanjanak a vízbe.

A gyermekcsoportnak fele odaveszett a hullámok közé; hanem a többi kiuszott szerencsésen a tulsó partra, s ott azután a gyermektáborba megérkezve, tele lármázták a kis világot azzal a csodával, hogy ők száraz lábbal jöttek át a széles folyóvizen; a mitől ott még nagyobbra nőtt a szent lelkesedés dühe. Zászlóikat lobogtatták, ezernyi botokat emeltek az ég felé; s a parton alá s fel proczessziózták, így tüntetve fogadásuk mellett.

— Hallod-e barát; ezek nem fogadnak szót te neked, nem akarnak visszatérni: fut, mint a birka a kolompos után.

— Csak te a magad vitézeiről felelj, szólt Zenobius, én az enyéimet majd megtérítem. A mikor ti indultok előre,

ők indulni fognak hátrafelé. Ezt fogadom a szent dárdára, melylyel a megváltót átszegezték; s melyet te neked kell feltalálnod a szent földön, hős Brüniszkáld lovag.

Azzal megfogta a két gyermek kezét, s hitét kötötte hozzá, hogy visszaviszi őket az anyjuk házához.

— No hát láss hozzá! Mi meg menjünk a magunk táborába.

Azzal Brüniszkáld összetrombitáltatá a maga vitézeit, s a dombtetőről, a hol a vezér sátora állt, lelkesítő beszédet tartott hozzájuk. Beszélt előttük a király iránti hűségről, a kit elhagyni a leghívebb szászoknak nem illik, azután még többet a Megváltó szenvedéseiről, a miket megboszúlni minden keresztyénnek igaz kötelessége; végre a pápa bullájáról, mely másvilági üdvösséget s ezen a világon teljes bűnbocsánatot adományoz, s hogy kicsordul-jon a pohár, elmondta nekik minden czikornyázás nélkül, hogy ha ők nem mennek, a kemény férfiak, Endre király táborába, Spalatóba, hajóra rakodni, akkor ez a zarándokvezér elviszi magával az összes szászföld valamennyi gyermekeit, leányait a keresztes hadjáratba, hogy azok közül soha egy sem tér vissza többet az apai házhoz. Ez az ok győzött. A szász vitézek, nem igen nagy kedvvel ugyan, de annál nagyobb elkeseredéssel neki szánták magukat, hogy követik hát a vitéz hadnagyukat, Brüniszkáldot a szent földre, ha mind oda vesznek is. Inkább ők, mint a gyermekek.

Soha se hitte volna Brüniszkáld, hogy ilyen nagy ékesenszólás lakjék benne. Bánta is eleget; de hát kénytelen volt vele.

Lebée László azonban a maga részéről nem tett semmit, csak engedte a süvét buzogni tetszése szerint, azt várta, hogy mit határoznak a szászok?

Mikor aztán Brüniszkáld sátora elé kitűzték a veres keresztes fehér lobogót, s a szász vitézek készülőre trombitáltak, akkor ő is odalovagolt a felállított hadrend elé s így szólt a székelyekhez.

— Ne te né! Látjátok már ezt? Hogy a szász vitézek már abrakolnak az ellenség elé. — Csak nem engedjük a vitéz székely nemzeten azt a szégyent esni, hogy a mikor a szászok ellenségre mennek, mink elmaradjunk tőlük? Induljunk utánuk!

— De nem is utánuk, hanem előttük! kiabálták a székely vitézek. Ha a szászok már abrakolnak az ellenség elé, mink már nyergeltünk is!

És így történt meg, hogy a székely és szász vitézlő seregek kimozdulának a maguk jó hazájukból, a minek sokkal több szüksége vala az ő karjaiknak hősi erejére, mint a syriai homoksivatagoknak, hogy neki menjenek egy olyan hadjáratnak, a melyhez a királyi vezéren elkezdve, az utolsó zászlótartóig senkinek sem volt semmi kedve.

És így történt meg, hogy Brüniszkáld lovag megvált az ő hites feleségétől, a nélkül, hogy egyszer kedve szerint megcsókolhatta volna.

Sirt is miatta, erős férfi létére.

— No ne sirj, süvem, vigasztalá őt Lebée László, a hová most megyünk, ott vannak ám még csak szép asszonyok!

— Mit ér, ha egyik sem enyim!

Nem ilyen könnyű munkája volt Zenobiusnak a gyermektábor visszafordításával.

Azokat már a velük együtt kóriczáló patarénok gonosz lélekkufárjai úgy felbujtogatták, hogy semmi okos beszéd nem fogott rajtuk többé. Ezek az átkozottak nem vették azt jó cserének, hogy a gyermekek helyett a férfiak mennek a keresztes hadba, mert ők mind arra néztek, hogy ezt a sok apró csemetét, kit a byzanczi hebdomon piaczon, kit meg az afrikai partok városaiban jó áron rabszolgákul eladogatnak, a szemrevaló leánykákat különösen pártfogásuk alá vették — azoknak czifra ruhákat, klárisokat ajándékoztak, sok pénzük bánta már, azt nem lehetett veszendőbe hagyni. Ők szították a szent tüzet legjobban a gyermekek közt, hogy ne engedjék magukat visszatéri-

teni a hitetlenek elleni hadjáratból. «Nem viszi kend ezeket vissza békességgel Zenobius apó!»

— No ha nem viszem vissza békességgel, visszaviszem háborgással.

Zenobius összegyűjté az egész gyermektábort a Maros partjára, a leglármásabbakat a maga közelébe; s akkor elővett a tarsolyából egy nagy függő pecsétes levelet. Azt mondta, hogy ez a pápának a bullája; mindenki boruljon térdre, a ki azt hallgatja.

Szót fogadtak neki, az egész tábor köröskörül letérdelt. A kik azonban nem követték a példát, azok voltak a patarénok. Nekik a pápa nem volt pápájuk, mert ők áriánusok, sőt manichæusok voltak. Ők csak állva hallgatták a teherhordó szamaraik mellől a szép szókat.

Azok pedig ő rájuk nézve nem voltak szép szók; mert nem egyéb mondatott azokban, mint hogy igen üdvös dolog a hitetlenek ellen harczra kelni és őket mindenütt e föld szinéről elpusztítani; de minek előtte megtámadnók azokat az ő országukban: elébb tisztitsuk meg tőlük a saját országunkat. Ime itt közöttünk élnek, dobzódnak, duskálkodnak, vérünket szívják, erkölcseinket megrontják, csalnak, lopnak, ragadoznak, hamis pénzt vernek, és boszorkánymesterséget űznek, leányokat elcsábítanak fiuknak vérét veszik, azzal Bafomet bálványainak áldoznak — a gonosz patarénusok! Rajta, ifju keresztyének: üssétek, vágjátok, tűzbe vízbe dobáljátok; átkozott kincseiket feloszszátok, a hol őket találjátok.

Ez a rendelet pedig fölöttébb megtetszett a fiatal keresztes tábornak. Ott mindjárt el is kezdték azt foganatosítani a köztük őgyelgő patarénokon; a kik késől vették észre a nyakukra szorult hurkot. Sok lud disznót győz.

A kit ott agyon nem vertek, azt a vízbe dobták, az árukat prédára vetették, s akkor aztán beleizlelve az olcsó háboruba, neki fordultak a hátuk mögött hagyott városoknak, tűzzel és parittyával; azokban minden ott letelepült patarént elvertek, agyonvertek, kivertek, házaikat, sátorai-

kat szétbontották, felégették: dúlva, rombolva szétoszlottak az ország minden részébe, összekeveredve mindenféle tolvaj csőcselékkel s hurczolva szét a rémületet az egész királyföldön; majd felfordították az egész országot.

Zenobius tehát hiven beváltotta a szavát, hogy a gyermektábort visszafordítja a saját országába; de ugyan nem volt köszönet benne.

Csodálatos módon változnak az idők!

Ugyanabban a magyar nemzetben, mely száz év előtt az országán keresztül vonuló keresztes hadakat olyan szépen fogadta, hogy a míg csak ki nem tisztultak az országból, mindig ütötte a hátukat, most egyszerre feltámadt a nagy lelkesedés, magának is lóra ülni a szent sír védelme végett. Még lóra hagyján; de hajóra, tengerre, a minek nincsen gerendája. Hiszen tudni való, hogy a magyar elődök mindig hires utazók voltak. Előjöttek Scythiából, avagy pedig Scandinaviából: — nem lehet tudni bizonyosan, mert sehol még egy fizetetlen árjegyzéket sem hagytak maguk után, a mivel a veszekedő historicusok egymás fejére olvashatnák, hogy őseink a kalevain, vagy a turkomán korcsmárosoknak maradtak-e adósok a széna árával? Látszik, hogy mindenütt készpénzzel fizettek. Ide megérkezve Attila örökségébe: itt sem volt pihenésük; le-leutazgattak Olaszországba, aztán megint fel Spanyolországig, keresztül a megnézésre érdemes Németországon, s benézegettek Konstantinápoly rézkapuján; de mindig lóháton utaztak. Most először adták rá a fejüket, hogy a vizen uszó gerendákra lépjenek. A legrosszabb időben. Amonnan mély Ázsiából fenyegető nagy néptenger hömpölygött Európa határai felé: Dzsingiszkán fiainak százezernyi mongol hordái, a kikkel szembeszállni ugyan kellett minden ember a gátra; idebenn pedig hegygyel-éllel összehányva az egész ország: a nép kizsarolva a főuraitól, a szaraczén adószedőktől; a nemesség elkeseredve; az udvarnál Zsodoma és Gomora; a királyné elcsábíttatja az öcscsével a nádor feleségét, erre a primás

a királyné ellen olyan tanácsot ád, a mit kétféleképp lehet olvasni, a nádor férji boszúból megöli a királynét; s a visszatérő király azt mondja rá: «no fiaim, ez többet meg ne történjék!»

S ekkor jutott eszébe Endre királynak, hogy ő elmegy Palestinába, a Jordán vizében megfürödni. Látszik ebből is, hogy milyen régi szokás az, hogy mikor a családapának nagyon sok a házi gondja, boszantják, zaklatják, exequálják, olyankor úgy tesz, hogy elutazik fürdőkre, jó messze.

De hát menni kellett. Minden európai nép megöntözte már a vérével Palæstina mezőit, csak két nemzet nem járt még ott: a magyar, meg a porosz. — Az utóbbi azért nem, mert még akkor pogány volt. Ravasz burkus! Ezt is úgy tudta kispekulálni, hogy az egész keresztes hadjárat alatt, a mig mások tengerszámra öntötték a vért s bányaszámra az aranyat és ezüstöt Syria homokjába, azalatt ő ott sütötte a makkot a Perkúnász, meg a Pikollosz istenek számára, s csak a foglyai vérét áldozta meg a Potrinposz istennek; de nem a magáét. Mikor még legbutább volt is az európai népek között, már akkor is legokosabb volt közöttük.

Tehát a magyar maradt legutoljára.

De a mint ez felkerekedett, akkor aztán egyszerre a többi nemzetek is összeszedték magukat s gyültek a fegyvereseikkel a dalmát tengerpartra, a hol a velenczések Lloyd társasága várt rájuk a hajóival, hogy átszállítsa őket Ázsiába: természetesen illendő viteldij mellett.

Ellenben megérte a magyarok királya azt a nagy dicsőséget, hogy ott mindjárt Spalatóban, a hajdani római császár, Diocletian fényes fővárosában az összes keresztyén nemzetek minden keresztes hadai őtet kiáltották ki az új hadjárat fővezérének; s e nagy tisztesség folytán a magyar király, mint fővezér mellé sorakoztak alvezérek gyanánt Bajorország és Ausztria nagy fejedelmei, s valamennyi kisebb német fejedelmek, herczegek, a mi már maga megérdemlette ezt az utat.

Spalatóban a Diocletian császári palotájából átalakított fölséges szentegyházban fogadta az első áldás a magyar királyt, a kinek hadait az «arany kapun» bocsáták be a városba, és az «ércz kapun» bocsáták ki a tengerre, a hol kedvező szél fogadta a vitorláikat, úgy hogy minden nagyobb baj nélkül megérkezének Cyprus szigetére, a hol már várta őket a jeruzsálemi királynak és patriarkának a küldöttsége s a templomos vitézek, a szent János lovagok és a németrend főfő generálisai.

De még Cyprus szigete népét is magukkal ragadták királyostul együtt; úgy hogy mikoron nagy diadallal megérkezének Ptolomais városába, oly nagy hadsereget szállítottak partra, hogy ahhoz hasonlót Szaladin ideje óta nem látott a szent föld, a hogy ezt az egykorú arabs történetiró Ibn-Alatir följegyzé, hozzátévén, hogy ezt a roppant hadsereget három frank király vezette. (Az egyik volt a magyar, a másik az osztrák, a harmadik a cyprusi; hanem hát az arabs nyelvnek, mely az oroszlán számára hetvenöt névvel bővelkedik, valamennyi keresztyén nemzet számára csak egyetlen egy elnevezése van: «a frank»).

Volt azután Ptolomais városában valamennyi szentegyházban általános Te Deum laudamus, hogy a magyar király megérkezett legyőzhetetlen hadsereggel, megszámlálhatatlan lovassággal, és remekbe készült vítornyokkal, hajítógépekkel és más efféle várostromló szerszámokkal.

Előttük volt hát a szent föld, csodákkal nevezetes vidékeivel, a mikre gondolni a távol lakó híveknek oly lélekemelő óhajtozás!

Csak két dolgot nem találtak maguk előtt: — először kenyeret, a mit megegyenek; és másodszor ellenséget, a kit megverjenek.

Ez évben inség volt Syria leggazdagabb vidékein, kiasztak a vetések, magának az ottlakó népnek sem volt mit enni.

Pénzért sem lehetett kapni eleséget. A nyájak is mind

fel voltak hajtva a hegyek közé a porrá aszott mezőkről, az ott maradtaknak csak a csontja volt, meg a bőre.

— Hát ez az a tejjel-mézzel folyó Kanahán? zúgolódának a magyarok. (Az európai katona nincs szokva a koplaláshoz, mint az ázsiai, s ez nagy bizonyíték nem-ázsiai eredetünk felől, mert a magyar katona legkevésbbé szereti a koplalást.)

Hiszen tudtak volna ők magukon segíteni; tele volt a vidék gazdag kolostorokkal, s ha az egész világ éhen hal is: ezekben soha sincs inség; hanem az a nagy veszedelmük volt a magyaroknak, hogy magukkal hozták a bajorokat. A hogy Richard de Saint-Germain bizonyítja, a bajorok voltak azok, a kik legjobban kitüntették magukat a kolostorok kirablásában, úgy, hogy az utánok jövő magyaroknak már nem maradt mit elvenni. Mikor egy kolostorajtóhoz érve, azt hallották a guárdiántól, hogy «itt már a bajorok jártak»: akkor csak bátran visszafordulhattak és odább mehettek.

Utoljára a ptolomaisi patriárka arra fakadt, hogy «adtál uram keresztes hadat; de nincs köszönet benne!»

S annál nagyobb baj volt, hogy ellenség nem akarta magát mutatni sehol.

A zúgolódásban a legkifogyhatatlanabb volt a jó Brüniszkáld lovag.

— Mért nem hagytatok engem otthon? Az egész úton majd a lelkemet adtam ki a tengeri nehéz nyavalyában. Semmi étel nem maradt meg a gyomromban. Most meg már a mikor megmaradna, nincsen a mi bele menjen. Héj te csodatevő Zenóbius! most mutatnád meg, hogy mit tudsz? Itt van a Mózes próféta pusztája! Itt van az éhező Izrael. Keresnéd meg a pusztában azokat a fürjeket, a mikkel Mózes táplálta a maga népét; vagy nem bánnám én, ha manna lenne is; mert én már csak úgy zörgök a pánczélomban, mint a mogyoró a hajában, a nagy elsoványodástól.

S valóban ez volt a véleménye a többi szász vitézeknek

is. S talán ez volt az utolsó eset, hogy a magyarok a szászokkal tökéletesen egy véleményen voltak.

Azt mondá erre Zenobius, hogy «no hát jól van, elmegyek a pusztába, és bizonyára találok a számotokra valamit, a mi csodálatos lesz».

El is ment, oda volt három napig a Cison folyam vízesései között, akkor visszatért — egy dárdával a kezében.

— Ime itt van: rátaláltam.

— Ugyan mi az a mit találtál? monda Brüniszkáld.

— Megtaláltam a szent dárdát, a mivel a keresztfára feszített Idvezítő oldalát megöklelte a római lictor.

— De hát honnan tudod, hogy ez épen az a dárda?

— Hát először is rá van vésve Longinusnak a neve a dárda nyelére; másodszor a vasa egész odáig, a meddig az Ur szent testébe behatolt, most is meg van aranyozódva az isteni vértől; és harmadszor: bármely kés hozzá ér a dárda vasához, rögtön hozzá tapad és rajta marad függve.

Hát ilyet még Brüniszkáld soha sem látott. A bizony igaz volt!

Mindjárt vitték nagy processióval Endre királyhoz a feltalált ereklyét, annak ajándékozta Zenobius. A magyar király már ekkor sok mindenféle drágaságot összeszedett, a többek között (Tamás érsek feljegyzései szerint) Szent Péternek a koponyáját, Tamás apostol jobb kezét, s egyet a hét rézkancsó közül, a mikben Jézus a kánai menyegző alkalmával a vizet borrá változtatta. De a szent lándzsa mindezeknél nevezetesebb ereklye volt.

A király ezt a lándzsát, különös kitüntetésképen, a vitéz székely vezérre, Lebée Lászlóra bizta, hogy ő vigye azt elől majd a csatában, a hitetlenek ellen.

Ismerjük azonban a szászoknak az örökös versengését a székelyekkel. Hát már ez nekik csavarta az orrukat, hogy mért bizta a király épen Lebée Lászlóra a szent dárdát, mért nem inkább Brüniszkáldra.

Elkezdték alattomban a szász grófot ösztökélni.

— Hallod-e, süvem, László, azt mondá Brüniszkáld a székely vezérnek, én beszéltem itten több zarándokokkal, a kik már régóta letelepedtek a szent földön.

— Kedves egészségedre kivánom.

— Hát azok nem olyan ostobák ám, mint mi ketten.

— Talán bizony olyan ostobák, mint mi tízezeren?

— Azok tudják mindazt, a mi már eddigelé a keresztes hadjáratok alatt történt.

— Akkor bizony sokat tudnak.

— Hát azt is tudják, hogy ezt a szent lándzsát már régen megtalálták más keresztes vitézek, a kik Bouillon Gottfrieddal itt jártak, meg is tette ez a maga csodáit az antiochiai ütközetben, a mikor Kerboga szultán marhasokaságú szerecsen táborát tönkre verték. Már akkor kezükben volt a szent lándzsa.

— Hát bizonyosan megint elvesztették.

— De nem vesztették el; mert ugyanazzal a szent lándzsával indultak a harczba a burgundok, aztán meg az olaszok, majd meg a németek, Cappadociában, meg Korazánban!

— Ejnye! Ha szabad volt németnek, francziának, olasznak megtalálni a szent lándzsát, hát nekünk magyaroknak ne legyen szabad tán? Azért is ez az igazi szent lándzsa! A többi lehetett hamis.

— De bizony az volt az igazi, a mit Barthelemi szent Péter megtalált, mert az annak a valódiságát csodatétel által is bebizonyította.

— Ha csak csoda kell! Itt a tenyerem, fogadjunk, hogy a mi Zenobius atyánk minden csodát megtesz, a mit a franczia szent el tudott követni! Majd bizony: egy magyar szent egy franczia szent elől hátul fog maradni!

— No hát tegye meg azt, a mit Barthelemi megtett: a tűzpróbát a két máglya között.

— Négy máglya között, ha úgy kivánod!

— De az egész hadsereg szeme láttára.

— Megcselekszi!

Azzal mind a ketten felmenének a patvarkodó felek a királyhoz követelni, hogy a szent lándzsa hitelességének megpecsételése végett parancsolja el a két máglya közötti tűzpróbát Zenobiussal; a mit a király, neki nem kerülvén semmibe, azonnal el is rendelt.

Kinn a szabad síkon állították fel a két nagy farakást, egymástól csak épen akkora távolban, hogy egy ember átmehetett a szoros közlén.

Jelen voltak a csodatevő istenitéleten a magyar királyon és az ő zászlós urain kívül sok más potentátok, Európa minden országaiból, a kik egymás nyelvét meg sem értették s mind azok a sátoraik alól nézték ezt a szívemelő látványt.

Lehet bizony, hogy Brüniszkáldot még mindig bántotta a belső féreg, hogy Zenobius által így elhagyta magát ragadtatni a szerető felesége öléből, a jó káposztás hús mellől ide ebbe az éhhalál országába, a dögvész birodalmába s azért szerezte a számára ezt a dicsőséget, a mi elől Zenobiusnak épen nem lehetett kitérni. Brüniszkáld mindenütt a sarkában volt egész az utolsó pillanatig: nehogy a jámbor lélek még Illés próféta szekerét is megtalálja valahogy s elillanjon rajta a messzeségbe. Elkisérte őt egész a két máglyáig, a mi az aljától a tetejéig meggyujtva, egész lángban égett. Ezen két tűz közötti szoroson kelle átsétálni a jó Zenobiusnak ép testtel és csuhával, kezében a szent dárdát emelve magasra; s még csak a szakállának sem volt szabad megperzselődni, hogy a csodatétel tökéletes legyen.

Brüniszkáld csak nem hitte, hogy a tüzes folyosó tulsó oldalán Zenobius élő testben jőjjön el.

És mégis úgy történt. A próféta a szent dárdával épkézláb jött ki a két tűzrakás közül.

«Miráculum! miráculum!» rivallá az egész fegyverhordó népség, a mint ezt a csodát meglátta; a főurak és potentátok, a kik ennek szemmellátó tanui voltak, követelték a patriarchától, hogy Zenobius atyát rögtön «szent-

nek» nyilvánítsa; a mi menten meg is történt. Az új szentet a harczi nép vállaira kapván, úgy hordozá körül a táborban: Ime ez már egy valóságos eleven szent! Igazi csodatevő, a kiben nem lehet kételkedni; mert saját szemeivel látta őt mindenki! Ennek az ereklyéi használnak minden bizonynyal! Csak kapni lehetne belőle! De hogyne lehetne, mikor itt van? Eleinte csak az olvasóját rántották ki az övéből, azon osztoztak meg szemenkint, majd az oldalára kötött kordájára került a sor, azt is szétvagdalták: boldogok a kiknek jutott belőle! Aztán elkezdték a bocskorait leszedni a lábairól, majd a csuhájának estek; egyik is hasított belőle egy darabot, a másik is; míg utoljára úgy leszedtek róla minden rajtalevőt emlékezetnek okáért, hogy nem maradt rajta semmi sem. — Ellenben még egy tizedrésze a tábornak sem kapott belőle ereklyét, s az egész nép odatolakodott hozzá, hogy valamit nyerhessen tőle. Hátha a szakállán megosztozni lenne a legkegyesebb tisztelet? Nosza neki estek: azt is szálankint kitépték, de még így sem jutott belőle mindenkinek. Pedig ha ez a barbár nép egyszer bele kerül a buzgóságba, ez aztán meg nem tér belőle. Egyik tisztelőjének az jutott eszébe, hogy egy fül nem a világ: s már akkor a kezében volt. A példa meg gyújtott: — a mint egy kikezdte, a többi folytatta az új szent szétdarabolását; széttépték izekre, minden csontocskáját szörnyen megbecsülték; a fejét megtartották a király számára; — nagyobb megdicsőülés halandó embert soha nem érhetett, mint Zenobius atyát a hű magyar, szász és bajor keresztyének között.

Ime tehát ismét megtaláltatott a szent dárda, a melylyel a keresztes vitézek annyiszor visszaadták a pogányoknak a kegyetlen öklelést, a mit Pilátus katonája idvezitőnk testén elkövetett, s ezuttal magyar kézbe került a dárda. — Már most azután semmi sem hiányzott a diadalmas hadjárathoz egyéb, mint az eleség és ellenség.

Az is megérkezett. De nem azon az úton, a melyen

hajdan Mózes élelmezte a népét, égből hulló manna képében: (ez rosszabb; de az olcsóbb methodus) hanem velenczei kereskedő hajók alakjában, a mik bőséggel szállítának mindent, a mi szájat és torkot gyönyörködtet (ez a jobb; de a drágább módszer). Oh a velenczések nagyon bölcs emberek voltak: az egész keresztes hadjáratból ők nyerték meg a legtöbb krisztust, (azt tudniillik, a mit mi nálunk «pénz»-nek hínak) s ha mások harczoltak az «igazi keresztnek» a fájáért, ők harczoltak az igazi keresztes tallérokért.

Tehát a velenczei hajóraj megérkezte után lett enni inni a keresztes táborban, a mennyi csak kell s a mint ennek hire futamodott, rögtön itt termett az ellenség is.

De nem az az ellenség, a ki jön lóháton, puskával, tegezzel; hanem az a sokkal rosszabb, a ki jár mankóval, rongyokban: a koldusok rettentő tábora.

Ezek voltak az igazi Sisera hadai, a kik a keresztes vitézek táborát minden oldalról ostromolták, pogányabbak a pogánynál. Azt irják róluk, hogy mikor egyszer a keresztes hadak egy várost ostrommal bevettek, a hol a védő sereg már minden élelmi szert elfogyasztott: a berohanó koldusok sokasága egyebet nem találván, megette magát a lemészárolt ellenséget! — Igen bölcs gondolat volt a keresztes hadak fejedelmeitől, hogy ezeknek is adtak egy vezért, a kinek «koldusok királya» volt a neve. Ennek a hivatala volt a koldusországot administrálni, a koldus nemzetet jó rendben tartani; büntetéseket kiosztani; a ki nem odavaló, azt elcsapni. Mert akadtak olyan hitehagyott koldusok is, a kik elszegődtek a nemes urakhoz, lovat tisztítani s ezért bért kaptak. sőt még a sánczásásban is részt vettek, fizetésért; az ilyenek nem érdemlik a koldus nevet, mert az igazi koldus nem dolgozik: hanem csak énekel és sántít.

Tehát ilyen akadt százezer Ptolomais város alatt, a mint neszét vették, hogy ott nagy a dinomdánom az uraságok közt. Volt ott minden nemzetbeli koldus, férfi,

leány, gyermek és banya. Itt vannak ezek már Husleves Gottfried * óta. A koldus nem fogy el soha.

Az volt aztán a nagy tudomány a fővezérek részéről, megnyerni tyúkkal, kalácscsal a kolduskirályt, hogy ne az ő táborára hozza a maga ármádiáját, hanem vigye a szomszéd vezérére: annak énekeljenek.

Azonban még ez sem volt az ellenségek legrosszabbika.

Hanem egyszer csak megtelt a város, s onnan valamennyi tábor minden oldalról összesereglő asszonyi szépségekkel. Egész gályateher számra vitorláztak oda távol szigetekről azok a vállalkozó tündérek, a kiket az elébbeni keresztes vitézek a hitetlenek földén összeszedtek, de visszatértükben magukkal haza Európába nem vihettek; mert az ottani kegyetlen törvények szerint a házasságon kívüli szeretőket máglyára vetették. Most azután ujra nekik állt a világ! Ázsiában minden szabad. Egy az Isten és négy az asszony! Ez a Mahomed vallása. De különben az ott lakó görög szépségeket sem kellett nagyon oktatni az eleusi mysteriumokra; emlékeztek ők azokra még Aphrodite asszonyság idejéből. — Lett ott tivornyázás, de olyan, hogy Sardanapál látta mássát.

És még akkor a rózsának nem volt tövise: a mit csak két századdal később adott ajándékba az újvilág az ónak.

Hogy Lebée László nem tagadta meg magától a világi örömöket, a miket a kedvező alkalom kinált, azt legjobban tudta a jó Brüniszkáld, a kinek a süve minden diadalával el szokott dicsekedni, a miket meghódított szépségek szivein nyert; ez pedig csak szörnyűködni tudott rajta.

— Bizony istentelen ember vagy te, édes süvem László.

— Hát hiszen Oroszlánszivű Richárd király is csak így tett. Ha annak szabad volt.

— Mikor te neked olyan szép, derék, hűséges feleséged van otthon.

— Hiszen épen az, hogy «otthon» van.

* Talán Bouillon! Betüszedő.

— Hátha az is úgy tenne teveled, a hogy te ő vele, hogy mindennap megcsalna?

— De nem teszi ám. Mert az asszonynak hűségesnek kell lenni.

— Hát a férfinak nem?

— Azt látod. Bizony te is bölcsebben cselekednél, ha a helyett, hogy itt duzzogsz a sátorodban s korbácsolod a hátadat, eljönnél velem az eleven virágok kertjébe s szakítanál magadnak belőle.

— De már azt nem teszem. Mert én az én szerelmes galambomat, az én árvánhagyott kis feleségemet el nem felejthetem. Mikor idegen asszonyszemélyt látok, mindig csak az jut eszembe, hol búsul most nagy magányosságban az én drága Anikóm? hogy tölti napjait? Hogy ő is gondol rám, onnan tudom, mert minden éjjel megjelen álmomban. — S aztán, mikor ébren akarom őt látni, előveszem azt az imádságos könyvet, a mit ő tőle kaptam ajándékba, mikor még jegyesek voltunk; ebben van egy szent kép gyönyörű festéssel; mikor ennek az arczát nézem, mindig azt hiszem, hogy az övét látom.

— Bizony nagy bolond vagy te jó Brüniszkáld!

... Egyszer aztán beleunt ebbe is Lebée László.

Ez a sok olcsó virág a szerelem kertjében, a mit szakítani sem kell, odahull magától, elveszté ingerét: elfásult irántuk; nem találta kedvtelését a nagy lármás dáridókban, behúzta magát a sátorába.

Brüniszkáld azt hitte róla, hogy megtért.

Dehogy tért meg, csak még rosszabb útra tévedt.

A burgundi segédcsapatokkal együtt érkezett meg egy gálya, mely csupa hölgyeket hozott Ptolomaisba. Hanem ezek mind szent zarándoknők voltak, a kik nem a világi gyönyörűségeket keresni jöttek a szent földre, hanem az örök idvességet.

Ezeknek a vezetője volt Clarinda, az ifju de Blois Balduin özvegye, ki a hitetlenek elleni harczban elesett férjének sírját jött felkeresni.

Clarinda bámulatra méltó szépség volt. De a milyen szép, olyan hideg. Mintha csak egy márványszobornak az arczára vesztegetné valaki a kacsingatását.

Ezt nem lehetett semmi úton megközelíteni. Kincsek ajándékozásával nem lehetett őt megejteni: mert maga is gazdag volt, bőkezü az alamizsna-osztásban, és semmi világi pompát, ékszert, kösöntyűt a testén nem viselt. A szive gyönge oldaláról sem lehetett őt megtámadni, mert az elveszett férj emléke őrizte azt, mint fölnyithatlan zár. Jégből van annak a nőnek a szive, a ki igazán gyászol.

Ebbe a nőbe lett szerelmes őrült módra Lebée László. Pedig hát tiszta bolondság volt tőle ilyen szerelemnek magát általadni; mert ha Clarinda szivét valahogy meg tudná is olvasztani, de azt a lánczot, a mivel a feleségéhez van kötve, nincs az a tűz, a mi elolvaszsza.

— Bizony neked is jobb volna, édes süvem László, ha a hátadat korbácsolnád, mint hogy a holdvilág után epekedel! Monda neki Brüniszkáld, a kinek a szive baját megvallotta, épen olyan őszintén, mint a hogy elbeszélte neki a tilosban szerzett örömeit.

Egy nap aztán egész felhevülten jött ki a városból Lebée László. Egész feje tűzben látszott lenni, s nem birt maradni a helyén. Végre csak megvallá Brüniszkáldnak, hogy mit talált ma, nagy gyóntatására.

— Hallottad-e hirét valaha a tarentának?

— Azt se tudom én, hogy étel-e, vagy tengeri szörnyeteg.

— Én sem tudom. Más sem tudja. Parányi kis állatocska. Némelyek azt mondják, hogy valami féreg, mások azt, hogy kigyó. Ez az állat az Ascalon völgyében lakik. Mikor a legelső keresztes hadsereg e völgyön átvonult, akkor ismerték meg, akkor is csak a csodálatos hatásu csípéséről. Nappal nem jön elő, csak éjjel támadja meg az alvó embert. S a kit megmart, az rögtön, ha férfi, abba az asszonyba, ha asszony, abba a férfiba halálosan

szerelmes lesz, a kit legelébb meglát, s ha vágyát ki nem elégítheti, a tarenta csípésébe belehal.*

— Őrizkedni fogok, hogy az Ascalon völgyében ne aludjam. Te pedig eredj el a perjelhez és gyónd meg neki, hogy hányszor csípett meg — a tarenta féreg.

— Egyszer se biz engem. Hanem én akarok vele megcsipetni mást.

— Hogyan? Hiszen csak nem egy békaugrás ide az Ascalon völgye. Sohse kerülsz te oda.

— De ide kerülhet a tarenta! Látod, milyen élelmes emberek ezek a görögök. Még a kőből is olajat tudnak facsarni. Egy ilyen házaló olajkárostól, a ki mindenféle ereklyékkel, csodatevő szerekkel kereskedik, vettem ma ezt a bűbájos kösöntyűt, ebben az aczéltokban. Megnézheted.

— Hisz ez nádból van.

— Az ám, olyan nádból, a minőből az arabok mézet készítenek. A zarándoknak úgy árulják, mint «passio-kösöntyűket». Azt állítják, hogy ugyanabból a nádból készültek, a mit a Pilátus katonái csufondároskodásból a Jézus kezébe adtak királyi pálcza helyett.

— Hát az nem lehetetlen.

— Hanem ennek a karpereczczé összetekert nádacskának valami titkos fortélya van. Ebbe van elrejtve egy tarenta féreg úgy, hogy ki nem jöhet belőle; hanem az egyik végén, a csomójánál van egy kis luk fúrva, a melyiken a fulánkját kieresztheti. Ezt pedig annak, a ki megveszi, be is próbálják. Mihelyt meleg parázs fölé tartják a kösöntyűt, a tarenta rögtön kibocsátja vékony, piros fulánkját a szűk lyukon. Ugyan így tesz, mikor éjjel, valakinek a karjára csavarva, az emberi test melegét megérzi.

— De hát minek neked ez a veszedelmes bolondság?

— Nem nekem; de másnak való ez. Annak a szép

* Lásd: Histoire des croissades par. M. Michaud. Tom. I.

asszonynak, a kinek olyan hideg a szive, mint a milyen tüzesek a szemei.

— Clarinda herczegasszonyra gondolsz?

— Ördögöd van, hogy kitaláltad. Nemsokára lesz egy kis búcsujárás a hitetlenek országában, oda ő is velünk fog jönni, a férje sírját keresni. Ott azután, künn a pusztában, egyedül a szolgálattevő lovag védelmére támaszkodhatva, az ilyen passio-kösöntyű olyan álmokat adhatna neki, a mik elcseréltetnék vele a halottat az élővel.

— De hisz az istentelenség, a mire te gondolsz.

— Csak emberi dolog.

— Megrontani egy ártatlan asszonyt! ördögi vahorászással! Te! Hogy gondolhatsz erre? Vétkezel az Isten ellen; vétkezel az idegen nő tisztasága ellen; — és vétkezel a te jó, hűséges hitvestársad ellen! — Ilyen hármas bűnre én nem hiszlek téged képesnek.

— Hát a mi az Istent illeti, annak a bocsánatát már előre megnyertem; a midőn a keresztet a vállamra tűzték: akkor a jövendő bűneim is el lettek engedve; — a mi az idegen nőt illeti, annak a bocsánatát majd az én dolgom lesz kiérdemelni, a míg csak a szent földön járunk; — a mi pedig a feleségemet illeti, — hát annak a bocsánatáról meg egészen bizonyos vagyok, ha egyszer hazajutottam.

— Gondolj rá, hogy olyan földön jársz, a mi tele van megásott vermekkel; — gondolj rá: hogy olyan ég alatt jársz, a hol az Urnak minden ártó angyalai szabadon repkednek, s egyik beletaszít valamelyik verembe, s benne maradsz, vagy élve, vagy halva; soha sem látod meg a te jó Máriádat, a kit így kicsufoltál.

— Ejnye bizony szebben tudsz prédikálni a szentté vált Zenobiusnál.

— Azért is a nevem: a félelem és megrovás nélkül való vitéz.

— No hát ezt szeretem benned én is legjobban. Hogy ilyen szent hírben állsz. — Te segíthetsz rajtam. —

Látom, már én felőlem nem jár olyan jó szellő. — Rólam azt tudják, hogy a bátorságom az asszonyokat nem kevésbbé fenyegeti, mint a férfiakat. Kitapogattam, hogy az én szolgálatomat, mint védő lovagét, az isteni Clarinda nem hajlandó elfogadni; annyi lépést hátrál előlem, a hányat én közelítek felé; s a kezemből még a vizkereszti szentelt viz sem kell n' ki. Hanem annyival inkább tisztel és becsül téged. Példabeszéddé vált hitvesi hűséged az ő füléig is elhatott. Téged elfogadna védő lovagjának a nagy búcsujárás alatt.

— Hát hiszen én becsülettel meg is védelmezném.

— Hiszen ez kellene nekem épen. Te, a jámbor Brüniszkáld lovag, lennél a kisérője a mennyei herczegasszonynak; míg egyszer valahogy a sivatag czédruserdejében egy este megajándékoznád őt ezzel a passiokösöntyűvel, a mit ő tetőled egész gyanutalanul elfogadna, — azon az éjszakán pedig az őrtállás hivatalát én nekem átengednéd. A többire azután ne lenne gondod.

— S te azt hiszed, hogy én erre a te furfangodra rááll ok.

— Sőt követelem tőled, hogy reá is állj. Ezzel te nekem tartozol.

— Micsoda törvénynél fogva?

— Hát a «Minne-törvénynél» fogva. Emlékezhetel rá, hogy mikor Visegrádon voltunk az udvarnál, mind a ketten felavattuk magunkat a Minne-lovagok kőrébe, s a miket a Minne-törvényszék határozott, azoknak magunkat mindenben alá vetettük.

— Akkor volt az!

— No hát akkor volt az. De te jól emlékezhetel rá, hogy a Minne-törvényszék itélete szerint, a midőn egy lovag egy úrhölgybe szerelmes, a másik lovag, a ki annak bajtársa, őt minden törekvésében gyámolítani köteles.

— Fiatalság, bolondság; — akkor tetszett nekem ez a mulatság.

— De arra az itéletére is emlékezhetel a Minne-tör-

vényszéknek, hogy szerelem és hűség férfi és nő között csak addig bír valami értelemmel, a míg férj és feleség nem lesznek. A mint a házasság közbejön: a szerelem és hűség helyét eskü és kötelesség váltja fel, a mik egymást megsemmisítik. Az eskünél megszünik a szerelem, s a kötelességnél megszünik az eskü.

— Ez bolondul volt határozva.

— Te neked tetszett az akkor, valamint nekem is.

— Igen, mert még akkor nem voltunk feleséges emberek. De most már te is az vagy, én is az vagyok. A Minne-törvény másnak élet, nekünk halál. Én a megtámadott férjek pártján vagyok s a csábítókat visszaverem.

— De hisz ekkor szarvat emelsz az egész lovagkör ellen.

— No hát akkor szarvat emelek.

— De biz én azt letöröm.

- Le ám, ha fel nem öklellek elébb.

— Brüniszkáld! ne felejtsd el, hogy ki vagyok?

— Süvem vagy; de én is az vagyok neked. Kerüljünk csak egyszer haza, majd akkor aztán az asszonyaink mondják meg, hogy ki vagyok én, és ki vagy te?

Ez már kegyetlen odavágás volt Lebée Lászlónak Brüniszkáld részéről.

— Hát csak nem akarsz a szép Clarinda herczegasszony védő lovagjává lenni a kedvemért? kérdé még egyszer Brüniszkáldtól Lebée László.

— De igen is akarok védő lovagja lenni Clarinda herczegasszonynak, azért, hogy megóvjam őt tetőled.

— Vigyázz magadra, Brüniszkáld! Te még nem tudod, hogy ki vagyok én, ha megharagítanak?

— Dehogy nem tudom! Hisz együtt voltunk veled a király testőrei. Nem utána bolondultál-e ott is minden szép asszonynak? Nem a mentekötődnél fogva czibáltalak-e ott is hátra, hogy valami bolondságot el ne kövess? Hiszen Bánk bán feleségébe is szerelmes voltál. Neked is kinálta a szaraczén varázsló azt a csodaszert, a mivel egy asszonyt, (italába lopva) szerelmessé lehet tenni. Én beszél-

telek le róla, hogy ne nyulj hozzá. Bizony vesztőhelyen végezted volna a dolgodat. Hagyj fel ezzel a kivánsággal. Ha nagy a szeretet a szivedben: ne add azt asszonynak, hanem add a Jézus Krisztusnak, a kiért idejöttünk; s ha nagy a haragod, ne fordítsd én ellenem, a ki annak hasonló haragot nem tudok ellene vetni; hanem fordítsuk együtt mindaketten a magunk gyilkos indulatait a hitetlenek ellen. Jer velem, menjünk oda együtt a királyhoz, hogy bocsásson bennünket a magunk dandáraival együtt előre, az ellenséget fölkeresni, ott azután majd lássák meg, hogy melyikünk a vitézebb?

A vitézség dolgában nem is volt Lebée Lászlónál semmi hiányosság; egyéb nemes indulatok is csoportostul voltak a lelkében, csak egy dologban volt gyarló a természete: a szerelemben. Mindig olyan nőbe volt szerelmes, a kibe legkevésbbé volt neki szabad. S mentül áthághatatlanabbak voltak az akadályok, mentül lehetetlenebbnek látszott a diadalma, annál jobban küzködött utána. És a mellett csélcsap, állhatatlan, csapodár volt; még a bűnéhez sem hű. Az egyik bűneért elfelejtette a másikat. — Kész volt a nemzetét kimozdítani helyéből, azért, hogy Brüniszkáldot a lakodalma napján elszakítsa attól a menyasszonyától, a kiért ő is őrjöngött; elhozta magával még Palaestinába is: itt azután az otthon hagyott bálványát is elfelejté, a mint egy másik nőre talált, a kiről azt tudta, hogy nem szabad hozzányulni.

Színből tehát azt mondá Brüniszkáldnak, hogy megbánta gonosz szándékát s nem bánja, ha mindketten fölmennek Endre király elé, fölkérni őt, hogy bocsássa őket a harczosaikkal ellenséget keresni.

Azt gondolta magában, hogy majd elhagyja ő valahol a jó Brüniszkáldot.

Ezalatt azonban megérkezék a jeruzsálemi király és a pátriárka Ptolomaisba. Elhozták magukkal az igazi keresztfának azt a megmaradt darabját, a mi a Tiberias melletti ütközetből a hitetlenek kezéből megmentetett.

Erre ismét nagy lett a lelkesedés a keresztesek táborában, s már most elhatározták, hogy csakugyan elmennek seregestül a hitetlen ellenséget felkeresni. Pedig olyan jó volt már akkor Ptolomaisban lakni. Mindennap új dáridó! Hanem hát nem azért jöttünk ide, hogy itt tivornyázzunk, hanem hogy a hitetlenek táborát összetörjük.

A jeruzsálemi pátriárka úgy fellelkesíté a minden nemzetbeli vitézeket, hogy elhatározták magukat a Cison zuhatagain átkelni. Maga indult előre a pátriárka a szent kereszt darabjaival s kisérői csupa királyok és herczegek voltak, a kik mezítláb és hajadonfővel járultak a szent jelvény után.

A magyar lovasság adta meg a példát, hogyan kell lóháton átúsztatni a rohanó folyóvizen; a többiek aztán követték őket. A tehetős zarándok nép, a szent szüzek tutajokon vitették át magukat; a sok koldushad és egyéb mihaszna nép ide át rekedt.

Az egész nagy rengeteg tábor szent zsolozsmákat énekelve (kiki a saját nyelvén), nyomult előre a Jezráel völgyében a Hermon és Gelboa hegyek szakadékai között.

Néha napján ez a völgy egy földi paradicsom volt, átszelve vízvezetőkkel, beterítve gyümölcsös kertekkel; de a mióta a keresztes háború folyik, átalakult lakatlan sivataggá; a két hegy közét betemette a sivó homok, a mitől az úgy fehérlik, mintha hóval volna beterítve. A hajdani házaknak csak a kupolái látszanak ki a fövény buczkákból; a kertek helyén a homoklakó tövisek vertek gyökeret, az agave, meg kaktusz, a mi terem ugyan gyümölcsöket; de a ki megkóstolja, akkorára dagad tőle az orra, mint az uborka. A hegyek kopárok már; az erdőket letarolták róluk; meztelen vörös sziklák vakítják naphosszant az utazó szemét, a vízvezetékek le vannak rombolva, maguk a hegyi patakok, a mik azokat táplálták, elvesztek, kiszáradtak. A hajdan nagy fáradsággal épített kutak be vannak temetve, napijáró földre nem találni egy ital friss vizet. Járt útnak, vagy élő embernek, a ki megmondja,

merre van még émberlakta világ, még csak nyoma sincsen.

De még is, az első éjszakára akadt útbaigazítója a keresztes hadnak. Mikor épen lemenőben volt a nap az izzóveres porphyrsziklák mögé, rátaláltak arra a térre, a minek «csontmező» a neve.

Ez az első állomás.

Még a legelső, Remete Péter vezetése idejéből való emlékezetes hely ez itten. Messze, a mennyire szem ellát, kutyatejjel és szamártövissel benőtt mező terítve van emberek és lovak csontjaival: néhol egész csontváz együtt, másutt messze a törzstől elgurult koponya, összetört dárdák, csontba szakadt nyíl-hegyek; csak a csont és a vas maradt meg, a mi elemészthető volt, az már elmult; a mit érdemes volt felszedni, azt elvitték. A tizezernyi csontváz közül egynek a nevét sem tudja már senki. Még a farkasok és a keselyük sem emlékeznek már róluk.

Ez jó volt első éjjeli tanyának.

Clarinda herczegasszonynak ezen az éjszakán nem volt szüksége őriző lovagra. A sátora körül volt rakva halálfejekkel; azok jó vigyázók.

Másnap, a mint megvirradt, a hajnali énekszóra ismét útrakelt a tábor, még mélyebben hatolva a hegyszakadékok sivatag országába.

Delelőre feltalálta a második útmutató állomást, a «Keresztek halmát.»

Ez már újabb emlék. A német császár hadjáratából maradt fenn. A legvitézebb hadsereg maradéka, éhtől, szomjtól elkínozva, idáig vergődött a szikla-tévútban; itt utólérte a sivatag réme, a szamum: se ló, se lovag nem birta tovább. Csata nélkül, dicstelenül meg kellett halni. A német lovagok, hogy hulláikat meg ne csúfolja az idegen, kiválasztottak egy meredek falaktól emelt fensíkot; oda telepedtek le, ott fogadták az elkerülhetlen halált. — Lefeküdtek a földre hanyatt, fejük alá tették a pajzsaikat, kardjukat a mellükön keresztül; két karjukat elnyújták a

földön, hogy mindegyik egy élő keresztet ábrázolt. Most is úgy feküsznek ott. A sisak, a pánczél ott van csontvázaikon. Elvonuló utasnak se kedve, se ideje oda felmászni, hogy fegyverzetüket elrabolja. Ott hevernek, a szent idő tanújelei, a hősök, saját maguknak koporsói és sírkeresztei.

Itt tartott delelőt az újon jött keresztes tábor.

Víz itt sem volt található. Ha lett volna, most ezek a lovagok nem feküdnének oda fenn a sziklán.

A gyönge asszonynép, a zarándoknők, az apáczák már alig bírtak a sivatag homokban előbbre hatolni.

Az a meggyőződés kapott lábra ezúttal a keresztes hadban, hogy a teve nem az Isten teremtménye: az a sátán alkotása; az egész rút alakja bizonyítja, hogy ez a pokol hírével született szörnyeteg; de még inkább az a szövetség, a mi közte és a hitetlenek között fennáll: azok szoknak a tevén nyargalni. Ennélfogva a keresztesek nem hordtak magukkal tevéket, a miknek olyan nagy hasznát venni a sivatagban. Az inni valójuk már másnap estére elfogyott.

Clarinda herczegasszony ugyan hozatott maga után öszvéreken bőséges tömlőket forrásvízzel, a mennyi neki és kiséretének tíz napra elég volt; hanem a mint azt a sok szomjtól eltikkadt zarándoknőt meglátta úton-útfélen kidűlve, félholtan, megesett rajtuk a szive, nem állhatta meg, hogy meg ne itassa valamennyit; úgy hogy másodnapra már magának sem volt mit innia.

Azt hitték, hogy csak nem tart ez a sziklasivatag örökké.

Az pedig folyvást nem adott más változatot, mint térdig süppedő sivó homoktengert, szemvakító verőfénynyel és réteges sziklafalakat, a mikről sütött az izzó napmeleg.

Éjjel aztán vigasztalásul olyan hideg volt, hogy majd megfagyott a sátoron kívül rekedt ember; harmat pedig nem hullt.

Néhol egy-egy rekedt völgydöbörben egyszerre csak buja, zöld növényzet lepte meg a keresztülvonulókat: az egész lapály fedve volt széles, sipkanagyságú levelekkel,

tekergő indákkal, miknek száráiról buja fényes kobakok csüggtek alá. Valami dinnye, vagy uborka, vagy «dudaim», vagy kolokánt, a hogy az írás nevezi, nedvvel tele gyümölcs. A tapasztalt vezér zarándokok nagy kiabálással szaladgálták be csapatjaikat, hogy senki ez ártó gyümölcsökhöz hozzá ne nyuljon; mert a rövid enyhülésért halált vesz bennök magának. Meg is fogadták, nem is. A ki aztán az édes zamatú kobakokat megszedte, s szomját oltotta a nedveikkel, nagyhamar elmaradt az útfélen halálos görcsökben; magára vethetett! minek torkoskodott? — De ezért senki se tanult a példáján. Az új völgyszakadékban jött másféle gyümölcs: halál-alma, zsidó cseresnye, bolond-czitrony; azzal laktak jól, attól hullottak rakásra.

A ki már tántorogni kezdett, a ki térdre esett, a ki a tenyerével kereste a földet, azt mondták rá: «No ez már a kvártélyán van!»

Annyi bizonyos volt, hogy ez az igazi út, a melyen a mostaniak előtt annyi keresztjáró hadsereg elment már. Ki a szent földre, ki a paradicsomba.

Minden lépten-nyomon felrugott koponyák egész kupaczokban, kerekeikkel fölfelé fordított szekerek, félig eltemetve a homoktól, üres pánczéldarabok, hirdették, hogy ez az út vezet a szent sirhoz.

Két meredek sziklafal között, a mik csaknem összeérnek s hosszú tekervényes folyosót képeznek, megtalálták a keresztjárók az utolsó stácziót. Egy nagy kerek döbört.

Köröskörül a szikla oly magas, hogy nyillövés a párkányát el nem éri. Ellenben onnan a magasból sziklákkal agyon lehet verni idelenn a legvitézebb sereget.

Ott van az útban a tanúság. Élő tanú, pedig halott. Egy rengeteg nagy domb. Csupa merő holttetemekből egymásra hányva. Ez a legújabb tetemhalom. Valami száz évvel későbbi a legelsőnél. Richárd király idejéből való. A hullák még nem váltak egészen csontvázakká; nincsenek is fegyvereiktől úgy megfosztva. Felülről alá hengerített sziklák úgy összezúztak embert és pánczélt, úgy egymásba

tapostak állatcsontot, öltözetet, vértet, hogy nem volt érdemes a törmeléket szétválogatni. Úgy maradt minden egy halomba gázolva. Csak itt-ott nyúlik ki belőle egy vaskeztyűs kéz, egy lovag kelevéz, zászlórongy a végén. A czimerdarabokból találgathatják az utóbbjövők, kiről hámlott az le? Kinek a szíve porladozik ott a nagy halomban? a minek fele kő, fele csont. Hanem legfelül, valamennyi holttest fölé, oda van fektetve egy roppant nagy érczfeszület, a minek a kereszte kovácsolt vas, maga a Krisztus-alak rajta pedig veresréz, a mi az időtől egészen zölddé vált már. A hitetlenek egy óriás kigyót fontak körüle csufságból, a kigyó fejét az idvezitőével szorítva egymáshoz.

Itt igazán meg kellett állni, ez a memento mori! Ha Koradin csapatjai ott leskelődnek a magasban, Endre király vitézeitől csak az a halom lesz magasabb. Elvesznek csata nélkül, mint példaadóik.

Abba a sziklaszorosba bemenni nem volt ajánlatos, mielőtt a környéket fel nem kutatták.

Két önkénytes csapatot indítottak meg, egyet keletnek, másikat nyugotnak, hogy kémszemlét tegyenek oldalvást a hitetlenek birodalmában; a nyugoti csapatot Lebée László, a keletit Brüniszkáld vezette. Amannak a meredek sziklagerinczre kellett felkapaszkodnia, emennek egy mély szakadékba alábocsátkoznia.

A míg azoknak egyike vissza nem tér, az egész keresztes hadnak ott kellett tanyázni a Jezrael völgyében. Már akkor harmadik napja volt, hogy nem kaptak vizet.

De Clarinda herczegnőre nézve a rákövetkező nap szenvedéseinek elviselése meg volt könnyítve az által, hogy az épen kántorszerda volt. Szent fogadása szerint ő ezt a napot akként szentelte meg rendesen, hogy sem étel sem ital nem érte az ajkait. Ezen a napon tehát fogadásból bőjtölt. És az mindegy lett volna rá nézve, ha valahány kő hever a pusztában, az mind pástétommá változnék is; s a mi vizet a délibáb a láthatáron hullámoztat, valósággal

idejönne is, friss itallal kinálkozva: ő ahoz hozzá nem nyúlna. Tehát ezen a napon a szent fogadás segítette neki a kétségbeejtő epedést, szomjuságot elviselni. Még másokat is tudott buzdítani a türelemre és kitartásra.

A keresztesek tábora egész nap zsolozsmákat énekelt, a mi szintén eloszlatja a test gyarló kivánságait.

Este felé aztán a tábor szélén felállított előőrök riadó jelt adtak. A napnyugoti hegy gerinczéről csapatok közeledését lehet látni.

Nem sokára ki lehetett venni az alkonyfénynél, hogy azok ott a magyarok fehér zászlói. Lebée László kerül vissza.

A fekete alakok sorozatában kivehetők voltak a hegygerinczen végig ügető idomtalan dromedárok. A magyar vezér zsákmányt ejtett!

Akkor bizonyosan emberlakta vidékre talált.

S ha arra talált, akkor frissitő italt is hoz magával a tábor számára.

Csak erre a puszta reményre is rögtön újra éledt az egész táborban a bizalom és jó kedv. Nem lesz már semmi baj!

És méltán keletkezett ez a hit és öröm; mert a mint Lebée László csapatja alá szállt a hegymagasról, az előre kergetett tevék, a lovakat megelőzve, vágtattak a táborba, oldalaikra terhelt tömlőikkel, a mik forrás-vizzel voltak megtelve; a hol azonban a hadnagyok elfogdosták őket: nehogy egy csapat feldorbézolja az egész szállítmányt, s a többinek ne jusson belőle. Majd mind azt igazság szerin fogják dandáronkint felosztani.

De még azon kívül mennyi mindent hozott Lebée László! Kincsekkel, drága szövetekkel megrakott öszvércsapatot. S aztán egy egész sereg hitetlent, hátra kötött kezekkel, hadi foglyúl ejtve. S cserében azoknak a paripáira ültetve, ugyanannyi kiszabadított keresztyén foglyot. Ezeket már messziről meg lehetett ismerni hosszú hajfürteikről, mig a hitetlenek koponyája simára volt borotválva.

Minő diadalkiáltás fogadta a visszatérőket! Clarinda herczegasszony maga is eléjük ment hölgykiséretével a győzteseket üdvözölni.

Lebée László úgy tünt fel most a hölgy előtt, mint a szent csodák szabadító lovagja, a kit hívek bámulata vesz körül, a ki előtt leborulnak a szorongattatásaikból megszabadított szentek, s imádják, mint egy arkangyalt.

A herczegasszony maga is eléje ment a diadallal visszatérő hősnek, hölgyeivel együtt: minden hölgy pálmaágat vitt a kezében.

Lebée László Clarinda számára különös átalagokban a legzamatosabb cyprusi bort hozta. Bort, mikor a vizet is nektárként fogadták volna! És a drága gyümölcsöknek és csemegéknek egész halmazát. Gáza város, a mit ott túl a hegyeken egy rohammal elfoglalt, már a tejjel-mézzel folyó Kanahán földjén van.

Lakodalom napja volt ma az egész tábornak.

De Clarinda herczegasszonynak kétszeresen az volt.

— Vesd le az özvegyi fátyolt, nemes herczegasszony, mondá Lebée László. Én visszahoztam szaraczén rabságból elvesztett férjedet.

Clarinda nagyot bámult. A fegyvertársak, kik a tiberiási ütközetből megmenekülve hazatértek, mind azt mondák neki, hogy De Blois lovag elesett. Látták őt a csatamezőn lováról lehullva, a homokban elvérzeni.

Lebée László megmagyarázá a rejtélyt.

— A nemes lovag valóban ott maradt a csatatéren nehéz sebektől elborítva; de hű trubadúrja testével védte meg a hitetlenek első dühe ellen, azután pedig könyörgő dalaival enyhité meg a szaraczénok szivét, tudatta velük, hogy ez nemes lovag, kiért nagy váltságot fizet a családja, ha életben hagyják. Igy vitték el Gázába, hol lassan felépült nehéz sebeiből.

A trubadúr valóban előkerült; abban Clarinda herczegnő felismeré férje hajdani hegedűs dalnokát, a ki mindent

elmondott előtte apróra, hogy történt De Blois lovag csodás megszabadulása.

Clarinda sietni akart megszabadított szerelmes ura elé; de Lebée László visszatartá egy szóra.

— Türtőztesd indulatodat, nemes herczegasszony: mert nincs öröm üröm nélkül. Férjed, a nemes De Blois lovag ugyan él és meg van szabadítva; de arczától el fogsz iszonyodni. Az átkozott szaraczénok egyszer, midőn a fogoly lovag, nem várhatva, míg váltsága megérkezik, szökéssel akarta megszabadítani magát, utána eredtek, visszahozták, s akkor az arczát úgy elcsufitották, hogy Isten képmására nem ismerni benne. Azért légy készen e szivfájdalomra, mikor őt viszont látni fogod.

Clarinda herczegnő nem bánta azt, akármilyen lesz is De Blois lovag arcza, csak ő maga élve karjai közt legyen.

De még is erősen visszaborzadt tőle, a mikor meglátta. Hordszéken hozták, mert lovon nem birt ülni; elég czifra ruha volt már rajta, a mit a prédából kiválasztottak a számára, de még a széles vas nyakörvtől nem tudták megszabadítani a nyakát: az arcza pedig, gonosz megcsonkításokkal egészen ki volt vetkőztetve a formájából, s e miatt a hangja is úgy elváltozott, hogy soha Clarinda herczegasszony rá nem ismert volna benne az urára, ha a hűséges trubadúr nem bizonyitotta volna, hogy ő az.

Mi lett abból s szép nemes ábrázatból! Hová lett a délczeg alak? Csak a romjai maradtak meg. Nincs rajta mit megcsókolni. Clarinda kezét nyújtja neki, szemeit fájdalmasan behunyva, s akkor veszi észre, hogy az a kezét sem tudja jól megszorítani: a hüvelyk ujjai le vannak vágva, hogy kardot ne foghasson többé. Oh mily átkozottak ezek a hitetlenek!

Clarinda herczegasszonynak egy perczre az a gondolat villan a lelkébe, hogy hátha nem is De Blois lovag ez a gyászvitéz? Most már inkább szerette volna, ha a sírjára talált volna, mint a roncsára. Hanem a mint sátorába vitte a megszabadított vitézt s maga mellé ülteté, az annyi édes

emléket tudott neki elmondani boldogságuk hajdani korszakából, a miket nem tudhatott más; úgy kérdezősködött név szerint az otthon maradt rokonokról; még a paripáknak: de még a kutyáknak a nevét is tudta, s a nagy hársfákat a kastély körül, és a dalokat, a miket Clarinda hárfahanggal kisért néha napján! Háló szobájuknak egyes butorait: az ősi képeket, még azt is, hogy melyik szekrény hol áll? s hogy a remekművű álló óra, a mit minden öt évben egyszer kell felhúzni, ezen évben épen karácsony ünnepén fog lejárni. Ez nem lehet más, mint De Blois lovag.

Azután beszélt a saját szenvedéseiről: miket élt keresztül, hogy fosztották meg a pogányok még attól a kis amulettől is, a mit Clarindától kapott, kis elefántcsont Szentgyörgy alak volt az; ő azt olyankor, mikor levetkőztették mindenéből, a szájába dugta el; de egyszer a nagy kinzásra kiesett az a nyelve alól, s akkor összetaposták. Oh milyen gonoszok ezek a hitetlenek!

Clarinda herczegasszony meggyőződött róla, hogy ez az ő valóságos hites férje.

Pedig hát nem úgy volt.

És nem a hitetlenek a leggonoszabbak.

Mert igaz ugyan, hogy ők bántak ilyen kegyetlenül ezzel a lovaggal: csakhogy ez sohasem volt De Blois herczeg; hanem annak valami vazallja; s hogy olyan jól tudott mégis egy és más titkos körülményeket, annak az a nyítja, hogy a herczeg ezeket, a keresztes hadjárat alatti visszasóhajtozásai közben el-elmondogatta a kedvencz trubadúrjának, hogy az szedje versbe s csináljon rá nótát; a trubadúr megint elmondott mindent apróra a megcsonkítottnak, hogy ámítsa el csalfán a herczegasszonyt. Mind a kettőt pedig megvásárolta Lebée László, először az által, hogy kiszabadította őket nehéz fogságukból, másodszor pedig gazdag ajándékokkal és fényes igéretekkel, hogy játszanak ilyen alakoskodást a herczegnő előtt.

Azok talán nem is tudták, hogy mi gonosz szándéka van ebben a lovagnak.

Vagy talán ha tudták, csak tréfára vették. Asszonyt megejteni nem valami vétek, azt mondja a világ. Ebben a tekintetben a keresztes hadak nem ismerték a tizparancsolatot; bizonyítják azok a szigorú törvények, a miket a keresztes hadvezérek az asszonyokat elcsábító lovagok ellen hoztak: máglya és karóba húzás volt azoknak a büntetése. De sohasem hajtották végre ezeket a kegyetlen törvényeket, mert külömben magukon a törvényhozó fejedelmeken kellett volna elkezdeni a példaadást.

Talán nagyokat is nevettek maguk azok, a kik ebben a tréfában tudósok voltak, ha annak a végére gondoltak. Clarinda herczegasszony most már feltalálta a férjét: vége van a szent fogadalomnak: most már azzal egy sátor alatt illő, hogy tanyázzék. A viszontfeltalálás örömére lakomát kell ülni: van hozzá drága étel, ital; ha drága nem volna is, jó volna, két napi nehéz nélkülözés után. A jó cyprusitól megjön a mély álom. Az arany hólyagos kulacsba tán van is egy kis álomital keverve, s az csak a herczegnőnek szolgál. Akkor aztán Lebée László vitéz odakerül a lesből, felváltja a hamis férjet: s míg a képzelt-viszontlátás örömeiben ő osztozik, az alatt az ál De Blois lovag odakünn őrzi a paripáját. A csillagok vakok s a pusztaság süket!

Akkori időkben csak nevettek ezen! Hát ugyan mi panasza lehet annak, a kivel ez megtörténik?

Hanem egy akadálya még is volt e furfangos csel sikerülésének. Az, hogy Clarinda herczegasszonynak fogadása volt ezen a napon bőjtölni. Napestig nehéz volt e fogadalmat megállni, mert nem volt se étel se ital, s akkor legnehezebb a bőjtölés, a mikor kénytelen vele az ember; de most már terítve volt a tevebőr szőnyeg sülttel, süteménynyel, kotyogó kulacsokkal, kinálkozott inycsiklandó falat, szomjeloltó korty, most már nem volt «kín» a bőjtölés, hanem «virtus». S ezt könnyebb megállni!

Clarinda herczegnő, a hogy fogadása tartá, most már, midőn előtte állt a gazdag lakoma, nem nyúlt sem ételhez sem italhoz: csak az ál De Blois költött el mindent magában, utoljára a herczegnőnek szánt italt is, attól aztán maga aludt el. Lebée László vitéz pedig leshette odakinn a mezőn a várva-várt jeladást. A keresztes táborban meg voltak vigasztalva egy napra. De nem többre. A mit Lebée László öszvér háton az elfoglalt Gázából elhozhatott, azt mind hevenyében nagy mohón felfalták, lenyelték: holnapra megint nem maradt semmi, oda Gázába visszamenni pedig nem vala tanácsos; mert azt nyomban elfoglalta Coradin szultán, a ki ott állt nagy sereggel a hegyeken túl.

E szerint ellenség már lett volna.

Csakhogy ez nem az az ellenség volt, kit a keresztes hadak kerestek. Ez a kairói szultán serege volt. A kereszteseknek pedig semmi dolguk sem volt Kairóban, hanem Jeruzsálemben; azért ők a másik szultán, a damaskusi Malek Adel seregeivel óhajtottak találkozni, a kinek inkább keze ügyében esett Jeruzsálem.

A mint Lebée László, nagy epekedve, lesi a csillagos éjszakában a jeladást Clarinda herczegnő sátora felől, a hegytetőkön felállított előörsök elkezdenek riadót fuvatni; erre fölébrednek minden alvók, talpra áll az egész tábor. Valami sereg közeledik a keleti hegyszakadékok közül, s még nem tudni, hogy ellenség-e, vagy pedig a kémszemlére kiküldött Henning Brüniszkáld serege?

Ezzel a fellármázással aztán egészen el lett rontva Lebée Lászlónak az egész vágyakodása a szerelmi kaland után, neki is a maga csapatjához kellett sietnie. Átkozta a csillagokat, hogy nem tudták azokat a közeledőket másfelé vezetni.

Pedig az nagy kár lett volna, ha azok eltévednek: mivelhogy épen Brüniszkáld csapatjai voltak, a kik visszatérőben valának. A pásztorkürtök nótáiról messziről meg lehetett őket ismerni.

Még nagy éjszaka volt, a midőn előtünedeztek. Fáklyáik bevilágíták a sziklák oldalait, a miknek mély völgyeiből előkanyarogtak; s az volt a bámulni való, hogy háromszorta nagyobb sereggel jöttek elő, mint a milyennel eltávoztak.

Kiderült annak az oka azonnal, mihelyest Brüniszkáld lovag az egybegyült vezérek elé vágtatott. Ez volt az első szava:

«Én a Jordán partjáról jövök!»

De ez az egy mondás egész mesemondással fölért.

A szent Jordán folyó csak egy félnapi járóra kelet felé! Az óhajtott drága folyam, melyben Krisztus megkeresztelkedék! Melyben egyszer megfürödhetni minden keresztyénnek annyival nagyobb a vágya, mint hogy a hozzájutásig epesztő sivatagokon kell keresztül hatolni. Itt van közel a szent folyam, a melynek partjain a korább jött keresztyének erős kerített várakban, kolostorokban letelepültek, s gyakran magukra hagyatva, védték kis telepeiket a szaraczénok özöne ellen. Ezekre talált rá Brüniszkáld. A végső veszedelem óráiban jelent meg szabadítására, elverve falaik alól az ostromló pogány hadat. Ezeknek a fegyveresei szaporították meg a seregét, azután meg az a sok keresztyén fogoly, a kit a szaraczénok rabságából kiszabadított, mikor a gonosz ellenséget a Jordánon keresztül üzte. A túlsó parton áll Malek Adel a sziriai sereggel.

Tehát fel van találva minden, a mit a keresztes vitézek kerestek! A Jordán, az út Jéruzsálembe és az utat elálló ellenség!

Ez volt a nagy hozsánna! A mi ennek a hirmondásnak a viszhangjául riadt fel. Tizszerte nagyobb, mint a mit Lebée László diadalhire költött. Ő csak bort hozott a tábornak: de Brüniszkáld vizet és vért, a mit jobban szomjúhoztak.

Lebée László vitézi arcza sárgult az irigység miatt.

De még majd több oka is lesz neki az elsápadásra.

A mint egyszerre megvirradt, (ezen a vidéken az éjszakára rögtön következik a nappal, hajnal alig van közben) a Brüniszkáld üdvözletére siető szent hősök sorában megjelent Clarinda herczegnő is. Az álomitaltól elnyomott urát nem birva felkölteni, ott hagyta a sátorában, s maga sietett az örömhírt hozó lovag elé, hogy azt üdvözölje.

De Brüniszkáld lovag is eléje sietett, a mint őt hölgyeivel együtt közeledni látta.

— Herczegnő, légy készen nagy örömre és nagy szomoruságra. Én feltaláltam férjedet, De Blois lovagot.

Clarinda elbámult. Ez is feltalálta az ő férjét? Pedig neki nem volt több, csak egy. Egy már ott alszik a sátorban.

Hiszen ez a másik is alszik: hanem a koporsóban. Amaz részeg; de ez halott.

Ez a valódi De Blois lovag, a kinek a holttestét a templomos vitézek az ütközetből magukkal vitték, s azután bebalzsamozva üvegfedelü koporsóba tették, hogy egyszer majd haza küldjék Európába, ősei sirboltjába. Ime itt hozza nyolcz férfi a vállán a koporsót; oda helyezik azt Clarinda herczegasszony lábaihoz. Az üvegfödélen át jól láthatni az elhunyt dalia arczát.

Ez aztán nem hazud. Minden vonása azt mondja: «én vagyok a te szerelmes jó urad!» Még az a beforradt régi sebhely is rávall a homlokán; de kivált az a hatalmas sas-orr, a mi a De Blois nemzetséget annyira kitünővé tette más családok felett!

Rajta volt a halotton az egész fegyverzete is: bár horpadozott és dárdáktól átlyukgatott: de mégis ismerős, s a himzett derékkötő, a mit Clarinda maga varrt ki a számára.

Valóban nagy öröm és nagy fájdalom volt az, a mely a koporsóra leboruló özvegy könnyeiben kitört; ki oly régen keresett szerelmesét eként föltalálta. Ez minden egyéb érzést elnémított szivében.

Csak azután, hogy a zárt koporsófödelet csókjaival elhalmozta, s az üvegfalon át kibeszélte magát néma kedve-

sével, elmondta neki a szív minden gyöngéd hizelkedéseit csak azután kezdett még valami más indulat is feltámadni szivében; először a hála azon nemes lovag iránt, a ki ezt a kincset számára felfedezte, idehozta: ennek bizonyára nagy köszönettel tartozik: méltó, hogy azt a vaskeztyüt a kezén csókjaival illesse. De az erre következő indulat meg aztán a bőszült harag volt, a miatt, hogy ő vele az a másik, az az elcsufitott arczu ily nemtelen játékot üzött. Még odatette a csúf fejét a herczegnő ölébe, s azt kivánta, hogy az hüsselje őt a legyezőjével. Ez példás büntetést kiván.

El is érte a gonosztettet a jutalma!

Maga Lebée László vette kezébe a megtorlást, mint itélő biró: s a csaló trubadúrt az ál De Blois lovaggal együtt, kegyetlenül megkorbácsoltatá. Az eléktelenített lovag még akkor is aludt a mákonyos bortól, s álmában kiabált, a míg a farmatringgal simogatták: «húj be rosszul van vetve a fejem alja! Soh' sem fekszem többet herczegi nyoszolyába!» A trubadúrnak azonban betömték a száját, nehogy kitalálja kiabálni, hogy hiszen maga Lebée László vezér bérelte őket, hogy ezt az alakosdit játszszák! Végre lófarkra lettek kötve mind a ketten s ily módon halálra szánkáztatva, a hogy megérdemlék.

Lebée László azonban, a mint négyszem közé kaphatta a kedves süvét Brüniszkáldot, azt mondá neki, fogcsikorgatva:

— Héj, de szerettem volna, ha bele fulladsz vala a szent Jordán vizébe, a mikor rátaláltál, hogy sem mint elhozád az igazi De Blois lovag holttestét, üvegkoporsóban. Porba ejtetted velem a pecsenyémet!

Brüniszkáld érté a süve haragját. De csak fejet csóvált rá:

— Bizony, édes Laczkóm, nagyon itt az ideje, hogy a szent Jordán vízében lemosd azt a sok rossz indulatot, a mi a testedhez ragadt.

Tökéletes lett az örömük a keresztes hadaknak, a

midőn másnap Brüniszkáld vezetése alatt, rövid mellékúton, kijutottak a sziklatömkelegből s máguk előtt látták a szent Jordán folyamát s annak édeni vidékét.

Csendes méltósággal kanyarog alá az áldástadó folyam a jerikói sikon végig, kigyózó kanyarulatokban félszigeteket képezve, a mik pálmafákkal, balzsamillatú bokrokkal vannak fedve; a ligetek sötétjéből paloták tornyai fehérlenek elö. Az a zöld erdő ott, a kupolás palotákkal, a veres bástyafalakkal, az a jerikói vár: még most a pompa és gyönyörüség tanyája. Az a magasra kiemelkedő oszlop köröndː Herodes palotája. Az a nagy víztükör, melynek közepén az egész hatalmas folyam látható folyással keresztül huzódik, melynek sziklapartjai lépcsőzetes szakaszokra vannak szabályozva, s minden lonkája a magaslatnak, egész föl a bérczek tetejéig pálmákkal, fügékkel, olajfákkal, borsfageszttel beültetve; száz falu és város elhintve körülötte, a mik között egész raja a vitorlás hajóknak sikamlik a hullámtükrön végig: ez a Genezáret tava. Az Idvezítő csodatételeinek tanúja. Itt halásztak az apostolok; itt járt Jézus a háborgó vizek fölött; amott a hegy, melyen négyezer embert megvendégelt, csoda módon szaporodó testi és lelki eledellel. Az a csendes öböl ott a sziklák között, a minek a tükre sötétkéknek látszik, az emlékezetes hely, a hol Keresztelő János Jézust, a vizbe mártva, felavatta. Minden szikla beszél, hirdet, emlékeztet; visszhangoztatja még a nagy Megváltó szavait, a tövisfa még izzadja a vért napsütötte levelei hegyén, mely az ő vére hullásáért maradt rajta; az örök felhőtlen égből még hangzik alá az ezernyi énekes madár zengésében az angyalok tulvilági éneke: az egész földi táj a mennyországról álmodik.

A legdurvább kedély is megérzi e tájék isteni hatását, a marczona vitézek ajka zsolozsmákra nyilik meg: úgy közelednek a Jordán felé, hogy kardjaik markolatát, mint a keresztet, fölfelé emelve tartják imára kulcsolt kezeik között. Siet az egész tábor lemosni teste és lelke szennyeit

a Jordán vizében. Egészen új embernek érzi mindenki magát. Kialszanak a földi érzések; meggyulladnak az égi lángok. Senki sem zugolódik már, hogy oly messze földről eljött; senki sem emlegeti, hogy mennyit szenvedett: egy napja a csodák vidékének kifizeti évek viszontagságait. A sziv is mássá lesz. Férfi és nő nem gondolnak egymásra: mindegyik csak a láthatatlanokkal van eltelve.

Ma már hire sincs ennek. A táj sivatag, a Genezáret tó partjain rabló beduinok laknak, olajfa, pálma elpusztult, s Jerikó helyén, az agyagsivatagban bujkál egy kis falu, az arab neve «Eriha».

Még Lebée László is egészen más embernek érezte magát, a mint a Jordán vizéből kiszállt. Gyónt és vezeklést tartott. Bocsánatot kért mindazoktól, a kiket megbántott. A süvének, Brüniszkáldnak megköszönte, hogy őt ifju bölcsességével oly halálos büntől megörizte. S hogy bebizonyítsa, mennyire igaz a bünbánása, az ő szeme láttára dobta a tüzbe azt a pokolbeli találmányt, a czukornádkarpereczet a tarentaféreggel. És aztán térden állva imádkozott a mennybeli hatalomhoz, hogy soha őtet többé ilyen kisértetbe ne vigye.

Mert hiszen a szive valóságában igaz jó ember volt Lebée László, s a kit szeretett, azt soha sem szünt meg szeretni; s talán ha a visegrádi udvarhoz fel nem került volna: sok bolondság nem termett volna meg a lelkében. Az ottani ledér élet nagyon rossz iskola volt rá nézve. Megszokta, hogy a nők milyen könnyen veszik a hitvesi hűséget s még az olyan szent férfiak is, a kiknek a homlokát a chrysma mentesíti, csak arra gondolnak, hogy melyik nőnek a szivét nyerhessék el, holott Gergely pápa óta egyikhez sincs semmi igaz jussuk.

Ez volt az átok az egész életén, meg a heves véralkat, az erős képzelődés. Azért az egyik órában tudott szent lenni, a másikban gonosztevő. Ha a feleségére gondolt, azt megsiratta, s aztán megint a legelső szép asszonynak utána szaladt.

Ezúttal azonban szerencséjére olyan jó leczkét kapott, a mi sok ideig megmaradt nála. Clarinda herczegasszony példát mutatott neki, a minőt még nem látott ez ideig, hogy mi az a valódi hitvesi hűség? Feltalált kedves halottjának koporsóját mindenütt magával hordozta: sátorában fekhelye mellé helyezteté, s egész idejét azzal tölté, hogy annak a lelke üdvéért imádkozott.

Lebée László felfogadta Brüniszkáldnak, hogy most már csupán vitézi kötelességének fog élni, s azt a kegyet kérte a királytól, hogy engedtessék meg neki, a maga székely hadaival és Brüniszkáld szász harczosaival egyesülten bekalandozni az egész Jordán vidékét; hogy hirt hozzon felőle, hol állanak Malek Kamel szultán hadai, a kikkel a keresztyén tábor döntő ütközetet keres.

Ez a kalandokkal teljes kémszemlészet elvezette a két rokon vitézt egész a «holt tengerig» — mindenütt rátaláltak Malek Kamel utóhadaira, s azokat vitézül megtámadták, meg is verték. A neveiket sem birták a fejükben tartani azoknak a városoknak, a miket futtában elfoglaltak egy bátor rohammal, s ezrekre ment a száma az általuk kiszabadított keresztyén raboknak. A szaraczénok sehol sem álltak nekik komolyan ellent.

A trónjáról leköszönt öreg Malek Adel szultán azt a tanácsot adta mind a két fiának, a kik között roppant birodalmát felosztotta, Malek Kamelnek adva Damaskust, Koradinnak Egyptomot: hogy sehol se fogadjanak el az új keresztes hadsereggel döntő ütközetet, hagyják azt előre-hátra tekeregni az országban, elolvad az a sereg magától, mint a hegyeken levő hó; sokféle nemzetből áll, egymás között majd összevész; megunja a hazájától távollételt és haza kivánkozik. A két ifjú szultán nyugatról keletről csak kisérte a keresztes tábort; de helyt nem állt derék csatára sehol.

Lebée László és Brüniszkáld azzal a hirrel tért vissza portyázó kalandjárásából, hogy a szaraczénsereg sehol sem áll meg még csak az ő kis előcsapatjukkal szemben

sem. A hol megjelennek, szedi a sátorfát s mélyebben huzódik a sivatag pusztába.

Minden egykorú történetíró egyértelmü feljegyzéseiben azt találjuk, hogy a mi hatalmas egyesült keresztes táborunknak, melyet Endre királyunk vezetett, a szent földön nem akadt egyéb dolga, mint búcsút járni egyik szent emléktől a másikhoz és ereklyéket gyüjtögetni. Ellenség sehol sem állt útjokban többé: a szaraczénok visszavonultak a pusztába.

A mi két ifjú hősünk egymást soha sem hagyta el e búcsújáró kalandozások alatt. Együtt látogatták meg a Genezáret-parti városokat, a mik még ekkor, ha nem is régi fényükben, de nagy kiterjedésükben fennálltak. — A pompás Tiberias város classicus palotáiban most már csak zsidók laknak, a kik ott őrzik a nagy bölcs Ben Akiba vértanú sziklasirját, s babyloni szerrel ünneplik a Purimot. Antipas palotájának nincs már meg az «arany kupolája»; de a falain még ruhákat szárítanak. Ez az a város, a melybe Jézus soha be nem lépett. Átok volt rajta, temető fölött épült. Most már a zsidó «szentek» gyülhelye. Még láthatták Magdalát, a bűnbánó Mária Magdolna lakhelyét, s a barlangból, a hová a megtért szent elvonult, elhozhatott Lebée László magának egy kavicsot azokból, miket a szépsége bűneit megsirató könyjeivel öntözött, hogy azt keblébe téve viselje, mint emlékeztető ereklyét. De a közelben látszó Scythopolisban már csak Sámson rókáinak az utódait találták otthon, azt porig égette Saladin a keresztes háború alatt, s a hajdan hires pálmaerdőt, a mibe Cleopatra szerelmi titkát rejté, gyökerestül kiirtotta. Csak az oleandererdők szaporodtak el újra, s azok borítják lángoló virágözönnel a romokat.

Még megtalálhatták Názáretben a Jézus szülőinek házát, a «Santa casat», a mi most Lorettoban van (a hová azt az angyalok szállították, az istenanya rendeléséből, miután elébb ideiglenesen a Fiume fölötti Tersato várában pihentek le vele, a hol a párja ma is megvan és ünnepeltetik) s

elkölthették a lakomájukat azon a kőasztalon, a melyen a megváltó feltámadása után a tanítványaival együtt vacsorált. Csendes, nyugodalmas kis városka volt az akkor is, mint mindig az előtt és mai időkig, négyféle nép, négyféle vallásfelekezet békességes munkát folytat együtt, Istentől megáldott földön, csupa kert és virány az egész völgy, melyben fekszik.

— Én akár itt is maradnék örök időkig; azt mondá Lebée László; úgy megszerette Názáretet.

— Én is örömest el laknám itten, csak a feleségem is idehozhatnám.

A názáretbeli nők ugyan nagyon szépek; hanem nagyon erényesek. Valami égi ihlet varázshatása tartja betakarva ezt az egész tájat; mintha a belépő egyszerre visszanyerné ős ártatlanságát.

Nem ők voltak az elsők, nem is utolsók, a kik azt mondák: «jó mi nekünk itten laknunk! Építsünk itt három házat».

A mit az apostol mondott, be is teljesült már régen. A szent Thábor hegyén, hol a tanítványok földöntúli fénytől ragyogva látták a mestert a másik két mesterrel békében tanácskozni, s ámulatukban három hajlékot akartak építeni: Jézusnak, Mózesnek és Illésnek, ott volt már a három hajlék. De nem volt benne köszönet.

A felséges Thábor hegyet mindenféle nemzetek krónikásai leirták, elkezdve a héber apostoloktól; rómaiak, görögök, arabok, francziák, angolok, németek, most legutoljára egy magyar is: Rezső magyar királyfi. Mindenik mást talált rajta. Ugyanaz csak az elragadó gyönyör mely a sziveket megszállja, mikor a Thábor hegy magasáról a Kanahán felséges vidékén végig tekint a szem, a hol minden sziklából, folyóból, tóból, minden bokorból, erdőből, sivatagból Isten beszél. — De még a növény is más rajta háromszázadonkint. A zsidók Istenlakta magányt találnak Izachar áldozatkövei körül, a miket cedrusok és olajfák illatos árnyéka takar be. Égből jövő hangokat hall

ezen a helyen Ábrahám, Mózes, Dávid király, János evangelista. A rómaiak dicsekedve emlegetik Herodes Antipas nyaraló palotáját, coryntbi oszlopaival, körülszegélyezve balzsamjegenyékkel, a gránátalmák kertjeiben ezerféle virág. Borstermő bokrok, fahajszagu cinnamonum ölelgeti körül a mesterséges szökőkutak medenczéit, az Amphytrite szoborral. A Thábor hegyén az Olympi istenek laknak, s a dyonisiák ünnepén messze hangzik a dythiramb a nyitott csarnokból.

Három század mulva Jupiter és társai helyén a megváltó temploma emelkedik, mellette a két kolostor, Mózes és Illés neveit viselők. Nagy Constantin anyja, szent Ilona, az igazi kereszt feltalálója, építteté azokat oda. Cziprusok és tömjéntermő életfák vetik ünnepélyes sötét árnyékaikat az egyszerű falakra, a Krisztus tövisfája foglalja el a hegyoldal meneteleit, az útakat fel a hegytetőig statiók szakgatják meg; a halálra menő út festett szoborképleteivel. Minden ascetai áhítatra hív fel. A barátok vesperáira viszhangot adnak a búcsújárók zsolozsmái. Szent Chrisostom még ilyennek látta a Thábort.

Azután jönnek a szaraczénok. Saladin alatt már Omár prófétának a mecsetje áll a Thábor hegy ormán, s a Mózes és Illés házaiból megerősített fegyverházak támadnak, erős bástyákkal körülfogva, a miknek ormozatáig felnőnek a pálmák, az arabok kedvencz fái, fügefapagony, kávéfageszt telepedik le a napsütötte déli hajlásokon; narancs és czitromfa erdőszámra virul a hegy alján, miket csak a cactus-sövény véd. A mecset magas minaréjából éneklő üvöltés hangzik alá: «Jobb az imádság az aluvásnál! Egy az Isten és az Allah!» Alant a hegy lábánál pedig, a rejtett sziklaüregekben, ott tartják a török «eretnekek» — a «tüzkioltók» fertelmes orgiáikat, a mikben az oltáron álló istenséget egy meztelen nőalak képezi.

Ez volt a Thábor-hegy abban az időben, mikor II. Endre magyar király ott járt a keresztes hadainkkal.

A legutolsó leírója a Thábor hegynek, Rezső magyar

királyfi már az egész hegyet cserfaerdővel benőtten találja, bozótokon keresztül törtet fel a nagy, dómalakú hegytető kúpjáig. A hegy legfelső lonkája közepén bemélyedni látszik, mint egy tűzhányó tölcsére, rajta szétszórva mindenféle romok; keresztyén, római, török faragványokkal; széthányt bástyafalak, beomlott boltozatok, tört kapuivek; egyetlen kapubolt állt magában, körüle kőhalmaz, a «Bab-el Hana». Körül semmi fa, semmi bokor, csak a gyalog-tövis, a sancta spina. Egy rozzant gunyhó támaszkodik az ezredévek dicsőségének emlékéhez, abban lakik egy remete, a ki megmutatja a látogatóknak, hol keressék a romhalmaz között a cisternát, Herodes Antipas pompás szökőkútját?

Hanem a mi történetünk hősei hat századdal elébb jártak ott, akkor még a szaraczénok tanyáztak a Thábor hegyén.

A keresztes had ura volt már egész Galiléának, nagy hadakozás nélkül; csak ez az egy sziklafészek boszantá még a muezzin kiáltásával a búcsújárókat.

A keresztyén fejedelmek elhatározták, hogy ott sem tűrik meg a pogányt. Ha másutt nem akar csatának állni, innen nem futhat el, itt fogják a fejét betörni.

Ki lett adva minden hadcsapatnak a rendelet, hogy gyülekezzék fel Galiléába, a Thábor hegy megostromlására. Ott volt együtt három király, a magyar, a cyprusi, a jeruzsálemi: az osztrák fejedelem, a flamand, a német vitézek, a templáriusok, nagymestereikkel.

A szaraczénok serege odafenn a Thábor hegyén nem volt külömb helyzetben e hatalmas táborral szemközt, mint a méhraj, a kinek az oduját a medve ostromolja.

De hát nem történik-e meg, hogy a méh elveri a medvét az odujától?

A Thábor hegye, mint egy nagy kupola gömbölyödik fel a galiléai sikság közepett, ősidőktől fogva hirhedett erősség minden nemzetbeli hadakozók történetében. Itt verték tönkre Sisera hadait a zsidók; itt védték magukat a zsidó

nemzet szabadságának utolsó hősei, Róma légiói ellen; ide menekült az utolsó négyszáz vitéze Judeának; kik a midőn látták, hogy nem győzhetnek, kiválasztottak maguk közül tíz erős férfiút, a ki a többieket leölje; a megmaradt tíz közül megint egyet, a ki társait leszúrja; az az utolsó aztán saját fegyverétől átdöfve esett el. Itt e hegy körül gázolta el Saladin szultán a keresztes hadak legerősebbikét, itt ragadta el a koronát a jeruzsálemi király fejéről; itt ölette le a hadi foglyok tízezereit, maga kezdve azt a templomosok nagymesterén. Minden darab köve ennek a hegynek, ennek a rónának, ittas már a legnemesebb hősök vérétől.

Maga a hegyoldal, rétegekre szakadozott szikláival, olyan mint egy természetalkotta vár: lépcsőről-lépcsőre kell fáradságosan felkapaszkodni rá. A kanyarodó út, mely csigatekervényben vezet fel a Thábor fensikjára, minden fordulónál tömör bástyatornyokkal van elrekesztve, azokat az ostromlóknak egyenkint kell megvívni, helepolisokkal, falaikat törni érczfejű kosokkal; s védeni magukat az olthatatlan görög tűz ellen, mely a kő és a favár közötti küzdelmet oly egyenlőtlenné teszi. Hónapokig tartó munka várt a keresztes hadakra. Vívótornyokat ugyan hoztak feles számmal Európából; mert azt már tudták, hogy a korább itt járt keresztes hadak úgy kiirtottak minden erdőt a palestinai hegyekről, hogy azokon több vívótoronynak való szálfát nem találni; hanem a míg azokat a tengerparttól idáig hengergetik nagy fáradsággal, elefántok erejével, abba rémséges idő beletelik.

— Mit? monda Brüniszkáld a haditanácsban, mikor már a többi hadvezérek agyontörték a fejüket a tervkészítésben. Hát mit tekeregjünk mink, mint a nyomtató ló lassan a hegy körül; hát nem mehetünk-e fel egyenesen, a merre a homlokunk fordítjuk: fel a meredeknek?

A tapasztalt hadvezetők mind ellene zúdultak, hogy ez lehetetlen: a hegyoldal meredek; a szaraczénok onnan fölülről aláhengerített kövekkel, szeges gerendákkal

úgy leseperhetik a felmászó sereget, miként a hangyabolyt.

— No hát én megmutatom, hogy nem lehetetlen; én fogadom a szent szűzre, hogy magam elől megyek, s felhágok a Thábor hegy ormára, ott a hol legmeredekebb.

— De nem mégy elől magad! kiálta fel Lebée László; azt nem teszi meg a szász, hogy elől menjen, a hol székely is van a földön; mert én meg fogadom a Szent Józsefre és a tizenkét apostolokra, hogy én is ott leszek, és egy lábnyommal sem hátrább, mint te! — De hamarabb előtted mint utánad.

— No hát hogy azon ne ortályoskodjunk, melyikünk jár előtte, melyikünk utána a másiknak, ajánlok egy bajtársi fogadást. Összekötjük az öveinket egy közös lánczczal s aztán úgy megyünk az ostromra. Egyikünk sem elébb, sem utóbb.

— Ráállok! monda Lebée László, s kezet adott a süvének.

A két ifjú hős példája egyszerre magára ragadta a többi vitézeket, minden kétségeskedés megszünt, vége volt a fejlógatásnak, büszkén emelgették égfelé az arczaikat; s megfúvatták a kürtöseikkel a harsonákat, kihirdetve, hogy hajnalban megkezdik az ostromot.

A szaraczénok odafenn a hegy ormán láthattak, hallhattak mindent, hogyan sorakozik a keresztyének hada csapatonkint, hogy tartanak misét az egyháznagyok, megszentelik a zászlókat, részesitik a vitézeket a gyónás, a bűnfeloldás szentségében, s felállítják egy halomra az igazi keresztfát, azon a halmon prédikált egykor keresztelő János a híveknek; most a jeruzsálemi pátriárka onnan osztja az általános áldást a csatába indulóknak.

S aztán megharsannak a trombiták köröskörül a galiléai rónán, s mint megannyi eleven érczbástya, indul meg minden oldalról a pánczélos lovagok tömege a Thábor hegy felé, Jézus Krisztus nevét riadozva. Az ellenséges bástyák ormain lobognak a félholdas zászlók s lassú katto-

gással hajlítják hátra vaskarjaikat a kőhajító gépek, a mint a keresztyén csapatok közelednek; a dárdavető pattantyúk hegyes nyilvégei a lőréseken előkandikálnak; a bástyák ormait képező nagy négyszögű kövek vas emeltyükkel vannak billenőre mozdítva, hogy az ostromlókra lezúdítsák, mikor a lábtókon jönnek.

Ámde mindez a hadifurfang kárbaveszett, az által, hogy az ostromló keresztes hadak nem azt az útat választották, a mi nehéz; hanem azt, a mi lehetetlen, egyenesen a meredek hegyoldal szikláin kapaszkodtak fel, az egymás fölé meredező rétegen hágva fel, a hol soha ember nem járt.

Ott lehetett látni Lebée Lászlót és Henning Brüniszkáldot; az öveikhez kapcsolt aczélláncczal egymáshoz csatolva, a mint egyesült önkénytes vitézeik élén jó maguk törtettek előre; példájukkal mutatva, hogy nincs lehetetlenség. A nehéz vértezet, paizs nem gátolta őket; ha valamelyik hátrább maradt a kúszásban, a másik, a ki már fenn volt s egyik lábát megvethette, segített neki a láncczal. A hegy ormán álló szaraczénok rengeteg sziklákat hengerítettek alá az ostromlókra, a két hős vezér biztatta társait: «ha Isten velünk, ki ellenünk». A legördülő kő elrepült a fejük felett ártatlan zúgással. «Jézus elvette a halál hatalmát!»

Az első bástyafal el lett foglalva, s ott kezdődött azután az öldöklő harcz, a keresztyének és a szaraczénok között.

Brüniszkáld nem hozta magával az öblös paizsát, a mi a hegymászásban akadályára lett volna, hanem csak egy kis félkarra való szívalakú vértet, hogy a két kézre való lángpallosával nagyobbat sújthasson; de Lebée László teknőforma paizsát elhozta a hátára vetve, s a csata hevében aztán a maga paizsával védte a fegyvertársát is a nyilak raja ellen; mikor meg aztán birokra kerültek a szaraczénokkal, a két összeláncczolt lovag egymásnak vetve a hátát, egymagában küzdött egész csapat ellen, míg lo-

vagjaik utánuk érkeztek: Brüniszkáld a nehéz karddal rendet vágott a pogányban, mintha csak kaszálna. Lebée László szeges buzogánya pedig mint a mennykő-csapás tört, zúzott, vasat, embercsontot, mi eléje került. A szaraczénok legjobb vitézei ott hullottak el a két hős nehéz csapásai alatt, s a rémület megbénítá karjaikat. Isten csodája volt ez!

A nap még nem szállt le, midőn a két hős csapatjával együtt felküzdötte magát a Thábor hegy fensikjára.

Ők voltak az elsők, kiknek vas lépése e szent helyet elfoglalta.

E csodamódon sikerült diadalra a szaraczénok védő serege minden oldalon fel lett zavarva, s a keresztes hadak szívébe új bátorság lelke szállt alá.

A mint a Thábor hegy ormán Lebée László megfújta a kürtjét, s mellette álló fegyvertársa magasra emelé kardját, annak markolata volt a szent kereszt jele: egetverő «hozsánna» kiáltás riadt fel az egész keresztyén táborból. A szaraczén had pedig rémülten hagyta ott köröndbástyáit, a mik a tekervényútat fedezték s rohant maga is a hegytetőnek, igyekezve hamarább elérni az odafenn levő fellegvárat, mint a magyar és szász kereszteshad, mely már a falak előtt állt.

— Nézd, monda Brüniszkáld a süvének. A hitetlenek hogy tódulnak be a várkapun. Ha mi most oda rohanunk, együtt mehetünk be velük a várba, s egy kézcsapással mienk ez az erősség, a mit majd hónapokig sem tudunk ostrommal bevenni.

Lebée László azt felelte neki:

— Gondold meg, egy pillanatig. Csapatunk el van fáradva, tikkasztó melegben, pánczélostól, harczolva feljönni a Thábor hegy sziklameredekén embernek való dolog volt! De ember az ember! A szomj megöli a vitézséget. Itt pedig nincsen víz.

— Nincsen víz, de van vér! A ki szomjas, igyék abból. Ha elfoglaljuk a várat, ott azután lesz mind a kettő elég.

Lebée Lászlót most egyszerre megszállta a kegyesség szellete:

— Gondold meg, hogy mit tész! Jusson eszedbe a kis feleséged otthon.

— Én nekem most nem jut eszembe más, mint a boldogságos szűz anya a hét tőrrel a szívében.

A míg ők így feleselnek, oldalvást a hegy lejtőjén megharsannak a tárogató kürtök.

Ez a tárogató kürt oly sajátságos fegyverneme volt a magyar harczi népnek, a mi azt minden egyébtől megkülömbözteté.

Mivelhogy minden szittyafajnál az volt a hadakozási taktika, hogy a támadást rendesen ők kezdték; ha erős ellenállásra találtak, akkor egyszerre megfordúltak, megfutamodást szinleltek, mikor aztán az ellenség utánuk rohant, s e közben erős hadállását elhagyta, sorait az üldözés közben megbontotta, akkor egyszerre megfordúltak rá s a zavarba jött üldözőt közre fogták, eldöngették. Hogy az ilyen fordulatokat egy egész nagy tábor egyszerre, egy akarattal végrehajthassa, szükségük volt olyan kürtökre, a miknek a hangja minden más nemzet fúvó szerszámától külömbözik. A tárogatónak a fuvójába valami tollat, vagy nádat tettek, s annál fogva olyan éles, sikoltó hangokat tudtak azzal adni, hogy azokat mértföldnyi távolban is meg lehetett külömböztetni, s ezeknek a hangoknak a dallamában volt a parancsoló izenet: «előre! vissza! megállj!»

Az ostromló sereg elöcsapatját képezte a bal szárnyon a székelyek és szászok egyesült serege Lebée és Henning vezérek alatt, a zöm a magyar királylyal együtt a tekervényútat ostromolta. Az által, hogy a merész előhad felhatolt a Thábor hegy magaslatára, a szaraczénok kénytelenek voltak futvást odahagyni az alsó vártornyokat, a király seregének csak a kapukat kellett bedönteni, hogy a magyar sereg zöme keresztül törhessen a csinált útra, a hol ott álltak még az útfélen a keresztyének által épített

stácziók lefejezett szobraikkal. Itt már lóháton is lehetett a hegynek fel rohanni. — Endre király, a szent lándzsával kezében, maga vágtatott előre, egész alakját lánczszemekből csinált pánczél fedte; a lova is ilyen ércztakaróval volt bevonva végig. Mellette nyargalt a püspök, a kereszttel a kezében, és az ország zászlóvivője, a fehér zászlóval, a min a szűz Mária képe volt kihimezve; mögötte nyomakodtak előre a magyar daliák, sastollas kucsmáikról, párduczbőr kaczagányaikról megismerhetők.

A király mindenütt gázolta az előtte futó szaraczénokat, a kik útat adtak a gyors magyar lovasságnak, szerteszét oszolva a vigályos erdőben, úgy hogy a király egyszerre ért fel a hegylapályra a futó ellenséggel.

A mint Lebée László diadalt hirdető kürtszavát meghallá a király, jelt adatott a székelyeknek, szászoknak a tárogatóval, hogy álljanak meg.

A királyé az elsőbbség.

Azt a dicsőséget, hogy a szent Thábor hegy erősségének toronyormára a kereszt jelét újra kitűzze, Endre nem engedhette át másnak.

Brüniszkáldnak türtőztetni kellett vitézi haragját.

A király zászlója már előtünt a cserfák pagonyából s látni lehetett őt magát, a magasra emelt aranyhegyű dárdával kezében s fején a koronás sisakkal, hogy hömpölygeti maga előtt a szaraczénok futó hadát, kik mind a vár-erőd hidjára tódulnak; úgy hogy azt a rajta levő hadicsapatok miatt fel nem lehet húzni, keresztyének, mohamedánok össze vannak már keveredve; Istent, Allaht, Krisztust, Mahomedet egyszerre kiáltják a küzdők, s ordítják a halál fájdalmait a világ minden nyelvén. Iszonyú találkozója ez Noé unokáinak. Sem, Cham és Jáfet minden ivadéka itt van; turáni, aramæi, indogerman, ural-altáji, finn-ugor családok, a kiket csak a Bábel tornya kirajzott, összekerültek megint a Thábor tornya előtt, megértetni egymással azt a közös nyelvet, a minek vas van a végén.

Lebée Lászlónak és Brüniszkáldnak tétlen kellett ezt nézni, míg a tárogató folyvást azt parancsolja: «állj!»

A magyar király már a vártorony hidjáig hatolt. Testőrei kétfelől nyitottak előtte útat kardcsapásaikkal. Azok között volt egy balogsüti vitéz: Iváncs lovag, a ki balkezében forgatta a kardot s jobbján viselte a paizst.

A torony hidjánál megszorult szaraczénok minden elkeseredett hősi erőfeszítésük mellett sem tudták volna a király csapatját feltartóztatni; hanem a torony lőréseiben voltak felállítva a szaraczénoknak azok a veszedelmes pattantyúi, a mikkel még a pánczélos vitézeket is le tudták ölni. Az ilyen pattantyúnak volt egy erős aczél lemeze, a mit kerekes géppel hátra hajtottak; elől pedig volt egy keskeny vályú, s abba elhelyezve egy nyilalakú kopja; a mint az aczéllemez elszabadulva visszacsapódott a kopja kiálló nyeléhez, azt oly sebességgel röpíté előre, hogy keresztül tört az a legerősebb pánczélon és vérten.

Egy ilyen tollas kopja fúródott a király lovának a szügyébe.

A paripa összerogyott, s a királyt a kengyelbe akadt lábánál fogva maga alá szorítá.

Ekkor aztán a szaraczénok is, a diadal dühétől fellángolva rohantak ellenfeleikre; a király körül öldöklő tusakodás támadt.

Lebée Lászlónak és Brüniszkáldnak nem kellett most már se tárogató jel, se összebeszélés, egyszerre mind a ketten, a hogy össze valának lánczolva, rohantak a király segítségére; nyomukban a székely és szász vitézek.

A királynak ugyan nagy szüksége volt erre a szabadító segítségre; mert a saját hiveiben nagyon meghűlt a vér, a mint őt egyszerre, a szent lándzsával együtt elbukni látták, azt hitték, hogy elesett.

Jó szerencse, hogy balkézfogó hive, Iváncs lovag, ott volt a közelében, a mint egy szaraczén vezér, Ben Muszafir, odarohant a királyhoz, ki balkezére esvén, a paizsával sem védhette magát, s már a király fejének mérte a

szablyáját; a vitéz testőr, suta kézzel úgy vágott a szaraczénhoz, hogy annak a feje a lábához esett; s azután kiszabadítván a királyt a lova alól, a saját lovára ülteté fel.

Hogy ez valóban így történt, azt az Iváncs vitéztől eredő Ivánkák armálisaiban meg lehet találni. Ezért kapták a királytól az ősi birtokot Felső-Magyarországon, a melyen az átfolyó patakot ma is «Jordán»-nak hívják, a völgyet, melyet átszel, a «Hebron völgyének», a temetőt «Golgothának», s a hegyoldalt «czédrusok hegyének»: a palæstinai viselt dolgok örök emlékére.

Hanem hogy ebből a veszedelemből a király ép testtel kimenekülhetett, abban a székelyeknek és szászoknak is nagy részük volt, mert az ő döntő rohanásuk szabadítá ki a testőrcsapatot az ellenség sürűjéből. A királyt a testőrei és a főurak erővel vonszolták el e veszedelmes helyről, míg az előre törő Lebée és Henning lovagok ketten kétfelől a csapóhíd elejét elfoglalák.

A milyen hosszan ereszté a közös lánczc, annyira távoztak egymástól, s az a láncz érczsorompót képzett, a mit az ellenség tömege sem birt által törni. A ki kettőjüknek közbe esett, az mind meglátta a Mahomed paradicsomát: — ha van ilyen a másvilágon.

Lebée László ordítva hívta a vitézeit:

— Előre dárdások! utánam kopjások! Ne féljetek szászok! Nem sirat anyátok!

Nem is kellett azoknak buzdítás. Feledve volt fáradság, szomj, eltikkadás, bőszült rohammal törtek utat dárdáikkal egész a várkapuig; már a kezükben volt a felvonóhíd láncza, akkor egy átkozott pogány czélbaveszi Brüniszkáld lovagot a felvont tegzével s mikor az épen új csapásra emeli föl a karját, a nyilát oda lövi a lovag hóna alá, a hol a pánczél vaslemezei egymástól szétnyilnak.

Lebée László érzé, hogy a lánczát hátrafelé rántja a süve.

— De megtántorodtál! mondja neki. Ért valami?

Brüniszkáld szótlanul mutatott a testéből kimeredő nyíl tollára.

— Meg vagy sebesítve?

— Ne törődjél velem most, süvem, hörgé Brüniszkáld, kapcsold ki a lánczot az övedből. Te törj előre. Be a várba! Diadalra. Engem hagyj itt az én férgeimnek. Nekem meg kell halnom.

— De nem hagylak bizony, kiálta Lebée László. De nem megyek tovább, míg innen el nem viszlek, ha mindjárt a mennyország kapuja volna is ez itt előttem! Rajta magyar! Ne hagyd magad! Rajta székely, rajta szász!

S megkezdődött a legádázabb csata paizs paizs ellen vetve. A székelyek buzogányai úgy dolgoztak a szaraczén paizsokon, sisakokon, mintha Vulkán kalapálna valamennyi cyclops legényével remekmunkán. Ki is szabadíták a két ifju vezérüket az ellenség tóduló tömegéből; pedig oly sürűn voltak körülvéve, hogy az embersokaság, mint a rájuk szakadó fal szorítá őket össze. Tárnát nyitottak ebben a falban, úgy hozták ki a két hős ifjut, csakhogy az egyik halálra volt sebesülve. A kardját még markába szorítva tartá, de felemelni már nem birta a mellébe lőtt nyil miatt. Lebée László sem harczolhatott, mert a jobb karjával a süvét tartá átölelve, a baljával pedig a tekenő paizsát tartá föléje, hogy a fene onager, meg a balista lövegeitől megvédje. Mikor már a sebesültet a szász vitézek kopjáikra fektették, még akkor is egymáshoz voltak lánczolva a hős bajtársak.

Hanem ez a baleset végzetes lett az egész keresztyén seregre nézve.

Egyszerre vak lárma támadt, hogy a magyar király elesett. A lárma odább terjedt, egyik csapatról a másikra, s mire a hegy tulsó oldalára eljutott, ott már azt hirdette, hogy a cyprusi király is elesett.

Erre az egész keresztes tábort vadállati ijedtség lepte meg. Mint mikor egy falka oroszlán közé odalőnek: szétszalad ordítva; pedig izekre téphetné azt a lesipuskást, a ki királyát megölte. Ha az oroszlán megriad, az nagyobbat szalad, mint az őz.

A keresztesek minden oldalon megfordultak s futni kezdtek erre a rémhírre. Nem kergette őket senki; kő sem repült már utánuk, maguk űzték magukat. Az elfoglalt hegylapályt, a mit oly csodavitézséggel másztak meg, nyakrafőre odahagyták, s rohantak az erdőnek zilált csapatokban, mire az est leszállt, az egész keresztes tábor oda lenn volt a hegy lábánál, a veszteségeiről emlékezetes galiléai sikon, s onnan nézte, hogyán tüzik ki a Thábor-hegy messze felmagasló tornyán (egykor Illés próféta asylumán) az elesett keresztes lovagok levágott fejeit hosszú dárdahegyekre. Ide lenn nem hangzott semmi ének, semmi zsolozsma; még trombitaszó sem, hanem odafenn üvöltött a muezzim estimája: «egy az Isten, és az Allah!» s azok a sisakos koponyák, ott a széltől ingatott karcsú dárdák hegyén rábólintottak, hogy «úgy van!»

A legcsúfosabb kudarcz volt ez, a mi csak az európai fegyvereket érte ázsiai barbárokkal összecsapva. Húszszorta kisebb ellenség verte őket bénává. Pusztán a vaskesztyűikkel, a pecsétnyomó gyűrűikkel verhették volna agyon azt a maroknyi szaraczén hadat, mikor az már a térdeik alá volt gázolva.

Mindenki a másikat okolta a vallott kudarczért: a bajorok a magyarokat korholták, hogy hebehurgya módon rohantak előre; ezek meg amazokat szidták, hogy nem siettek jókor a támogatásukra, a templomos vitézek kicsiny híja, hogy össze nem verekedtek a domonkosokkal; a jeruzsálemi patriárkának kellett közbevetni magát, hogy odalenn a síkon egymás között ne kezdjék újra a csatát, a cyprusiak, királyostól együtt vissza sem jöttek a táborba, hanem egyenesen elvonultak Ptolomaisba.

A rengeteg nagy keresztes tábor ott állt, ott feküdt tehetetlenül, megverve harcz nélkül.

Jól jövendölte ezt a vén Malek Adel, mikor a fiait visszatartotta a derék ütközettől: «hagyjátok őket magukra, elmulnak ők magukban is, mint elmulik a Libanon hegyei közt mennydörgő zivatar magától».

. . . A hős Brüniszkáld ott feküdt haldokolva a sátorban. Nem volt számára ír a földön, mely őt életben tartsa. Az utolsó kenetet is elvégezte vele a püspök.

Lebée László ott ült a fekhelye mellett a földön, sebesült bajtársa kezét kezei közt tartva. A lázas érverése ennek a kéznek beszélt hozzá.

Vádolta a lélek, hogy ő volt okozója ennek a fiatal élet kioltásának.

Mert ő mesterkedte azt ki, hogy a fiatal vőlegény elszakadjon még nem is ismert hites arájától. Kiszámított furfanggal kényszerítette őt belé ebbe a végzetes kalandba. Mert hadjáratnak igaz lélekkel nem nevezhette azt.

Valami belső biró odabenn azt mondá neki: «hisz nem az hozott téged erre a véráztatta földre, mintha a te megváltó Jézusod sirját jöttél volna oly buzgón keresni; de jöttél bizony sírt keresni ennek a derék ifjunak a számára, hogy a nejét özvegygyé tedd. Megtaláltad, a mit kerestél. Ássák már a homokban a sírt Henning Brüniszkáld számára. Te vetettél neki oda ágyat, nem a pogány török. Ezért nem is adott Isten ti nektek diadalt, azért alázta meg kevély fegyveretek, mert nem igaz buzgóság volt, a mi idehozott. Nem félsz itt maradni? A honnan ráláthatsz arra a holt tengerre, a mibe az Úr elsülyeszté Sodomát, Gomorát, emberek bűne miatt.

A haldokló bajtárs beszélt hozzá.

— Velem is «elvégeztetett», mondhatom Jézussal. Holnap ilyenkor már csak a földi férgek beszélgetnek velem ott lenn a sötétben.

— Bizony meglátod akkor már a mennyországot.

— De nem látom meg a szép Erdélyt! — Valamennyi angyal odafenn az égben nem feledteti el velem azt az egyet, a kit itten hagytam. — Szegény kis madárkám, árvácskám, özvegykém! de hamar megválunk. Még egyek sem voltunk.

— Vele is egyesülsz odafenn az égben, vigasztalá Lebée László.

— A pap is azt mondta, sóhajtá Brüniszkáld. — Ha van a halálon túl örökkévalóság, úgy rám nézve két örökkévalóság lesz: az egyik a várakozás, a míg Annám feljő! Aranyos madárkám, báránykám, tuba virágszálom! De messze estem tőled. Még zokogásodat sem fogom hallani alvó poromban.

— Bizony mondom neked, hogy elviszlek hozzá, üvegkoporsóba zárva. Fogadá Lebée László.

— Ne tégy fogadást bizony szóval, mert nem tartod azt meg. Hozzám voltál lánczolva s nem tudod, hogy az a láncz nincs-e most is rajtad? Nekem azt mondja egy érzés, hogy te is itt maradsz velem, és te sem látod meg a szép Erdélyt soha. Megmondta ezt nekem a jegygyürűm. Le akartam húzni az újjamról, nem jött le, ellenállt. — Mind azt mondta: «ne adj át engem süvednek, ne Lebée Lászlónak. Inkább vigy magaddal a föld alá. Ne bizd te ő reá, hogy vigyen engem vissza a te egyetlen drágádhoz, az izeneteddel: ne is izenj semmit Lebée Lászlótól a te jó Annádnak!» Így beszélt a gyürűm, a szivemmel hallgattam. Mert furcsa dolog ez. — Mikor az ember a halálához közelg, akkor tudja meg csak, hogy a szivével látni és hallani lehet akár a szemével és a fülével. — Hát csak ne vállalj te semmi izenetet magadra én tőlem, hogy azt az én szerelmesemnek elvigyed, mert hozzám köt ez a láncz! És te nem mehetsz messzire attól a göröngytől, a mi engem eltakar. Ellenben ráemlékezzél még majd, mikor te neked is éneklik majd, hogy «gemitus mortis, dolores inferni, circumdederunt me!» hogy a kivel összelánczoltad magad ezen a földön, együtt maradsz vele a másvilágon is. S ez legyen a te vigasztalásod, Lebée László. — Ez legyen a te utolsó órádnak vigasztalása.

Lebée László meg volt rettenve. A haldoklók jóslatait hallgatni nem üdvös. Fel akart kelni helyéből, de a haldokló erőszakos kézzel tartá őt vissza, s látnoki látásra felnyitott szemeit feléje sugároztatva, hörgé kitörő végszóval:

— Mert a milyen igaz, hogy a halálramenők sziveikkel látnak és hallanak, olyan bizonyos az, hogy ennek az én halálomnak te voltál az okozója, Lebée László, mert bűnös szerelmet éreztél és érzesz az én Annám iránt. Ezért hoztál engem, a te lánczodhoz kötözve ide a szent földre. — A poklokat látnád meg bizonynyal e szörnyű bűnödért. — De én az én lánczomnál fogva kiragadlak onnan, s megbocsátok neked, Istennél könyörögve érted. Óh Jézusom, mutasd meg az utat, a merre elmenjek.

E szóval visszaesett fekhelyére, szemei megtörtek, de a szive annál jobban látott s már megtalálta azt a magas utat, a melyen fénylő nyomok vezetnek föl — föl — föl — az emberi észtől felfoghatatlan végtelenségbe . . .

MÁSODIK RÉSZ.

A jó II. Endre királynak elég volt már a dicsőségből. Megfürdött a Jordán vizében, majd bele is veszett, ha Bárány Balázs ki nem rántja a hajánál fogva, odafullad; — megostromolta a Thábor hegyét, levágott négy szaraczént, az ötödik aztán kicsiny hija, hogy őtet nem vágta le, ha Iváncs lovag ki nem vágja, szétaprítják. Elég volt a dicsőségből ennyi. Azonkívül olyan dolga is volt, a mi már nem dicsőség. Elfogyott a pénze. Izent haza a kincstartónak, hogy küldjön utána, de az meg azt izente vissza, hogy olyan likas a kincses láda, hogy kilencz macska sem tudna benne elfogni egy egeret. Ott abban a zsidó országban pedig kölcsön nem lehetett kapni. (Bizonyosan érezte már a jebuzeus, hogy a magyar országgyűlésen kegyetlen uzsoratörvényt fognak hozni.) — Mind ennek az lett a vége, hogy II. Endre király azt mondta, hogy ő haza megy.

A többi vezérek, az egyházfejedelmek neki estek, hogy ez árulás! hitetlenség! A jeruzsálemi pátriárka anathemát vágott a fejéhez, a pápa kiakolbólitással fenyegette, nem

törődött vele: «mindenütt jó; de legjobb otthon». Nem is látta Jeruzsálemet.

Ekkor az egyházfejedelmek a velenczéseket biztatták fel, hogy ne szállítsák a magyar hadakat haza a hajóikon. Ezek azonban sokkal lelkiismeretesebb — kalmárok voltak, hogy sem az ilyen kivánságot teljesitették volna, ellenben olyan nagy árt szabtak a hazaszállításért, hogy a király, mikor szétnézett maga körül, se égen, se padláson felét sem találta a kivánt összegnek. Fejenkint minden vitézért húsz aranyat követeltek Spalatóig. A királynak pedig volt még huszonötezer vitéze. Ez annyi, mint ötszázezer arany: — az összes magyarországi arany-ezüst bányák egy esztendei jövedelme. — Tehette volna ugyan azt, a mit más okos fejedelmek tevének, hogy a hitetlenek ellen csatázva, kétharmadát agyonveresse vitézeinek; azzal nagyon leszállt volna a szállítási költség. Hanem hát nem tette. — «Tudjátok mit, fiaim! monda a magyar uraknak, csunya betegség az a tengeri nyavalya; jövet is nagyon megkinzott bennünket; aztán meg az embernek az élete sem biztos, a hajó kilyukadhat, a nagy tengeri csoda, a Krák, elnyel bennünket, azt mondom én, hogy menjünk mi haza, more patrio, lóháton, Erdély ide nem a világ!»

De nagyon megtetszett ez az indítvány, különösen a székelyeknek, meg a szászoknak; így nekik megtakarítódik az út Spalatótól a Királyhágóig; a kertajtón keresztül mehetnek haza Erdélybe. Előhozták a nagy mappát, a mi az akkori időkben annyival tökéletesebb volt a mostaniaknál, hogy nem volt rajta a földnek gömb alakja, hanem köpönyeggallér alakja, fenn a gallérja körül volt Európa és Scythia; lenn a felleghajtójában Lybia, Arábia és India. Közbe esnek egynehány tartományok. Azokat pedig már a magyarok jól ismerték a zsoltárból: Pontust, Cappadociát, Syriát és Mizsiát. Azokat már Szent Dávid is kirándulásra érdemes tartományoknak hirdeté, hegedűszó mellett. De különösen Mezopotamiát vétek

lett volna elkerülni, a mi annyival ajánlatosabb ország, mivelhogy egészen zöldre van festve, tehát ott kétségtelenül igen jó legelőnek kell lenni. Közbe esnek egynehány hegyláncz ok és folyamok; de mi az egy magyarnak? Valószinű, hogy idegen népek is laknak azokban a tartományokban, a kik készek a verekedésre; de ez még épen egygyel több kecsegtetés az odamenetelre.

Ők bizony neki vágtak egész táborostól, s haza jöttek Palæstinából száraz földön, ki lóháton, ki meg az apostolok lován.

Már hiszen veszekedjenek a fölött a tudósok akár menynyit, hogy a magyarok Ázsiából jöttek-e ki, vagy sem? annyi szent igaz, hogy a tábornyi magyar nép, a ki Endre király vezetése alatt járt, egészen Ázsiából jött ki. Hogy milyen állapotban? az már megint más kérdés. És hogy hányan értek belőle haza? arra meg nincs is felelet.

A hosszú, kínszenvedésekkel teljes útban, a hol folyvást fegyverrel kellett magukat keresztűl vágni, a melyik csapat hátul maradt, vagy szárnyrul esett, az fel volt áldozva, a pogány eretnek nép levágta, elfogta, a derék had, mint a rák a lábát, magától elhagyta. Felbomlott minden tábori rend a seregben, kiki magának kereste az utat előre, igyekezve megelőzni a másikat, nehogy az egye el előle a sovány martalékot; a hány csapat, annyi utat választott, nem volt más vezetőjük, mint a csillagok, meg a turul madarak, mint Attila és Álmos idejében. Jó szerencséjére (de nem az országéra) az útban felszedte a király a Syriában letelepült «német lovagokat». Azok is megeléglették már az itt mulatást. Endre király úgy fölbiztatta őket, hogy milyen szép helyet tud a számukra Erdélyben, a szászok mellett, hogy kedvet kaptak hozzá, fölkerekedtek, így legalább a király is tett egy jó testőrseregre szert, a ki a saját maga zugolódó magyarjai ellen megvédelmezte.

Így aztán feliben, harmadában elvergődtek téltül derék nyárig Konstantinápolyba. Ott már keresztyén világ volt,

nem kellett a pogányok hadai ellen tusakodni. Nem is tartotta őket össze többé semmi; hanem a mint a Bosporuson túl voltak, rohant szél ellenében minden ember, a merre utat látott maga előtt, torony irányában, északnak; vezér nélkül, trombitaszó nélkül. A király maga is egy hónappal későbben került haza, mint a seregének az eleje.

Az volt aztán a bevonulás!

Zilált csapatonkint, mint a czigányhordák, hosszúra nyult sorban, kettesével, hármasával bandukoltak a szentföldjáró vitézek, ruhájuk csupa rongy, sisak, pánczél rozsdás, kemény ütésektől össze-vissza horpadt; kinek a félkarja felkötve, kinek a félszeme beragasztva; maguk mind lovastól vándorló csontvázak; lehorgasztott fővel, elvadult orczával, a mit belepett az összecsapzott szakáll. Tán maga sem ismert volna senki magára.

Aztán minden fáradságos útnál az utolsó mérföld a leghosszabb. A keresztes vitézek, mikor a havasalföldi hegyekre felmásztak, esküvel állíták, hogy ez minden eddig megmászott hegynél magasabb. És még milyen esküvel! Ha egyebet nem, hát a káromkodás czifráját elhozták a patarénusok országaiból magukkal. Annak a gyakorlati alkalmazására pedig ugyan nagy alkalmuk volt, mikor a haza szent földére leszálltak, mert az első vendégfogadóik a szászok voltak, a kik példabeszéd szerint sem valami nagyon szeretik a csavargókat ingyen ellátni, de hát még ezeket, a kik folytonos nyomorúságban, küzdelemben elvadultak, s ahhoz voltak szokva, hogy minden falat kenyeret erőszakkal kell elfoglalni s ütleggel megfizetni, kiknek mindennapi imádsága az volt, hogy «hát ma hol raboljunk?» s a kik valamennyi pogányra, hitetlenre nem voltak olyan dühösek, mint az itthon maradt hazafiakra, miért, hogy azok bőven duskálkodnak az alatt, míg őket idegen földön az egyptomi csapások — megtoldva egynéhánynyal — kergetik országról-országra.

Visszaérkezésük nagyobb ijedelem volt Erdélyben a

kunok pusztító betöréseinél. A milyen kinzó volt a remény minden háznál, hogy az eltávozott kedves vajjon visszajön-e? ép olyan aggasztó volt a félelem, hogy a várt helyett valami éhes siserahad lepi meg a családot. A kerített városok kapuit bezárták.

A Zsombori-vár tornyából messze ellátni a Homoród völgyébe. A torony ablakában reggeltől estig ül egy asszony. Nem mindig ugyanaz, ketten vannak, egymást felváltják az őrködésben. — Lebéené az egyik, Henningné a másik.

Jó két esztendő eltelt már azóta, hogy férjeik magukra hagyták őket, azóta hírt sem hallottak felőlük. Darú, gólya, kétszer is megjárta azóta váltogatott két hazáját, s az immortella koszorúk, a miket az asszonyok kötöztek visszatérendő hőseik számára, mind ott száradtak a falon. A tavaszszal megérkező fecske annyit csevegett a tornácz vasrácsozatáról hozzájuk! Csak megértették volna. — Talán jobb volt, hogy nem értették a fecske nyelvét.

A harmadik tavasz is beköszöntött. Jöttek, szállingóztak már a vándormadarak; — de ezúttal nem a darvak, gólyák, hanem a koldus zarándokok. — Ezek megelőzték mindenütt a fegyverviselő keresztes táborokat. Gyalog jártak, annálfogva gyorsabban haladhattak, mint a lovasok. Előre siettek, mert a koldulónak sokkal jobb a hadsereg előtt járni, mint a háta mögött. A ki előre siet, alamizsnát kap, a ki hátul marad, ütleget. — Hetekkel előbb, mint a fegyveresek előhada, szétrajzott a Bárczaságon, az Erdővidéken a zarándokok csürhéje. Az úri várkastélyoknak mindennap akadt belőlük látogatója, ott, a jó bor és meleg kandalló mellett aztán tartották mesével a hiszékeny úri népet, cselédséget. Zsombor várában is mindennapos volt az ilyen vendég. A vár urát, Lebée Lászlót természetesen, hogy mindenik ismerte. Nem rég látta, jó egészségben találta. S ha már azt látta, hát akkor lehetetlen, hogy az elválhatatlan fegyvertársát is ne látta volna, Henning Brüniszkáldot. Hanem hogy nagyon elvál-

tozhatott mind a kettőnek az arcza ott a messze földön. Mindenik zarándok másformának irta le egyiket is, másikat is, a szép szőkehajú Brüniszkáld szöghajú lett, s övig ért a szakálla. A syriai nagy forróság okozza ám ezt! — És aztán mennyit tudtak mesélni a két vitéz által kivivott nagy diadalokról! Csakhogy mindegyik más város falain látta őket, zászlókitüzéssel foglalatoskodni, ki Tyrusba, ki meg Jeruzsálembe tette át a mesét. Hanem a pusztában kiállott szenvedéseiket mind valamennyien egész valóság szerint adták elő. Oh mennyit állt ki a szomjúság miatt a két derék lovag. Ittak rá aztán nagyokat ők vigasztalásul.

A szegény asszonyok pedig majd elepedtek a nagy várakozásban, s míg az egyik a toronyablakban vigyázott, hogy nem közelít-e még a Homoród partján valami lovas erre felé, az alatt a másik leosont a kertbe, s az «élek-e — halok-e?» virág szirmaitól kérdezett jövendőt; Henningné mind abban vallatta a tépett virágot: «él-e még — nem él-e», míg Lebéené csak azt kérdezgeté tőle: «Szeret-e? nagyon-e? — keveset? — sehogy sem?»

Egy este, mikor már alkonyatra járt az idő, s a tavaszi ködben a távol alakjai árnyékká mosódtak, Henningnén volt a sor a toronyablakban őrködésre. — Ime a távol kanyargó úton egy lovagot lát közeledni három paripával. — A középsőn maga ült a vitéz, a másik kettőt vezetéken kötve huzta két felől maga mellett.

Se előtte, se mögötte senki más, csak maga jön.

Rögtön sietett a hírrel a nénjéhez: «lovag jön Homoród felől!» — Még nem tudták, hogy örömhír-e ez, vagy gyászhír? örvendjenek-e vagy búsuljanak?

Mind a ketten kimentek a várbástya lonkájára, onnan néztek alá a közeledő lovagra, a mint az nagy csendesen léptetve ballagott fel a hegyoldalba felvezető kigyó-úton, olyan lassusággal, mintha nem is élő ember, csak kisértő árnyék volna. A ködös alkonyat miatt nem lehetett kivenni mást, mint az egy lovagnak és a három lónak a körvonalait.

Minek jár három lovon valaki?

A vár felvonó hídja elé érve, a lovag a kürtjébe fútt, az ismeretes kürtjeladás volt ez, a miről a várlakók egymásra ismertek, a csapóhíd leereszkedék, a lovag bekoczogott a három lóval az udvarra, s ott a tornácz előtt megállt, lehorgasztott fővel, mintha aludnék s azt várná, hogy fölébreszszék.

A két úrnő lejött eléje a tornáczig s egy ideig bámulva vizsgálták mind a ketten e különös szerzetet.

A lovag sisakja összevissza volt horpadva, a tollbokréta leperzselt csonka szárai szétberzedtek róla, csuhája rongyokban csüggött a válláról, vedlett háti bőrrel, a hátára vetett paizsáról hámlott az aczéllemez, pánczélja a rozsdától vereslett, egyéb öltözetét a sártól és portól nem lehetett megitélni, az egyik keze be volt kötve véres kendővel; a haja lelógott az arczábaziláltan, eltakarva a fél pofáját.

A két hölgy egyszerre kapott egymás kezéhez; talán mind a ketten azt gondolták egy pillanatban:

— Valjon melyikünknek a kedvese ez!

Egyiteké sem! drága jó asszonyok; — mert ez itt Lebée László hűséges csatlósa: a jó öreg Bálint.

Ő maga a legsoványabbik lovon ül, a minek a háta ki van marjulva, a horpaszai majd átszakadnak, a forgóira tarisznyát lehetne akasztani, úgy kiállnak.

A két vezeték ló már úri paripa. Az a szürke ott Henning Brüniszkáld kanczája, a melyik egész búsan alá hajtja a fejét a földig; az a fekete pedig Lebée László ménje; de ez már megismeri az itthont: a mint széjjel tekint az udvaron, az erkélyes tornáczokon, felemeli a fejét s elkezd vigan nyeríteni, s aztán odafordítva a fejét az asszonya felé, csendes röhögésben küldi hozzá öröme üdvözletét.

Lebéené is ráismer a paripára.

— Ez az én uram «Ráró» paripája!

Akkor aztán az öcscse is felsóhajt.

— Akkor az ott meg Brüniszkáld «Tündér»-je.

— Hát ez a lovag kicsoda?

Azt úgy kell két csatlósnak leemelni a nyergéből; mert fogytán van egész ereje.

Mikor leteszik a földre, csak úgy odaomlik a két hölgy lábához, a sisakját ledobva a fejéről; s nem tud más hangot adni, csak zokogni.

Asszonya rémülten ismer rá.

— Te jöttél meg Bálint.

Az alig tud felelni a nagy zokogástól.

— Én jöttem meg magam: két üres nyergű paripával.

— Hát hol van az urad? Hol van férjem? kiált Lebéené, megragadva a gyászvitéz egyik karját indulatosan.

Még hevesebb indulattal rohan oda hozzá Henningné s az egész embert felkapva a földről karjánál fogva, sikoltoz hozzá kitörő kétségbeeséssel:

— Hol az én férjem? Az én Brüniszkáldom?

Majd hogy szét nem tépik: melyik kérdésére feleljen hamarább?

A vén szolga összeszedi magát s elébb Henningnének felel.

— A te urad elesett, vitézül harczolva a Thábor hegyén, s el van temetve a szent földön, Názáret mellett. A te urad pedig . . .

— Az is elesett? sikolta közbe az asszony.

— Rosszabbúl járt, mintha elesett volna. Az rabságába jutott Koradin szultánnak s el van temetve elevenen a holt tenger körül valahol.

Erre a szóra Anna elkezdett keservesen zokogni; a haját szétzilálta s ökleivel a fejét csapdosta, hangosan kiáltozva: «Oh Brüniszkáld! szerelmes Brüniszkáldom! Hová lettél? Hová azok a te szép kék szemeid? az a te gyönyörű arany hajad? az a te pálma termeted! Jaj, jaj, jaj nekem! Oh gyászos özvegység! De korán megismerlek. Nincs többé Brüniszkáldom!» S még jobban rákezdte a zokogást. Aztán meg odarohant holt férje paripájához,

annak a nyakát ölelte át, annak a fejét halmozta el nyájaskodásával, s majd meg keserves szemrehányásokkal. «Mért hagytad ott az uradat? Mért nem hoztad őt haza magaddal! Hogy nem tudtad megszabadítani?» A paripa csak nagyokat rázkódott; mintha ő borzadozna legjobban azoktól, a mik történtek.

A szép Anna a földön hurczolta meg szép bársony ruháját. Nem kár érte: most már majd sokáig gyászruha lesz a viseletje.

Hanem Mária nem sírt. Csak úgy bámult maga elé, kezeit egymásba téve, mintha a világ végét keresnék a szemei; s ajka egy jajszóra nem fakadt; daczára az öcscse buzdító példájának.

— Milyen különös, hogy én most nem tudok sírni, monda az öreg csatlósnak.

— Nem ám, felelt az, mert a te könnyeid befelé folynak. Ez itt vígan sírhat már; mert neki halottja van; de te azon gondolkozol, hogyan szabadítsd meg a fogoly férjedet?

Mária megragadta hevesen a vén szolga kérges kezét, s ugyan megszorongatá forró két kezével: szó nem tudott volna jobb választ adni ennél.

— S ha gondolod, akkor tudom, meg is teszed, folytatá a csatlós. Pedig bizony mondom neked, hogy minden poklokon keresztül kell törnöd, hogy őt megszabadítsd. Mert hét pokol van a török vallás szerint. (Hogy lakja meg mindannyit az a sok hitetlen!) De ők magukat csak a másvilágra biztatják azokkal; itt ezen a földön pedig valamennyi pokol az olyan jó angyal számára van nyitva, a ki az elfogott férjét indul kiszabadítani.

— Keresztül török valamennyin!

— Tudom én azt. Nem is azért hoztam haza öreg csontjaimat, hogy itthon nagyot nyúljak ki velük; hanem hogy még egyszer megtegyem azt az elátkozott utat, a mit már megtettem: téged vezetgélve.

— Jól van. Most eredj: kösd be a paripákat az aklaikba,

vess nekík jó almot, adj nekik abrakot; hadd jőjjenek erőhöz. Magad is egyél, igyál, alugyál egyet. Majd hogyha fölébredsz, csak gyere föl hozzám, a belső szobámba; én ébren leszek mindig: ha éjjel, ha nappal. Aztán majd beszélj el nekem mindent, mindent, mindent.

Az öreg nem soká váratott magára: jó alvó is volt, rossz alvó is volt. Jól tudott aludni a nyeregben ülve, éjjeli hoszszas bandukolás alatt sivatag pusztákban; rosszul tudott aludni a vetett ágyon. A míg nagy volt a lárma, a jajveszékelés az egész kastélyban, asszonynép, szolgahad sírt, jajgatott, csörtetett: abban ő tudott aludni; mikor elcsendesült minden: arra ő fölébredt. Aztán felczihelődött s felment az úrnőjéhez.

Mária egyedül várta: az öcscsét elküldé aludni. Az már agyonsírta magát: kell neki a pihenés. De ő még csak a munkája előtt áll! Héj ha ezt is egy permeteg könyzáporral úgy el lehetne verni!

— Ülj le édes öreg szolgám, ide a kandalló elé. Itt a kancsó, ha kiszárad a torkod, láss hozzá.

— Oh édes asszonyom, azon az uton, a melyen én jártam, nem kancsóból isznak ott bort; hanem ökörnyomból posványvizet. Ne szoktass te engem máshoz, mert vissza kell nekem azon az uton mennem.

— Legelébb is, mondd meg, hol fogták el a férjemet és kicsoda?

— Elfogták őt még a szent földön, Tyrus és Szidon között; a mikor a király seregei elkezdték a hazatérő utat. Az én uram Lebée László bizony jobbadán a maga hibájából esett a fogságba. Ő a maga csapatjával a nagy köves pusztaság felőli szárnyán volt a hadseregnek; melynek mindennap küzködni kellett a szaraczénokkal. Soha még éjjel sem szállhattunk le a nyeregből; mert nem tudhattuk, hogy honnan támad hirtelen egy forgószél? S mikor a forgószél odaér, akkor egyszerre átvátozik pogány hadsereggé: a fekete ördögök üvöltve rontanak ránk.

Egy forró, rekkenő napon, a mikor a szél csak úgy

hordta a homokot a szemünkbe, mintha valami égő kazal pernyéje volna, este felé egy mocsárhoz értünk: nagy messze terülő nádas volt előttünk. Itt azt hittük, hogy meg lehet pihennünk. A mocsáron keresztül csak nem támadnak meg. Nem is volt semmi nesz. Csak a tapsifüles rókák nyivása s az aranyfarkasok röhögése hallatszott az egész berekben. Itten tábort ütének. De azért ki volt adva a parancsolat, hogy mindenki fegyverben öltözve maradjon s a lovát le ne nyergelje, míg legelteti. Meg is tartotta mindenki a parancsolatot; csak maga a vezér uram nem; meg az ő hadnagyai. Azok, a mint a szép holdvilág feljött, nagy maga biztukban, neki vetköződének, s a hol egy szép tisztást találtak a nádasban, leszálltak bele fürödni. Ekkor egyszerre megzendült a berek, a miből eddig csak farkasüvöltözés, kácsahápogás hangzott; s minden bozótból csak úgy rajzott elő a szaraczén sereg. Ott volt az már lesben, mielőtt mi megérkeztünk volna, s csak arra várt, hogy az éjszaka leszálljon. A mi táborunkban egyszerre riadót fuvattak; de mire a hadi népség lóra kapott, már akkorra a szaraczénok körülfogták Lebée László uramat és a hadnagyait. Azoknál pedig nem volt semmi fegyver, s nem hogy pánczél, de semmi gúnya rajtuk; ellent sem állhattak. Mire mi összeszedkőztünk, már a czudar martalóczok megkötözve vitték őket befelé a bozótba, oda pedig éjjel holdvilágba, ismeretlen nádrengeteg közé nem volt kedve menni a mi hadainknak. Én szegény nyavalyás, elkeseredésemben, nehányad magammal sokáig ütöttem a nyomukat; egyszer annyira is utólértem őket, hogy egy fekete bőrüvel összeakaszkodhattam. Nagyot sujték feléje a buzogányommal s a térde kalácsát találtam, úgy hogy lefordult a lóról; azt ott elnyomtuk s foglyul kihoztuk a mocsárból; a többi úgy eltünt előlünk, mintha a föld nyelte volna el. Ettől az elfogott hitetlentől aztán megtudók, hogy a kik ránk ütöttek, azok a damaskusi szultán, Koradin csapatjai voltak. És így bizonyára Lebée László uramat is ott kell keresni Damaszkusban, Koradin

szultánnál, s ez a sok rossz között még a kisebbik rossz. Mert még Koradintól van reménység kiválthatni a te uradat; de ha az öreg szultán, a Malek-Adel kezébe került volna: onnan azt még te se vehetnéd ki.

— Miért, Bálint szolgám ?

— Azért, mert Koradin szultán fiatal, azt mondják nemes szívű. Ha ő meglátja a te könyörgő arczodat, a te angyalokat az égből lecsalogató szemeidet, lehetetlen, hogy meg ne induljon a szíve rajta.

— Hát Malek-Adel szultán kegyetlenebb szívű volna ?

— Nem hogy a szíve volna keményebb: hanem Malek-Adel szultán nem látja meg a te esedező orczádat; mert ő világtalan vak.

— Világtalan az öreg szultán?

— A bizony. Hályog szállt a szemeire, azért is osztotta fel az országát a fiai között. Ezt mind az elfogott szaraczéntól tudtam meg.

— Akkor majd ez ellen is ád nekem az Isten valami erőt! sóhajta fel jövendőbelátó lélekkel Mária.

Bálint gazda (így hítták, mivelhogy legöregebb szolga volt a háznál) folytatá a beszédét.

— Kétféle úton jöhetsz el a szent földre, asszonyom. Az egyiken odamentünk, a másikon visszajöttünk: mind a kettőt jól ismerem. Az egyik rossz, a másik rosszabb. Kerülő mind a kettő. Akárcsak a világ végét keresné az ember. Ennek a most betöltnek még jobban a szájamban van az íze. Pihenőről pihenőre elmondhatnám mi történt velünk. Ha ugyan pihenőnek lehet nevezni azt, a mikor az ember fáradságtól összeroskad, s lakomát csap a kidült lovából. Most mindazok a népek, a kiken keresztül jöttünk, fel vannak bőszülve minden keresztyén ellen: a városaik, falvaik, a miket a velünk járt gyülevész fölégetett, ott feketűlnek romba dűlve szerteszéjjel, a kizavart nép, mint a fészkéből kifüstölt darázsraj, úgy bolyong a pusztán. A hol pedig a keresztyének laknak, azok még jobban gyűlölnek bennünket, római katholikusokat, mint

magok a pogányok. Arianusok azok, meg patarénok. Nincs ott vendégszeretet, nincs nyitott kapu, a ki a vándorlót szívesen hivogassa, de még a gyermekek is meghajigálják, mikor a házaik előtt elmegy az idegen, s aranyért sem adnak még csak egy ital vizet sem. De hova is rejtenők az aranyat, a kincset, a mit magunkkal viszünk. Minden lesben rablóbandák kezébe esünk, a kik kifosztanak, s jó, ha az életünknek megkegyelmeznek. Ha pedig valamely nagyobb számú karavánhoz csatlakozunk, s aztán vidékről-vidékre megváltjuk magunkat, szokás szerint, a kóbor törzsök fejedelmeitől, hogy oltalmazzanak, ne engedjenek megtámadni: akkor meg még nagyobb veszedelem vár reánk. Azok a minden országból összecsődülő zarándokok magukkal hozzák azokat a csapásokat, a miket a világ bűneiért szabadított ránk az Úr. Nyavalyákat, a miknek a számára nincs orvosság: csak a hideg föld. Egyik nép a másiknak adja azokat. Hurczolják magukkal, mint a hátukon nyargaló ördögöt. A kerített városokba sehol sem bocsátják be a karavánokat, hanem kívül a mezőn kerítenek el számukra karókkal egy cserényt, mint a bitang marháknak, s kell nekik vesztegelni, egymásra utalva. Egy ilyen karaván hozta ki Egyptomból azt a csapást, a mit hajdanában Mózes elfelejtett a Faraónak kiadni: a rettenetes szemgyulladást. Arról az elterjedt a keresztes hadakra és a szaraczénokra egyaránt. Ebben vakult meg a vén Malek-Adel szultán is. Olyan kín az, a melyet a benne szenvedők nem birnak emberi szavakban elmondani: pokolbeli nyögés, vadállati üvöltés éjjelük, nappaluk: az álom rettenetesebb náluk, mint az ébrenlétel. Keresik a sötétséget, a buvóhelyet, hová világosság be nem hat, mert az áldott napvilág, a mit mink úgy óhajtunk, rájuk nézve gyötrelem, s a hajnal hasadása rettegtető kínszenvedés. És ezt a ragályt hurczoltuk mi magunkkal végig Kis-Ázsia tartományain mindenütt, ott hagyva annak a kiszéjét magunk után, mint az átkot. Vannak azok között népek, a kik a napot, a tüzet imádják: ezek-

nek most átkozniok kell a maguk isteneit. Hát még minket! Ezeket kell nekünk végig járnunk. A nyelvüket sem ismerjük. Vannak közöttük olyanok, a kiknek a vallásuk parancsolja, hogy az idegeneket bálványisteneiknek megáldozzák. Más helyen meg az elfogott vándorokat mély verembe vetik, a mik tele vannak kullancsokkal, úgy kinozzák halálra. Egy másik népnek megint az a divatja, hogy minden embernek, asszonynak az orczája, homloka tele van írva czifra kacskaringókkal, napokkal, holdakkal, a miket apró tűszúrásokkal böködnek oda, s azt bedörzsölik kék, meg veres porral, hogy letörölhetlen maradjon. Ezek a közéjük vetődő idegenekkel is mind hasonlóul bánnak; senkit meg nem szívelnek maguk közt, a kinek a képe ilyen fertelmesül fel nincsen czifrázva. De még gonoszabbak ezeknél a török satrafák, mert ezek meg, a mi szép asszony a kezük közé kerül, azt elragadják s a háremükbe zárják, a honnan még a hírmondás se jöhet ki többé. Ha pedig az éjszaka oltalmát választjuk, ha rejtett utakon kerüljük meg a veszedelmet, akkor rábukkanunk az istentagadók barlangjaira: a kik ott az ördögnek áldoznak, éjszakai fajtalankodással. Minden ember ellenség, minden ember ördög, a kit csak előtalálunk. Jó nincs.

Mária nyugodtan hallgatta a vén szolga beszédét.

Az öreg Bálint okos, értelmes ember volt, a mit mondott, azt el lehetett hinni.

— De még maga az ember nem a legnagyobb ellenség ebben a szörnyűséges útban, folytatá Bálint. A legirgalmatlanabb ellenség maga a puszta. A szélesen elterülő nagy sivatagok, a miken pitymallattól napleáldozásig keresztül kell vándorolni. A napsugár éget, a kőszikla süt, a szél forró homokot fuj szembe. Sehol egy folyam, sehol egy kút, egy forrás: egy élőfa, sehol! Éjjel pedig hideg van, az ember tagja dermedt; sovány teveganéjból rakott tűz mellett hallgatjuk a sivó oroszlán orditását, az aranyfarkasok vonítását, a hiénák röhögését köröskörül, a mik

éjjeli tanyánkat körül száguldozzák, lovaink, tevéink nyerítenek, bőgnek félelmükben. Magunk is csak félszemmel birunk elaludni; mert ki mélyen elszunnyad, a nyakára száll a repkedő tündelevény s kiszívja a vérét.

Megpihent az elbeszélő szolga. Nézte, nem kékül, zöldül-e az arcza az urasszonyának ennyi ijesztő szóra?

— És, látod asszonyom, mégis inkább ezen az uton kell neked, az én tanácsomra a szent földre vándorolnod, mint azon a másik úton, a melyen elmentünk: a tengereken át. Megismertem mind a kettőt: a pusztát is, a tengert is. Csoda mind a kettő! De a tenger rettenetesebb. Óh az a sivatag, ha kegyetlen anyánk is, de még is csak édes anyánk: a tenger mindig mostohánk. A vihar a pusztán rémület; de a tengeren kétségbeesés. A pusztában ha szenved is az embernek a teste, de a lelke megvigasztalja; a tengeren a nagyobbik kínszenvedés az, hogy az ember szívében a pokolbeli kárhozatok minden félelmeit érzi, mikor az Úr haragja felháborítja a vizeket. S aztán a szomjúságtól epedőnek a hogy a sivatag homokja nem ád egy ital vizet enyhíteni: úgy nem ád a tenger végtelen pusztája, pedig csupádon csupa víz az egész. Nem beszélek neked a tenger szörnyetegeiről: a nagy czethalakról, mik a csónakot felfordítják, a kalapács fejű halakról, a mik egy embert el tudnak nyelni, a vizi egyszarvúról, a ki a legvastagabb gálya falát átlikasztja a döfésével, a kiket magam láttam; még kevésbbé akarlak ijesztgetni azokkal, a miket mások meséltek: a halfarkú viziemberekről, a kik a hajósokat énekeikkel a vizbe csalogatják, a nyolcz karú hydráról, a ki az egész gályát átfonja egy karjával s lehúzza a víz fenekére; sem a mágneshegyről, a mi a hajókat magához ragadja; vagy a nagy szörnyeteg krákról, a melynek a háta zöldellő sziget, de ha a hajósok rászállnak örvendve, hogy ime megpihennek most, együtt leszáll a tenger fenekére s ott megeszi őket. Ezek mind lehetnek; de megvéd ellenük az Isten. Imádsággal, a szentek segítségül hivásával le lehet őket győzni.

Nem ezekért nem tanácsolom én te neked a tengeren át utazást a szent földre. Hanem egyébért.

Két esztendő, a mit én a keresztes hadak közt töltöttem, annyi tudományra megtanított engem, mintha hét pecséttel lezárt könyvből olvastam volna: úgy hogy prédikálni tudnék belőle. Hanem ezért a prédikácziómért engem aligha máglyára nem vetnének. «Te neked» (tudod? te neked!) sokkal kevesebb veszedelem az ellenség tizenhárom országán keresztül vergődnöd, szidalmazva, éhezve, megkínozva: mint a keresztyének táborán, muzsikaszóval és üdvözölve. Nem az igazi Sodoma sülyedt el Zsidóországban! Az ott van most is Tolomás városában: a hol a mi seregeink laknak. A pogány ellenségen keresztül még eljuthatsz épségben a te foglyul esett uradhoz, de a keresztes táboron keresztül nem. Oda, ha te belépsz, minden oldalról egyszerre körül lész fogva, nem az ellenségektől, a kik fenyegetnek, hanem deli lovagoktól, a kik hizelkednek s egymásra ajánlgatják hű szolgálataikat. De akármelyikét fogadod el, a felől bizonyos lehetsz, hogy nem fog arra az útra vezetni, a melyen a fogoly uradat megtalálod, hogy kiváltsad, hanem tégedet, magadat ejt olyan fogságba, a honnan ki nem vált senki. Nagyobb veszedelem ez a ragálynál, a hiénánál, a pogányok haragjánál. Meg nem véd ellene se apáczaköntös, se özvegyi fátyol, se a gyászoló tekintet, se a könyező szem. Szép vagy, nagyon szép! az oroszlán azt mondja: megeszlek! Rettegj az oroszlántól, a kinek szép lovag a neve! Százan meg ezren vesztek ott el, a kik odajöttek mint szentek, az üdvöt keresték s beleestek a kárhozatba.

A vén szolgának nagyon élénken volt az emlékében Clarinda herczegnő története.

— Gondold meg hát, hogy melyik utat válaszd? Az egyik rossz, a másik rosszabb. A rossz út — sokat szenvedve — odavezet talán a fogoly férjedhez; a rosszabb, — sokat gyönyörködve — bizonyosan elvezet tőle örökre.

— Már választottam, monda Mária, — «Minden poklokon keresztül!»

— Áment mondok reája, monda Bálint. És pedig még mikor minden poklokon keresztül eljutottál a magad czéljához, akkor vár reád még egy pokol: a legkínosabb, a legkárhozatosabb. De már azt az én szám ne mondja el neked. Ha egyszer azt is megtudod: a te nagy lelked még azt is legyőzi. Előre nem rémítelek vele . . .

A maga eszétől pedig azt Mária ki nem találta. Mint a hogy ki nem találhatja ember, hogy mi lakik a holdban? mi van túl az utolsó csillagon?

Az ő lelke előtt a férjének alakja úgy állt, mint egy legendabeli szent lovag képe: kívül aczél, belül arany, a feje körül gloria. A ki a szent földön nem keres mást, mint az ereklyéket, s nem is találhat mást, mint szenteket, szüz alakokat, remetéket és hitetlen ellenségeket. Amazokkal imádkozik; ezekkel harczol. Héj ha azt a sok éjszakai dáridót mind megtudta volna; a mikben a lovag urak éneklik bizony a Szent Dávidné zsoltárait, s tánczolnak ugyan a hét bolond szüzekkel, nem a Jehova, hanem a Baál oltárai körül: hát az lett volna ránézve az igazi pokol!

Bálint gazdának pedig mindezekben nagy volt a tudománya, mert a szolgája előtt senkinek sem lehet titka. Sokszor kellett neki a gazdáját hazavinni a ptolomaisi tivornyákból Istennek nem tetsző állapotban. Arról a Clarinda herczegasszonynyal való kalandjáról is jobban volt értesülve a szükségesnél. Ő vele vásároltatta a bűbájos tarenta-karpereczet is Lebée László; ő rá bizta az ál De Blois lovag és a minstrel elpusztítását, mikor felsült a terve. De még annál többet is tudott Bálint gazda. A mint Brüniszkáld lovagot eltemették, Lebée lovag egyebet sem danolt a timbora mellett, mikor a bortól felhevülve a sátorában heverészett, mint azt, hogy «van nekem egy szép kis ángyom otthon!» — s gyakran hallhatta a szolga, a ki ott feküdt a sátor mellett, a mint éjjeli álmában felsó-

hajtott a lovag szerelmesen: «édes Annám, drága Annám! szeretsz-e még kedves Annám?» — Soha sem szólt az Máriáról. A mi pedig legjobban elárulta, az egy arczkép volt. Egy szent hölgynek a képe Brüniszkáld imakönyvéből, a mit Bálint gazda gyakran látott Brüniszkáld lovag kezében, mikor urának izenetet vitt hozzá a sátorába, s az csak a kezével intett neki, hogy várjon, míg az «amen»-hez ér. Egyszer azt is mondta neki Brüniszkáld lovag: «nézzed öreg; ugy-e bár, mennyire hasonlít ez a festett kép az én jó Annámhoz?» No hát ezt a képet ott találta, arany tokba foglalva Bálint az ura köntösei között, a miket az levetett magáról, mikor azt a keserves fürdőt vette, a hol elfogták a szaraczénok. El is hozta magával Bálint az arany medályt a képpel, de itthon azzal a kegyes hazugsággal élt, hogy ezt a Brüniszkáld nyakából vette le, s az ő özvegyének hozta haza.

Mária mind ennek gyanúperével sem élt: mert hogyha megálmodja mind ezt, akkor talán nagyobb tusakodásába kerül elhatároznia magát erre a rettenetes utra: — de azért akkor is megteszi azt.

— Isten adott nekem egy világosságot mostan, monda Bálintnak. Az olyan épen, mint a balsam írja a vérző sebnek. Te azt mondád: egy átkozott csomát hoztatok el magatokkal a szentföldről, a hová azt megint az egyptomiak vitték be: a szemgyuladást. Pedig mi drágább az embernek a két szeme világánál? Más nyavalyától igazi halottá lesz az ember: ettől eleven halottá. A szeme nem látja az Isten szép világát; de látja a pokol kinzó parázstüzét. Kis leány koromban, emlékezem reá, nekem is volt ez a bajom: akkoriban igen el volt az a mi vidékünkön származva. A nép közt az a hit volt elterjedve, hogy ezt egy Daborka nevű vén vajákos asszony támasztja, a kinek elég a szemébe nézni, hogy rögtön megkapja az ember a szemgyuladást. Azt beszélték, hogy a vén asszony azért járja végig a helységeket ezzel a csomával, hogy mikor az már jól el van terjedve, akkor megint kerül-fordul, vissza-

térőben valami vajákos szerrel megbabonázza a fájó szemű betegeket, úgy hogy azok rögtön ép szeműekké lesznek, s így gyűjti magának a sok pénzt rakásra boszorkányi módon. A vén asszonyt utoljára megfogták, megkötözték, odahozták az apám udvarába, a ki ottan királybíró volt. A bilokhus kimondta rá, hogy megkell a boszorkányt égetni borsószalmán. Én hallottam udvarunkon a vénasszony sikongását, látni nem láttam, mert a szemeim be voltak kötve, elkezdtem sírni: az pedig még rosszabb a szemgyuladásnál. De az anyám nem tudta velem elhagyatni a sírást, csak úgy, ha megigérte, hogy azt a szegény öreg asszonyt nem égetik meg. Az anyám akkor volt teherben második leányával. A mi törvényeink szerint pedig, ha egy viselős asszony egy halálra itélt rabnak kegyelmet kér, a kivánságát teljesíteni kell. Hogy én ne sírjak, az anyám könyörgött, az apám megkegyelmezett, a Daborkát feloldozták a máglyáról. Akkor aztán a vén vajákos asszony odajött az anyámhoz, s megcsókolta a kezét, lábát. «Ne nekem köszönd, hogy épen maradtál; hanem kis leányomnak, a ki agyonsírta magát miattad; pedig szemei fájnak.» «No hát ne fájjanak», mondja a vén asszony. Elmondom neked a titkomat, a mi meggyógyítja. Én többet nem teszem; mert megbüntetnek érte. De te megteheted. Van a Firtos hegye oldalában, a Küsmöd patakon túl, ott a hol nagy zápor eső után az asszonyok a rézport kosárral szedik, három elhagyott régi bánya. A középsőnek a fenekén van egy kis tó; annak a tónak a vize olyan sötétkék, mint a csillagos ég éjjel. Ennek a vizéből meríts egy kupával, az egy kupa vízhez tégy annyi nádmézet, a mennyi csak felolvad benne, akkor a mennyi a három újjad hegyére ragad belőle, azt keverd egy éjjel tiszta forrásvízbe, minden veszedelem elmúlik a szemről, ha azzal megmosod. Még mást is meggyónok. Ha valakinek a szeme már félig megvakult, hogy hályog van rajta, még az is meggyógyulhat. De már ahhoz az írhez, a mi ezt elmulasztja, csak nagy veszedelemmel lehet hozzá

jutni. Mert az a torjai kénköves barlangban található. Annak is csak a mély kopoltyuiban. Azokban gyül össze valami nedvesség: a sziklák izzadságából, kilobogó halálos levegő csapadékából. Azt kanállal kimerítheti valaki, a kinek van erős szive, sietve beszaladni a barlangba, orrát és száját bekötve eczetes kendővel, s addig ott maradni, a míg a lélekzetvételt vissza tudja tartani és aztán kirohanni: mert egy lehellet odabenn a bizonyos halál. Hát a kinek kedve van tizszer, húszszor befutni a pokol pitvarába, rips-raps összeszedni, a mi imitt-amott csillámlik, kanállal, megint kiszaladni; a kinek van kedve hármas-futóskát játszani az ördöggel: hát az olyan kincset hozhat magával, a mi többet ér a karbunkulusnál; mert a szemefénye drágább még a hatalmas potentátoknak is minden «macskaszem* fényénél».

Sokszor hallottam ezt az anyámtól. Ő a jó lélek, azonnal követte a vén vajákosnő tanácsát: maga elment a Firtos alatti elhagyott bányákhoz, hozott az ott talált kék vizből; elkészíté a szert: az én betegségem el is mult attól ugyanaz nap; később az anyám azután maga meggyógyitá a környék szemfájóit, őt nem nevezték azért varázslónak; de inkább egész proczesszióval jártak oda hozzá: úgy hogy rövid időn az egész csoma, mintha eltörülték volna, úgy eltünt.

A csodaírre soha sem lett többé szükség. De még kevésbbé került arra a sor, hogy a torjai kénbarlang csodakincsét elhozza valaki a pokol pitvarából. Szegény jó anyámnak az ő szelid, félelmetes lelke nem is vitte volna őt arra rá, hogy ő hármasfutóskát játszszon az ördöggel azért a nagy kincsért, a mi drágább a karbunkulusnál; mert azt adja vissza, a mi a hatalmas potentátoknak is féltettebb drágasága koronáik gyémántjainál: a szemük világát. — No hát én nekem lesz bátorságom hármasfutóskát játszani az ördöggel s felvenni a kincset. Akkor·

* Gyémánt: karbunkulus.

aztán megindulunk együtt, kedves szolgám, azokhoz a népekhez, a kik átkozzák a tündöklő napvilágot kinjukban; a míg eljutunk ahhoz a fejedelemhez, a ki Isten és ember ellen gyűlölettel van elmérgedve, s végezzük azt, a mit a Daborka boszorkány félbe hagyott s vagy megégetnek érte, vagy visszaadják az én uramat érte.

Az öreg Bálint csak térdre esett e szóknál Mária előtt:

— Óh asszony, nagy a te hited.

És Mária, a mit megmondott, azt meg is tette. Felkereste azokat a rémséges helyeket, a miket a varázslónő előtte leirt, de a miket nemcsak az élő ember, de még az élő állat is messze elkerül: leszállt azoknak a félelemteljes üregeibe; megtöltött a kékszinű folyadékból egy egész tömlőt, a kénbarlang csapadékaiból egy hólyagos kulacsot, olvasztott gyémántnak lehetett volna nevezni ezt a kincset, s rászánta magát, hogy neki indúl annak az útnak, a mit jótetteivel fog maga előtt megnyitni. A kigyógyult nyomorultak lesznek a védői, a kisérői. Nem veszett oda ebben az istenkisértéssel terhes munkában.

És jó volt, hogy sietett vele. Mert a rákövetkező időkben jött az a rettenetes földrengés, a mihez hasonlót a krónikák nem jegyeztek fel; mert az egyszerre három világrészt rázott meg. A föld úgy hullámzott, mint a hogy a repülő madár lebegteti a szárnyát, a tenger kidobálta a gályákat a szárazföldre s a czápákat és hydrákat, s a mélységek emberevő szörnyeit oda hányta a piaczok közepére, a paloták romjai közé; s mig a veres-tenger feneke egyszerre ezer lábbal felemelkedett, másfelől Hollandiában mind lesülyedtek a hatalmas vizgátak, egész városok üntek el a tenger alá s százezernyi néplakta tartományból lett egy nagy tó.

Ez a földrengés azokat az üregeket is betemette, a mikben nem rég Mária járt a csodatevő szereket keresni. A kénbarlang is összeomlott felében, a Gyilkos barlang egészen.

Hanem egy jó következése volt az istenkéz e rettenetes

fenyítésének. A közös rémület hatása alatt keresztyének és szaraczénok elfeledték a háboruskodást. A haragvó földisten egyformán sujtolá mind a két félt. Ledőltek a büszke kerített városok víhatlan falai; minden bástya, torony ott feküdt a földön. Rombadült Baálbek, Hamah, Barin. Damaskusban egész paloták sülyedtek alá a földbe, s a Thábor hegyén nem kellett már ostromolni Illés próféta várát, leszórta a hegy magáról! De a keresztyének városai is rommá lettek, Tyrusban nem maradt egy ép ház, Ptolomais, Tripolis ismerhetlen kőhalmazzá vált, s a vitatott szent városból, Jeruzsálemből, keresztyének és Mahomedhivők összekeveredve futottak ki a Libanon hegyére, ki az egyedül biztos menedék: a földbe gyökerezett élőfák alá s ott borultak arczczal a földre, imádva azt az ismeretlen lényt, a ki fölötte áll valamennyi isteneknek, a névvel megnevezett, oltárokkal megtisztelt, népekben válogató isteneknek: a ki az isteneknek az ura! Úgy jött ez a világfélemlitő csoda, mint egy intés a népek kibékülésére s az is volt annak a legelső hatása.

A szultánok és a keresztyén fejedelmek kölcsönösen megegyeztek, hogy egymást ez inség közepett fegyverrel ne háborgassák.

Török szultán, keresztyén császár, egymásnak ajándékokat küldözött: saját lándzsáját, fegyverzetét az egyik, szép énekes, tánczos bayadéreket, felczifrázott elefántokat a másik, s a helyett, hogy a csatatéren vivták volna vitézi tornáikat, azzal mérkőztek össze, hogy egyik a másiknak geometriai problemákat adott fel a megoldásra; annyira ment a kibékülésük, hogy a török szultán önként odaengedte ajándékba a keresztyén császárnak a szent Jeruzsálemet, csak azt kérve, hogy a mohamedánok is hadd imádják ott a maguk prófétáját.

Máriára nézve az a kedvező helyzet támadt ebből, hogy az útja kezdeténél nem kellett egymással irtó háborút viselő népek között bolyongnia. A népek szivéből a félelem kitörülte a haragot.

Bátran nekiindulhatott a havasalföldnek, egyedül az öreg Bálint kiséretében, a ki nem rég tette meg ezt az utat, és így legjobb kalauz lehetett.

A mint a Dunán átkeltek Thráciába, ott azt mondák nekik, hogy várják be azt a karavánt, mely hajókon jön alá Belgrádból. Ennek a zarándok seregnek a neve volt «a mezitlábos szentek».

Ez egy férfiakból és asszonyokból vegyest csoportosult sereg volt; melynek minden tagját fogadása köté, egész a szent földig mezitláb zarándokolni, csupán egy talp alá kötött fakéreggel. Voltak köztük fiatal, deli termetű, szép arczú hölgyek is; de mind mezitláb s a lovagok, a kik lóháton ültek, azok is mezitláb lovagoltak. Volt ugyan fegyverzetük is, sisakjuk, vasczipőik; de azokat a nyeregkápára akasztva viselték, s csak a verekedés alkalmával használták. Mindnyájan egyforma durva szőrcsuhát viseltek.

Ez volt az a «mezitlábos szentek» csapatja, melynek tagjai mind egyenkint a pápa kezébe tették le azt a fogadalmat, hogy mezitláb, a férfiak hajadonfőtt, a nők lefátyolozott fővel vándorolnak a szent földig; még pedig Bodontól elkezdve mindenütt a szárazföldön gyalog. (Mert hiszen úgy könnyű a mezitláb zarándokolást megtartani, hogy az ember Velenczében hajóra üljön s aztán Ptolomaisban kitetesse magát a szent földre.)

Ezen a fogadalmon kívül még az is a vezekléshez tartozott, hogy naponkint háromszor, reggel, délben, este, egy álló óra hosszáig imádkoztak, az olvasó és litánia szerint; szerdán és pénteken bőjtöt tartottak, vasárnap pedig pihentek és prédikácziót hallgattak, misét mondattak, s a hátukat korbácscsal véresre verték. Az utazás közben pedig énekeltek. Egy zarándok, a ki elől ment a kereszttel, előénekelte a verset; a többiek rázendíték. Igy haladtak nagy csendesen előre.

Mária úgy érzé, hogy a mezitlábos szentek között ő maga a profana. Valamennyi között csak neki van tisz-

tességes öltözete és kisérő szolgája, a ki a lovára gondot visel s a málháit czepeli. Szégyenlette is magát előttük, s minthogy sehogy sem illett a társaságukba, csak távolból követte őket, s az ő éjjeli tanyájuktól távol ütött sátort.

A mezitlábos szent csoportnak egy athletai termetű lovag volt a vezére, kinek bikamódra kiülő szemei, lüktető orrczimpái, vastag, kifordult ajkai, különösen asszonyokra nézve félelmetes tekintetet adnának, ha nem gyűrné le e vad indulatokkal fenyegető vonásokat a még erősebb vezeklés jelvénye. A lovagnak a homlokára egy kereszt van felmetszve az eleven bőrbe. S hogy a seb be ne hegedhessen, ő azt mindennap kutyatej maró nedvével újra kiedzi.

Ez az örökké vérző kereszt a homlokán azután még félelmesebbé teszi a rátekintést. A szava olyan, mint a nyeritő paripáé; mikor éneknek ereszti, túlharsog vele az egész sokaságon. A mit mond, az parancsolat.

Ez a lovag pártfogása alá vette Máriát, a ki ő benne csakugyan valami rettenetes szentet látott.

A lovag azonban nem tudott más nyelven, csak olaszul. Mária viszont csak magyarul. És így beszélhetett hozzá akármit a lovag, nem értette meg.

Hanem Bálint szolga még arra is intette, hogy azt se igen hallgassa az asszony; mert — ő már látta valahol ezt a lovagot. Volt ez már egykor a szent földön. Bizonyosan többet is tud felőle, mint azt, hogy kereszt van a homlokán.

Egy másik nevezetes alakja ennek a csapatnak a vezérlő diaconus volt, a ki szamárvemhén ülve, vitte elől a keresztet. Sötét, hosszukás arczú férfi; erős ránczotvonó szemöldökkel, hosszú szénfekete szakállal, villogó sasszemekkel. Széles válla, ideges karjai szokatlan izomerőt árulnak el. Megtette azt a példát, hogy mikor a zarándokok, a kik mezítláb bandukoltak, hangosan panaszkodának a kavicsos, tövises út miatt, akkor páter Horus leszállt a szamaráról, felvette azt a vállára s úgy vitte azt

keresztül azon a tüske bozóton, a melyiknek a szamár átallt nekivágni.

Azonban korántsem a testi erejében volt legfőbb virtusa páter Horusnak; hanem az ajkai szózatában. Egy vasárnap négy nyelven is prédikált. A szentek karavánja a hány, annyiféle nemzetből verődött össze, s ő mindegyiknek a nyelvén tudott szónokolni, még pedig világosan, értelmesen. Mikor bolgárok közé jutott, akkor beszélt bolgárul; ha görögök, ráczok, örmények lakóhelyein vonultak át, hirdette az igét azoknak nyelvén, s mikor megtudta, hogy egypár magyarországi is csatlakozott a seregéhez, azoknak a kedvéért magyarul prédikált. S de szépen prédikált! A Jézus Krisztusról. Az ő nagy szenvedéseiről. A ki ő hozzá akar feljutni, az ne ijedjen vissza a nagy fájdalmaktól. Ezek adják a föld fiának a szárnyakat, a mikkel az égbe repülhet.

Mária bizony azt hitte, hogy valamint Róbert lovag a keresztes homlokú, a legistenfélőbb halandó a földön, úgy a diaconus az egyháznagyok, a keresztyén apostolok méltó tükre.

Pedig hát nem úgy volt.

Ez az egész zarándoksereg, a ki itt most mezítláb lépi végig a keserves utat az égető nap alatt: egytől-egyig a hét főbűnben lélekző vétkesek válogatott csoportja. Ezek a gonosztevők között az excellentiák és eminencziák, a kik úgy kerültek a világ minden részéből egy csoportba, hogy a pápa, mikor már azt látta, hogy Európában senki sem akar a szent földre menni hadakozni, mindenki békét kiáltoz, akkor kétségbeesésében ahhoz a módszerhez folyamodott, hogy a legátkozottabb bűnösnek is teljes bűnbocsánatot oszt, ha az a szent földre kész elzarándokolni s a hitetleneket fegyverrel megrohanni. A kiáltó szó nem hangzott el a pusztában. Előjöttek rejtekeikből, odúikból a legnagyobb gonosztevők, a társadalom számüzöttei, a vérpadok candidatusai, a börtönök szökevényei; — kiszálltak selyem párnáik közül az előkelő

bűnösök, a kiknek eltitkolt vétkeik kinzó álmaikat kisértetekkel népesíték meg; a hatalmasok, a kiket a törvény keze el nem ér, leszálltak megtámadhatlan polczaikról, s odavezette őket a nyakukra kötött kötéllel a «belső biró», az a kérlelhetlen hóhér, a lelkiismeret a szentszék zsámolyához s ott fogadták a pápa kezéből a rájuk mért nehéz vezeklést, mely megszabadítsa őket a tőrvény nehéz kezétől s a még nehezebb lélekmardosástól. — Gyalog, mezitláb, a szentföldre, harczolni: férfinak, asszonynak egyaránt!

Ez volt az első dandár, mely a nagy csapás után újra megindult a népek közt helyreállott békét szétszaggatni, a harcz fáklyáit az olajfák erdejébe vetni.

Dante poklának valamennyi hőse megy élő testben keresni az utat, mely a kárhozatból kifelé vezet.

Azok az egyforma fehér csuhás zarándokok ott elől, derékkötő kordáikkal egymáshoz bogozva, nem mások, mint Konrád würtzburgi püspök gyilkosai, kik a szent férfi vérével az oltárt fertőztették össze.

Az a délczeg asszonyalak, a kinek aranyveres haja kikandikál a fátyol redői közül, egy hirhedett szépség, a ki hat férfit sorvaszta lassu halálra az aqua toffanával.

Mind mind valamennyien névtelen bűnök teherhordozói, olyan vétkeké, miket megtudni is irtózat, hát még viselni a tettnek emlékét!

És valamennyi között, még szörnyetegnek is vezér, előkelő: a hatalmas Róbert lovag.

Ez azt tette, hogy mikor fogságba jutott feleségével és leányával együtt Egyptomban, nagy éhinség ütvén ki az egész országban, ő felfalta először a feleségét, aztán meg a leányát .... Ennek a szörnytettnek a vezekléseül mérte rá a pápa azt a végtől végig vérző keresztet a homlokán.*

* Histoire des Croissades. M. Michaud. Livre XII. pag. 363. szól Róbert lovag szörnytettéről. A homlokra metszett kereszt történetét pedig elbeszéli Guibert, Bibliotheque des Croissades. Tom I. 131. lapján.

Az a diakonus pedig, a ki pater Horus név alatt ennek a seregnek előénekel, prédikál, s annak a fülbegyónását a világ minden nyelvén végig hallgatja, a ki oly magasztosan tud lelkesíteni a Jézus példájával: se nem pap, se nem keresztyén, hanem egy valóságos «Dái Áldoát» — a «Hegyek urának» a dái áldoátja.

De hát ki ez a «Hegyek ura», vagy «Hegyek vénje», a hogy a nyugoti népek fordítják a «Sheik Aldzsebál» czimet, jelentvén a «Sheik» urat is, öreget is? Ki az az ember, a kinek a puszta neve említésére is elsápadnak a koronás fők s reszketve szállnak le trónjuk lépcsőiről, s félve tekintgetnek királyi székük kárpitjai mögé s reszkető hangon kérdik e név kimondójától: «mit kivánsz? mit adjak?» Ki ez a rettenetes úr, a kinek a keze elér hetedhét országon keresztül, s benyúl a kerített várakba, kincseket osztogat tele marokkal, s halálcsapásokat villámgyors kézzel; a ki elől meg nem védi a kalifát a mameluksereg, az imámot a moschée szentélye, a bölcset a tudomány, a hőst a vitézség, a ki ura az uraknak, birája a biráknak, próféta a próféták fölött, maga egy vallás, a mely mindent tagad!

Ki ez a titokteljes lény? A kiről csak a rémtettei hirdetik, hogy «van!» de a kit nem lát soha senki!

Ezt elmondani egy kissé hosszú lesz.

Ez idő szerint, a midőn a «Hegyek urának» a neve rettegésben tartá az uralkodókat, és minden embert, a kit hőstette, vagy bölcsesége a néptömeg közül kiemelt, még azt sem tudták bizonyosan, hogy hol van valósággal az a tartomány, a hol a hegyek vénje uralkodik, kinek hivják azt a népet, a mely neki vakon és hiven engedelmeskedik, hol van az a vár, melyben székét tartja? ott: a nagy hegyeken túl! Ennyit tudott minden ember. A híveit mindenütt meg lehetett találni, őt magát sehol. Róla mindenki beszélt, vele senki. Szultánokat gyilkoltak le testőreik közepett, főpapokat a mecsetek közepén, hős lovagokat kerített városaikban, a legnagyobb vakmerőség-

gel: a gyilkosokat elfogták, kínpadra vonták, de semmi tüzes vas és forró olaj azokból soha egy szót ki nem birt csikarni; meghaltak kaczagva a pokolkínok közepett. Évekig elólálkodtak a kipéczézett áldozat körül, kit a Hegyek ura halálnak avatott: mindenféle alakban, mint bölcs tanácsadók, mint hű szolgák, mint csodavitézségű testőrök, mint tudós orvosok, míg az alkalom kapóra jött, hogy az itéletet végrehajtsák rajta. Annyit meg tudtak tőlük, hogy ez a Hegyek urának az itélete volt: többet semmit. Voltak adószedőik, a kik sorbajárták a szultánokat, (Malek Adelnek tizenkét fia volt, s az mind szultán volt apjuk nagy birodalmának egyes darabjaiban) megkérték az évi harácsot, a mit a Hegyek ura kivetett rájuk. A szultánok fizettek készséggel: nagy pénzt fizettek. Ez vólt az ő életbiztosításuk. A ki nem fizetett, az a sirja fölött járt egy szál kötélen. A Hegyek urának sok pénz kellett. Ő is mesésen fizetett. Ismerték az ő pénzét Byzanczban is, az európai udvaroknál, még a szent városban, Rómában is voltak bérenczei s nem egy bibornokkal történt meg az, hogy a szentelt ostyában kapta meg a rögtön ölő mérget, a mit a Hegyek ura küldött neki.

Csak egy század mulva, mikor már a Hegyek ura a minden hatalmak fölött álló hatalomnak lett elismerve és rettegve: adott annak a hollétéről, kilétéről felvilágosításokat a tudós Mirkhand, perzsa történetiró, a miknek a nyomán azután két franczia lovaghős ráadta a fejét, hogy a Hegyek ura országát és fészkét fölkeresse s e rejtélyes lénynek szemébe nézzen. Az egyik volt Guillaume de Tyr, a másik Jacques de Vitry.

A Hegyek urának a birodalma Rudbard perzsa tartományban volt, hozzájárulhatlan hegycsoportok között, a miket még félelmesebbé tett húsz sziklavár, azok között legnagyobb Masziát vára. S e vár-tömkeleg közepette voltak azok a völgyek, a mikben a földmivelő nép lakott, szántóvető, baromtenyésztő, kertészkedő békés jobbágyság, a ki csendes völgyeit el nem hagyta soha. A kis tar-

tomány közepén pedig, magas sziklatömbre szédületesen felemelkedő várpalota uralkodott. Ez volt Alamut vára. Ebben lakott a Hegyek ura. Maga a saját népe sem látta az arczát. Egész harminczhét évi uralkodása alatt csak kétszer jelent meg a vára lonkáján Hassán.

Ez volt a neve az első «Hegyek urának» ; ki az izmaelitákat maga körül gyüjté.

Az izmaeliták egy vallásos sectát képeztek, melynek tana az volt, hogy lehet vallás pap nélkül is: nem kell se templom, se mosché, se imám, se dervis; minden ember forduljon maga az Istenhez. A mohamedán philosophok sectája volt ez ; s annak a prófétája Hassán. Hogy ezeket egyik ország szélitül a másikig üldözték: az igen természetes. Tagadhatja valaki az Istent, de nem tagadhatja a papot: azért kikap.

Egy emberlaktalan sziklasivatag volt a Rudbardi hegyek közt, körül kopár bérczek; azok közt meg mocsarak, miktől dögleletes ragályok és pusztitó, öldöklő sáska, szúnyog, büzterjesztő repülő csimazsereg árasztotta el a körülfekvő tartományt. Ezt az elátkozott helyet birta örökségül Alinak egy unokája Méhdi. A philosophok prófétája Hassán azt az ajánlatot tette a pusztaság urának, hogy adjon neki el örök áron háromezer dinárért e hegyek közt egy akkora darabot, a mekkorát egy ökörbőr körülkerít. Méhdi rá állt az alkura, s akkor Hassán ismétlé azt a tréfát, a mit Carthágó alapítója talált ki, hogy a nyers ökörbőrt olyan vékony szironyokra hasogattatá el, hogy azoknak az összetoldásával körülkeríthetett egy egész hegyet, arra felépítette Alamut várát.

Azután csatornákat vágatott a sziklák közt, lecsapolta a völgyekről a mocsárvizeket, a hegyi patakokat medreik közé, tavak medenczéibe szorítá; az őstermékenységű földet művelés alá vette, Egyptomból elhozott buzával, termő magokkal bevetteté, az egész laktalan pusztának más alakot adott. Paradicsomkert lett abból, melyben hatvanezernyi szorgalmas nép talált otthont.

S többet aztán nem kérdezték az izmaeliták, hogy adja Mehdi a szikláit, hanem elfoglalták szép szerével s tíz új várat építettek a hegyeken szerteszét, a mik e kis hegyi vármegyét elkeríték s elzárták a világtól. Úgy hogy egyszer Melik sah azt vette észre, hogy nem ő uralkodik Perzsiában, hanem a «Hegyek ura». A sah el akart bánni a hivatlan uralkodótárssal s összegyüjté ellene hadait; hanem amint a serege élén meg akart indulni: egyszerre csak lefordult a nyergéből halottan. A Hegyek ura el tudja találni az ellensége szivét fegyver nélkül is.

Ekkor aztán a hirtelen kimult sah fiai összevesztek a trón felett, s a mig azok czivakodtak, ez alatt Hassán még tíz új várat épített hegyországa megvédelmezésére.

Utoljára Szindzsár szultán került fel a trónra, s ennek is az volt az első gondja, hogy a «Hegyek vénjét» a sziklaországából kipusztítsa.

Egy éjjel Szindzsár sah palotája ágyasházában felébredve, rémképet lát a feje felett. Villogó hegyes tőr függ a levegőben. Asszonyi hajszálra volt az felakasztva az ágy mennyezetére.

A sah rémülten ugrott fel az ágyáról s a bőrvánkosa alatt egy levelet talált e sorokkal:

«Üdvözöllek ifju sah! Ha nem szeretnélek igazán, ha nem kivánnám a békességet, — ez a gyilok, a mi a fejed fölött függ, a szivedet szegezhetné át. Válaszsz a béke és háború között. Köszöntet a Hegyek ura!»

Szindzsár sah szándékait egyszerre megfordítá ez a rémlátás. Nemcsak békét hagyott a Hegyek urának; de még a körülfekvő kuméi tartomány jövedelmét is megfelezte vele.

Ettől fogva azután a hegyek vénje elkezdte a maga rettenetes munkáját kifelé.

Senkit nem gyülölt úgy, mint a törököket, a szunnita mohamedánokat.

Mert nem a hivők és hitetlenek közötti harcz az igazi vallásháború; hanem a mit két egy valláson, de kü-

lömböző módon imádkozó harczol egymással: az az igazi.

Az izmaelita secta olyan sokaságra nőtt már fel, hogy az egész világra szétterjedt. Tudjuk jól, hogy itt Magyarországon is hogy befészkelték magukat. Ők voltak a királyok pénzcsinálói, az adószedők.

A míg csak a keresztes háború tartott századokon keresztül, a Hegyek vénjének a kezei vezették a törökök ellen a keresztyéneket. Ha a keresztyének és szaraczénok ki akartak egymással békülni, a Hegyek vénjének a hivei rögtön ott voltak őket összeveszíteni: a békeszerető szultánok, vezérek meghaltak rejtélyes, rögtöni halállal. Nem volt szabad békének lenni közöttük. Mikor már Európa kifáradt, az assasinok főfő bölcsei, a «dai áldoátok»-ok, a húsz nyelven beszélők, elmentek Rómáig, keresztyén diaconusoknak adták ki magukat, úgy szították fel a tüzet, magán a tűzhelyen. S ha legyőzetett minden keresztes had, a szaraczénok urává lettek a szent helyeknek, akkor a «dái áldoátok» előkerestek a sivatagban koborló vad népek közül egyet, azt vezették rá a győztes törökökre. Egyszer a Karizmiák hadát, másszor a mongolok végtelen hordáit usziták rá a szunnita mohamedanokra s végig tapodtatták velük Syriát, Egyptomot. Ők maguk egy maroknyi nép voltak, és mégis száz meg százezernyi fegyveres hadakat zúdítottak egyik világrészből a másikba. A merre a Hegyek vénje a kezét kinyujtá, azt a világrészt elönté tűz, láng, vérözön.

Maga a saját népe pedig szántott, vetett, gyümölcsfákat oltott, méheket tenyésztett csendes, csatazajtól soha nem visszhangzó bérczei között. Ezeket nem vitte hadakozni. Azokat, a kiket szörnyű itéleteinek eszközeül használt, «fedái»-knak hitták.

Ezeket ő minden ország népe közül, még mint kis gyermekeket ragadozta el; kiválasztva a legszebbeket, a legizmosabbakat. Azokat egész felnőtt legény korukig a bölcs vének nevelték az ő saját felügyelete alatt, a leg-

szigorúbb, testedző életmód mellett, kemény kövön hálva, nyers húshoz, fővetlen borsóhoz szoktatva, minden sanyarúsággal ismerőssé téve; hogy a kinzás kiállását erénynek tartsák. Ezek bort soha nem kaptak, asszonyt nem láttak, hidegben hidegen, melegben melegen öltöztek. S a lelkük sem ismert semmi gyöngeséget: nem vonta a szivük gyöngéd érzelmekkel apához, anyához, szerető leányhoz.

A bölcsek azt mondák a fiúknak, hogy minden gyönyörüség ott kezdődik a paradicsomban. De oda csak azok jutnak el, a kik itt a földön szenvednek, sanyarognak, testüket megkinozzák. A ki ágyban hal meg, az a pokolba jut.

Mikor aztán a fedái úgy kifejlődött testi ügyességben és tudományokban, hogy lehetett rá valami nehéz feladatot bízni, akkor a vének egy este valami mámorító szert adtak neki, a mitől elaludt.

A keleti népek ezt «hasis»-nak híják.

Erről nevezték el a Hegyek urának a népét «hasisinok»-nak, hasisevőknek; a mit aztán a frankok «assasin» névre bérmáltak el, s az ő nyelvük szerint ez is találó elnevezés volt: «orgyilkosok».

Az álomkábulattól elnyomott fiatal fedáit aztán elvitték ez öntudatlan állapotában az Alamut vár körülzárt kertjébe. Az volt a Mohamed paradicsoma, e világon elővarázsolva.

Mikor a fiatal fedái fölébredt mély álmából, tündérkertet látott maga körül, melynek virághullató, gyümölcskinálgató fái közül soha nem látott alakok lebegnek eléje: édenlakó húrik, a kik mosolyogva, hizelegve üdvözlik, csábtánczukat járják, andalítva dalolnak, s tanítanak olyan tudományra, a mi nincs a bölcseknek könyvében. Terített asztalt hoznak eléje, a min eddig soha sem izlelt drága étkek párolognak, kínálják, jól tartják édes gyümölcscsel, s még annál édesebbel is; olvadt lángot töltögetnek a pohárba, és azzal itatják; a Tubafa nedve annak

a neve a paradicsomban, és itt a földön bor. Mit a próféta tilt. E tilalom oly erős, hogy a Hegyek vénje egyikét a saját fiainak irgalom nélkül megölette, mivel boriváson kapta. — De «itt» — a paradicsomban arany serlegből iszszák azt, és bibor ajkakról, a hogy még részegítőbb; míg az ifjú fedái a gyönyör halmaza alatt összeroskad és ismét álomba merül.

Másnap reggel aztán megint ott ébred fel csupasz fekhelyén, a gyékénytelen téglán, s mikor nagyot sóhajtva megtörli szemeit, visszaemlékezve a bűbájos álomra, azt kérdi a mestertől, talpra ugorva, hogy hol van hát az a kés, a melylyel utat lehet nyitni abba a paradicsomba, a mit egyszer látott, élvezett, gyönyörködött benne, és soha többé el nem tud feledni.

Ettől a naptól fogva a fedái olyan vakon engedelmes szolgája a hegyek vénjének, hogy ha azt mondja neki: ugorjon le innen a toronyból a mélységbe, tétovázás nélkül megteszi. A hogy ezt a Hegyek vénje Guillome de Tyrnek két fedáival megmutatta.

A ki azután a fedáik közül még a testi erőn, ügyességen kívül észszel is kitünteti magát, a ki sok nyelvet megtanul s azokon szónokolni tud, a ki ismeretekben oly gazdag tud lenni, minők az egyptomi, a mór, az arab tudósok, annak egy ranggal magasabb fokozata van: ennek a czíme «dái áldoát».

Egy dái áldoátot csak rendkívüli feladatok végrehajtására szoktak kiküldeni.

Ilyen volt az, a kinek a tudós Fakr Eddin persa imámot kellett elnémítani. Az imám a legveszedelmesebb fegyverrel ostromolta az izmaelitákat: bölcsességgel, ékesszólással; hatalmukon több csorbát ejtett ezekkel, mint valamennyi hóhérai a szultánoknak a pallosaikkal. A Hegyek vénje rábízta az elnémítását a dái áldoátra. Mint tudományszomjas tanítvány hizelegte be ez magát a tudós imámnál, s szorgalmával, lángeszével kivívta azt, hogy ő lett a kegyencz tanítványa. Évekig tanult a dái verseket

kötetszámra, csillagvizsgálást és bölcsészetet, míg egyszer egyedül kaphatta a professorát, éjjel az üstökös csillag vizsgálása mellett. Ekkor a földre teperte, s ráült a mellére, kirántva ruhájában elrejtett kését. «Mit akarsz?» nyögé az imám. «Fel akarom hasítani a gyomrodat az álladig!» — «Mit vétettem neked?» — «Vétettél a Hegyek ura ellen! Nem jársz e szekéren városról-városra az Izmael fiai ellen prédikálni. A Hegyek ura azt parancsolta, hogy némává tegyelek. Rám van bízva minden eszköz. Ha akarod, késsel, ha akarod, méreggel, — ha akarod arannyal. Itt a másik kezemben az erszény, benne háromszázhatvan arany; ennyit kapsz minden évben, ha megnémulsz!» És Fakr-Eddin-Razi sokkal alaposabb ismeretű filozofus volt, minthogy ne tudta volna, hogy az arany pondus specificuma úgy áll a vaséhoz, mint a 19 a 7-hez, s inkább az erszénnyel hagyta magát elnémíttatni. A dái áldoát pedig nyomtalanul eltünt. Hanem az imám minden évfordulóban ott találta reggel az asztalán az erszényt az aranyokkal — a bölcs hallgatásért.

Mikor Modud, abyssini király ellen volt kiküldve a dái áldoát, a néger azorpartok közé keveredett, befestve egész testét feketére olyan szerrel, a mi a bőrről le nem kopik, s úgy férkőzött hozzá a vadászaton a halálos gyilokkal.

Mikor a Korassáni szultán, Tadzs-el-Muluk ellen volt kimondva az itélet, azt a dái áldoát, mint a Bagdadi szultán Mohamed testőre szúrta keresztül, a szultán trónja előtt, mikor kihallgatásra jött.

Akeszankár Borzakit Moszszól fejedelmét az emirjei közepett találta sziven a dervisnek álczázott assasin.

Mikor Montferrat marquis ellenségeik sorába tévedt (a keresztyéneket mindig kímélték, ha azok nem bántották őket) a dái áldoát keresztyénné lesz, papi ruhát ölt; annyira viszi a kegyességet, hogy gyóntatójává lesz a marquisnak: akkor gyilkolja le.

Saladin szultánt, ki az izmaelitákat üldözi, úgy közelítik meg, mint a hadseregében harczoló vitézek: csoda-

módra harczolnak az ellenségeivel szemben. A szaraczén emirnek öltözött dái áldoát Aleppó ostrománál elfoglal egy zászlót, vérengző tusa után, s viszi a diadaljelt a szultán elé, ki lovon ül, pánczélosan. Mikor átnyujtani készül a lobogót, úgy sujtja vele főbe a szultánt, hogy az lefordul a lováról. Saladin segélyért kiált, akkor a testőre üti ki a fejéből a sisakját fokosával. Sátora felé fut, ott meg a lovásza szúrja a tőrét a koponyájába. Mind a három fedái volt. Azokat darabokra vagdalták; de a szultánnak elég volt a tanuság, hogy a Hegyek urával többet ki ne kössön.

Úgy keresték az assasinok a kinhalált, mint a legmagasabb gyönyört. Az izmaelita anyák maguk vitték oda Alamut várába a legkedvesebb gyermekeiket, s boldog volt, a kinek a fiát a fedáik közé fölvették. Boldogabb, a kinek a fia a rábizott hős gyilkosság után kinhalálra jutott.

Mikor Borzakit legyilkolta egy assasin a moschéeben, s megjött a hire Alamut várába a végrehajtott gyilkosságnak, de együtt érkezett azzal a hirrel, hogy a rémtett után a derviseket, a kik mind álczázott fedáik voltak, lassú tűzön kinozták halálra; hát akkor ezeknek az anyjaik végig járták az utczákat örömtől ujjongva s dicsérő hymnuszokban énekelve fiaik paradicsomi felmagasztalását. Ekkor egyszerre odatoppan eléjük a dái áldoát, maga a gyilkos, a ki a szultánt leszúrta, s aki csodamódra megmenekült, egy pillanat alatt öltönyt és alakot változtatva a zűrzavarban; a mint a megszabadult fiát meglátta az ujjongó anya, kétségbeesetten ordíta fel: «hát te élve maradtál!» S fájdalmában megszakadt a szive.

Ilyen dái áldoát volt páter Horus, a mezitlábos szentek vezérlő diaconusa.

Hogy miért szedte ő ezt a társaságot össze, annak ez az eredete.

A magyar király elvonulása után egészen elcsillapodott a szent földön a harczok dühe. A magyarok nem sok vért ontottak: azért a kevésért kár is volt nekik idefáradni.

Hanem a ki a magyar király után jött a szent földre, a német császár, az meg még jobban elrontotta a háborut. Nem hogy mészárolta volna, de inkább kibékítette a szaraczénokat. A szultánok és császár összebarátkoztak, de annyira, hogy Malek Kamel szultán az ő kedves barátjának, a német császárnak, ingyen adta át a szent várost, Jeruzsálemet. Ennél nagyobb botrány nem történt a földön soha! Harcz nélkül, kardcsapás nélkül vonulni be Jeruzsálembe! Feltenni a fejére a jeruzsálemi királyi koronát, a nélkül, hogy mint az első elfoglalás alkalmával térdig gázoljon a szaraczénok vérpatakjaiban a megváltó sirjáig. Vége is lett ezzel a császár becsületének; a fél világ visszhangzott a visszariadó kiáltástól: «nem kell békében szerzett Jeruzsálem!»

A másik fele a világnak pedig épen úgy visszhangzott a mohamedánok szidalmaitól, a kik a szultánokat árulóknak nevezték, a mért harcz nélkül oda adták a szent várost a messiáskövetőknek.

Pedig azt, hogy béke legyen a felhők alatt, ezt parancsolta a népeket összerázó föld maga. A várak mind leomlottak: nem volt mit védni és ostromolni.

De a kiknek a vérontás az üdvük, azoknak kárhozat a béke. A harczmezőt is be kell vetni elébb: azután jöhet az aratás. Ez a magvető a «Hegyek ura».

Ha a koronás fők egymás közt kibékülnek, akkor az ő birodalmának a határai az első ökörbőr kerületéig húzodnak össze.

A szultánok azonnal megtagadták az eddig fizetett harácsot a Hegyek urától.

Nem féltek tőle többé.

S ennek a békés hangulatnak legfőbb mestere volt az öreg szultán Malek Adel. Ez tanácsolta a két leghatalmasabb fiának, Koradin és Malek Kamel szultánoknak, hogy kössenek békét a keresztyénekkel. Egymás között sem lehetett a fiait összeveszíteni, míg az öreg élt, mert azt rettegték és szerették.

Az új háborúi korszaknak ez a vén ember áll még útjában. Ez a mohos kő.

Csakhogy ezt a mohos követ nem lehet oly könnyen félrerúgni az útból.

A vén szultán ismeri a maga ellenségeit, s a mióta hályog szállt a szemeire az egyiptomi ragály miatt, gyanakodó és bizalmatlan. Félrevonultan él egy sziklavárban a holt tenger mellett. Az a vár egy a tengerbe benyuló sziklaelőfokon épült, melyhez csak meredek lépcsőkön lehet feljutni. Az ajtaját egy nubiai oroszlán őrzi, épen úgy, mint a börtönökhöz vezető folyosó ajtaját, s azok csak az állatszeliditő mester szavára kussadnak el. Nyitva van ugyan a holt tenger felől a hozzájárás: csakhogy ezen az elátkozott viztükrön soha sem jár hajó. Ha odajutunk, majd megtudjuk az okát, miért? Arra, hogy az innenső partról a tulsóra átevezzen a partlakók valamelyike, semmi igérettel rá nem vehető. Halászok nincsenek, mert a holt tengerben semmi élő állat nem lakik.

De még ha bejuthatna is Malek Adel sziklapalotájába egy fedái, a szultánhoz nem férhetne; mert az férfit magához közel nem ereszt. A kik körülötte szolgálnak, mind nők; még az orvosát sem bocsátja magához, annak sem hisz, mert férfi szereit be nem veszi; attól tart, hogy mérget ád neki: egy hindu vajákos asszonynyal kuruzsoltatja a nagy baját.

Női fedáik pedig nincsenek.

Tehát kell őket csinálni.

A mahomedán nőkből nem lehet; mert azoknak a számára nincsen paradicsom. Az alkorán szerint a nőnek nincsen lelke. Az izmaelita dogma szerint van: hanem csak egy; mig a férfinak kettő van; egy halandó és egy halhatatlan. Az izlám asszonyait tehát nem lehet a paradicsommal hős tettekre felbiztatni.

Keresni kell olyan nőket, a kiknek van keresetük a paradicsomban. Ott vannak a messiáshivők.

Menjen el a legtudósabb dái áldoát, vegye fel a diaco-

nus reverendát, járja be a frankok országait, hátha megtalálná azok között a női fedáikat.

Pater Horus azt hitte, hogy ő feltalálta őket.

Ezek a bűnös szépségek, a kiket a kinzó lélek a gyönyörökről lemondani kényszerit, a kik a kavicsos pusztába futnak ki mezitláb, kerülik a selyempárnák kisértő rémeit, a kik félnek a pokoltól, s kapaszkodnak a csillagsugárba, hogy felvonassanak rajta az égbe: ezek közül talán csak válik egy, a ki elviszi a halált oda, a hova férfi nem viheti. Egy gonosztevő, a ki idvezülni akar!

Oh milyen szépen tudott prédikálni pater Horus a szentek paradicsomáról az ő nyája előtt. Leste az arczaikon a hatást. Kihallgatta gyónásaikban sziveiknek minden titkát. Válogatott bennük, melyik legyen a dái áldoát asszonyi alakban?

Eljutottak már egész Sophiáig.

Itt azzal a hirrel lepték meg őket a görögök, hogy a Balkán felől közelit a kunok tábora.

Az pedig elrémítő hir volt.

A kunokat a legkegyetlenebb népnek irták le előttük. Azok nem keresztyének és nem mohamedánok: hanem bálványimádók. Van egy kanbálványuk, meg egy nősténybálványuk. Amannak a fogoly férfiakat áldozzák meg, emennek a fogoly leányokat. Az ellenség vérét megisszák. Hitet, esküvést meg nem tartanak. Ez a hir járt előttük.

Mint a bolgárok szövetségesei, azoknak segítettek végig pusztítani Thráciát, Macedoniát, azután azokkal is összevesztek, meghasonlottak, több oldalról szorongatva IV. Béla magyar királyhoz folyamodtak, hogy adjon nekik menedéket az országában: az meghivta őket; most azután jönnek seregestül Erdély felé; a rémület fut előttük: mint a porfelleg a mennydörgő zivatar előtt.

A mezitlábos szentek erre a nagy riadásra azt határozták el, hogy félrevonulnak a hegyek közé, s meghúzzák magukat a barlangokban, a míg a zivatar átvonul a fejük fölött. Ez volt a legokosabb a mit tehettek.

A lovagok mindegyike fölvett egy hölgyet a háta mögé, e menekülés alatt, s annak védhősévé avatta föl magát.

Robert lovag, a keresztes homloku önkényt felajánlá védlovagságát Máriának, a mit ő szépen megköszönt: neki ott volt a védőtársa, a hűséges Bálint gazda.

Alig érték el az Etropoli Balkánt, a hol a rengeteg erdők elrejték a menekülőket, már ott voltak a sarkukban a kunok. Őket magukat nem, csak az előhirnökeiket lehetett látni, az égő hegyeket. Az a kellemetlen szokásuk volt, hogy a hol erdőt találtak maguk előtt, azt felgyujtották, végig leégették, hogy az utjokat álló ellenséget kipörköljék belőle. Egész lángba borult hegyek hirdették közeledésüket.

Ehhez a nagy rémülethez még egy borzasztó csapás érte Máriát.

Az etropoli menedékbarlangban letelepült a zarándok sereg. Régi menedékhely volt ez itt, több üreg, mint egy sziklába vágott utcza egymás mellett. Mária is meghúzta magát egy ilyen barlangban; a jó öreg Bálint odakinn hált éjjel a barlang nyilásánál a kipányvázott paripák mellett. Reggel, mikor fel akarta őt költeni Mária, az öreg nem mozdult. Meg volt halva.

Máriát a kétségbeesés környékezte. Mi lesz ő belőle, ha a hű szolga elköltözött? Ki lesz a kalauza? ki lesz a tolmácsa? annyi ismeretlen országon, annyi idegen nemzeten keresztül? ki vezeti őt oda, a hol a fogoly urát megtalálja?

Hanem az ő siránkozását mind elnyomta a zarándokok vészüvöltése: itt a kunok a hegyek alatt! A kutyáik ugatását hallani már!

Minden ember sietett meggyónni pater Horushoz: a hogy szokás halálos nagy veszedelem előtt. Egész késő estig eltartott az.

Legutoljára maradt Mária. Tétovázva is közeledett pater Horushoz s jó ideig nem tudott megszólalni.

— Nos, leányom. Nem gyónsz-e?

— Nem merek.

— Olyan nagy a bűnöd?

— Olyan nagy. Ezek a többiek mind szentek és igazak, egyedül én vagyok az elkárhozott és álnok. Ezek itt mind a Jézus, Isten fia sirjáért indultak harczolni; csak engem egyedül hozott más indulat erre az utamra. Férjem fogságba esett a szaraczénoknál. Ahhoz igyekeztem, őt akartam kiszabadítani. Kincseket nem vihettem érte váltságdíjul, mert mi az én gazdagságom a hatalmas szultánok előtt? a pokol hatalmaihoz fordultam, hogy adják kezembe azokat a bűbájos szereket, a mikkel a legpusztitóbb vészt, az egyptomi vakságot meg lehet gyógyítani. Megkaptam, összegyüjtöttem, pokollal harczolva, ördögöt kisértve, tömlőbe zártam; s most ime midőn már utban vagyok, egyetlen vezetőm, védőm, tolmácsom, jó öreg Bálint szolgám hirtelen halállal kimult előttem. S most én azt sem tudom merre, hol a férjem? kit kérjek? hová folyamodjam? Nem értem az idegenek beszédét; elhagyott tehetetlen asszony vagyok. Elhagyott az Isten. Eltávozott előlem; és én pörbe akarok szállni az Istennel. Oh én nagy bűnöm! szörnyű nagy bünöm.

Pater Horus gyöngéden érinté ujjai hegyével Mária homlokát.

— Nem oldalak fel, mert nem bűnöd az, a mit elmondtál: erényed az. Urad van fogságban a szaraczén szultánnál, a vén Malek-Adelnál? Kinozzák, gyötrik? s te őt ki akarod szabadítani? Dicsőséged az. Diadalod lesz. Te vagy ebben az egész seregben az egyedüli szent és igaz. A többiek mind hétszeres bűnösök és átkozott gonosztevők. A kik reggel meggyónják a bűneiket, s este ujra elkövetik azokat. Mikor térdepelnek, még mondja a szájuk az imádságot, s már az eszük azon jár, hogy mi új bűnt kövessenek el? A vezérük maga, a keresztes homlokú lovag azt követte el, hogy felfalta a feleségét és leányát: s még azok az asszonyok, a kiket felfalt, nem voltak a legszerencsétlenebbek, hogy rájuk éhezett. Van az éhségnek még

gonoszabb fajtája. Most te rád éhezett! Ő volt az, a ki méreggel megölte a te kisérő szolgádat. Azért, hogy az ő védelmére légy szorulva, hogy veszni hagyva rabbá tett uradat, feleségül menj hozzá! holott a pápától meg van neki tiltva a nősülés. Ő most gyónta ezt meg nekem.

Mária reszketve emelkedett föl térdeiről: rémülettől elmeredt szemekkel bámulva a gyóntatóra.

— De hát ki vagy te? Hogy pap létedre elárulod a meggyónt titkokat, diakónus?

— Én nem vagyok diakónus; hanem a Hegyek urának dái áldoátja, a ki elküldetett a Hegyek urától, hogy keressen a keresztyén világban egy asszonyt, a milyen te vagy; a kiben annyi a szeretet, mint a vakmerőség: együtt a gyöngédség és az erő; a ki az urát elvesztette és azt ki akarja szabadítani maga kezeivel; a ki keresi az Istent, azért, hogy pörbe szálljon vele! Rád találtam: téged kerestelek. Ne félj, minden viszontagság közül megmenekülsz. Én vezetlek, védlek, tolmácsollak ismeretlen országokon, idegen népeken keresztül: elviszlek mind egészen az urad börtönének az ajtajáig. Én a hatalmas Hegyek urának «Hívek hive» (Dái áldoát), a boszuálló Istennek szolgája.

Odakünn azonban nagy örömzaj támadt, a zarándokok kiküldött kémei jöttek a kedvező hirrel, hogy a kunok fenyegető tábora hirtelen elvonult kelet felé, felszedték a sátraikat; elmult a veszedelem!

Erre aztán mindenki egymást ölelte, csókolta, a megszabadulás örömében; elővették a kulacsokat, s nagyot ittak, énekeltek tánczugrások mellett.

— Te ne osztozzál az ő örömükben, monda az izmaelita. Rövid öröm lesz az. Ismerem én a kunokat, csak finta tőlük az ilyen hirtelen elvonulás. Ezek a zarándokok most e fölötti örömükben a nagy barlangban vigasságnak adják át magukat. Tudom már a szokásukat. Az ijedségre következik a féktelen kicsapongás. A föld alatti sötétség eltakar mindent. Te maradj itt ebben a kis barlangban:

és várd a vezércsillag feljövetelét. Lovaid legyenek felnyergelve. Ne ijedj meg semmi rémtől, akármi kisért. Mikor szükséged lesz rám, itt leszek.

Azzal magára hagyta Máriát és kiment a sötét éjbe, melynek csendességét föl-fölriasztá a nagy barlang mélyéből kitörő zaja az őrült orgiának: «Itt nem látja az Isten!»

Mária ez alatt magára maradtan azzal fáradozott, hogy szegény meghalt szolgáját a barlang egy zugában eltemette. Köveket hordott össze, azokból rakott föléje sirhalmot, azt befedte sürű zöld mohával, s keresztet faragott faágakból: azt tüzte a sirhalom fejéhez; és az alatt végig gondolkozott borzadozva azokon a rémes nyilvánításokon, a mikkel az izmaelíta a lelkét felháborítá. Fel sem birta azokat fogni. Hisz ez több a pokolnál!

Pedig, hogy igazat mondott a dái áldoát, azt nem sokára bizonyosan megtudhatá. Nehéz, tántorgó lépések közeledtek barlangjának szádа felé, s a mint a holdvilág besütött rajta, Robert lovag alakját látta maga előtt. A lovag részeg volt a bortól.

Két karját ölelésre tárva állta el az útját Máriának, s ez a tekintet megmondá neki, hogy van rettenetesebb sors is egy nőre nézve, mint felfalatni ez anthropophág által.

— Ah, te meg is vetetted a mennyegzői ágyat? kiálta a lovag röhögve, s a mohhal fedett sirhalomra veté magát, odarántva, elkapott kezénél fogva Máriát is.

Mária rémületében a keblén csüggő keresztet tartá eléje s mert beszédét nem érté, jegygyürűjére mutatott, hogy ő már férjes asszony.

A lovag máskép érté azt.

— Ne félj semmit, feleségül veszlek! szólt kaczagva. Egész czeremóniával. Canon szerint. Megesküszünk. Te az enyim, én a tied. Holtomiglan, holtodiglan. Teremtugysegéljen! Hahaha! Hol az a pap? Gyere páter! Hozd azt a breviáriumot.

Páter Horus ott is állt már.

Mária ekkor a kétségbeesés erejével szakítá ki magát a lovag kezei közül s futott ki a barlangból.

Robert lovag utána rohant. Hosszú lábai voltak; hamar utolérte.

Mária nagyot sikoltva ugrott félre előle, s akkor látta elkáprázva, hogy a nagy testnek, a ki mellette elfut, rohanva le a lejtőnek: nincsen feje.

A barlang száda előtt pedig ott áll Páter Horus, jobbjában a görbe kindzsált tartva, baljában magasra emelve üstökénél fogva a keresztes homlokú fejet: úgy pillogatnak még a kimeredő szemek, úgy kattognak össze az emberevő fogak.

— Én vagyok a Hegyek urának dái áldoátja!

Mária a vele történt csodáktól egészen elkábultan támaszkodott egy mohos fa derekához, mint a ki álmában futni akar és nem tud.

A nagy barlangüreg szádán keresztül bachanali zsivaj tört elő, visitás, röhej, vadállati nyerítés hangjai; zsoltárok paródiája, trágár szavakkal: a sötét erdők mélyéből pedig vadállati üvöltés egész csordában. A kunok kutyái ugatnak az éjben, jelentve, hogy az elvonulást szinlelő tábor megint visszatért.

Ez álomkáprázatból a dái áldoát szava költé fel Máriát. Az izmaelita kantáron vezetve hozta a két paripát.

— Üljünk fel. Haladjunk.

— Hová megyünk? kérdezé Mária.

— Egyet tarts meg: szólt az izmaelita; soha se kérdezz. Én mindent megmondok önkényt, kérdezetlenül, a mit meg kell tudnod, a maga idején; de azt, hogy a jobb lábammal hova lépek? még a bal lábamnak sem mondom meg előre.

Mária keresztbetette a kezeit a keblén, s Istennek ajánlá lelkét. Aztán fel hagyta magát a lovára ültetni. A másik lóra a dái áldoát ült fel; s maga előre baktatott, hogy az ösvényt megtalálja az erdők sötétjében.

Mentül jobban közeledtek az erdő széléhez, annál job-

ban hallhatták azt az egyetemes vonítást, a mi az éjszakát felverte. A kunok ezerével hordják magukkal az ebeket: azok náluk az előörsök. Ők maguk alusznak, a kutya ébren van.

A kutya a kunoknál szent állat: erre esküsznek. A kutyák osztoznak a véráldozatoknál a «Keremet» istennel. Ezek a szép fehér, hatalmas, bátor komondorok, a mik most a magyar alföldön a juhnyájakat őrzik, a kunok bálvány-ebeinek az utódai.

Nappal mindegyik a gazdája körül van, annak falatját lesi ki a szájából, éjjel pedig, mikor a harczos legelőre csapja a lovát, a komondor a paripával együtt kimegy a mezőre, s míg a lovak ménes számra füveznek, a kutyák csordaszámra száguldoznak, csikasz farkast, ólálkodó idegent szimatolva, s széjjel tépik, ha megkapják. A mint pedig hajnalhasadáskor felhangzik a tábor közepéből az áldozatdob puffanása, akkor rohannak vissza, s mindenik komondor kergeti a maga paripáját a gazdájához sebten.

A mint Mária a vezetőjével az erdőből kijutott, a messze elterülő sik rónán ezernyi őrtüzet látott veresleni. Kialvófélben volt már valamennyi. A tábor szélén legelésztek a paripák. A fenyéren egy hosszú, fehér tömeg közeledett a két jövevény felé: a komondor csorda. Együttes mormolásuk olyan volt, mintha távol mennydörögne. A vezetőjük borjúnyi nagy dög volt, a nyakán szeges örvvel.

— Jaj! széttépnek bennünket! rebegé Mária.

— Te ne szólj, légy nyugodt, monda a dái áldoát, s azzal leszállt a lováról, s a hosszu zarándokbotjának a két végéről lecsavarta a keresztet és a vas czúczát, s aztán annak az egyik végét a szájához illesztve, mikor már közel ért hozzá a vezérkomondor, valami port fujt neki a szeme közé, mire a dühödt állat egyszerre elkezdett keservesen ordítani, megfordult, félreszaladt, folyvást vonítva ádázul; a többi kutya mind utána: ott hagyták a két embert s míg a vezér komondor sírva, szűkölve verte magát a földhöz, a többi jó pajtások körül ülték, és olyan

keserves tutulást követtek el, mintha a gazdáik halálát éreznék.

Ez megint olyan csoda volt, a miről Mária a szemeinek sem akarta elhinni, hogy nem álom.

— Látod, monda neki a dái áldoát, minden állatnak a legfájóbb része a szeme. Még a vad oroszlánt is megjuhászíthatni vele, ha ezt a port a szeme közé fujják. Attól egyszerre megrémül a vadállat s oda van minden ereje. Kutya, farkas beszélni tud egymással. Most ez azt beszéli társainak, hogy «itt jár a Keremet! elkussodjatok!» — Haladhatunk tovább.

Valamennyi kutyacsorda a tábor körül mind eltanulta egyszerre azt a fertelmes éneklést, a mit ez a legelső falka rákezdett: «itt jár a Keremet!»

Mária rettegve látta, hogy vezetője egyenesen a tábortüzek felé veszi az irányát.

Nem mert már többet kérdezni.

Mikor a legelső tábortűzhöz közel értek, pater Horus ismét leszállt a lóról, s a széles zarándok-kalapját szétdarabolva, a lovak patkói alá bugyolát kötözött belőle, hogy a léptek dobogása ne hallassék.

A hold eltünt már a hegyek mögé; csak a csillagok ragyogtak, meg a hamvadó parázs a földön. A fegyveres alakok ott hevertek a tűz körül, gubáikkal betakarva. Horkolt valamennyi. A posajtott lótejtől mély dermenet szegődik az álomhoz. Akármelyiknek el lehetett volna lopni a fejét.

A két jövevény végig mehetett az egész táborban észrevétlenűl.

Mária nem birta kitalálni, hogy hová viszi őt most rejtélyes vezetője.

A tábor közepén volt egy szekérvár, s azon belül, utczasorban az előkelők sátrai, egy kerek téren a nagy vezéri sátor, tarka nemezből, arany zsinórokkal a földhöz czövekelve, annak a nyilása előtt is, egymáson keresztül fekve, aludtak az őrök.

A vezéri sátorral szemben volt egy széles kövekből felrakott oltár; azon felállítva egy kecskelábú alak kezében pánsíppal, a fején kecskeszarvakkal. (Valami satyr szobor lehetett, a mit a legutóbbi expeditióból elhoztak istennek, a midőn a latinok elfoglalták a görögöktől a szent Byzanczot s az ott talált művészi bronz szobrokat megolvasztták s kiverték krajczárnak. A kunok jobban megbecsülték a maguk osztalékát: a Dione szobrot megtették a Bábolna istenasszonynak, a Satyr szobrot pedig Keremet istennek. Ilyennek képzelték ők azt épenséggel.)

Ennek az oltára pedig körül volt tűzködve hegyes karókkal, minden karónak a végén egy emberfő.

Mária reszketve húzta szeme elé a fátyolát, hogy ne lássa ezt a rémképet.

Az oltár körül aludtak a garabonczok, mögötte nagy máglyának az üszkei terjesztettek vérvilágot, a mik közt az elégett áldozatok csontjai izzottak fehér fénynyel.

Tegnap bizonyosan nagy áldomás volt, minden ember holtra itta magát.

A főtáltos sátora előtt állt a hordónyi áldozatdob, rajta a buzogányforma nagy puffantó.

Csak a vezéri sátor hátuljában levő paripák érezték meg, hogy idegenek jöttek; azok kezdtek el nyeríteni.

Mária remegett: ha most fölébrednek?

— Szállj le a lovadról! monda neki a dái áldoát.

Mária engedelmeskedett.

— Lépj fel arra az oltárra amott.

Mária azt hitte, hogy a halál csarnokába lép. Megtette.

Akkor a dái áldoát a csuhája alól egy derekára kötött zöld selyem zászlót oldott le, a melyen egy arany nap és félhold volt hímezve, s azt a vándorbotja végére tűzve, Máriának nyujtá.

— Emeld magasra!

Akkor fogta a dobütőt, s olyat ütött vele háromszor a bőrre, hogy megzendültek bele a visszhangos bérczek.

E riasztóra egyszerre rémséges zsivaj támadt az egész

táborban: a sátorokból rohantak ki a felriadt vezérek, bálpapok; maga a főtáltos majd keresztül esett a saját dobján s szinte visszahőkölt, a mikor azt látta, hogy a dobütő már másnak a kezében van. Maga az ifjú vezér lóháton ugratott ki a sátorából pánczél nélkül, karddal a kezében; szemei szikráztak, az arcza veres volt: «Ki háborgat engem?» ordítá fejedelmi haraggal.

Az izmaelita pedig odaplántálta magát az oltár elé, s felemelt kezével a zászlóra mutatva Mária kezében, e szókat mondá:

«A sheik Aldzsebál.»

Erre a névre, mintha kicserélték volna a vezért: a karja, kardostul aláhanyatlott az oldalára; az arcza elsápadt: észrevevé, hogy nincsen pánczélja, összeborzadt.

— Mit kivánsz dái áldoát? hebegé halk hangon.

— Szállj le és jőjj elém.

A fejedelem leszállt a lováról engedelmesen.

Pater Horus pedig úgy beszélt vele, mint egy biró a bűnössel.

— Mit parancsolt neked a Hegyek ura?

— Azt, hogy harczoljak az ő ellenségei ellen.

— S kiket ismersz te az ő ellenségeinek?

— A törököket és mongolokat.

— Hát itt keresed te a törököket vagy a mongolokat?

— Hallgass meg: — szólt a fejedelem könyörgő szóval, s félve tekintgetett jobbra-balra, háta mögé. A mely fejedelmet a dái áldoát felelősségre von, az a halotti pénzt a szájában hordja! Legközelebb eső hivei közt vannak a «fedáik», a Hegyek urának orgyilkosai: a dái áldoátnak egy szemöldök összeránczolása elég, hogy belőle holt embert csináljon.

— Beszélhetsz.

— Megtudtam a kémeimtől, hogy a mongolok nem Örményország, hanem Etelköz felé jönnek.

— Ez igaz.

— Ott akarok velük találkozni. De magam, népemmel

nem vagyok elég erős, hogy megküzdhessek vele; a magyar király szövetségét keresem. Hozzá vezet az utam.

— Vigyázz, hogy el ne tévedj. Ha a mongolokkal árulsz egy gyékényen: annyit ér a fejed koronástul, mint ezek közül egyik, a mik itt póznára vannak tűzve. A Sheik Aldzsebál keze utólér, akárhová mégy e földön, még ha a Kaf hegyén tul mégy is.

— Fejem a szavamért! monda a vezér.

— Elfogadom. És most tégy tiszteletet az én urnőm, a «Bajraktár» előtt.

Mária először hallá, hogy ő a bajraktár. Nem név az, hanem tisztség. Zászlóhordó. A próféta szent zászlójának vivője. Az is asszonytól származik: Áishától.

A fejedelem odajárult az oltárhoz, s fél térdre támaszkodva nyujtá kezét Máriának, úgy hogy a hölgynek az ő felemelt térdét kelle használni zsámoly gyanánt. És aztán meghajtott fedetlen fővel vezeté őt saját sátorába, átengedve azt neki egészen.

A dái áldoát és a fejedelem erre kiüríték a szövetségkelyhet, saját vércseppjeikkel vegyítve a bort.

Akkor azt mondá az izmaelita a kun vezérnek, hogy ha vannak a népe között lázárok, a kik az egyptomi szemgyuladásban szenvednek, hivassa ide; a bajraktár csodatevő hatalmával meg fogja őket gyógyítani.

Voltak nagy számmal.

Mária ezen a napon egészen boldognak érezte magát: reggeltől napestig szenvedőket gyógyíthatott. A hatalmas szerrel megkente a lázárok gyuladt szemeit, s aztán bekötötte, meghagyva, hogy másnapig ki ne bontsák.

És a következő nap reggelén már ugyanazok az emberek áldva, magasztalva jöttek vissza hozzá, hogy a köntösét megcsókolhassák; a kinzó csuma elmaradt róluk.

A fejedelem maga is el volt ragadtatva e csodatétel által, mely különösen az ő kedvencz asszonyai szép szemeinek adta vissza az egykori bűbájos ragyogást.

— Nem bocsátalak még ma innen el, mondá Máriának.

Pater Horus azt mondá:

— Bocsáss bennünket, mert sietős utunk van.

— Nem addig, míg a bajraktár csodáiért hálaáldozatot nem tartottam.

Mária maga is azt mondá, hogy még kész itt maradni. Ir volt a lelkének, hogyha a szenvedők kinjait enyhítette, s még egyre tódultak a sátorához a gyógyulást kereső lázárok.

— Megmondtam, hogy ne legyen saját akaratod, az enyimen kívül; monda neki az izmaelita. Most már igéretet tettél. Ám lássad.

Az a nap gyógyítási csodatételekkel mult el. Mária szívesen hagyta magát harmadnapra is megmarasztatni, hogy a szer hatásának sikeréről bizonyossá legyen.

Az a nap pedig volt az áldozat ünnepe, a mit a kun vezér egyenesen az ő tiszteletére rendezett.

De nagyon megbánta Mária, hogy ott hagyta magát marasztaltatni. Mert az az ünnepély abból állt, hogy egy csapat foglyot a Keremet bálvány oltárán lemészároltak, a vérüket egy közös verembe bocsátva s a fejeiket póznákra tűzködve.

S Mária az emberáldozatnál ráismert egykori utitársaira, a mezítlábos szentekre. Azokat ott lepték a kunok a barlangjukban mámortól elázva, egész csoportostul. Átkaik és kinordításaik elől nem volt hová bújni: a halottak ismerős torz arcza még azután is ott fintorgott reá, kopjahegyre tűzve. Azt hitte, megőrül ettől a látványtól.

Hát pedig ez az áldozatünnep!

S mikor ennek vége volt, akkor meg következett a Bábolna istenasszony áldozati szere. Annak meg a fogoly nőket áldozták meg: a szent zarándoknőket. De már azt a válogatott kínzást, a mit ezekkel elkövettek, nem nézhette Mária végig. Eszméletét veszté az iszonyat miatt.

Mikor felocsúdott, a dái áldoátot látta maga előtt.

— Mondtam, hogy ne legyen akaratod az enyimen kívül, a míg veled járok! Most volt: meglakoltál érte. —

A mit láttál, felejtsd el: álom volt. Az áldozatok kiszenvedtek bűneikért, úgy érdemlették: most a paradicsomban vannak.

Mária felfogadta, hogy soha többet még fejbólintással se fog se igent, se nemet mondani.

Negyed napra aztán elbocsátá őket a kun fejedelem, megajándékozva őket még egy pár gyorsfutó paripával, s kiséretül egy csapat válogatott lovast rendelt melléjük, a kik előttük nyargalva, az utat tisztán tartsák, valameddig a tengerpartot el nem érik, a hol új fejedelem országa kezdődik.

Mária most kezdte távolról sejteni, hogy minő rémséges hatalomnak kell annak lenni, a minek a keze még a vándorló nemzet uralkodóit is pórázon tartja; hogy ki lehet az a «Hegyek ura»?

A Bosporusnál elhagyta a kunok kisérő csapatja Máriát és titokteljes hatalmú vezetőjét. Azontul ketten utaztak magukban, annyi idegen országon keresztül, a miknek hajdan viruló városait végig pusztították a világ minden nemzetének hadai, nem hagyva maguk után mást, mint fölégetett vetéseket, kopár falakat és mindenféle ragályt. Rákövetkezett a rettentő földrengés, az aztán még a megmaradt falakat is ledönté, a folyamokat kitéríté rendes medreikből, a pusztából mocsarat csinált, s a hegylánczokat meghasogatta; itt egy nagy kőhid maradt, a mely alól eltünt a folyam, amott ketté vágta az utat egy hirtelen támadt tó: a hegyi ösvények járhatlanok lettek a rájuk szakadt szikláktól.

Ezen a kietlen, vendéggyülölő világon keresztül vezeté Máriát a dái áldoát. — Artus király kerek asztalánál nem ült olyan nemes lovag, ki oly feláldozással, annyi tisztelettel és hősiességgel védte volna választott hölgyét, mint az izmaelita assasin.

Minden új nép városánál új furfangot kellett elővenni, hogy a magányosan utazó férfit és nőt békében hagyják tovább menni. A dái áldoát mindenütt előhirnököket fo-

gadott, a kik előrehaladjanak s hiresztelják a csodatevő asszony közeledését, a ki vakokat gyógyít meg. Ez a nimbus védte őt barbar támadások ellen. A meggyógyítottak kisérték tovább. Nicæaban, Phrygiában, Cappadociában valóságos diadalmenet volt az utazása. A legfőbb emirek jöttek oda hozzá a kezeit csókolni. Ő egyedül nem tudta, hogy ezekben az országokban éhinség van.

Hanem egyszer aztán elérték abba a tartományba, a mit «kiégett Phrygiának» neveztek a keresztesek idejében, még régebben Isauria Tracheának. Itt megszünik minden élet. Ez a sziklák s kavicsok országa. A nicæai szultán, kinek két leányát gyógyítá meg a szemgyuladásból Mária, megtudta az útjának a czélját; ajándékozott neki két tevét, meg egy kutyát, a minek az a virtusa volt, hogy megérzi a pusztában a rejtett forrásvizet s rávezeti az utazót. A kiégett Phrygia átkozottabb hely a Saharánál. Ez csupa réteges szikla kavics, kőtörmelék, a mi a forró napsugártól izzóvá lesz, s mint a kemencze, úgy sugározza a hőséget a közötte vándorlóra; a rőt porfirsziklák messziről úgy tünnek fel, mintha tűzben égnének, még az árnyék is veres és az is süt.

Napokig tartott az út Sauria égető sivatagán keresztül. Az utat igen jól jelölték a fehérlő csontvázak: Balduin és Tankred elhullott hősei, kiket megölt a puszta! Ezerével, meg ezerével hevernek ott a rémséges útmutatók. Egy völgy egészen be van terítve csontvázakkal, a mik mellett apró gyermekek maradványai hevernek: kicsinyek és nagyok egymás mellett. Némelyik még átölelve tartja csontkarjaival a másiknak a fejét. Ezek azok a nők, kik hős férjeiket követték a hadjáratba. A lovaik előbb kidültek, aztán ők maguk roskadtak össze a fáradságtól kis gyermekeikkel. Az előre siető hadsereg nem ért rá velük bajlódni: itt felejtette őket; most is ott alusznak. A férfiak rohantak mind a vízkereső kutyák után, egynek a talpán sár volt: az rávezette őket a sziklák mélységeiben rejtett patakra. — Mária is rátalált a kutyája vezetése mellett

erre a patakra. — Háromszázan most is ott feküsznek még annak a sziklapartján; daliák mind, a kik egyenesen belevetették magukat a hideg vízbe, s gutaütést kaptak. — Száz éve már annak, hogy a víz locsolja csontjaikat.

— A pokol nem lehet ennél irtózatosabb hely! monda Mária a dái áldoátnak.

— Lesz még irtózatosabb is, vigasztalá őt a kisérő. Most következnek az ördög hegyei. Ha azokon keresztül hatolhatsz velem, akkor aztán elmondhatod, hogy megjártad az ördög legmagasabb országát. Ez már nem a mélységben van, hanem a magasságban.

Az a hegyláncz, a mit a keresztesek «az ördög hegyei» czímmel megtiszteltek, az a kietlen sziklatömeg, a mi a Taurusnak Coxon és Marash közötti szakadványát képezi.

A keresztes hadak krónikásai adták neki azt a nevet.

Mikor a teve a puszták láthatárán meglátja ezt a sziklatömeget, elkezd bőgni, kisérteties rémüléssel s lefekszik a földre, mintha a szamumot látná közelíteni. A lélektelen állat megérzi azt, hogy neki azokba a szakadékokba bemenni: halál. A tevéket nem lehet használni többbé. Az egyetlen patak mentét követve, rábukkannak egy sátorozó nomád telepre: ott kicserélik a tevéket szamarakkal. Kapnak egy hófehér vemhét meg egy fekete szamárcsődört. Egyedül a szamár sem megy fel az ördögök hegyére, csak ha a párját követheti. Az egyikre a Máriát ülteti fel a dái áldoát, a másikra az élelmező iszákot, vizes csobolyót és a gyógyszeres tömlőt rakja fel, ő maga elől megy, a vemhét vezetve, a merre az utat meg mutatják nekik a pásztorok.

Itt ebben az útban vesztek el ezerével a legvitézebb hősök, a kiknek bátorságuk volt ellenség dárdaerdején keresztül rontani; és a kik kétségbeestek — a «semmi» elleni harczban. Az ördög hegytömege a semmi országa. A hallgatás elviselhetlenebb a mennydörgésnél. Az egyformaság rémvilága megőrjít. Azok az erős férfiak, a kik

itt a sziklákat mászva, elvesztek, elébb megtébolyodtak, elszórták pánczélaikat, fegyvereiket, s levetették magukat a sziklaörvényekbe, hogy ne nyomja a fejüket ez a kősemmiség.

Az ember úgy érzi, mintha azt az egész hegyet emelné a vállán, a melyre felmászik. Vakító, szemégető veres sziklatömeg az mindenfelé. A megrekedt forró levegőt egy szellő nem enyhíti: reggeltől napestig süti a lángoló nap a sziklaoldalakat, a hegyszakadékok úgy fújják ki a forróságot magukból.

Sehol semmi növény! a zuzmónak, a mohának sincs itten hazája.

Semmi élő állat! Egy dongó légy, egy éneklő szúnyog is kedves volna az utazónak. Itt minden állat idegen. A lángoló égen hasztalan keres a szem egy kóválygó saskeselyüt, annak sincs itten hazája.

Egész nap hegynek föl, völgynek alá tekereg a veszélyes út; a sziklatömkeleg nem enged tájékozást; csak a midőn egy magas hegygerinczre felkapaszkodtak, akkor tudják meg, hogy előre haladtak-e, és nem visszafelé. — Az ösvényen, mely a hegyoldalakat körültekergi, nincs szélesebb nyom, mint a hová egy szamár a lábát leteheti. Az állatok legokosabbika minden veszélyesen ingó kőnél megpróbálja elébb a lábával, hogy oda léphet-e? nem gördül-e ki alóla?

Mikor aztán a nap lebukik a sziklák mögé, akkor egyszerre hideg lesz; éles, metsző hideg, mint a havasokon. S ekkor a semmi elkezd beszélni; az átfült sziklák eleinte csendes zizergést adnak ki; a mi egyre hangosabb pendülésekbe megy át, a mint a hőfok alább száll; valami óriás keze játszik reszkető hárfahúrokon, egyre hangosabb kondulások váltakoznak, hosszabb időközökre elmaradozva; az ember azt hiszi, a sziklák össze akarnak omlani! Pedig csak egymással beszélgetnek.

És a hideg éjszakát kinn kell tölteni a szabad ég alatt. A ki egy kinálkozó barlang vendégszeretetéhez folyamodik,

ott bizonyosan megkapja a sziklai lázt, s akkor aztán ott kell elvesznie: beteg ember innen ki nem szabadulhat.

Pitymallatkor, a midőn ismét hirtelen felbukkanik a hegyhát mögül a haragos nap s tűzözönét szétlövi a sziklasivatagon, ismét ujra kezdődnek azok a titokszerű kondulások, sziklazengések szerteszéjjel, egyre sebesebb, magasabb oktávákba emelkedő zizergéssé alakulva, hogy ez a hang összenyomja az embernek a halántékait: azt hiszi, hogy megőrül bele.

És Mária mindezen rémségek közepett csak azon fohászkodott: «oh én szegény jó uram; mennyit kell te neked szenvedned!» — A saját szenvedéseit ezzel csillapítá el.

Három nap utaztak már az ördög hegyein keresztül. A nagy földindulás összerongálta az a nélkül is veszedelmes utakat. Reggeltől estig alig birtak elvergődni oly távolba, a mi sík rónán egy órajárás volna.

Ez alatt az élelmi szereik is elfogytak, akárhogy takarékoskodtak is velük. A hamupogácsát, a mit a nomádoktul kaptak, bablisztből készítve, meg kellett osztani a szamaraikkal, hogy kibirják az utat. A vízből nappal nem lehetett inni, olyan forró volt.

A harmadik nap estéjén, a mint épen egy meredek szikla örvénypárkányán haladának végig, a teherhordó vemhe lába alól kigördült egy ingatag szikla, s az állat minden podgyászával együtt a mélységbe esett; a szamárcsődört, a melyen Mária ült, szerencsére megragadá orra czimpájánál fogva a dái áldoát, hogy utána ne ugorjék a nőstényének.

Mária kétségbeesetten sikolta fel.

— Jézus, Máriám! A csodair tömlője is elveszett!

— Azt nem hagyjuk ott, mondá a dái áldoát. A nélkül az egész utunk hiábavaló volna! Csak ki ne repedt légyen a tömlő esés közben.

— Hogy lehet ebbe a mélységbe leszállni?

— Ne aggódjál rajta, szólt a dái áldoát s azzal turbán-

járól letekerte a huszonegy rőf patyolatot, a mit a próféta hive azért hord a fején, hogy mikor meghal, abba takargassák. Ezt összecsavarjuk kötélnek: a végét egy szikla alá szoritjuk s én leereszkedem rajta.

— Nem úgy! szólt Mária. Te nehéz vagy: alattad elszakadhat ez a lengeség; engem jobban megbír, s ha te tartod idefenn, biztosabb kézben van, mintha én fogom.

— S volna bátorságod hozzá, asszonyok asszonya?

— Óh én uram! Édes jó uram! Meddig szenvedsz még egyedül?

Csak ezzel a szóval erősíté meg a szivét.

Olyan volt ez neki, mint a Mahomed-hivőnek a «mash Allah!»

A dái áldoát nem szólt többet: összefacsarta kötélnek a patyolatot, csomókat kötözött reá, s aztán az egyik végét átkötötte Máriának a derekán. Akkor azután lebocsátá őt a kötélen a szédületes mélységbe. Mária fenhangon imádkozá: «Mi atyánk, ki vagy a mennyekben!» szemeit behunyva: úgy függött egy ember kezében, mint egy pók a fonalán a sziklaörvény felett. Mikor harmadszor is odajutott, hogy «szabadíts meg a gonosztól», a lábai szilárd talajt értek. Ott volt a mély szakadékban, a lezuhant teherhordó állat hullája mellett.

— Nem szakadt-e szét a tömlő? kiálta utána a férfi a magasból.

— Ez megmaradt; hanem a csobolyó az ivóvizzel darabokra törött.

— Csakhogy a csodaszer megvan!

Mária leszedte a hulláról, a mi rá volt rakva, s a saját vállára vette.

— Nem jó lesz úgy! kiáltá le a férfi. A kettős terhet meg nem birja ez a kötél. Elébb a málhákat csomózd rá.

Mária leoldá a derekáról a kötelet, a málhákat köté vele keresztül, gondosan beburkolta a gyógyires tömlőt a pokróczba, hogy a sziklaélek meg ne sértsék, s aztán felhagyta húzni a kötelet.

A mint ez megtörtént, a dái áldoát a málhát a kezébe vette; s egyszerre csak azt hallja Mária, hogy elkezd futni visszafelé a szamárral együtt, sebesen, azon az úton, a melyen idáig jöttek. A futó alakokat nem láthatá, csak a léptek robaját hallá odafenn a sziklák között, a mik mind távolabb haladtak, utoljára egészen elvesztek.

Mély csendesség volt körülötte. Köröskörül sziklák, meg sziklák, egy óriási sirbolt!

— Úr Isten! Mi lesz itt velem? Magamra hagyott volna amaz ember itten? Itt kell-e elvesznem? Az ördög pitvarában?

Reszketett egész teste ettől a gondolattól. Pedig a reszketést el kell űzni ezen a helyen: az hasonlatos a lázhoz! Nem szabad itt félni! A ki itt megijed a haláltól, az meghal.

Elaltatá a lelkét a még nagyobb fájdalommal: «hát az én szegény uram nem sokkal rosszabb helyen van-e, mint én? Nem nagyobbak-e az ő szorongattatásai, mint az enyéim?

És ezzel elcsendesíté a lelkét, visszavezette Istenhez. Imádkozni kezdett, s mire végig pergette az újjai alatt az olvasó szemeit, úgy rémlett, mintha a sziklák tömegében új dobogást hallana. Mind jobban kivehető lett a hang. Léptek dobaja az. Egyre közelebb jő. Mostan megáll épen az ő feje fölött.

Bizony ha a felhők közül letekintett volna hozzá egy dicsőült szent, nem okozott volna a szivének olyan megenyhülést, mint mikor a dái áldoát sötétbarna arczát látta aláhajolni onnan a sziklapárkányról.

— Megijedtél ugy-e, hogy itt hagytalak áruló módra! kiálta alá a férfi. — A himszamár visszafordúlt, s elfutott; azt kellett utólérnem; mert a nyergére van akasztva a legdrágább gyógyszer, a vakság balzsama, a hólyagos kulacsban.

— Elfogtad-e? kérdezé Mária rémülten. Eszébe jutott, hogy azért a csodaszerért hányszor koczkáztatta ő testét,

lelkét, a míg Isten nevével felfegyverkezve az ördög csészéjéből kanállal kiszedegette. Ha az most elveszett volna!

— Utólértem a dögöt, de ugyan megfuttatott! Most itt a kötél, kösd a derekadra ismét.

Mária körülövezte a kötelet s most már égre emelt arczczal, nyitott szemmel nézte, hogy száll az ember elevenen fel az égbe.

Feljutott a sziklapárkányra baj nélkül.

Ott térdre borult, Istennek hálát adni.

A dái áldoát végig várta, mig imádkozik.

— Ament mondtál már? Mert akkor én kezdem rá, de az átkozódást. Ez az Isten lova nem akar tovább menni, mintha lelket látna. Pőre te!

A szamár csődör kivetette mind a négy lábát a sziklának s nem engedte magát tovább húzni attól a helytől, a honnan a vemhéje alázuhant.

Mert a szamár igen okos állat, mind addig a míg meg nem tudja, hogy ő szamár. De a mint egyszer ehez az önismerethez eljutott, akkor aztán nincs nálánál makacsabb, fékezhetetlenebb fenevad a világon.

— Ne átkozd, ne ütlegeld! kérlelé Mária a kisérőjét. Menjünk tovább gyalog. Nem messze lehet már az utnak a vége. Csak kijutunk ebből a sziklaországból valaha.

De nem lehetett egyebet tenni. Mert a megbokrosodott szamárra nem bizhatja az ember az életét. Pater Horus csak azon káromkodott, latinul, hogy most már a szamárnak a tisztjét is neki kell viselni, mert abba semmiképen bele nem egyezett, hogy a batyut megoszsza Máriával. Elég szélesek az ő vállai, hogy azt mind elbirják.

Gyalog folytatták az utat, a mi egyre vadabb, szakadékosabb lett: látszottak rajta a legújabb földrengés rombolásai. A félredült kőkolonczok, a tántorgó csompók mindenütt úgy fenyegették őket, mintha rájuk akarnának szakadni.

És sehol egy élő lény a földön, sehol egy madár, egy felhő az égen. Ez itt a pokol magas birodalma!

— De mennyivel szörnyűbb hely az a szűk odu, a hol az én szegény uram szenved! biztatá a lelkét Mária ez őrülésre vivő kietlen utban; van ott élő állat is elég: kigyók és skorpiók! Milyen szép tiszta itten! Az igaz, hogy az ördög felesége szépen kiseperve tartja az urának a pitvarát.

Ezen az egész napon már nem volt nekik se inni, se enni valójuk. Az eltikkadás erőt vett Márián.

Kisérője többször megállt, kérdezni: «nem pihensz-e meg?»

— Nem, nem! menjünk, a míg világos van! Ki kell már innen jutnunk.

Délutánra egy hosszú sziklavágányba jutottak, melynek a menetelesebb oldalán volt egy haránt végig vonuló ösvény, a minek a falán már meglátszott, hogy ott valaha emberek jártak, arról a kopásról, a mit a hozzá dörgölődzött öszvérek csiszoltak rajta. Az út folyvást lefelé haladt már.

De a mi még nagyobb vigasztalás volt, a nyugati láthatáron feltünt egy — felhő.

A Taurus sziklatengerében utazóknak az a láthatáron felemelkedő felhő, a mi az oceán vándorának a szárazföld előfoka. Ott kezdődik már ismét a világ: a hol az emberek, élő állatok laknak. Legyen az ellenség, legyen az dúvad, de mégis e világbeli lény: vigasztaló látás e rettenetes semmiség országainak rémei után.

— Ott már lakott föld van: szólt a dái áldoát, a felhőre mutatva.

— Bárcsak idejönne! sóhajtá Mária.

Az pedig jött: nem kellett híni. Kergette valaki! Zivatar-felhő volt az, a mit egy óra alatt az Araráttól a Taurusig és a Libanonig korbácsol a szélvész.

Előbb elborít eget, földet szürke porfelleggel, a mit három pusztáról kavart össze: nem látni az utat többé, menekülni kell valami sziklacsompó mögé, hogy a szél le ne dobja a mélységbe az embert. Most már nem hallgat-

nak a sziklák. Ordít, fütyöl, süvölt minden orom, minden hasadék: odafenn pedig egy folytonos kitartó mormogás hangzik. A felhők beszélnek egymással.

— Ne meneküljünk oda le a barlangba? szól Mária, elrémülve az apocalypticus zivatartól.

— Nem jó lenne, mondá Horus. Csak itt kell nekünk maradnunk a magasabb helyen, ha kellemetlenebb is, de biztosabb.

Egyre sötétebb lesz a világ, csak a czikázó villámok szaggatják azt meg, de még mindig csak por és kavics esik: az is oly forró, hogy a bőrt égeti.

Egyszer aztán, mintha végig repedt volna az ég, egy villám tűzoszlop czikázik le és vissza, s arra megnyilnak az egek csatornái s elkezdik ontani a jeget. Elébb csak diónyi nagyságuakat, majd gerezdes buzogány fejeket: utoljára egész conglomerált tömegeket, a miknek paskolásától zengnek a porphyr sziklák, a nagy bazalthárfa ott fenn a hegygerinczen!

— Jaj! El kell itt vesznünk! sikolt a nő kétségbeesetten.

— Ne félj, maradj veszteg!

— Fussunk le oda a barlangba.

— Mondom, hogy nem jó ott! Itt maradj!

Horus kibontotta a pokróczot s annak az egyik szélét egy nehéz sziklával lenyomtatva, a másik szélét megfogta két hatalmas kezével és a hátát neki feszítve a szél tépte pokróczn ak, úgy védte Máriát a saját testével.

Hah! Ez volt a küzdelem egy ember és egy Isten között. A sűrű jégdarabok ütötték, vágták minden tagját a daczoló embernek, de az ki nem eresztè a kezéből a széttárt pokróczot: nem hagyta a védenczét megütni a mennyei parittyázónak.

És néhány pillanat mulva megtudta Mária, hogy miért volt jobb idefenn maradni a hegyoldal párkányzatán, mint a barlangba leszállni? Az a roppant tömeg jég a mint a forró sziklákra leomlott, mintha kemencze párkányára

esett volna, egyszerre elolvadt, a sziklák hasadékai, a völgyvágányok elkezdték okádni mocskos patakjaikat minden oldalról, a bércztetőkről zuhatagok omlottak alá, s félóra mulva az a mély sziklavölgy ott a lábaik alatt egy medréből kirohanó tengerré változott át, mely száguldása közben elefánt nagyságú köveket hajigál a magasba, s a menedéknek látszó barlangot percz alatt betölti. A fej elszédül, a szem elkáprázik, mikor ez őrült gyorsasággal vágtató hullámba letekint.

— Mi lesz az uramból, ha én itt elveszek! nyög a szegény asszony, halálos félelmében.

— Ne félj! Eljutsz hozzá! Dörmögi a férfi, a ki egy szisszenéssel sem árulja el, ha a fejét találja egy jégdarab.

Aztán elvonul a zivatar.

— Élsz még? kérdi Mária Horustól, ki a nagy küzdelemben odaroskadt már a lábaihoz, de még térdein emelkedve is őt védte a testével. És az ember győzött a harczban. Kékre, veresre volt verve az egész teste: kiállta.

Mária bámulva huzta meg magát a lábainál.

— Óh atyám! Mivel fogom ezt neked meghálálhatni?

— Azzal, a mi az utad czélja: szabadítsd ki az uradat.

Mária nem birta azt felfogni, hogy mi öröme legyen abban a dái áldoátnak, ha ő az urát kiszabadítja? a kit ez nem is ismer.

A zivatar olyan sebesen, a hogy jött, tovarohant, minden felhőt elvitt magával. Azt, hogy itt járt, csak a tomboló folyam ott a völgyben, s a jégtől fehérlő sziklahasadékok mutatták.

— Áldjuk az Istent, hogy e veszedelemből kiszabadított! rebegé Mária.

— Egyébért is áldhatjuk: mondá Horus.

— Igen! A szomjunkat eloltható most.

Ott volt a jég körülöttük halomban.

— Még az éhségünket is.

— Az éhségünket? kérdezé bámulva Mária.

— A vihar az Ararát felől jött. Ez azzal a porral együtt, a mit kavarogva szórt szét, az Ararát sziklán termő «mannát» is elhinti. Ez az a mennyei eledel, a mivel Mózes a pusztában vándorló népét táplálta. Ilyenkor, a vihar elvonulása után, a nép neki áll seprővel, kosárral összegyűjteni az ég küldte kenyeret, a mivel terítve marad a föld. A nép úgy híja, hogy földi kenyér. Mingyárt meglátod azt, a mint a jég elolvad itt a sziklazugban.

Nem soká kellett várni, az izzó sziklákon rohamosan olvadt el a jégtömeg, s akkor a zugokban látható lett a vihar által odasepert «mennyei manna.» Hasonlít a buzaszemhez: épen olyan lisztes, mint az, nedves korában nyersen is marokkal ehető: az íze, mint a gesztenyéé. Ezzel táplálta Mózes a népét a pusztában.

A nomádok legendái szerint egy gonosz tündér, a ki a zivatart hozza, kőzáporral veri el a vetéseket, de ugyanekkor annak a felesége, a jó tündér, kenyérrel hinti be nyomában a letarolt földet, hogy a nép éhen ne veszszen. A tudósok azonban már kitanulták, hogy az a manna nem mennyei termény, hanem egy zuzmó faj, a «lecanora esculenta», a mi nagy területekben fedi a kopár sziklasivatagokat, az Altaiban, Anedalíban, a Damascusi nagy pusztán, a honnan azt az erőszakos vihar feltépi, elsöpri, a fellegek közé ragadja, s távol emberlakta pusztákon ismét elszórja; az arabok kenyeret sütnek belőle.

Mária égi csodának fogadta azt, s mikor éhségét elcsillapítá vele, azzal együtt kétségei is eltüntek. Hite még erősebb lett, hogy az az Isten, a ki őt idáig elhozta, egész czélja végéig is oltalmazni fogja.

Azon a napon tovább haladniok nem lehetett; minden völgy tele volt zuhatagokkal: egy kiálló sziklapadmaly alatt töltötték el az éjszakát.

Másnap reggel megint nem mozdulhattak tovább a helyükből. A tegnapi zivatartól ide ontott víztömegből olyan köd támadt, mely az egész völgyet betölté előttük, úgy, hogy nem tájékozhatták magukat.

Vesztegelni kellett, míg a ködöt felszíja a nap.

De azalatt ismét gondoskodott róluk az Úr. A zsidók mannája után következtek Mózes fürjei. Egész serege a szárnyasoknak hullott oda a lábaik elé, kifáradtan, ugyanazon puszták lakói, a hol a kenyérzuzmó terem. Talán utána kerekedtek a tápszernek, a mit a vihar elsöpört előlük? Kézzel lehetett őket összefogni. S ez erőtadó táplálék a bujdosónak. Horus megtanítá Máriát, hogy hogyan kell tűz nélkül megporhanyítani a nyers húst? odatette azt két lapos kő közé, s aztán egy nagyobb kővel addig ütötte a felső lapot, míg az átmelegült: így több napig eláll az, és ehetővé lesz.

A rohanó vizek már lezúgtak, hanem a köd folyvást tartott. Mária türelmetlen kezdett lenni. Azt kivánta, hogy az ösvényen haladjanak előre. Horus teljesíté kivánságát s összegyűjtve a mannából és fürjből, a mennyit csak elbirt, megindult előre az ösvényt keresni. Az nem sokára lefelé kezdett csapinósan kanyarodni s a mint alább szálltak, a köd felszakadt előttük, s fennmaradt a fejük felett felhőnek. Borult ég volt fölöttük. Ritka tünemény ezen a vidéken, egy évtizedben egyszer. Az utazást ez nagyon megkönnyíti: a kinzó hőség elmarad, árnyékban kétszer annyi utat tehet az ember. A míg alant a völgyben jártak, még pihenni sem maradtak meg sehol. Hanem aztán a mint az út ismét lefelé kigyózott a tulsó hegyoldalba, újra szemközt jött rájuk a tetőkön barangoló felhő, s körül burkolta őket sűrű homálylyal. Csak tapogatózva haladhattak tovább. Utoljára oly sűrűvé lett körülöttük a köd, hogy nem mehettek előre: meg kellett állniok.

A távolból valami különös méla hang kezdett zengeni, hasonló az orgona bugásához, a mélység változatai: alant és még alább zúgók.

— Mi ez? kérdé Mária.

— Én már ismerem! mondá Horus. Az erős északi szél közelít, a mi a viharra szokott következni rendesen. Keressünk valahol biztos menedéket.

Két egymásra dült sziklacsompó kinálkozott vele: palota az ilyenkor! Abban elhelyezkedék a két vándor, pokróczczal elzárva a menedék nyílását.

A dái áldoát jól jövendölt; a mint a nap leszállt: beköszöntött az északi szél, ez a minden szelek czárja! Jaj lett volna nekik, ha ott kapja őket a sziklagerinczen bandukolva! Ez nem ismer irgalmat, ez előtt nincsen erős ember. Ez mikor megkapja a kirgiz sivatagon a vad ménest, elkergeti hetedhétországra. Hej hogy megtanulnak a sziklák beszélni, mikor rájuk paskol, az egyik búg, a másik fütyül, az odúk huhognak: a magas kőszálak vontatott hangokon énekelnek: azok a kőalakok, a kik kiadják magukat örök halottaknak, nagyokat sivítanak, elárulva, hogy ők is élnek, közbehangzik a morajló dörgés, a sziklakoloncz moraja, mit a szél lefújt a hegyoromról. Jó volt a vándoroknak elzárni a pokrócztakaróval menedékük nyílását: a szél körülkerülgeti a sziklákat; a kereplés, a mit hallanak, a kavicscsoport hangja, a mit a kegyetlen rém a sziklákra szór, égből jövő nagy hahotát kiáltva le hozzá.

Ez volt a legrettenetesebb éjszakája Máriának.

Csak reggel felé tudott elszunnyadni, a kemény kősziklára nyugtatva fejét.

Reggel aztán, mikor a dái áldoát félrehúzta a pokróczot az odú elől, Mária fölébredt a betörő világosságtól.

— Nézz oda alá! monda néki Horus.

Erre a nő csak térdre rogyott, két kezét keblén összetéve, s arczát az égnek emelve, Istenhez beszélt.

Az a látvány volt a pokol után a paradicsom.

Az éjjeli szél elverte a hegyekről a ködöt, s arról a tetőről, a hol az utazók álltak, a damascusi rónát lehetett végig látni, száz városával, édeni ligeteivel!

Még most is a «kelet szemefénye» Damascus. Csupa kertek közepében, miknek gyümölcsfái kincseket hordanak magukon.

Egész világkereskedés folyik a baraczkjaival, mikhez

hasonlót más ország nem terem. De mi volt ez még akkor! Egy világváros, a mihez Európának egy metropolisát sem lehet hasonlítani. A hol most a baraczkligetek gesztje piroslik, akkor pálmaerdők koronás zöldje sötétlett, százféle gyümölcseivel, fürtökben, kobakokban, óriás diókban, s a hírhedett damascusi rózsa berkeinek illata félnapi járóra átittasítá a léget, s mentül közelebb jött az utazó, annál részegebb lett tőle.

Pálmák és olajfák közepett terült el az óriási város, mely vetekedett Konstantinápolylyal, lakosa több volt mint ma Budapestnek, fényűzése nagyobb, mint Párisnak, szent helye több, mint Rómának. Itt van az a torony, melyre az izlamhivők hite szerint a Jézus Krisztus (szerintük is próféta) az ítélet napján le fog szállni az égből, itt a martyrok és próféták sírjai, remekül épült mauzoleumok alatt: a szultáni paloták, a mecsetek ólom és réztetői messzire ragyognak a dús aranyozástól a paloták tömkelege közül, s a pálmák sűrűjéből toronymagasra lövellnek fel a szökőkutak sugarai. Kéjillat terjeng az egész városon át, a mit a czédrusfából épült házak, a szumach és szandarach mézgával fényesített verandák párolognak ki, a futórózsák egész a háztetőkre kúsznak fel, ezeknek a hulló levele az egyedüli szemét az utczákon, miket az oszlopsorokon végig vonuló vízvezetékekből folyton öntöznek, hogy por be ne lepje a fényes házfalakat, a virágos háztetőket. Gazdagság, pompa, jóllét nevet mindenünnen dicsekedő tüntetéssel: Damascus a boldog emberek hazája. Itt nincs koldus.

Akkor volt ez, a mikor még a sánta daemon, Timur Lenk el nem pusztítá a török birodalom harmadik szent városát, őrjöngő fanatizmusból; kiirtatva a pálmaerdőket köröskörül mindenünnen. A XIII. században még a hatalmasabb szultánok székhelye volt Damascus.

A mint az «ördög hegyeit», ezt a kősziklapoklot elhagyták a vándorok, leszállva a ligetes völgybe, az első falu, a mit értek, már otthonul fogadta őket. Izmaeliták laktak

ott. Ezek a mohamedán vallás eretnekei, a kiknek nem kell se dervis, se uléma, sem Sheik ul Izlám, a kik pap nélkül dicsérik Allaht és a prófétát, nem csak a szakadár hitük miatt keresik a Taurus hegy rejtett völgyeit menedékül, hanem azért is, mert itt nem vigyázhatnak rájuk az ellenségeik. A török, arab, beduin, a szaraczén, a fellah, a kurd, az örmény, az mind halálos ellenségük. Ők az assasinok hívei. Láthatatlan főnökük a «Hegyek ura.»

A dái áldoátnak itt nagyobb hatalma volt, mint a szultánnak. Parancsolatjának szolgál minden ember.

Máriának több hetet kelle töltenie az izmaeliták völgyeiben. Elő kellett őt késziteni a bevonulásra. Illatos fürdőkkel, balzsamos kenőcsökkel hozzáértő vajákos asszonyok visszaadták testének, arczának ifjú üdeségét, a puszták, a sziklasivatagok, az égető napszúrás szépségrontó befolyása nem volt látható többé, testének minden bája visszatért. S az idő nem telt hiába. A gyógyítási csodatételekre nem volt itt alkalom, a hegyvidéken a szembetegség nem otthonos: hanem a helyett tanulni kellett az arab nyelvet. Már útközben is folyvást tanította őt erre Horus; az arab nyelv a keleten olyan, mint nyugaton a latin. A miveltség, a tudomány, a költészet nyelve. A ki ezt érti, beszélhet tudósokkal és fejedelmekkel Ázsia minden országában. Mária tanulékony volt: még csak az volt hátra, hogy a helyes kiejtést is elsajátítsa, a hogy Syriában beszélnek az előkelő urak, s megtanúljon virágos kifejezéseket szőni mondatai közé, mikben az arab nyelv úgy tündököl, hogy tolmács nélkül beszélhessen maga minden hatalmas úrral. «Mert e naptól kezdve én senki és semmi nem vagyok, te vagy minden. Te mondod, hová menjünk; te mondod, mit cselekedjünk.» Magyarázá Horus. «Én csak a te szolgád vagyok, a ki dromedárod kantárját fogja: tudatlan paraszt szolga, a ki nem tud más nyelven, csak székelyül. A mit nem magyarul mondanak, azt nem hallom. A syriai népnek

nem szabad azt megtudni felőlem, hogy én több vagyok, mint Lebée László egykori hű fegyverhordozója, a jó öreg Bálint.

A dái áldoát olyan öltözetet készíttetett magának, a milyen a megholt csatlósé volt, még a szakállát is levágta, hogy hozzá hajazzon. Máriának pedig pompás öltözeteket hozatott India, Kashmir drága szöveteiből: chinai selyemruhákat, damascusi virágos damasztot, és igazgyöngyöket. A dái áldoát felfordított üres tenyeréből csak úgy hullott a kincs! olyan varázshatalom volt a Hegyek urának neve Izmael fiai előtt.

Mielőtt a völgy rejtekéből útnak indultak volna, a dái áldoát előre küldé a híveit, mindenféle nemzet fiainak átöltözve, hogy hireszteljék el a csodatevő asszony közeledtét, a ki kezeinek érintésével csodákat tesz, szemkórosokat meggyógyít.

Aztán egy csodalátó ezeret csinál.

Mire egyik városból a másikba vonulva, Damascus falai alá megérkezett Mária, már egész dicsőítő sereg járt előtte, utána. Az «égbőljött asszonynak» nevezték. A ki jót tesz szegényekkel és urakkal, s a mit a gazdagoktól jutalmul kap, azt rögtön kiosztja a szegények között.

Damascus főkapujánál, mely azt a félóra járásnyi hosszú széles utczát nyitja meg, melyet az apostolok könyve az «egyenes útnak» nevez, tízezrei várták a népnek a kiséretével bevonuló csodatevő asszonyt, ki fehér dromedárján bibor baldachin alatt ülve, pompás keleti öltözetben, aranyos fátyollal letakarva vonúlt végig a virágokkal hintett utczán, a szőnyegekkel fellobogózott paloták sorai előtt, a csodatételnek előre hirdetett színhelyéig, a nagy «hán» piaczig, a hol a nagy szökőkút van, mely olyan magasra lövelli fel a vízsugárt, mint a legnagyobb élőfa, úgy, hogy az olyannak tetszik, mint egy átlátszó pálma, melynek koronája omló vízsugarakra foszlik.

Itt várta már ezernyi szembeteg a csodaasszonyt, ki

dromedárja nyergéből le sem szállva, egy rézmedenczét töltetett meg a szökőkút kristályvizéből s azt maga elé vitette.

A nép, mely már ekkor a paloták tetejét sűrűn elállta, áhitatos bámulattal nézte, hogyan varázsolja el csodatevő szerré a tiszta vizet az égküldötte asszony, pusztán azáltal, hogy a kezét háromszor belemártja. A keze égszinkék, mikor belemártja a vízbe, s mikor kiveszi onnan, hófehér. És aztán ezt az így megbűvölt vizet apró üvegcsékben szétosztja a szembetegek között: attól azok mind bizton meggyógyulnak.

Otthon Európában ezért megégették volna, mint varázslónőt, a törökök türelmesebbek: náluk szabad csodákat művelni. Nekik nincsenek baccalaureatus orvosaik, a kik a növények és érczek rokonszenveit felfedezték, s a szemgyulladást ojtatlan mész vizével gyógyítják, olajjal, kámforral és szalmiákkal keverve.*

Mai nap már minden falusi orvos ismeri jól azt az igen egyszerű orvosiszert, a mivel Mária csodákat művelt Damascusban, s könnyen kitalálja, hogy lett az azurszín kéznek belemártásától a tiszta vízből csodaír: akkor még ez mirákulum számba ment.

Egész búcsújárás támadt Damascusban, ahoz a házhoz, a hol Mária a sátorát fölüté. Gazdag kereskedők, hatalmas emirek küldték érte aranyos palankinjaikat, hogy ellátogasson palotáikba kedves családtagok kínzó baját meggyógyítani, s erszény pénzt erőltettek fel rá háladatosságból. A szolgának azonban már ki volt adva az utasítás, hogy a gazdagok palotájától a szegények kórházába vezesse a fényes kiséretet, a függönyös hordszékkel, a hol Mária a gyógyszert és a pénzt szétosztá.

Mentül több napot időzött Mária Damascusban, annál jobban kezdte becsülni azt a népet, a kit otthon mindenki pogánynak, hitetlennek szidalmaz, a kinek elpusztítá-

* Hochberg, Georgica Curiosa. III. Theil, 3-tes Buch.

sára vasba öltözik az egész világ. Itthon a saját birodalmában ez oly békében él minden más vallás hívével, hogy még össze sem perlekednek. Ez nem szidalmazza Jézust, azt mondja, az is próféta, s enged a tiszteletére templomokat építeni, külön az örménynek, a görögnek, a latinnak. Sőt a saját pompás mecsetjének három minaretjei közül az egyiket, a «menyasszonyok tornyát» a Jézus lábnyomának ajánlotta fel, midőn az égből le fog szállni ismét a földre.

Mária mindenütt kegyelettől emelt, pompával halmozott emlékeit találta maga előtt a prófétáknak, a szenteknek, a szent asszonyoknak, a kik népeiket boldogították, s az uralkodóknál is nagyobb hirű költőknek. És látta az óriási gazdagságot, mely a világ minden részeiből ideömlik, mint a tengerbe, és a szorgalom, ész, találmány műveit, a mik innen szétterjednek az egész világra: a nagyszerű gyárakat, a mikben a damasztot szövik, a rengeteg kohókat és hámorokat, a mikben az utánozhatatlan damaszk aczél kardokat készítik; a rózsaolaj, az illatos vizek és drága balzsamok főző üstjeinek mámorillat-árasztó egész városnegyedét; gyümölcstermesztő kerteket, miknek aszalóiban hasonlíthatlan zamatú liktáriumokat, persikátákat sűrítik, és a midőn a gazdagok élvezeteiről gondoskodnak, a szegényeket is meglátják. Nincs koldus, nincs kéregető az egész városban. Roppant házak vannak épitve az utazók, a szegények számára; kész szállás mindenkinek, a ki hajlékot kér; éjszakára fekhely és szerény táplálék, s minden utczának van kórháza: még a beteg állatokat is ápolják.

S a hol ennyi idegen nép összesereglik, még sincs dulakodás; rendet tartanak itt: a tolvajt röptiben elfogják, s minden piaczon ott van a vándorló biró, a ki igazságot tesz a nép közt s nem kér díjat érte.

Nem kell az idegennek attól félni, hogy megbántják, nyitott ajtó, ablak mellett elalhatik nyugodtan, még lárma sincs éjjel az utczán. Ki lármázna éjjel? itt nincs részeg

ember. A damascusiak termesztik a legfölségesebb szőlőt, de bort nem csinálnak belőle, aszaltan vagy mustképen fogyasztják, százféle gyümölcs nedvéből készítenek italt, a mi csak felfrissít de meg nem mámorosít.

S ez a szüntelen felpárolgó édes illat, a mit nem fertőztet meg a rondaságok bűze, ébren is álmodozóvá teszi az embert, kivált az idegent, a ki meg nem szokta: úgy érzi, mintha egy idegen világban járna.

Mária megijedt magától, ő megszerette a hitetlenek fővárosát! Olyas valamit érzett, a mi a szívet elaltatja. Pedig hiszen nem azért jött ő ide.

Hanem hogy a rab urát felkeresse.

Azt tudta a megholt szolgájától, hogy a férje Malek Kamel fogságába esett.

Minden ember, a kivel a városban összejött, akármi nemzetbeli volt is, csak elragadtatással beszélt a kalifáról; a nép ezt a melléknevet adta neki: «az igazságos»! Imádták, leborultak előtte, mindenki szerette.

Mária úgy óhajtott volna már a színe elé kerülni. De nem lehetett. Malek Kamel több nap óta elzárkózott a szerályába, a mi palotacsoportozatával maga egy város volt. Olyankor szokta ezt tenni, a midőn neki, a legmagasabb földi birónak kell itéletet hozni. Ily nehéz napokon elzárja magát az egész élő világtól, s nem tanácskozik mással, csak Istennel.

A szerály minden kapuja be van zárva ilyenkor. A nép áhítattal lesi, mikor nyilnak meg az aranyozott rézkapuk ismét, kik lesznek azok, a kik belőle kijönnek, a kikre a kalifa itéletet mondott; életnek, vagy halálnak fiai lesznek-e?

Az itélet kimondását megelőző napon lovas kikiáltók járják be a várost, trombitaszó mellett hirdetve, hogy a fekete kút piaczára nyiló kapu holnap reggel, az első szúra éneklése után ki fog nyittatni, jőjjenek fel minden népek meghallgatni a kalifa igazságos itéletét.

Senki sem tudta, hogy kire szól majd az itélet; de az

köztudomásu volt, hogy a «fekete kút» piacza csak büntetések végrehajtásának szokott színhelye lenni. Fekete márvány medencze veszi körül e szökőkutat, innen az elnevezése; a medencze közepén áll egy roppant fekete márvány koloncz, annak a közepéből lövell fel a vizsugár. Az itélethirdetés napján a vizömlés megszakad, s csak akkor lesz látható, hogy a kolonczról vaskarikák függnek alá.

— Oda neked is el kell menned! mondá a dái áldoát Máriának. Ott bizonynyal észre fog venni a kalifa, s akkor ő hivat fel maga elé. Vigy magaddal a gyógyszereidből.

Másnap korán reggel odaviteté magát Mária a palankinjában; a nép, a mint megismerte, utat nyitott előtte, s hálálkodva fogadta; a piaczon a legkiválóbb helyet engedték át számára, az Ali mecset külső arkádja alatt, a honnan a szerály kapujára és az arany rácsozatos erkélyre épen olyan jól láthatott, mint a fekete kútra, szegény bünösök szomorú szinpadjára.

Az egész tért sűrű néptömeg tartá elfoglalva; a házak lapos födelei is rakva voltak bámuló férfiakkal, nők csak a sűrű ablakrácsozatok és a palankinok kárpitjai mögül kandikáltak elő.

A mint a muezzin a szúrát elénekelte, egyszerre föltárultak a szerály érczkapujának szárnyai s a fölöttük levő erkély táblái, s míg alant a rézhidon széles alabárdokat viselő fekete azopardok tódultak elő, az erkély ballustrádján megjelent a kalifa, udvari kiséretével, emirjeivel és ulémáival, s helyet foglalt egy számára emelt mennyezetes zsellyén.

Szép, daliás, fejedelmi alak volt Malek Kamel; hosszú fényes fekete szakállal, napbarnított arczczal, nyugodt tekintettel. Az idegent meglepte az arcz, a damascusi már ismerte annak bűbáját.

De egyszerre hűtlen lett minden szem a szultán arczához, a mint a rézhidon át előléptek az elitélt bűnösök. Két templárius vitéz volt, a rend teljes ornátusában; ha-

nem sisak nélkül, fedetlen fővel. Ez meglepő látvány volt. Senki sem várta. A templomos rend hadviselő vitéz ellenfél. Azt leöletheti a kalifa, ha foglyul ejté (a hogy elődе Szalahaddin meg is tette a tiberiasi ütközet után), de hogy birája legyen a templárius nemes lovagnak a szaraczén szultán, a ki itéletet mond fölötte, ahoz rendkivüli összetalálkozások kellenek a csillagok aspectusaiban.

Az egyik templáriusnak a mellére, épen a nagy veres kereszt közepébe egy kitárt pergamen volt feltűzve, a min latin irás volt látható.

Oda vitték mind a kettőt a fekete kúthoz s karjaiknál fogva odakapcsolták a vas karikákhoz.

A templomosok haja egész a szömöldökükig ért, ott kereken el volt vágva, a mi tekintetük mogorvaságát még inkább fokozta.

A nép mély csönddel fogadta e látványt; a tömegben keresztyének is feles számmal voltak, kik hitsorsosaik petengérre állításában hitüket látták meggyalázva.

Mária elszorult szívvel várta az itélet kihirdetését. Saját sorsának előjele volt az. Ha a kalifa a fogoly templomosok iránt kegyetlen tud lenni, akkor ő sem kereshet nála irgalmas szivet; ha az «igazságos» melléknevű Malek Kamel arczulüti magát az igazságot, hogyan reméljen tőle az, a ki az igazságnál többet: kegyelmet keres nála?

A trombiták harsogtak, a serif felhágott a fekete kőre s kibontva a pergamentekercset, messzehangzó szóval kezdé olvasni az itéletet.

«Az egy igaz Isten, Allah, és az ő prófétája nevében! Én Malek Kamel kalifa, fia Malek Adelnak, Damascus szultánja, hirdetem minden igazhivőnek, valamint a Messiás követőinek és a Mózes hiveinek egyaránt:

Miszerint ezelőtt tíz nappal két keresztviselő vitézek, kiknek neveit elhallgatom, hogy hozzá tartozandóikat szégyen ne érje, követi zászló oltalma alatt, mint a templomos rend perjelének küldöttei hozzám érkezének s vezérüktől nekem egy levelet hozának. — Ezen levélben a

templomos lovagok felajánlják nekem, hogy a császárt, a keresztyének fővezérét, nekem kezemre szolgáltatják, elárulva azt a helyet, a hol füródni szokott, hogy őt ottan elrejtett harczosaimmal elfogassam, vagy megölessem; — a mely ajánlatra én Malek Kamel szultán ezt itélem és válaszolom:

Ti, két templomos lovagok, árulók vagytok a ti uratok ellen, a ki nekem ellenségem, de ti nektek vezéretek. Azért én titeket, a perjeltek levelével a szügyeteken, kalitkába zárva visszaküldelek a ti uratokhoz, a keresztyének fejedelméhez, ő lássa meg, kik vagytok? és mit tegyen veletek! — Ezt itéltem én Malek Kamel, szultán.

Dicsőség Allahnak, az egy igaz Istennek, és az ő prófétájának az örökkévalóságig.»*

A mint az itélet fel lett olvasva, a kút négy szögletén álló trombitások, a világ négy sarka felé fordítva török sipjaikat, rázendíték a bünösök gyászindulóját; az azopardok megragadták a pelengérről levett árulókat s egy elefánt hátára csatolt vas kalitkába bezárták mind a kettőt, fegyveres lovagok nyitottak a néptömeg között utat.

Mária emelkedni érzé a szivét az egek felé. A ki ez itéletet hozta, több volt, mint igazságos: az nemes lelkü volt.

A nép zúgott, mint a tenger, s a hány fej, annyi ököl emelkedett a levegőbe, fenyegetőzve.

— Kire zúg így a nép? kérdezé Mária a szolgának öltözött dái áldoáttól.

— Bizony nem az elitéltekre.

— Hát kire?

— A kalifára.

— Miért? Hisz ez dicső, nemeslelkű itélet volt.

* Ezt a történelmi tényt a keresztyén történetirón, Math Párison kivül az arab történetirók is följegyezték, Frigyes császár levelét is hozzátéve, a mivel a szultannak válaszolt. (Bibliothèque des Croisades, auteurs orientaux, traduits par M. Reinaud.)

— Azt ebben az egész nagy sokaságban egyedül te magad tudod.

— No hát tudja meg mindenki! Vitess oda a fekete kúthoz!

— Mit akarsz?

— Szólni akarok a népnek.

— Szeretem a bátor asszonyt. Tedd meg. A szultán is meghallja.

Azzal parancsot adott a nagy botos kisérőknek, hogy csináljanak utat a palankin számára.

«Helyet a kék-kezű asszonynak!»

Ez a kiáltás varázserővel birt. E név alatt ismerte már minden nyomorult Damascusban Máriát. Engedték őt a fekete kútig vitetni.

A szökőkút már ekkor újra fellövelte vizsugarát, a hogy szokás az itélet végrehajtása után. Máskor vért mosott le a fekete kőről, mostan szennyet.

Mária felszökött a palankinból a kútmedencze párkányára, égszinkék jobb kezét a magasba emelve, s bátor, erős hangon kiáltá a népnek arabul:

«Damascusiak. Egy Istent hivők! — Ti mindnyájan vakságban szenvedtek. Nem látjátok meg a napot az égen. Van-e fényesebb nap a fejedelemnél, a ki ellenségét nemes tettekkel győzi le? Malek Kamel szultán kardja elég hatalmas volt mindig; orgyilkos tőre nem szennyezi be az ő kezét.

Ő megveri az ellenségét, mikor pánczélban van, de nem rohanja meg, mikor mezitelen. Dicsőségének fénye elvakítja még az ellenségét is, s ti ezt a fényt nem akarjátok látni. Jőjjetek ide, én meggyógyítom a szemeiteket: mossátok meg ebben a vizben, a mit kezemmel megszentelek: a mindenható egy Isten nevében!

S azzal kék színű jobb kezét a szökőkút vizsugarába tartá, a míg az fehér lett, mint az alabástrom.

Damascus ősidők óta mindig a csodatételek hazája volt, igazi és hamis csodatételeké. Elkövették azokat próféták,

szentek, kalifák és szemfényvesztők. Hivőkre mindig akadtak.

Egy bátor nőnek merész megjelenése, megragadó beszéde a néphez, ott, a hol nőt nyilvános téren beszélni nem hallottak soha, a felizgatott tömeg kedélyét egyszerre megfordítá. «Szálem! szálem!» üdvkiáltás hangzott feléje minden oldalról, s tódulva jött a nép a fekete kúthoz, a csodatevő kéz által megszentelt vizben megmeríteni az arczát.

Az üdvkiáltás zsivajában egészen elveszett a szava a kalifa fősheikjének Fakredinnak, a ki az erkély ballustrádjáról előkiáltá, hogy a szultán maga elé hivatja amaz ismeretlen asszonyt, ki a fekete kútnál beszélt. — De a legközelebb állók meghallották mégis, s a parancsszó szájrólszájra elszármazott egész a fekete kútig. Ott aztán a palankint asszonyostul együtt felemelte a nép a feje fölé, s úgy úszott a zsellyeszék, mint csónak a tengeren, ezernyi kéztől tovább hajtva, míg a szerály kapujához ért. (A dái áldoát elmaradt.) Máriát a kapu alatt várta a szerály háremőre, az eunuchfőnök s szolgáival, hordszékestül együtt viteté fel a lépcsőkön, (nő lábának nem szabad a hideg márványt érni). A szultán elfogadó termének ajtajában ki kellett szállnia s a puha szőnyegekkel takart, drágakövekkel tarkán kirakott falazatu terembe lépnie.

A keleti satrapa termének minden pompája nem hatá meg Máriát, ámbár elmondani sem tudná mind azt, a mit látott; de megragadá magának a szultánnak a tekintete. Valami emberen tuli fenség volt annak az arczvonásaiban, mintha egy tökéletes férfialakba egy angyal lelke szállt volna bele. Tekintete merészebb minden férfiakénál, de az olyan merészség, melynek mindenki kénytelen megadni magát, melynek súlya alatt a gyönge összeroskad, de térdre estében az a megnyugvás kiséri, hogy hiszen az, a ki előtt elbukik, bizonyosan fel fogja emelni.

Malek Kamel, a mint Máriát megpillantá, hevesen lépett le trónja grádicsáról s oda sietett az eléje boruló nőhöz,

megragadta annak a karját s felrántá őt a szőnyegről, e szót lihegve: «te vagy az?» (E hangban annyi fenyegetés volt! oly keserű szemrehányás!) Mária arcza azzal a vékony arany szövetű keleti fátyollal volt takarva, mely közelbül az arczvonásokat sejteni engedi, a nélkül, hogy egészen elárulná, távolból egészen elrejti. A kalifa heves kézmozdulattal fellebbenté ezt a fátyolt, úgy hogy a nő ijedtében elsápadt. — Hanem aztán csüggedten ejté le a karját Malek Kamel s arczán egyszerre valami méla búskomorság borongott át: «nem, nem te vagy! sóhajta fel; ámbár nagyon hasonlítasz hozzá».

Azzal inte a kezével, megérté mindenki a kézmozdulatot: egyedül hagyták a nővel.

— Kérlek, ne remegj! monda a kalifa, szelid, vibráló mély hangon, — ne hidd, hogy valami tébolyulttal van dolgod; sem azt, hogy erőszakoskodó kényúr előtt állsz. A szokatlan fogadást magyarázza meg az, hogy alakod hasonlít azéhoz, kit egyszer nagyon szerettem, s a kinek a nevét nem szabad előttem kimondani többé. — Azért kérettelek, hogy jönnél ide, mert van egy kedves gyermekem, a ki szemeire szenved, azt mondják, te csodatevő szerrel birsz; ha igaz, gyógyítsd meg. Azt adok jutalmul, a mit kivánsz tőlem.

E biztatásra egyszerre kipirult az arcza Máriának, s hogy ezt a kalifa is észrevehesse, egészen hátraveté arczáról a fátyolt s biztos diadaltól ragyogó tekintettel mondá:

— Én bizonynyal meggyógyítom gyermekedet, vezettess oda hozzá.

— Vezetlek magam, monda a szultán, s kaftánja ujjának hajtókáját egész az ujja hegyéig kezére takarva, úgy nyujtá azt Máriának, hogy tegye rá a maga kezét.

Egy alacsony, szinaranyból vert ajtón át a szerály hárem-osztályába vezeté Máriát; fénytől csillogó, illattól elárasztott termekbe, miknek boltozata lazúrkővel volt kirakva, pillméreik malachitból, élő virág, virágnak szőtt selyem, s valamennyi között a föld legszebb virága, az

asszony. Egy egész kert, nem! egész erdő bűbájos szépségekből, a föld minden nemzeteinek leányai együtt, a jaspis fekete négertől az alabástrom arczu, aranyhaju kelta szépségekig.

A kalifa nem időzött a mulatságok termeiben, a mik tánczra, énekre, fürdésre voltak berendezve, a miknek falai köröskörül tükrökből álltak, a miknek szökőkútjai rózsavizet fecskendeztek, a miknek márvány medenczéibe arany oroszlánok okádták a kristálytiszta vizet, a minek bezárt pálmaligeteiben tarka madársereg repkedett; — hanem elvezette Máriát egy kis damasztfüggönyökkel elzárt benyilóba, mely felülről kapott sötétkék üveglapon keresztül világot. Ottan feküdt prémekkel kibélelt arany nyoszolyában egy kis fiucska, talán három éves, alig több, szép, mint egy kis Ámor, piros teli arczú; s épen úgy bekötött szemű, a hogy azt a kis istenfiút festik.

A hatalmas úr, a győzhetlen kalifa nem bírt megszólalni; csak a szemeiben megjelenő könny mondta Máriának, hogy az a gyermek ottan.

A szultánnak nem volt több fiúgyermeke annál az egynél. És azt meglepte az egyptomi csoma. A nagyapja csókjától lepte meg, a ki szintén abban szenved.

Mikor Mária odahajolt a gyermek fölé, hogy a köteléket levegye a szeméről, az örömrepesve szólalt meg:

— Hát visszajöttél, anyám?

Ennél a szónál a kalifa a két öklét a homlokára szorítva, szótlanul rohant ki a benyilóból s nem tért vissza a hárembe, csak este felé. Akkor ismét felkereste a gyermek fekhelyét. Az már aludt. Mária ott ült az ágya mellett.

— Meg fog-e gyógyulni? kérdezé az apa.

— Isten segélyével minden bizonynyal. Már nyugodtan alszik. Ez az első jele a javulásnak. A míg a szemgyuladás kínozza a kórt, addig nem tud öt perczig szunnyadni a nélkül, hogy felriadjon a szúró fájdalomtól. Most már egy órája, hogy alszik.

— Megengeded, hogy én is itt lessem, meddig tart a

nyugodt álma? kérdé a kalifa szeliden. Most te vagy az urak urnője! Hogy tudtad őt elaltatni?

— Meséket mondtam neki. Azt kivánta tőlem. A szép mesét a «zengő almákról», a miket az anyjától hallott. Elmondtam neki, a hogy én tudtam. «Máskor ezt másként mondtad! de így is szép» jegyzé meg rá.

— Hát most én mondok neked cserébe egy mesét, szólt a kalifa. Ennek a gyermeknek az anyja volt az én kedvencz kadínám. Még ha másra néztem is, csak ő rá gondoltam, oly nagyon szerettem. Egyszer egy keresztyén lovag esett fogságomba, kinek a balsorsban is megtartott büszkesége megnyerte tetszésem. Feloldoztam lánczaiból, palotámba hoztam, barátommá tettem. Víg czimbora volt; mulatságos bajtárs, tudott dalolni, mesélni, tréfálni, velem vitatkozni, a hogy a saját emirjeim egyike sem tud. Tréfájában nem volt bohócz, merészségében nem volt paraszt, bölcselkedésében nem volt unalmas. Nagyon megszerettem. Olyan szabadon járt-kelt palotámban és palotámon kívül, mint a szaraczén sheikek bármelyike. Nem tartá őt fogva semmi, csak a becsületszó. Rá mertem volna bízni az álmomat, rá a kardomat, a kedvencz paripámat. Bizonyos voltam felőle, hogy meg nem csal, meg nem lop, meg nem öl. És ez az ember mégis megcsalt, meglopott, megölt engem, a legkegyetlenebbül. Egy éjjel elszöktette a hárememből a kedvencz nőmet. Nem futhattak messze, beduin lovasaim a pusztában utolérték őket. S azóta ennek a gyermeknek nincsen anyja.

— Te megöletted őket?

— Nem. Esküvésem tartja, hogy én miattam soha fogolynak és asszonynak vére ki ne hulljon. Az áruló, hitszegő barátot, a szökevény foglyot elküldtem az apámhoz, Malek Adel szultánhoz, a kit nem lehet megcsalni, a hűtlen asszonyt pedig a puszta egyik oázába zárattam, a hol nincs kit megcsalni. — Már most tudod, hogy miért mondta ez a gyermek, midőn átölelted: visszajöttél anyám? s miért rohantam én el innen erre a fájó kérdésre?

A gyermek fölébredt. Mária levette szeméről a kötelékeket, megkente a szemeit a gyógyírral s friss borítékot kötött rá. Arra ismét elaludt a kis szenvedő, s jót álmodhatott, ajkai megnyiltak, elkezdett nevetni.

A szultán odatérdelt az ágy elé s úgy nézett, gyönyörtől ragyogó arczczal a gyermek ajkaira.

— Látod? Látod? monda a nőnek. Ez a paradicsomnak a nyilása: egy gyermeknek az ajka, a ki álmában nevet.

Mária nagyot sóhajtott, ő ezt a paradicsom nyilását nem látta soha, neki nem volt gyermeke.

A kis Nurgehán szemgyulladása a szokottnál makacsabb volt, a teljes felépülés sokáig tartott. Mária ez idő alatt teljesen megismerkedett a szultán háremének rejtélyeivel.

Egészen másformának találta azt, mint a minőnek a mondák hiresztelik.

Nincsenek ottan szerencsétlen nők, eltitkolt szenvedések, könnyek árán megvásárolt gyönyör. Gondtalan, szenvedélytelen élet az ott; táncz, mulatság, mesemondás, virágok ápolása, beszélő madarakkal, tánczoló majmokkal enyelgés, bűvészmutatványok, sáskaviadal; uszás, csónakázás, azután pipere, cziczoma; egész nap nyalánkság, csemegék, sorbeth, dulcsásza, nádmézfogyasztás; csupa élvezet közt telik el az élet! s a mi a világban annyi kéjt, fájdalmat teremt, a szenvedély, az ide se egy sugárt, se egy árnyékot nem vet. A szultán háreme csak abban külömbözik egy nő-kolostortól, hogy az egyikben szomorú énekeket dalolnak, a másikban víg nótákat énekelnek. A szultán olyan közöttük, mint a gyermekek között az apa. Ha valakit remegni lát maga előtt, még a kezéhez sem nyúl hozzá. Valamennyien mind bálványozva emlegetik. Ha egy arczot szomorúnak lát a többi között, kikérdezi, hogy mi baja? Ha a szive fáj, utána jár, ki lehet az, a ki után sóhajtozik, s aztán ad neki gazdag kelengyét; férjhez adja, mint apa a leányát. Nem lehet itt boldogtalan senki.

Mária sokszor mondá azt, hogy az emberek úgy élnek itt, mint a paradicsomban. S aztán nehéz szemrehányásokat

tett magának azért a gondolatért. — Hisz az épen az ördög incselkedése, hogy a poklot olyannak mutatja, mintha az volna a paradicsom. — Ez az igazi pokol itten! Nem azok, a mik gyötrelmekkel voltak tetézve, kínok változataiból felhalmozva, hanem ez, a gyönyörűség háza, ez az igazi kárhozat pitvara. Nem olyan az igazi ördög, a milyennek festik, kecskeszarvakkal, lólábakkal; hanem ilyen, mint ez; azzal a szelíd, hódító tekintettel: a ki nem ragad el hegyes karmokkal, csak elkábít igéző szemekkel, míg a lélek alá szédül a mélységbe. — Ezt a mélységet rettegd.

Hetednapra egészen meggyógyult a gyermek. Az éjt végig átaludta, a mi a felépülés jele.

Mária tudatá a kalifával, hogy ma kihozhatja a sötét szobából a világosságra a kis Nurgehánt s a köteléket végkép leveheti a szemeiről.

Azt a termet, a hol ennek végbe kellett menni, telerakták nagy virágkádakban növelt pálmákkal, babérfákkal, miknek sűrűjéből a kiváncsi asszonysereg fejei kandikáltak elő, mint megannyi szeráfocskák a felhőhasadékok közül.

Malek Kamel szultán nem várhatta, hogy a fiát előhozzák, maga sietett a kis szobába érte, s a karján hozta ki Mária elé.

Mária lebontotta a gyermek szemeiről a köteléket, s a mint azt eltávolítá, a gyermek bámulattól karikára nyilt szemein nyoma sem volt már a kórnak, olyan tiszták voltak azok, miként az ég Damascus fölött.

Az a sok asszonyfő ott a bokrok között örömében nevetett; a kalifa örömében sírt.

A gyermek pedig első tekintetével látó szemeinek Máriát kereste, s míg térdeit ápja tartá átölelve, ő a kis karjaival a hölgy nyakát ölelte át, s örömkaczajtól reszkető hangon kiálta:

— Anyácskám! anyácskám! hát mégis visszajöttél! De jó, hogy visszajöttél! Azért fájt a szemem, hogy nem láthattalak.

S minden mondásnál odacsattantá az ajkát (azt a paradicsom nyílását) a félreismert nő ajkaihoz.

Mária maga is oly boldognak érezte magát e gyermeköleléstől, ez édes csókoktól, a miknek zamatját eddig nem ismerte. Egész önfeledten ölelé ő is keblére a hizelgő kis teremtést, ki őt boldog csalódásban anyjának nevezte, s pillanatokig ő maga is annak hitte magát. «Ugy-e most már itt maradsz, nem mégy el?»

Malek Kamel szultán megfogá gyöngéden Mária kezét s így szólt hozzá érzelemtelt hangon:

— Hallod, mit kérdez e gyermek? Az «én» kérdésem ez. Itt maradsz, nem mégy el? Légy ő neki anyja, s légy nekem az, a mi az anyja volt. Olyan boldoggá teendlek, a milyen nő soha e világon nem volt. Megosztom veled a trónomat, s arczképedet az enyimmel egyesítve veretem pénzeimre, a mit még kalifa felesége meg nem ért soha. Nem gondolok kivüled asszonyra, még arra sem, a kit gyűlölök; még a gyűlöletet is elhagyom éretted, a mi nehezebb. Betegség az, a mi lassan öl, megvénít, halottá teszen. Ha már a gyermekem meggyógyítád, gyógyíts meg engem is. Másnak király vagyok, neked rabod leszek. Maradj itt a gyermekem anyjának.

Mária úgy érzé, mint a ki a vizbe tekint s az eget látja benne. A mélységgé vált magasság leszédít!

Ez, ez itt a legvészesebb pokol! A mi gyönyörrel, hatalommal, bálványoztatással kinálkozik.

Nem hagyta a lelkét leszédülni.

Odaborult a szultán lábaihoz.

— Óh szultánom, te, kinek mellékneved «igazságos». Légy itélőbiró ez órában köztem és közötted. Tenger az a jóság, a mivel te engem, minden érdemem nélkül megkinálsz; tenger, csupa édességből, de a másik serpenyőjében az igazság mérlegének van egy keserű csepp. Mondd meg, nem nyomja-e le ez az egyetlen csepp azt az egész tengert. Ez a keserű csepp egy fogoly férjnek a folyton hulló könnye. E könnyet felszárítani keresztül utaztam

én már száz poklokon, — keresztül megyek még a te paradicsomodon is. Te nekem jutalmat igértél, bármit kivánjak is, ha gyermeked meggyógyítom. Nekem férjem van te nálad, rablánczon, fogságban. Nem kivánok én mást, őt add nekem vissza.

A kalifa magasra emelte arczát s meghatva válaszolt:

— Igazad van. Az a keserű csepp lenyomja az édesség tengerét. A börtön fenekén szenvedő férj — több, mint a trónján ülő kalifa. — Hogy hivják férjedet?

— Lebée László lovag.

E névre, mint a nyillal talált oroszlán, ordita fel Malek Kamel, egész arcza kikelt alakjából, szemei szikráztak őrjöngés tüzétől.

— Átkozott legyen e név! ő volt az áruló, ki engem meggyalázott, ki gyermekem anyátlanná tette! A kigyó, a ki megmart!

Mária e szóra azt hivé, hogy az ég szakadt a fejére. Sápadtan, mint egy haldokló, roskadt össze a földön.

Malek Kamel lehajolt hozzá, s fejét kezébe emelte, és a nő szenvedélytől dúlt arczába nézett.

— És ezt az arczot tudta ő elfelejteni, mormogá keserű haraggal. — Te száz pokollal daczoltál miatta, hogy őt kiszabadítsd s ő megcsal téged, a mikor te kínszenvedsz érte.

— Kérlek, uram, rebegé Mária: ne szidalmazd őt előttem.

— Te még most is szereted őt?

— Nem tehetek máskép.

— Ő galádul elárul, megtagad téged.

— Elég ha én hű maradok hozzá.

— A mit mostan szenved, ő maga kereste. Úr volt, jó barát házamnál: ha hű maradt volna — nem hozzám, de tulajdon nejéhez, most itt ölelhetné, s az én áldásommal tetézve mehetnétek hazátokba vissza. Istent bántotta meg, azzal vetette magát a kínok vermébe.

— Elég azt tudnom, hogy ott van. Sietek uram! bocsáss hozzá.

— Nem! Nem bocsátlak még. Ily földöntúli hűség, minő benned lakik, nem lehet egy nyomorultnak prédája. Az a bolond tűzkőnek használja a gyémántot, a mit én koronám számára keresek. Ily csodahűség mint a tied, jobb sorsra érdemes. — Várj egy napot a válaszoddal; várj holnap reggelig. Az éj, az álom jó tanácsot ad. Gondolj reá, hogy ha te az én kezemet elfogadod, olyan kezet nyersz meg, a miből áldás hull százezereire a te hitfeleidnek. Egy szavaddal az eget és földet közelebb hozod egymáshoz: a keresztet és a félholdat kibékíted. Ha magadra nem, gondolj másokra. Holnapig gondolkozzál.

A kalifa magára hagyta Máriát. De nem magára, hanem a kis Nurgehánnal egyedül. Azzal kellett neki együtt töltenie az éjszakát.

S az éjszakának különféle tanácsadói vannak.

Először felyülkerültek a megcsalt női szív keserű vádjai. Óh mi nehéz volt azok ellen védeni magát annak a tömlöcz fenekéhez leláncezolt rab embernek! Azután előjött a nagyravágyás, a becsszomj, a dicsvágy, a bosszuállás: sasszárnyú, lepkeszárnyú, denevérszárnyú rémek. De majd odacsatlakozott hozzájuk egy angyalszárnyú rém is: a hitbuzgalom. Mennyi jót tehetne a keresztyénekkel egy társnője a damascusi trón urának! Hát még aztán mindezek fölött az az eleven kisértő: az a szárnynélküli cherub, a ki egész éjjel átölelve tartá, kicsi kezeivel beletévedt a hajfonataiba s csókdosva suttogá: «anyám, kedves anyám». Künn a hárem illatos kertjében pedig meg-megzendült egy énekes alménak az ajkán a csábító dal, melyben Szádi, a halhatatlan költő a földi örömöket dicsőiti: oh minő széditő szavak: «melegebb a szív, mint a nap! jobb a szerelem, mint az üdv! egy boldog óra a földön több, mint az örökkévalóság!»

Óh ennél rettenetesebb éjszakája nem volt Máriának az «ördög hegyei» közt, mikor az éjszaki vihar paskolta a sziklákat a feje fölött!

Reggelre győzedelmeskedett valamennyi rémen!

Ennyi vádoló, csábító ellenében mi védelme volt a megláncolt férjnek? — Az a láncz! — Minden büneinél, minden gonoszságánál nehezebb az a láncz. — Szenvedése kimenti: könyei tisztára mossák. Nem hagyhatja őt veszni a hitvestárs!

Reggelre kelve eljött a hárembe Malek Kamel szultán.

Mária már ébren várta őt.

— Menj be a szobádba, mondá a szultánnak. Ott találod fiadat épen, egészségben szunnyadva. Ha felébred s kérdi hol az anyja? mondjad neki, hogy csak álom volt az. Nekem pedig add meg jutalmamat, a mit megigértél. Lebée László lovag szabadon bocsátását.

Malek Adel szultán higgadt nyugalommal felelt Máriának.

— Bizonyos voltam felőle, hogy ez lesz a válaszod. Asszony vagy, a ki szeret. Az nem lehet máskép. Jutalmul kéred azt tőlem, emlékezzél reá, hogy büntetésed lesz benne. Isten akarja így, a ki a sziveket vezeti. Én elkészítém előre számodra a szabadságlevelet, melylyel férjedet börtönéből előhozhatod. Ő az öreg szultán Malek Adel várában van Kerákban; a mi a holt tenger Bár-Lút szigetnyelvén fekszik. Oda kell érte menned. Béke kisérjen odáig. Köszönöm, hogy fiamnak visszaadtad a látást, bár engemet fosztottál volna meg tőle, hogy soha ne láttalak volna.

E szókkal átadá a szultán Máriát a Kadun-Kiet-Khudának, az eunuchok főnökének, a ki őt elvezeté a palankinjáig; a zsellyehordók ismét kivivék őt a palotából az oroszlánok kapuján át.

A kapu küszöbén ülve találta Mária a dái áldoátot.

Horus azóta, hogy Máriát elszakíták tőle, éjjel-nappal ott lebzselt a szultánpalota kapuja előtt.

Midőn meglátta Máriát, sietett őt üdvözölni.

Mária mutatta neki a szultán szabadonbocsátó levelét a férje számára.

Horus a melléhez és homlokához szorítá Mária kezét:

«Üdv neked! Hosszú két nap volt, a míg reád vártam. Ha itt győzni tudtál, bizony győzni fogsz mindenütt. Most féltettelek nagyon! Hogy nem térsz vissza többé. Látom, hogy te vagy az asszony az asszonyok között!

— Eddig az utunknak hat hetedrészét megtettük már; — mondá Horus; de a hetedik hosszabb lesz a többi hatnál. Sok szenvedést, veszedelmet kiálltunk az eddigi utunkban; de azokat legalább ismertem: tudtam, hol várnak ránk. Most kezdődik az ismeretlen rémségek országa. Mert e szent földön minden szent: a fák, a hegyek, a csipkebokrok, a sírkövek, a halottak csontjai: csak az eleven emberek nem azok. Két szembejövő ember közül egyik sem tudja kiválasztani, melyik az ellenség, melyik a jó barát? a válaszúton senki sem tudja előre, melyiken vár rá a kelepcze? Itt most minden ember ellensége minden embernek. A keresztyéneknél a templomos lovagok hadat viselnek a János lovagokkal, meg a Domonkosokkal; a német lovagokat már kiverték innen. De valamennyien ellenségei a német császárnak s azt elvesztenék egy kanál vizben, a miért békét kötött a szaraczénokkal. A törököt nem gyülölik úgy, mint a császárt. És épen azért gyülölik a szaraczénok megint a maguk kalifáját: az imámok kiátkozták, s minden nyomon lázadás, orgyilok támad ellene. A sok féktelen, uratlan csoport aztán keresztülkasúl száguldozza be Syriát, Palestinát, rabolva, gyilkolva kényekedve szerint. Ezek előtt nem használnak a te csodatételeid többé. Nem törődnek ezek az egyptomi szemgyuladással. A ki beleesik közülök, azt ott hagyják az útfélen, s megosztoznak az öltözetén. Még emberevőkkel is fogunk találkozni, kivált épen a végczélnál, a holt tenger mellett, a kik ott egy hozzájárulhatlan sziklába vájt faluban laknak.

— Mit fogunk tenni? sóhajtá Mária remegve.

— Azt a mit eddig még nem tettünk; beállunk egy martalócz csapatba magunk is, s úgy megyünk pusztáról-pusztára zsákmányt keresve.

Mária elszörnyedt ettől a gondolattól. Pedig a dái áldoát valót mondott. Hadsereggel sem lehetett most Palestinán végig vonulni; karavánnal meg épen nem; hanem egy csoport vakmerő beduinnal, a kinek az élete nem drága, meg lehetett az utazást kisérteni a «pávaszem-csillagától» a «Lót taváig,» a hogy az arabok Damascust és a holt tengert nevezik.

Egy ilyen vakmerő banda hamar össze volt gyüjtve a dái áldoát vezetése alatt: azok közé vegyült el Mária is, férfinak öltözve, mint a vezér öcscse.

Megint egy új változat a pokol kinszenvedései között ránézve. Nagyobb kín az igazlelkünek elkövetni az istentelenséget, mint elszenvedni azt: s Máriának mindennap részt kellett venni azokban a borzalmakban, a mikkel czimborasága az útbaeső falvakat felriasztá.

S az ilyen út nagyon hosszú; mert nem egyenes. Zegzug csapongásban, kanyargó félretérésekkel: majd kergetve, majd kergettetve; néha az üldözők sokasága elől lakatlan völgyekben, mocsarak szigetein meglapulva napok sorain át; aztán megint éjjel-nappal vágtatva avar pusztákon keresztül, ismeretlen vidékeken; a miknek sívatagából csak a csillagok járása enged tájékozást. — Félévig tartott Damascustól a Jordán zuhatagaihoz eljutni, a hol az a Holt Tengerbe szakad. A martalócz beduin csapat le is olvadt egy maroknyira a folytonos harczok alatt.

De ez a maroknyi csoport sem akarta tovább követni a dái áldoátot, a mint a Holt Tengert megpillantá.

Átkozott hely ez itten! átkozott a viz, a levegő, a föld, a mi a Bar-Luthoz tartozik.

A tenger, mely Sodomát és Gomorát takarja! Azt a fölséges völgyet, melyben Strabo tiz népes várost talált, a mik fölött most a nehéz sóittas tengertükör világit. Nagyságára nézve csak tó volna ez, nem nagyobb a Balatonnál: de a mélysége tengeré; s ez a mélység egyre nagyobbodik; mert alatta sóhegyek vannak; ezredévek előtt a tengerrel

egy színvonala volt, most ezerháromszáz lábnyira szállt a tenger szinén alól, s a feneke is ezerkétszáz lábnyira sülyedt alá. Az eltemetett városok még mindig szállnak alá a poklokra. — Jordán vize folyton ömleszti a tengerbe a viztömeget, s az még sem szaporodik; pedig nincs lefolyása sehol; a rettenetes napsugár annyit elpárol belőle. A halsereg, mely a folyam vizével együtt a holt tengerbe kerül, kétségbeesetten igyekszik kiszabadulni az elátkozott elemből, mely élő állatot nem tür meg magában. A hullám csendesen kisepri őket mind a partra, eltemetve a sóbuczkák közé; ott hevernek szerteszét a fák törzsei is, miket a folyam-áradat a tengerbe hordott: halottfák, a sótól elporhadatlanná, megégethetlenné téve: évezredek néma tanúi. Semmi növényzet messze területen! A felcserepesült sós iszap recseg a léptek alatt.

A muzulmán minden reggel, este megcsókolja a földet imamondás után; a Bar-Lut mellett nem lehet imádkoznia, mert ezt a földet emberajknak érinteni átok.

Rémmesékkel van megörökítve minden pontja a sziklapartnak, mely a moabita és judeai fensikok felől elzárja a tengert. Ott áll a negyven láb magas egyenes sóbálvány, melyről a Mohamedhivők is Lót feleségét rebesgetik; ott a fekete sárviz, melyben Herodes (a betlehemi gyermekgyilkoló) hasztalan keresett menekülést halálos férgei ellen, ott az Engedi völgy sziklái, a miknek barlangjaiban szent Dávid Saul király üldözése elől rejtőzködött; ott a tengerbe lefutó vastag fal romjai: hajdan Sodoma bástyája; ott fenn a fehér krétafalba fúrva egész barlangsorai az istentelen embereknek, kiktől a beduin épen úgy retteg, mint a paripája azoktól a bőgölyöktől, a mik az odukból előrajzanak; s aztán egy messze benyúló sziklanyelven emelkedik a régi zsidóvár, Mazada: a hol a zsidó nemzet szabadságának utolsó védői, a makkabeusok végső csepp vérük hullásáig védték magukat Róma légiói ellen. Most ez az öreg szultán Malek-Adel (hős nevén Szeif Eddi) menedéke. — A járt út az északi sziklapart alatt

vezet hozzá. A tulsó part uttalan: azt nem tapossa soha sem ember, sem állat. Az egymás mellé guggolt hátahoporjás sóbuczkák, miket viharos napokon a sótenger torlaszt fel, olyanok, mintha egy sor teve pihenne egymás mellett; ezért az arab neve Katár Hodidoche.

A tó fölött egy madár sem repül.

A beduinok kereken kimondták, hogy a Mazada várhoz nem fogják elkisérni a dái áldoátot; pedig volt közöttük két izmaelita fedái is. Azok legjobban irtóztak ettől az úttól. Ők már egyszer megjárták a «Hegyek urának» parancsára ezt az utat. Ki voltak küldve, hogy Malek Adelt megöljék. De nem juthattak hozzá.

— Hiába is mentek oda, mondá az ifjabbik fedái Horusnak, mert ha eljuthatnátok is a kapuig: onnan vissza kellene térnetek. A szultán várába férfit csak lánczraveretten bocsátanak be, mint rabot. Egész testőrsége csupa fegyveres asszony, az udvarát pedig oroszlánok őrzik. Oda be nem juthattok, ha csak asszonynyá, oroszlánná, vagy fogolylyá nem változtok.

— No hát majd az egyikünk asszonynyá változik.

— De még akkor is csak azt bocsátják be, a ki a damascusi szultántól elbocsátó levelet hoz magával.

— Az is a mi gondunk. Mondjad, miért zárkózik el ide ebbe az elátkozott várba az öreg szultán?

— Annak az okát te, a ki dái áldoát vagy, jobban tudod mint én. Először azért, mert ő kötötte meg a békét a szaraczénok és a keresztyének között: ő adatta át a damascusi szultánnal Jeruzsálemet a frankok császárjának; ő nem akarja, hogy keresztyének és izlámhivők egymás ellen harczoljanak többé. Ezért halálra keresi őt minden igaz muzulmán. S azt ő tudja jól. A ki férfi, az mind ellensége. Nem bizhatik, csak az asszonyokban. Azonfölül még félig meg is vakult. Az egyptomi szemgyuladás a sötétségbe száműzi; a kulcslyukon beható nagsugár kínzóbb neki a mérges nyílnál. Ezért gyanakodó mindenkire. Orvost sem bocsát magához közel: fél a méregitaltól. Csak

egy vajákos asszony gyógyítja: egy indus szemfényvesztőné, a ki most szemfényvisszaidéző akar lenni. Mi az a csodaszer, a mivel a szultán szemeit kuruzsolja? Hallgasd meg és nevess! A Mazada szikláiba börtönzárkák vannak vágva. Mikor a nap nekitűz ennek a meztelen veres sziklafalnak, azok a börtönök olyan izzóvá lesznek, mint Ahasvér kemenczéi. Azoknak az oldalaihoz pedig foglyok vannak lánczolva, a kik a pokolbeli kinzó hőségtől kénytelenek folyvást sirni. A könnyeik nem vesznek kárba: apró üvegecskék vannak kötve a szemeik alá, a mik a nedvet felfogják. A kuruzslónő aztán minden nap összegyüjti a foglyok kisirt könnyeit s ezzel a csodaszerrel gyógyítja a szultán szemfájását.

Mária leveté magát a földre s a haját tépte és zokogott.

— Mi lelte a társadat? kérdé a fedái.

— Az, hogy ő a felesége egy ilyen fogolynak, a kit ide küldtek azért, hogy naponkint könnyeivel szaporítsa a szultán szemvizét.

A fedái néma mozdulattal mutatta a tőrdöfést.

A dái áldoát rábillentett a fejével: úgy lesz.

Ha az ilyen megkinzott rabembernek a felesége meg nem öli Malek Adelt, akkor senki sem.

— Én megigértem neki, hogy odáig elviszem, mondá Horus: ott azután az ő dolga, hogy mit cselekedjék.

— De hogy jutunk el a Mazada várig?

— A tengeren keresztül!

— A holt tengeren keresztül? kiálta fel ijedten a fedái. Uram. Ezt még nem kisértette meg ember soha, a mióta ez elátkozott viz Uzdom városát takarja.

— Mi meg fogjuk tenni!

— Kik?

— Te, meg én, és ez az asszony.

— Gondold meg uram, hogy a hét poklon keresztül a mennyországba menni nem oly nehéz, mint egy napot eltölteni a Bar-Lut vizén.

— Ki bánt ott?

— A «semmi.» Ez az, a mi körülvesz; hozzád tapad, elfogyaszt. Ha alá tekintesz a vizbe, alattad látod a semmit, ha felnézesz az égre, ott látod a semmit; ha hallgatózol, hallod a semmit, hogy azt hiszed a fejed szakad szét bele.

— Lásd: ez az asszony nem fél; nézd, hogy siettet könyörgő tekintetével! Eredj a társaiddal Ain szultánba, vedd el a legelső halásztól a csónakját: négy ember számára legyen jó; hárman megyünk, négyen jövünk vissza.

— Félek uram, hogy kevesebb jön vissza, mint a hány elindul.

— Félhetsz, de engedelmeskedjél!

Az izmaelita fedáik előkerítették a csónakot a jordánparti halásztanyából, s a tengerbe bocsáták. Hárman ültek bele: Mária, a dái áldoát, és a fiatal fedái. A többi kisérők elszéledtek erről az átkozott tájékról. A csónak tova sikamlott a két evezővel.

A holt tenger tükrén úgy úszik a csónak, mint a hattyú; a sóval telt vizben maga az ember derékig sem merül el: olyan az, mintha kényesőben úsznék; az evezőcsapások hasonlítanak a karddal megütött paizs csattanásához, a loccsanó hab úgy kong a csónak bordáin, mint a kalapácsütés. Sima a vizszín, mint a tükör, egy szellő nem ver rajta fodrot, s a mint a haladó csónak barázdát húz benne, az a vonal végig látható marad utána egész naphosszant.

A sürü gőz, a mi a repülő madarat leszédíti, lassankint bevonja a sópára porzománczával a csónakban ülők alakjait: arcz, öltözet, maga a sötét hajfürt és szakál lassankint fehér lesz; az emberek látják egymást kisértetekké válni a fényes nap előtt. — És minő nap előtt! — Az egyik lángörvény onnan felyülről süt alá az égből, a másik a viz tükréből fel. S a viz egész fenekéig átlátszó, mint a csillagos éjszaka: sötét ultramarin kék. Se égen, se vizben egy élő állat alakja. A halál országa van itt, a

firmamentumtól elkezdve egész a viz alatti sóaknák fenekéig.

Mária szemközt ült a két evező férfival. Látta, hogy válik azokon minden íz fehérré, még az ajkak is és a napbarnított kezek, a mik az evezőt feszítik. Halottak, a kik a holt tengeren úsznak: víztükrön, mely maga sem mozdul. Az átfült tenger fölött a délibáb játszott, kettős várakat mutogatva a légben, az egyik a tornyával lefelé.

Egyszer a fedái behunyta a szemeit s kiejté a kezéből az evezőt.

— Ne alugyál! rivalt rá a dái áldoát, megtaszitva a legényt könyökével; nagy időköz mulva a krétapart sziklafala visszhangzá a kiáltást: «ne alugyál!»

S azzal hajtották a csónakot tovább.

A nap egyre forróbban sütött. Nem lehetett előle menekülni; a ki fölülről takarta előle a szemeit, annak alulról tűzött az arczába. A hőség iszonytató volt.

— Meg kellene füródnünk; mondá Horus. Talán felfrissülnénk tőle.

— Azt meg ne kisértsd; inté a fedái. Én már ismerem ezt az átkozott vizet: nem üdit ez, hanem mar. Olyan lesz utána a testünk, mintha csalánban henteregtünk volna. Olyan az, mintha a gyehenna tüze összeházasodott volna a tengerrel!

Izzadva hajtották a csónakot tovább.

A déli láthatáron már kiemelkedett a makkabéus vár ormózata: veres vonal a zöld víztükör felett; de olyan lassan látszott közelebb jönni.

— Mintha ólomtengerben eveznénk, nyögé a fedái.

— Énekelj valamit. Tanácsolá neki Horus.

— Olyan száraz a torkom, alig tudok hangot adni.

A tömlőben hozott viz egészen meleg volt már; alig enyhitette a szomjat.

— No csak még egy kicsit szorítsuk fiam! mingyárt ott leszünk a várnál.

— Igen! igen. Allah segíts, mondá a legény s aztán csak lefordult az evezőpadról.

A dái áldoát hasztalan rázta, rugdalta: nem ébredt fel; a holt tenger hajósainak nagyon mély az álma. A fedái nem volt fölkelthető többé.

— Hagyd őt, mondá Mária; majd én elfoglalom a helyét. S azzal kezébe kapta a fedái markából kiesett evezőt s maga ült oda az evező-padra, ütenyre csapkodva a csattogó tengert a másik ébren maradt férfival.

A veres sziklák, a lángoló tornyok egyre közelebb jöttek és mégis úgy tetszett, mintha folyvást távoznának: a sűrű párázat okozta az érzékcsalódást, mely a felforralt tengerből emelkedett. Itt már kezd a holt tenger sekélyesűlni; a mélybe letekintő az eddig sötétkék színt zöldre látja változni. Azután úgy tetszik, mintha az ég maga is fehér lenne már, de még a víz felszine is. Szél nem fú, a hab mégis felfodrosodik, bizsereg, csillámlik, vakitó fehér lesz; a zöld viz mélyében roppant fehér kőtömegek tünedeznek fel, az elsülyedt Sodoma tornyai talán: minden fehér színt ölt, a semminek a színét. Jól mondta a fedái, ez a semmiség rettenetesebb a rémek változatos alakjainál: ez az elenyészés érzete!

S a csónak oly lassan haladt már előre: Mária lankadni érzi karjait.

Egyszer a háta mögé tekint, a hol a dái áldoát ült a csónak hátuljában a kormánypadon.

Rémület volt annak az arczát és alakját látni: a márvány fehér arcz a megőszült hófehér szakállal, mereven felnyilt szemekkel bámult maga elé, valami rettentő nevetésre felnyitott ajkakkal, valami szörnyű érczvigyorgással az orczáin.

Az öklei, a karjai még csapkodták rendes rándulásban az evezőlapátot; de az nem érte már a vizet. A dái áldoát is aludt, álmában evezett.

— Ébredj! ébredj! sikoltott Mária. Nézd; itt vagyunk már a vár előtt.

Hasztalan költögeté; az csak hajtotta az evezőt a levegőben, és vigyorgott hozzá. Elaludt már.

Csak maga volt egyedül ébren.

— Isten! Isten! Ne hagyj elaludnom! kiálta a boldogtalan nő, s most már egyedül hajtotta a csónakot a vár felé. Ő nem aludt el; az ő ereje nem fogyott ki, hisz csak neki volt drágája, kedvese ott annak a lánggal égő várnak a sziklabörtönében: neki lehetetlen volt ébren nem maradni.

Az ő karjainak végerőfeszitésével sikamlott a csónak a holt városok felett: a holt tenger szinén, a halál ege alatt két élő halottal! Ah, ez a vár nagyon jól meg van védve.

A nap alkonyatra szállt már: a láthatárt érő izzó tányér viszfénye, mint egy tűzbálvány feküdt végig a holt tengeren. Máriának úgy tetszett, mintha a pokol lángtavában evezne, az evezőcsapás tűzszikrákat szór a levegőbe. — Ekkor harangszó ütötte meg a füleit. Távolról jövő ringó kondulásai az estharangnak. Ez nem volt érzékcsalódás. A Mar-Sabai sziklakolostor harangjának kongása ez: az egyetlen harangé az egész szent földön, Jeruzsálem és a holt tenger között. Ez a kolostor ott emelkedik a Kidron kietlen bérczszakadékai között, sziklába vágva, sziklából épitve. Nem védik a benne lakók; nem is támadja meg őket senki. Nincsen semmijük. Egy pálmafából áll az egész kertjük. Kincseik halmaza egy mély sziklaörvénybe van temetve. Csupa szentek csontja. Oda dobálják le az itt elhalt asceták holttetemeit. Jeruzsálemi Endre idejében a tizezredik hullát dobták le. Még most is folytatják: még most sem telt meg a mélység. Ez ascetáknak a harangja hirdeté, hogy közel az Isten.

Bizony közel is volt a szegény küzdő teremtéshez.

Mikor már végkép kifogyott az ereje, segitséget küldött neki az Isten. A Kidron völgy patakja volt az. Ez ott szakad alá a holt tengerbe a sziklapartokról, s rohanó vize, mint egy világos sáv látszik meg messzire a sós hullámegyetemben. Ez árnak a sodra kapta meg a csolnakot,

s ragadta közelebb a Mazada vár sziklái felé. Mária viczkándozó halakat látott alant a vizben, a mik visszaiparkodtak menekülni a halálos elemből az éltető folyamba. A lég is hűsebb volt itt.

Valami ösztönszerű ötlete jött. Felnyalábolta az alvó férfiakat, s egyiket a másik után kidobta a csónakból.

Ez jó ötlet volt. A csónak is könnyebb lett: aztán meg az alvók is fölébredtek.

— Mash Allah! kiáltá a dái áldoát, mikor a fejével felbukott a vizből; ez itten édes viz.

— Igen, ez a Kidron patakja: mondá neki a fedái, nagyot nyelve az ajkáig érő vizből.

És Mária bámulva látta, hogy a kisértetarczok helyett igazi emberi fők buknak föl a vizből: természetes napbarnitotta szinnel, a dái áldoát szakálla ismét szénfekete. Ő maga is lehajolt a csónakból s megmosta az arczát. Egészen ujjászültnek érezte magát utána.

— Most már csak kormányozd a csónakot, mondá neki a fedái, a folyam árja elviszi azt magától a vár alá. Ott van egy sziklaöböl; oda szoktak lejárni a várlakók füródni: még ott is édes a viz; ott a csónakkal kiköthetsz. Mi ketten utánad uszunk. Lehet, hogy most is ott lubiczkolnak a szultán hölgyei: ha minket észrevennének, bizony megölnének; téged nem bántanak. Menj oda egyedül. Mi valamelyik barlangjában a sziklának elbújunk, s ott fogunk rád várni, a mikor visszatérsz: — ha ugyan viszszatérsz.

A két férfi aztán a sziklapart felé kezdett úszni, Mária engedé a csónakot a vizáramlatban a vár felé sodortatni; melyhez a tengertől egy meredek lépcsősor vezetett föl, a sziklába vágva.

A fedái jól sejté. A mint az áramlat besodorta a csónakot egy kiálló sziklatömb mögé, mely mintegy kirúgó félbolt hajolt a víz fölé, sötét árnyékot vetve, épen ott találta a szultán hölgyeit, azok már fürdés után öltözködtek.

Nem volt előttük szokatlan tünemény, hogy a Kidron patak sodrában csónakkal jőjjön a vár felé egy asszony. Izenetet csak ezen az úton lehetett ide hozni és csak nőszemélynek.

Máriának csak annyi ereje volt még, hogy a csónakját az öbölbe kormányozza, s az asszonyoknak felmutassa a magával hozott levelet és a gyógyszerekkel töltött hólyagos kulacsokat, de már beszélni nem tudott hozzá: eszmélete elhagyta.

Hogyan jutott fel a várba? arról nem tudott semmit. Mikor felocsudott, szövétnek világánál kiváncsi női arczoktól látta magát körülvéve. Azok között volt egy ránczos képű vén banya, a ki a többinek parancsolni látszott. Ez volt az az indusnő, a ki Malek Adel szultán szemeinek gyógyszeréül a foglyok könyeit találta ki. Kezében tartá a damascusi szultán levelét. Ő olvasta el azt.

— Te Damascusból jösz? kérdezé Máriától, rideg, száraz hangon, szigorú tekintettel. Mikor jöttél el onnan?

— Mikor a rózsák nyiltak.

— Most pedig már a szőlők asznak. Két évszak mult közben. Mi volt az utolsó nagy esemény, a mit Damascusban láttál?

— Két templárius lovag pellengérre itéltetése, kik a frankok császárját el akarták árulni Malek Kamel szultánnak.

— S te semmit sem tudsz arról, a mik azóta történtek a világban?

— Semmit. Pusztákon bujdokolva, kergetve, üldözve, jöttem idáig.

— Malek Kamel szultán azt írja az atyjának, hogy az ő kedvéért minden kivánságodat teljesítse.

— Nekem csak egy kivánságom van. Börtönben sinylő férjemet kiszabadítani.

— Azt is írja a damascusi szultán, hogy te az egyiptomi csumát meg tudod gyógyítani, a miben Malek Adel szultán szenved.

— Ugy van. Ezereket gyógyítottam meg vele.

— De a szultán szemére hályog is szállt. Azt is megtudod-e orvosolni? Visszaadhatod-e a szeme világát is neki?

Az ezüst kulacsban Máriának az a szere állt, a mit a torjai barlangban annyi életveszélylyel szedett össze, s a vajákos asszony állítása szerint még a vakságot is meggyógyítja, ha az szürke hályogtól ered.

Mária ezt felelte:

— Lehet, hogy még azt is meg tudom gyógyítani, de még senkin sem kisérlettem meg, s olyannal nem akarok kérkedni, a mit bizonyosan nem tudok.

— Ennél a szavadnál megállapodjál! Azt megengedem, hogy a szultán kinzó fájdalmait elenyésztesd, de azt nem, hogy a látását vissza add. Tudd meg az okát. A mióta te Damascust elhagytad, az egész világ egyet fordult a sarkában. Akkor még virult az a béke, a mit Malek Adel szultán szerzett az izlamhivők és a messiáshivők között. A német császár és Coradin, meg Malek Kamel kalifák mély barátságban éltek; magad is tanuja voltál e barátságnak. Azóta a német császár haza ment a maga országába, más frank fejedelem jött helyébe más keresztes hadakkal. Azok újra megindították a háborút keresztyének és szaraczénok között. Megszállták Egyiptomot. Mizraim gyöngyét, Damiettet ostromolják. Malek Adel nem tud erről semmit. Mi, a kik őt itt e várban körülvesszük, hirmondót nem bocsátunk eléje. Mert ha megtudja azt, hogy a béke szét van szakítva, hogy a háború újra megindult: az az ő halála lesz. Én ismerem az ő lelkét. Tudom jól, hogy ezt túl nem éli. — Ha hirnök nem jöhet eléje e rossz hírrel, jönnek nap-naponta Kairóból, Damietteből a postagalambok, a mik ablakán zörgetnek. Én azokat elfogdosom, a hozott leveleket elolvasom. Mindenikben egy Hiób-hír van. És én azt olvasom fel belőlük a szultánnak, hogy a fia ünnepeket ül, és a keresztyének vezéreivel ajándékokat vált. Már most tudod, hogy miért

nem szabad neked Szeif Eddin szemevilágát visszaadnod; még ha ilyen csodaerő volna is adva az újjaidnak. Maradj a fájdalom megszüntetésnél. Ha jót akarsz magaddal, szavamat megfogadd.

Mária igérte, hogy a parancshoz tartja magát.

Akkor azután elvezette őt az indusnő az öreg kalifához. Egy tömör oszlopokon nyugvó boltozat alatt hevert a szultán fekhelyén. A magas boltozat kerek ablakán át derengett alá csak némi világosság, ide benn mély homály volt. S ebben a félsötétségben hevert a puszta gyékényen a világ leghatalmasabb uralkodója, keresztyén fejedelmek diadalmas ellensége és szövetséges jó barátja, a ki ha összeszorította a markát, a győzelem maradt benne, ha szétnyitotta, az áldás, békesség hullott ki belőle. Szürke, bő vászonköntös volt rajta, az fedte egész testét, a fejét sötétkék lepel takarta.

— Itt van a csodatevő nő, a kit fiad küldött hozzád, monda az indusnő, Máriát odavezetve a kalifához.

— Hagyj vele magamra, suttogá a szultán. Aztán inte a kezével Máriának, hogy jőjjön oda hozzá.

Mária odatérdepelt eléje.

A szultán kinyujtá bő zubbonyából hatalmas kezét s végig jártatá az újjai hegyét Máriának az arczvonásain, aztán csendes mormogó hangon mondá:

— Te vagy az a nő, a kinek fiam kezét és szivét ajánlá, s ki azt elutasítád, hogy rab férjedhez hű maradhass. Valóban te vagy az. Ez a halánték, ez a kidomborodás a homlokon a nagy hűség és hitvesi szeretet tanujelei.

(A szultánnak kedvencz tudománya volt a koponyatan és arczisme.)

Azután a kezét tapogatta végig Máriának, abból is tudott következtetni.

— Valóban ez a kéz úgy van alkotva, hogy gyógyítani tudjon. Te visszaadtad a szeme fényét a fiam fiának; vissza tudnád-e adni az apjának is?

Mária fölemelte Malek Adel arczáról a kék lepelt. A leg-

tiszteletreméltóbb patriarchafő tünt ki ez alól, a milyennek Ábrahámot, Élit képzeljük, vagy a vak Tóbiást: jóság, igazság és erő minden arczvonásában.

A mint a gyenge külső fény érinté a szultán szemeit, felszisszent.

— Hát fáj a szemednek a világosság, akkor az nincs megvakulva.

— S te vissza tudnád nekem adni a szemem világát?

— Istennél a hatalom.

— Jól mondád, ő nála van. Kérd kölcsön.

Mária a jóságos arcz láttára elfeledé, hogy mit igért az indus nőnek, hogy a vakság ellen nem gyógyítja a szultánt, hanem csak a szemgyuladás ellen. Mindent mernie kellett, mert mindene koczkára volt téve. Most kell kiderülni, hogy az ördög szerzette-e ezt az írt, a mit ő csodaképen gyűjtött össze a torjai kénbarlangban, vagy az istenség?

Először a szemgyuladást kellett megorvosolni. Arra elég jó volt a kékszinű nedv is. A szultán az első éjjel visszanyerte rég elvesztett csendes álmait s felébredésekor áldotta a kezet, mely szemeit így le tudta zárni. — Hátha még fel is tudná nyitni?

Harmadnap már nem bántották a szuró fájdalmak felébredésekor; ha fény érte a szemeit, már nem irtózott a világosságtól. Negyednap már epedett utána. Ötödnap már azt susogta: «Óh mint fáj nekem ez a sötétség!»

Mária elszánta magát a válságos kisérlettételre. A kénbarlang izzadta nedvbe gyolcsot áztatott s azzal köté be a szultán szemeit. És aztán folyvást nedvesíté azt a köteléket, éjjelt-nappalt ott töltve a beteg szultán odújában. Eleinte csípte, égette ez a szemgolyókat, azután pedig hűsíté. Negyednap óvatosan lebontá a szultán arczáról a boritékot.

«Látok!» kiálta fel Malek Adel szultán. S mint az új életre támadt, szökött fel fekhelyéből. «Allah akbár! visszanyertem a szemem világát!»

S első dolga volt leborulni arczczal a földre s hálákat adni Istennek, a ki ezt a csodát meg hagyta történni. Újra megnyilt szemeinek legelső könnycseppje a mindenhatónak hozott áldozat volt. Azután lassankint, óvakodva emelkedék föl; mintha félne, hogy újra elveszíti a visszanyert drága kincset, s tétovázva tekinte szét, egyenkint rámutogatva a körüle álló alakokra. Hölgyei vették körül.

— Te vagy itt Szüdeli! Te Shekerpára! Te Sems unnahár! Te Aldzsalisz! Te pedig a csodatevő keresztyén nő! S az ott a falon a kardom! a meztelen kardom! Névtársam «a Szeif Eddin».* Milyen régen láttam! Óh mi drága jó a világosság! Adjatok több világosságot!

— Ne még! szólt Mária. Légy türelemmel padisah! szemeidnek lassan kell hozzá szokni az erősebb fényhez. Maradj még néhány napig itten. Az erős fény neked még tiltva van!

— Óh ne tarts tovább ebben a börtönben. Mert börtön a sötétség.

Máriának szemébe szökött a köny.

— Óh padisah! Hát az én férjem milyen régen szenvedi már ezt a sötétséget!

— Való! és én miattam szenvedi, rabtársaival együtt. Vége legyen a kinjainak ez örömórától kezdve. Nincs szüksége az én szemeimnek az ő könnyeire többé. Adjátok neki oda férjét, vezessétek őt hozzá. A mennyi aranyat elbirnak ők ketten, annyit adjatok nekik a kincstáramból. Én parancsolom. Béke veled. Áldásom kisérjen minden utaidon.

Mária megcsókolá a padisah kezét, az pedig saját gyémánt gyürűjét húzta az asszony újjára.

— Talizmán ez, a hol csak jársz Syrián, Palæstinán, vagy Egyiptomon keresztül, a kinek e gyürűt megmutatod, leborul előtted, s azt kérdi: «mit parancsolsz?»

Mária az indusnő felé nyujtá ki a kezét a talizmán gyürűvel.

* A hit kardja.

A vajákos nő keresztbe tette mellén a két karját s azt mondá: «mit parancsolsz?»

— Vezess az uramhoz!

Az indusnő meghajtá a fejét, s arcza elé húzta a fátyolát: «menjünk».

Máriának drága volt minden pillanat, hogy bálványozott férjét újra láthassa.

Mikor a szultán homályos szobájából kiléptek, az indusnő megállítá egy szóra.

— Te nem tartád meg az igéretedet, hogy a szultánt csak a szemfájástól szabadítod meg, de nem a vakságtól is. Többet tettél, mint kivánva volt, s azzal rosszat tettél. Megölted a szultánt. Már most lásd, hogy mit tégy? Ha szavad megtartád, én is minden hűséget érezteték lesz veled. Magadat, uradat bizony jó oltalommal tova szállítalak, míg biztos helyre jutsz. Igy keress magadnál tanácsot, a hol eddig kerested. Kezedbe adom ezt a négy kulcsot. Az egyik uradnak a börtönét nyitja fel, a másik a békói lakatját, a harmadik a földalatti folyosón levő kincstár ajtaját nyitja fel, a hol az aranynyal telt erszényekre találsz, a negyedik a folyosó világos végét elzáró rácsajtót tárja ki, azon keresztül aztán kijutsz arra a sziklalépcsőre, mely a tenger-öbölhöz levezet, a csónakod most is ott van. Többet nem mondok, nem is adok, nem is teszek. Te olyan jót tettél, a mit én nem kértem tőled; — én olyan jót nem teszek veled, a mit nem kértél tőlem.

Mária nem évődött a rejtélyes mondás jelentésén, hanem sietve rohant a kezébe adott kulcsokkal a földalatti folyosóra, mely a távol látszó rácsajtón keresztül kapott gyér világosságot.

Más sziklába vágott folyosókon hideg szokott lenni, ebben fojtó meleg volt. Itt a déli nap süti a sziklaoldalt. Át van az fűlve, mint a sütők műhelye.

Csak két, egymással szemközt levő alacsony vasajtó szakítá félbe a folyosót. Máriának nem volt megmondva,

hogy melyik a börtön, melyik a kincstár? választhatott találomra.

Az első ajtó, a mit kinyitott, a kincstárba vezetett. Egyiptomi örök lámpa égett a közepén. Annak a fényénél mesés kincshalmaz ragyogott Mária elé. Ott hagyta, nem ezt kereste.

Visszafordult, a másik ajtót kinyitni. Azon belül sötétség volt, a mibe alig birt derengést vetni a folyosóról beszüremlő vak világosság.

Az volt a börtön: alacsony, széles, félkerekre vágott büdű, a milyen a domború szikla kívülről.

Felállva nem lehetett a büdűbe lépni; hanem csak meggörnyedten.

Valami rémséges kisérteties zűrhang fogadta a belépő asszonyt. Mintha halottak sírnának fel sírbolti fülkéikből: tehetetlen, koporsóba zárt halottak. — Azok voltak. — Köröskörül szűk fülkék voltak vágva a sziklába, azokban ültek, kezeiknél fogva vaspántokkal a falhoz kapcsolva emberi alakok; — férfiak. Azoknak a sirása hangzott. A folytonos hőség, a mi tagjaikat az áthevült szikla-odúban szikkasztá, kényszeríté őket arra, hogy sírjanak. A könnyeiket gyógynedvül gyűjtötték: a szemeik alá üveg-csék voltak kötve; abba hullottak a cseppek. A legdrágább balzsam, a mit valaha keleti satrapa mosdóvizül használt.

Mária nem látott a sötétben. Sorra járta a fülkéket és e nevet suttogá: «Lebée László».

Választ csak egy istenkáromló szó, vagy egy dühös fogcsikorgatás adott. Volt, a ki ordított és a vaspántjait tépte; a másik csak nyögött lázasan. A magával hozott lakat kulcsát sorba próbálta a vaspántok zárain; tizen, tizenötön végig ment; egybe sem talált az: egyszer aztán benn az odú legmélyén akadt egy lakatra, a melyikbe a kulcs bevált.

— Te vagy-e itt Lebée László? suttogá.

Valami őrjöngő kaczagás felelt a szavára vissza.

Mária felnyitá a pántok zárait, s arra egy félmeztelen

alak omlott a lábaihoz, görcsösen belekapaszkodva két kezével az öltönyébe. Mária kénytelen volt őt kihurczolni magával az élők sírboltjából.

Hogy ismerhetett rá? A hajdani délczeg daliás alakra, ebben a csontvázzá aszott kisértetben? Minő rémületes kifejezése ez eltorzult vonásokban az állati elbutulásnak! Minő őrjöngő tekintet e kőmerev és mégis tűztől égő szemekben! És az a vigyorgó fájdalom az ajkakon. Mindenki elfutott volna tőle, ha az útfélen találja, mind azok az asszonyok, a kik valaha hizelgő szavaira mosolygással feleltek: csak Mária ölelte, csókolta, és beszélt hozzá biztató szavakat: «én édesem, én szerelmes uram!» — Nem is felelt az rá, talán nem hallotta? talán nem értette? talán elfeledett beszélni?

Ki innen, ebből a kinok hazájából! — ott volt a szultán kincstára szemben, tárva nyitva az ajtó; annyi kincs az övé belőle, a mennyit két ember elbir. De ő csak egy kincset bírt magával vinni: azt a másik embert. Felvette ölébe, úgy vitte magával végig az egész hosszú folyosón, odáig, a hol annak a bejáratát egy vas rácsajtó elzárja. Ott letette a kincsét a földre, s elővette a negyedik kulcsot, hogy a rácsajtót kinyissa.

Akkor egy új rémület dermeszté meg idegeit. A kulcs zörgésére a zárt udvarból egy hatalmas hímoroszlán jött elő. Ez volt a börtönök őre.

A megvesztegethetetlen; a lerimánkodhatatlan. Fenyegető mormogással közeledett a vasrács felé, rettentő orczáját a halálra rémült nő felé emelve. Minden idege elzsibbadt a nőnek erre a látványra. A fenevadak szultánja iszonyút csapott a vas-ajtóra s kegyetlen ordításával végig dörgé a sziklafolyosót.

Erre az ordításra a nyomorult vázalak felriadt, s sírni kezdett, mint egy gyáva gyermek.

Óh minő rémkép! Azt a daliát, a ki a harczokban elől járt, a halállal játszva küzdött, igy látni, a földön összekuporodva s a felesége köntösébe rejtőzködve! E látásra

Máriának az idegein valami rettentő indulat hevült át; mintha a férfi ereiből elfutott bátorság az ő vércseppjeit szállta volna meg. A düh, az elkeseredés váltá fel szivében a martyrok szenvedő nyugalmát. Az volt az eszében, hogy visszarohan a szultánhoz, a kinek az ő szeme világát adta vissza, s a ki jutalmul ily csalárd utat enged a szabadulásra. «Menj uraddal együtt, ha az oroszlán elbocsát!» Egy késdöfést ő is megérdemel! Készen volt már asszonyi alakban a dái áldoát, a kinek Horus szánta őt. A hegyek urának bölcse előre tudta azt, kiszámította, mint a mérgezők a halálméreg hatását, hogy a mikor az asszony így fogja megtalálni a keresett férjét, akkor ilyen düh fogja szivében a vért felforralni, akkor a legelső késsel, a mit kezébe kaphat, megöli a szultánt.

Bizony meg is tette volna. — Hanem az a földön fetrengő nyomorult alak nem ereszté. Az átkarolta a térdeit, és nem engedte őt tovább menni. Az érthetlen szavakat makogott, a mikből egyszer ez a szó vált ki érthetően: «Isten!»

Ez a szó eszére téríté Máriát. Nehéz szorongattatásában elkezdé énekelni a zsoltárt: «óh uram, én segedelmemre állj elő! Ellenségimet kergesd el!»

A fenevad az énekszóra elhallgatott.

Mária tovább zengé a zsoltárt: «mondjad azt az én lelkemnek: tégedet én megsegítlek!»

Ekkor úgy tetszék neki, mintha a zsoltár végszavait onnankivülről egy mély zúgó férfihang viszhangként ismételné:

«Tégedet én megsegítlek!»

Az oroszlán erre a hangra rögtön felkapta a fejét s oda fordítá, a honnan a férfihang jött. A következő perczben aztán nagyot ordítva szökött fel a magasba, s aztán lecsapta magát a földre, a pofáját a sziklához dörzsölve s oroszlánhoz nem illő sirással hentergett alá s fel az udvaron, míg Mária előtt a rácson kívül a dái áldoát alakja jelent meg.

— Isten küldött tégedet e pillanatban atyám, rebegé Mária.

— Ő is küldött, de magam is jöttem. Nyisd fel gyorsan az ajtót, míg az oroszlán a szeme közé fútt porommal vesződik.

Mária felnyitá a rácsajtót s a lábainál görnyedő nyomorult alakra mutatott.

— Nézd! Mi lett belőle? Ez az én drágám!

Horus hirtelen vállára kapta Mária férjét, s aztán sietve kirohant vele az udvar kapuján, mely a sziklalépcsőzetre nyilt.

Mária, a mint a kapun kívül volt, a hol senki és semmi nem üldözte többé, térdre esett.

— Most ne imádkozz! dörmögé a dái áldoát, a másik kapun még eléd kerülhetnek. Siessünk a csónakhoz jutni!

Azzal futottak le a szédítő meredeken.

Mikor a tengeröbölhöz értek, ott Mária legelébb is az elnyomorodott férjét akarta a Kidron édes vizében megmosdatni.

— Siessünk! siessünk! szorgalmazá őt a dái áldoát, odadobva válláról a tehetetlen emberalakot a csónak fenekébe. Húzd fel a vitorlát! kiáltá a csónakban ülő fedáira. Szelünk van. Repüljünk.

S Máriát is siettetve erőteté be a csónakba.

— Itt a szél! Repüljünk.

Nem szél volt az, a mi ott jött, hanem vihar. A Libanon hegyei közül alárohanó fergeteg, a milyenben Istennel járó lélek tengerre nem bizza magát.

Mária bámulattal és rettegéssel nézett reá.

— Hiszen te elvégezted, a miért idehoztalak mondá neki Horus.

— Valóban el. A férjemet kiszabadítottam.

— És Malek Adel szultánt megölted.

Mária még jobban elbámult s a fejét rázta értetlenül.

— Szót se róla. Akárhogy ölted meg tied a dicsőség. Első dái áldoát lettél azok között, a kik asszonynak szü-

lettek. Nézz vissza a várra. Látod a torony ormán azt a sárga zászlót. Ez azt hirdeti, hogy Malek Adel szultán meghalt. Meghalt abban az órában, a melyben egy szerelmes asszony az ő agyonkínzott férjét a szultán börtönében megtalálta. A többit, hogyan történt, csak az Isten tudja. Meg volt jósolva Malek Adelnak, hogy őt egy galamb fogja megölni. Repülj galamb, repülj!

Malek Adel, a mint elbocsátá Máriát, úgy tett, mint az elkényeztetett gyermekek szoktak tenni. A mint az orvos eltávozik, jól esik megszegni rendeleteit. Mária megtiltá neki, hogy a teljes világosságra kimenjen. Az ilyen hatalmas úr pedig nem hágy magának parancsolni. Átment a szomszéd terembe, melynek egy ablaka a tengerre nyilt Az az ablak zöld redőnynyel volt elzárva, melynek sürű rácsozata között a szabadba lehetett kitekinteni. — Ő már évszakokon keresztül nem látta a világot, a tengert, az Isten egét. Ki parancsolhatta volna meg neki, hogy akkor is behunyja a szemeit, a mikor már lát?

Az ég egyik oldala sötét volt, közelgett a vihar. Ezen a sötétkék alapon egy fehér pontot vett észre a szultán. Az a fehér pont sebesebben tudott repülni, mint a zivatar.

— Ah, ott jön az én postagalambom.

Koradin szultán minden nap küldött egy galambpostát az atyjához Kairóból.

A galambhozta levelekben mindennap meg volt irva, mennyire haladtak a keresztyének Damiette ostromával? hányszor verték vissza a rohamot a szaraczénok. Hogy jöttek hajókon úszó tornyokkal a bástyatorony ostromára? Hogy dült meg a bevehetetlen erősség?

Hanem az indusnő mindezek helyett csupa békehireket olvasott fel a vak szultán előtt. Malek Adel még folyvást azt hitte, hogy az általa megkötött béke a keresztyének és szaraczénok között most válik arany kalászszá. Pedig már akkor féléve mult, hogy a halál kaszája aratta a rendet Egyiptomban. Ő azt nem is sejté.

A postagalamb jött sebesen repülve s megszállt az ismerős ablakon.

Ezúttal Malek Adel maga vette őt a kezébe.

A levél vékony papirushártyára irottan a kormánytollainak egyikére volt göngyölve.

Malek Adel kibontá a papirust s ezt találta rá irva:

«Nem küldtél segélyt. Damiettet elfoglalták ostrommal a keresztyének. Vitéz seregem leölve. Fiad Koradin.»

Mikor ezt a levelet elolvasta Malek Adel: egyszerre mind a két kezével kapott a szivéhez, kíntorzult arczát az ég felé emelte, s azzal végig bukott a szőnyegen. Nagy szive nem birta meg ezt a csapást: megszakadt bele.*

És így csakugyan egy galamb ölte meg. Csakugyan Máriának a keze ölte meg, a ki látását visszaadá. Csakugyan rá talált az itéletosztó gyilokkal a Hegyek vénje az elitélt kalifára még a holt tengerbe rejtett sziklavárában is!

A zivatar megérkezett: az egész ég elfeketült. S e sötét ég alatt maga a holt tenger, mint egy világító sivatag, úgy rémledezett fel. Maga az orkán sem tudja ezt a nehéz olvadt sótömeget úgy hegyekké torlasztani, mint az élő tengert, ez még a zivatar korbácsa alatt is halott marad, csupán éles barázdák huzódnak rajta végig, a mik phosphorfényben világítanak fel a lomha alant járó felhők szegélyeire. A széltől megkapott vitorlás csónak úgy szökell, nem úszik, egy habgerinczről a másikra, érczhangú csattogással. Benne fehér alakok ülnek, sápadtan világító arczczal, dæmonokhoz, elkárhozottakhoz hasonlók.

De jó a viharral utazni a holt tengeren keresztül. Ennek

* Malek Adel, qui s'etait rendu si redoutable aux chrétiens ... avant sa mort, il avait appris la victoire, que les croisés venaint de remporter devant Damiette; les chrétiens ne manquèrent pas de dire qui'l avait succombé au despoir et qui'l emportait avec lui au tombeau la puissance et la gloire de musulmans. Les auteurs musulmans font le même aveu. — Histoire des croisades M. Michaud. Livre XII.

a haragja sokkal jobb, mint azé a másik fölséges úré, a napé. Üt, ver, paskol, összezuzással fenyeget, de röpít, nem lankaszt. A mely utat a sziklavárig egész naphoszszant jártak meg evezve, ugyanazt a vakmerők széltől hajtva megfutották három óra alatt. A csónakot ott dobta ki a holt tenger a sósbuczkák között, a miket ilyenkor messzire eláraszt a medréből kitolt tenger.

Itt azután a két férfi evezőlapátokra fekteté a jártányi erővel nem biró Lebée Lászlót, s úgy vitte őt tova a Jordán zuhatagáig, hol egy halász gunyhójában mindnyájan menedéket találtak.

Mária gondos ápolása mellett lassankint erőhöz tért ismét Lebée László. Hetekig tartott, a míg e menedéken ismét visszanyerte az öt érzékének a használatát.

Mikor újra megtanult beszélni, vége-hossza nem volt a panaszkodásnak: hogy miket szenvedett. Mária csak hallgatta hűségesen és maga egy szót sem mondott abból, hogy hány poklon tört addig keresztül, a míg a férjét feltalálta? Ne busítsa vele!

Az alatt míg Lebée László a halászgunyhóban erőhöz jött, Horus maga is ott volt a közelében; az ifju fedáit elküldte a Karmel hegyen lakó Karmelita lovagokhoz azzal az izenettel: hogy egy keresztyén lovag itt fekszik fogságból kiszabadultan, küldjenek érette fegyveres kiséretet.

Hetek multak bele, a míg a karmeliták küldöttei a fedái kalauzolása mellett rátaláltak a keresztyén menekültekre. Már akkor Lebée László annyira volt, hogy képes volt lóra ülni.

Itt azután Mária búcsut vett a dái áldoáttól.

— Én semmit sem tettem: mondá Horus; csupán csak az én uramnak, a Sheik-Aldzsebalnak, a Hegyek vénjének parancsolatját hajtám végre. Hanem te: te dicsőséges asszony voltál. És bizonyára mondom néked Lebée László, ird fel ezt magadnak a szived hártyájára; hogy mind azon szent nevek között, a kik talik irással vannak

a ti almanachotokban sorba feljegyezve: egy asszony sem érdemelte meg jobban a feje körül a glóriát, mint a te asszonyod. Becsüld meg. Béke legyen veled.

S azzal saját újjai hegyét megcsókolva, áhitatteljesen érinté azokat Mária kezéhez. Ez volt a búcsúüdvözlete hozzá.

A Karmelhegyi zárdában kiheverve viszontagságait, mihelyt útra képes lett, hajóra szállt Lebée László a feleségével. — Még ez a késlekedés is javára vált; mert ha rögtön útra kel, a hazájukba visszasiető friesekkel: ő is tengerbe vész azokkal együtt, a kiknek a pápa átka fejükre zúdítá a zivatart, a mért a harczot a hitetlenek ellen a damiettei győzelem után abbahagyták. Lebée László velenczei hajóval tért vissza Spalatoba; semmi baja sem történt az úton. Onnan azután Dalmátián és a Szerémségen keresztül szerencsésen hazavergődtek Erdélybe.

A második esztendeje volt már annak, hogy Mária útra kelt az öreg Bálint szolgájával. Sűrű nagy esztendők! Ha visszagondol rajtuk az ember, századnak is beválik egy.

Volt nagy öröm odahaza, mikor együtt hazaérkezének! A nép apraja-nagyja sietett a hazatérteket üdvözölni. Mária nem is ütközött meg rajta, hogy még az Anna öcscse is egész elragadtatással borul az ő Lászlója nyakába s nem bánik fukaron a csókjaival. Hiszen jó rokonok! Aztán neki nincsen már férje: nincs, a kit csókoljon.

Csak még a jó öreg Bálint is itt volna! Hogy megmondhatná neki: «lásd, keresztül törtem minden poklokon ő érte: vissza is szereztem! Most már itthon vagyok, a paradicsomban. Hát mit beszéltél, hogy még egy pokol vár azután reám; de hogy hol és mikor? már azt nem mondtad meg.»

Hát bizony a jó öreg Bálint, ha élne, sem mondaná azt meg.

De volt ott aháznál egy más igazmondó cseléd, a ki egyszer Máriának mondott igazságot. Az a tükör.

Régi ideje volt már, hogy tükörbe nem látott: most midőn hosszú idő multán újra belepillantott, elrettent magától. Szépsége odavolt. Az idők viszontagságai, a homokpuszták, a sziklasivatagok, a holt tenger, a porfellegek, az éjszaki viharok, s az a sok lelki szenvedés évtizedek rontó nyomait hagyták hátra rajta.

«Nem vagyok szép!» mondá a tükörből a képmás.

S ez az egy szó már a kulcs a pokol kapujához.

Hasztalan kényszeríté magát nyájaskodásra a férj neje mellett; minden mosolygásán keresztül csak úgy sugárzott róla a hidegség.

Valjon kire gondol vissza? Ki van a szivében? Évődék magában Mária. Tán a szép szultána, a kit Malek Kamel háreméből elszöktetett s a ki miatt a forró sziklákhoz lett lánczolva?

Egy-egy észrevétlenül elrebbent sóhajtás untalan elárulá, hogy a lelke valahol másutt jár. — Ha még annak is utána tudna menni! ha még azt is ki tudná szabadítani bilincseiből. Ha azt is visszahozhatná!

Kérdezte eleget; de nem vallotta meg. Csak azt mondta mindig, hogy a kiállt sok szenvedés tette ily komorrá.

Utoljára azt a gondolatot sugallta valami Máriának, hogy az öcscsét Annát kérje fel: «beszélj te Lászlóval; tán neked megmondja: mi nyomja a szivét.»

Anna megigérte, hogy majd négy szem közé fogja s kiveszi belőle a titkát szép szerével.

Mária azonban elrejté magát egy fülkében, mikor Anna és László összejöttek s kihallgatá, hogy mit beszélnek?

— Vallja meg kegyelmed, édes László sűvem, miért oly busongó? Mi bántja a szivét?

— Megvallom, ha kérded édes ángyom, Anna; az bántja a szivem, hogy te nem lehetsz az enyim.

Anna megrettent nagyon.

— Jaj ne mondjon ki ily szót kegyelmed! hisz ez Isten ellen való vétek.

— Tudom én azt nagyon! Isten ellen és az ő szentei ellen való vétek, s valamennyi szentei közt a legimádásra méltóbb, a feleségem ellen. Bizony imádom is: el tudnék előtte naphosszant térdelni s könyeimmel áztatni kezeit. De szeretni nem tudom. Soha sem szerettem. Nincs nálánál jobb asszony a világon. Te vagy az én bűnöm, a kiért elkárhozom. Miattad már annyit vétettem a földön, hogy nincs elég purgatorium, a mi azt letisztítsa rólam. Tudd meg, hogy szegény uradat, a jó Brüniszkáldot én vittem a halálos veszedelmébe: mert azért kellett székelyeknek és szászoknak a százszor megátkozott Palestinába menni, mivel Lebée László szerelmes volt az ángyába. A te uradnak a vére az én fejemre szállt, s akárhol járokkelek a világon, az itélet kötelét hordom a nyakamon, s a mikor utánad járok, tüzes parázsokon járok: de még sem tehetek másképp.

— Hallgasson kegyelmed! Az Isten legyen irgalmas kegyelmes mind a kettőnknek ...

Máriának ezt mind hallani kellett.

Ah most már megtudta, mit értett az öreg szolga a legkínteljesebb pokol alatt: ez az!

Soha sem volt szeretve — és nem lesz szeretve soha.

Tűz, jég, vihar, földindulás, rablánc, éhség, kínhalál, rémekkel teljes ég mind, mind gyermektréfa ehhez a nagy fájdalomhoz képest.

Mária egyik kezét a szivére, a másikat az ajkára szorítá, — vagy az egyik, vagy a másik ki ne törjön fájdalmában.

De már, akár babona, akár nem: azt hiszik sokan, hogy mikor valaki haldoklik, üveg pattan, butor roppan: — annak a rejteknek a gyertyánfa táblázata, a hol Mária hallgatózott, egyszerre nagy roppanással végig hasadt.

A szivbe visszafojtott fájdalom hasítja-e meg azt a deszkát?

A szellemek láthatlan kezének van-e az az ereje, a mi az élő testnek nincsen?

A csattanás hangjától felriadt a suttogó pár. Anna «Jézus Mária!» kiáltással taszitá el magától Lebée Lászlót és elfutott abból a szobából.

Lebée László pedig térdre rogyva csúszott-mászott ahoz a rejtekhez, a hol Mária hallgatózott.

Azon a kemény deszkán, a boldogságos szűz alakja volt festve, iromba mázolással, megfeketülve már a régiségtől.

Ez a kép hasadt végtül végig ketté.

Lebée László az égő homlokával s az összekulcsolt kezeivel veté magát oda e kép lábaihoz.

— Óh irgalmas szent szűz! Ne tégy rajtam itéletet! Könyörge hozzá, töredező szóval. Nem takarhatom el előled a szivemet; mert te keresztül látsz rajta. Látod mi ég benne? Poklok gyehennája! Nem tudok tőle megszabadulni. Bennem ég és én benne égek. Tengereken át hurczoltam magammal; azok el nem olták. Pusztákon átvittem, el nem maradtak tőlem! Irgalmazz! Segits meg!

S a ketté hasadt kép azt sugá: «Kelj fel: megsegítlek!»

A mint a férj eltávozott, Mária előjött a rejtekéből. Ő vette át a bűnös könyörgését, a mit az a szent szűzhöz küldött.

Nem gondolt többé arra, hogy ő a szerető hitvestárs; nem arra, hogy megcsalt feleség.

Égető vágyai, haragos gerjedelme, elnémultak, elpihentek.

Annak a szentnek a helyében érezte magát, a ki előtt imádkoztak.

Végig gondolt azon az egész során az eseményeknek, a miket két év alatt végig szenvedett. Olyan volt az, mint egy olvasónak a sorba fűzött gyöngyszemei. Az elválás keserve, — a távollét félelmei, — a visszatérő vészhir, — a nehéz elhatározás a veszedelmes útra, — az út rémei, kőszikla, sivatag, vihar, holttenger alakban, fenevad, vérivó pogány és hizelgő király élő személyében, — a csábitó paradicsom kisértetálmai: — mind átvonultak

még egyszer a lelke előtt. Miért tette ezt? Miért szenvedte ezt? Egy emberért, a kit oly nagyon szeretett. És most már tudja, hogy az nem szereti őt; soha sem szerette. Másért ég: a szebbik testvérért, a kinek a hitves urát elvitte magával oda, a honnan vissza nem tért. Miért kell ennek így lenni?

Nem pörölt Istennel.

Nem kérdezte, miért kell «egy» embernek ennyit szenvedni az életben? S ennyi szenvedésért, ennyi áldozatért, jutalom helyett mért kell ez elviselhetlen büntetést nyernie? Annak a tudását, hogy nem birja megvenni ennyi kincs áron sem a férje szerelmét.

Tudta már, hogy az ő koronája a túlvilágon van.

Nem magáért sirt már. Hanem azért, a kit még most is szeret. De a kitől láttatni nem akar soha többé.

Most már értette e jeges komorságot az arczán. E jéghegyen belül halálos lángok vannak elfojtva.

Bizonyosan a testvér is szereti őt.

S ebben a tiltott szerelemben el fognak kárhozni itt és a más világon.

Ki áll az utjokban?

Egyedül ő.

Jó volna meghalni! Ha azt könnyen adnák.

De az ő élete nagyon jól meg van védve.

Keresztül hordta azt egész nemzetek sirjain, a hol ezernyi hősök csontjai fedik a völgyeket. Őt nem ölé meg az a hatalmas szellem, a ki a vasembereket seregszámra gyilkolta.

S még sokáig élhet; hisz a halál nem keresi azt fel, a ki hivogatja: a kereső elől fut.

És a milyen hosszú lesz az élet, nap nap után mindig lássa maga előtt azt a két szenvedő arczot, a kiknek minden pillantása azt mondja neki:

«Ha te nem volnál többé!»

Talán egy rossz órában, a mikor a földalattiak hatalma elmérgesedik az emberi lelkeken: még képesek lesznek

arra, hogy szenvedélyükben a legátkozottabb bűnre fogjanak kezet: s megölik azt, a ki kettőjük között áll.

Ne kárhozzanak el! Ne szenvedjenek tovább!

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Mária ezen a napon eltünt a várkastélyból, hogy senki sem tudta, merre távozott el?

Keresték erdőn, mezőn, kérdezősködtek fűtől-fától utána; sehol sem akadtak a nyomába.

Nénjének eltünése Annát rémületbe ejté.

Ő is azonnal elhagyta a várat s Kőhalomra menekült, a férje, Brüniszkáld várába. Lebée Lászlónak azt izente, hogy ne is kisértgesse eléje kerülni, a míg Máriára rá nem talált.

Lebée László a saját bűne által lett megverve.

Ugy járt, mint Tantalus: elfutott ajkától a hullám, mikor már benne uszott.

Minden szenvedésnek van egy enyhítő irja: az égiekhez fohászkodás; — de kihez imádkozzék ez, a ki azért szenved, hogy bűnös szenvedélyét ki nem elégítheti? Mely Istent keresse ezzel a bajával? Mit mondjon előtte?

Könnyűvérű volt egész életében. Asszonyok dolgában mindent biztosnak tartott, a mi gyönyörre vezet. Még Gertrud királyné udvarában így tanulta azt. A «Minnebiróságok» törvényei azt diktálták urnak és urnőnek. — Palaestinában még azt a kis hitét is elvesztette, a mi akarata ellen utána ment, mint az árnyék. — Könnyű az embernek elfordulni az árnyékától. — - A Ptolomaisi orgiákban megtanulta az Istent gúnyolni, a damaskusi szultánpalotában az Istent megtagadni, a Bar Luti sziklatömlöczben az Istent megátkozni! Mi van még hátra? Az Istent megcsalni?

Önmagát csalta meg. Önbűne jött, hogy felfalja, mint a nagyra nevelt sárkánykölyök, mikor anyányira megnő.

Mikor a szent földre elindult: bűnbocsánatot kapott az eddig elkövetett s még elkövetendő büneiért is. A szent

földön háromszor hallotta ez indulgentiát kihirdettetni. Kevélylyé lett tőle. Ha van is Isten: az az ő bűneit kitörülte az örök számadások könyvéből.

Most azután érezte, hogy már a földön is van büntetés, a mit nem engedhetnek el a főpapok, koronás fejedelmek.

Megalázta magát, hogy felkeresse a jámbor apáturt, a ki az atyái által alapitott kolostorban lakott, és meggyónjon előtte.

Évek óta nem tette azt. Szükségtelen volt.

Az egyház férfia végig hallgatta a férj töredelmes vallomásait.

— Te benned a legmakacsabb ördög lakik, édes fiam, mondá a gyónás végeztével. Bűneid a fejeden túl csapnak. — De mindezektől megszabadulhatsz, ha igaz bűnbánást cselekszel.

— Szánom, bánom.

— Nem elég szóval mondani, tenned is kell. Vesd le e hivalkodó czifra gúnyát, ölts helyébe daróczcsuhát: hagyd el fényes kastélyodat; vond el magad a dobzódás asztalaitól: keresd fel a remete barlangot a Bükkös-Boldogasszony kolostor alatt a mély rengetegben, s ott a hideg fekhelyeken tölts napokat, éjszakákat imádkozva; testedet sanyargatva. Ne élj mással, mint a mi gyümölcsöt erdők, mezők adnak, vagy irgalmas hű lelkek helyedbe hordanak s bizony megszabadulsz a te ördögödtől, a kinek neve Asmódi, a házastársak ördöge. Ha majd azután azt érzed, hogy végkép megszabadultál tőle; ha lelked előtt nem tánczolnak többé azok a kisértő alakok, a mikkel az ördög kápráztatja a halandók szemeit; ha egészen tisztának, meggyógyultnak érzed magadat, akkor jőjj fel hozzám ismét; — de elébb ne; mert ha a kisértetnek ellent nem tudsz állni, örökre visszaesel a kárhozatba: a miről tudod már, hogy ezen a földön elkezdődik, halálig el nem hagy, azontul is megtart. Most járj békével!

Lebée László felvette magára a vezeklést, a mit az

apátur rászabott s negyven napig sanyargatta magát a remete barlangjában. Eleinte sűrűn ostromolták a csábító kisértetek, éjjel-nappal incselkedve rajta, hogy megejthessék; — meg tudta oltalmazni a lelkét. Válogatott kinzásokat talált ki a testének, hogy a gyönyör álmait elüzze lelkéről, s bőjtöléssel csigázta el erős életét.

E nagy vezeklésnek mindennapi tanuja volt egy öreg anyóka, a ki reggelenkint előjött az erdőkből, ajkig, szemig beburkolva rongyos keszkenőkbe: az hozott a vezeklőnek naponkint egy olyan páros kenyérkét, milyennel Illés hollóját szokták képekben ábrázolni.

Annak a páros kenyérkének felét mindig elfogyasztá a vezeklő, felét félre tette.

Az anyóka nem kérdezte tőle, hogy mire gyüjtögeti azt a sok apró félczipót, csak odább biczegett kétrét görnyedt, botra támaszkodó biczegő alakjával.

A vezeklő arczczal a kőszikla felé fordult, mikor közeledő lépéseket hallott. Nem akart embert látni s nem akarta, hogy emberek lássák.

Nem találhatta ki, hogy az a mindennapi látogató — az ő hű felesége, Mária: a ki eltünése óta ott rejtőzik a Camaldulensis testvérek zárdájában, a mit Bükkös-Boldogasszonynak neveznek. — A tatárfutás előtt hires-nevezetes búcsújáró hely volt.

Mikor aztán a negyven nap letelt, Lebée László előjött a remetebarlangból, a megfelezett kis czipókat a csuhája szárnyába kötötte s gyalog, mezitláb elvándorolt Gyulafehérvárra az apáturhoz. A főpap ott találta őt összeroskadva a templom-ajtajában. Felemelte, megölelte, megcsókolá.

— Kifáradtál? kérdé tőle.

— De győztem!

— Nehéz tusád volt.

— Elvégződött.

— Szembe mersz-e szállni immár a kisértettel?

— Jöhet akármi alakban, nem rettegem.

— Hát ezek micsodák, a miket a csuhádba kötve hoztál?

— Apró czipócskák fele része, a miket alamizsnául kaptam. Felét félretettem.

— Miért tetted félre?

— Hogyha rátalálok a feleségemre, megvendégelhessem őt vele: «ime egyed az én bűnbánatom alamizsnakenyerét!»

E szóra az apátur szemeit elborítá a könny.

A földön térdelő fejére tette a kezét.

— Ime látom, hogy érdemes lettél az Ur irgalmára. Isten bölcs hatalma ime kitölté a te fejedre az ő kegyelmét. Ezek a kenyérdarabok az ő itéletosztó serpenyőjében lenyomják a te bűneidnek mérhetetlen súlyát. Ime tudd meg: a te hűséges hitvesed, a kinek számára falatjaid felét félre raktad: ebben az órában már a megdicsőülés mennyei kenyerével táplálkozik. Isten elszólítá őt abba a nagy vendégségbe, a hol a «nyomorult Lázár» ül az asztal fején, s angyalok szolgálnak a lakomázóknak.

Erre a hirre Lebée László, mint a szélütött rogyott le a templom kövezetére s nehéz zokogása forró könyeivel áztatta a küszöböt, mely a hivők lépteitől volt kikopva: keserves sirása közben csak az egy «Mária» nevet emlegetve.

— A köny az a fürdő, a miben a lélek hófehérre mosódik: szólt az apátur. Meglátom, hogy ilyen hófehér vagy e már?

Azzal előhozatta az apát úr a hordszékét, mely két öszvér hátára volt kötve, abba ülteté be a fáradt vezeklőt; ő maga lóháton bandukolt mellette. Egész processió kisérte őket templomi zászlókkal a Bükkös-Boldogasszony zárdájáig.

Itt a kürtszóra megnyiták a kaput s bebocsáták rajta az apáturt és a remetecsuhába öltözött lovagot.

Az apátur a kápolnába vezette Lebée Lászlót, mely tele volt festve angyalok és ördögök képeivel; angyaloké-

val, a kik diadalmaskodnak, égbe hivogatnak, és ördögökével, a kik incselkednek, csúfolódnak s még legázolva is agyarkodnak. A belépő előtt valamennyi festett kép élni látszott, mozgott, reá nézett. — Csak egyetlen egy alak nem mozdult, nem nézett: az a halavány, kiterített alak a ravatalon.

Ráismert. Még ugyanaz az öltözet volt rajta, a melyben utóljára látta. Halottarczán halálcsendes nyugalom borongott, összetett két kezében az ezüst feszület, kis ujján a férj jegygyűrűje.

Lebée László szédülve térdelt le a ravatal lépcsőjére s elszórta annak a szőnyegén az apró kenyérkéket, azt várva, hogy talán valami csuda történik velük, tán rózsákká válnak?

A rácsozott karzat mögül, mint égből jövő szózat, zengett alá az apáczák éneke.

Lebée László borzadozva tekinte a halott arczra. Nem merte, nem akarta a holtat azzal megbántani, hogy odaboruljon rá és megcsókolja.

Talán attól félt, hogy a halott vissza találja neki adni a csókot, s soha nem bocsátja el magától többet?

Csendesen imádkozva hajtá le a fejét a koporsó szélére.

Mária pedig onnan nézte őt a karzat aranyozott rácsozata mögül.

Mert az a ravatalon fekvő alak nem ő volt; hanem egy viaszból alakitott képmás, hiven utánozva az ő arczvonásai benne. A ki ránézett, könnyen csalódhatott a templomi világítás félhomályában.

Mária gyönyörködött abban, hogy az, a ki őt életében nem tudta szeretni: halálában ily fájdalommal vallja be szeretetét.

Egyszer boldog volt hát ő is életében: — mikor halva látta magát.

Mért is, hogy nem láthatja ezt ember soha?

De hiszen nem az volt az ő czélja e kegyes csalással, hogy az üdvösség végtelenjéből egy perczet elraboljon

még e testben élve, hogy közelből lássa azt, a mit másnak csak a szomszéd csillagból szabad meglátni, az özvegy férj bánatát. Ő nem a maga örömére szerezte ezt az alakos játékot a halál szertartásával.

Érezte, hogy ő fölöslegessé vált a földön.

Meghalni nem tudott; mert a halál a paradicsom virága, gyökereivel az égbe nőve: kinek korán nyilik, kinek későn; a ki nem várhat rá: maga leszakítja, a gyökerét is kitépi vele s leesik az égből.

A római egyház törvényei tiltják, hogy a házasság láncza valaha elszakadjon: a mig rózsalánc, addig összetartják a nyiló bimbók; s mikor vasláncczá lett, akkor összetartja a rozsda. Szakadni nem szabad annak.

Ő tehát azt az ámitást gondolta ki.

Halottnak hirdetni, halottúl eltemettetni magát: akkor aztán hadd örüljenek az élet paradicsomának azok, kiknek sziveik között állt. Eddig tán átkozták; ha holtnak hiszik, majd áldani fogják.

A czél is szent volt, az eszköz is szent volt.

Valóban megtörtént és nem költött mese ez. A kik részt vettek benne, rég Isten előtt állnak már; s a mi századaink nekik csak pillanatok: a mi földünk nekik csak porszem, a mi törvényeink nekik csak pókfonál....

Ámde a nehéz kisértet most következett el Lebée Lászlóra.

Mögötte csendesen megnyilt a kápolnaajtó, s lassú selyem suhogással bejött rajta egy hölgy-alak. Lebée László csak akkor vette őt észre, a midőn a homlokát felemelte a koporsó széléről, s ott látta őt maga mellett állni.

Anna volt az, Henning Brüniszkáld özvegye.

Gyászruhájával, halavány arczával százszor szebb, mint valaha volt; hosszú haja hullámosan omlik végig a termetén. S ez a termet oly délczeg, oly gyönyörre hivogató volt.

Lebée László szivében egyszerre kigyulladt a régi láng, s testét-lelkét egy pillanat alatt magának foglalta.

Ez imádott bálvány megjelenésére mind megelevenültek szerelmes álmainak csáb kisértetei. Szive fellázadt valamennyi nehéz fogadása ellen s ki akart törni rávert bilincséből. Feledé, hogy hol van? A templom falain levő képek tánczolni kezdettek körülötte s szédületes karéjban keringtek körül, a gyász-zsolozsma hangja tomboló kaczajjá változott; maga az előtte fekvő halottkép is azt mondá: «Szabad már! Tied már a világ! Minden örömeivel! Hisz halott vagyok már!»

Lebée László arczán egymással küzdött a daemoni vágynak őrült nevetése s a szent fogadalom tiltó iszonyata, hogy vonagló arcza arczvonásaira borzalom volt nézni.

S jaj lett volna neki, ha az a nevető öröm vesz erőt az arczán; ha csak egy üdvőzlő sóhajtással is, ha csak ennyit is suttog az élő asszonyhoz: «hozott Isten ide! nőm ravatalához!» vagy hogyha az előre taszító lángoktól odahagyja magát hozzá röpíttetni, hogy átkarolja, hogy megcsókolja, mikor már a halott nem tilthatja többé.

Jaj lett volna neki, mert akkor az egyháznagy pásztorbotjával űzte volna őt ki a templomból: «Fuss innen! és légy elkárhozott, a földön és a más világon. Ez nem a te halottad. Feleséged él még! Jaj a kétszer elesettnek!»

Megőrzé őt az elbukástól jó szelleme.

Henning Brüniszkáld özvegye, mint egy márványszobor tekinte le reá, s gyászfátyolába burkolt kezét félig felemelve, feléje terjeszté.

Ez a tiltó mozdulat térdre roskasztá Lászlót. Szive elcsendesült. Kisérő rémei visszatapadtak újra a falakhoz. Észrevette hol van? Hogy ez Isten temploma. Emez meg ravatal. Tisztesség itt lenni. — De egy ördög mégis ott maradt vele: a tettetés daemona. Az ott ült az arczán: abban a sovárgó kifejezésben, azokban a lopva felnéző pillantásokban, a mik elárulják a rosszul rejtett gerjedelmet.

Hiszen itt nem illik. Mostan még nem szabad. De már egy percz múlva, egy küszöbbel odább: tán a sirbolt-

ajtóban, a hol sötét van, nem látja senki: ott már szabad a csók!

Ezt a tekintetet elérté Anna. Ő látta azt már. Ő futott előle.

Ekkor a kápolna nyitott ajtaján át egy méh vetődött be a szentélybe; — elébb körül dongta az égő gyertyákat, a gyász-füzéreket: aztán rászállt a halottkép arczára.

Ő megérezte azt, hogy az viaszkból van.

Anna, könnyein keresztül nem vette azt észre, s a mint odaborult a holt alak fölé, hogy annak az arczát megcsókolja, a háborgatott méh hirtelen megszurta a fulánkjával az ajkát.

Anna fájdalmában és rémületében nagyot sikoltva, elájult: apáczák aléltan vitték őt ki a templomból. Lebée László borzadozva húzta magát a kőpillér mellé: azt hivé, a boszúálló halott tűzcsókja bünteté meg szerelmesét; azért, a mit az ő szive gondolt.

Az apátur sietteté az apáczákat, hogy vigyék le a koporsót, a holt alakkal a nyilt sirboltba.

Lászlónak nem volt már szabad őt oda követni.

A kik e zárda sirboltjában nyugosznak, azoknak nincs már családjuk.

A bezáró sirkőre csak az név van felvésve: «Mária.»

És bizonyára az ő igazi Máriája is el van ott igazán temetve.

Meghalt a világnak, meghalt a férjének: lelkét még élve átadta az égnek. Nem szenvedett már; nem volt kivánsága, se félelme, se reménye: meg volt halva.

Azt sem mondták meg néki soha, hogy egymásé lettek Lebée László és Anna?

Ő mindennap imádkozott értük, hogy legyenek boldogok.

Talán azok is lettek? Hitvesül vették egymást. Engedett nekik Isten időt, hogy az életnek örüljenek.

De Annának, valahányszor Lebée László csókja érinté az ajkát, a halott csók visszasajgó emléke mindannyiszor a

szivéig lövellt; jeget támasztva ott, a hol lángnak kellene gyulladni.

— — — — — — — — — — — —

Idáig jegyzé fel a krónikás történet e csodálatos asszonynak a sorsát. Mesének képtelenség volna ez! ha költemény volna, nevetnénk fölötte; de azt tudva, hogy ez igaz történet volt: nagyot g ndolkozhatunk utána, — mekkora világ fér el egy asszonyi szivben.

— — — — — — — — — — — —

Nagy idők jöttek nem sokára, a mik sok embert meggyógyítottak örökre.

Várkastély és zárda, a Lebée család neve és czimere: boldogok és boldogtalanok, mind együtt enyésztek el.

Jött a mongol!

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

TARTALOM.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

